

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ”

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

**“МОЖНОСТИ ЗА КОРИСТЕЊЕ НА ИСКУСТВОТА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА
ВО ПОДДРШКАТА НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА И
ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО Р. МАКЕДОНИЈА”**

**“OPPORTUNITIES FOR USING THE EUROPEAN UNION EXPERIENCES TO
SUPPORT SMEs AND ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLIC OF
MACEDONIA”**

КАНДИДАТ:

М-р Мартина Крстевска

МЕНТОР:

Академик проф. д-р Таки Фити

Скопје, 2013

СОДРЖИНА

Вовед	8
ГЛАВА I –Малите и средните претпријатија и претприемништвото во Европската Унија	11
1. Европските критериуми за микро, мали и средни претпријатија.....	11
2.Лисабонската агенда, Европската повелба за мали претпријатија и Актот за малите бизниси (Small Business Act)	12
3. Анализа на МСП во Европската Унија.....	19
3.1. Стапки на раѓање и морталитет на МСП во ЕУ-нето влез	19
3.2. Број на претпријатија во ЕУ.....	23
3.2.1. Број на претпријатија според големина на фирмата	24
3.2.2.Секторска структура на претпријатијата.....	28
3.3. Влијание на МСП врз вработеноста.....	30
3.3.1. Вработеноста во ЕУ според големина на фирмите	30
3.3.2.Вработеноста во ЕУ по сектори	34
4. Иновативноста, супконтракторството и кластерите како битна квалитативна карактеристика на претприемништвото.....	36
4.1.Иновативноста и значењето на еко-иновациите во Европската Унија-студии на случај за еко-иновации	36
4.2. Супконтрактоски активности на МСП во Европската Унија-секторски студии на случај	43
4.3. Значењето на кластерите во промовирање на иновативноста и конкурентноста во Европската Унија-студии на случај	51
5. Значење на МСП и претприемништвото за руралните средини на Европската Унија.....	55
ГЛАВА II –Политиките на поддршка на МСП и претприемништвото во Европската Унија	62
1. Финансирање на МСП во Европската Унија	62
1.1. Специфичности на финансирање на МСП	62
1.2. Финансирање на МСП во Европската Унија.....	67
2. Бизнис инкубатори	79
3. Технолошки паркови.....	83
4. Бизнис линк организации	86
5. Бизнис мрежи.....	87

6. Програми на Европската комисија за поддршка на развојот на МСП и претприемништвото	90
6.1. Програма за конкурентност и иновации (Competitiveness and Innovation Framework Program-CIP).....	90
6.1.1. Програма за претприемништвото и иновациите.....	91
6.1.2. Програма за поддршка на информационата технологија	91
6.1.3. Европската програма за “интелигентна” енергија.....	92
6.2. Седма рамковна програма (Seventh Framework Programme-FP7)	93
6.3. Иницијатива за иновативни професионалци (INNOVA)	94
6.4. LIFE + Програма	95
7. Програми финансирани од Европска инвестициона банка за поддршка на развој на МСП и претприемништвото	96
7.1. Заеднички европски ресурси за микро и средни претпријатија (Joint European Resources for Micro and Medium Enterprises-JEREMIE)	96
7.2. Заедничка акција за поддршка на микро-финансиските институции во Европа (Joint Action to Support Micro-Finance Institutions in Europe-JASMINE)	98
7.3. Заедничка европска поддршка за одржливи инвестиции во градските подрачја (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas-JESSICA).....	98
8. Промовирање на претприемништвото	100
ГЛАВА III –Малите и средните претпријатија во економската структура на Р. Македонија и политиките на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија.....	111
1. Анализа на МСП во Р. Македонија	111
1.1. Активни претпријатија во Р. Македонија.....	113
1.2. Учество на МСП во вработеноста во Р. Македонија.....	120
1.3. МСП во Р. Македонија и бруто вредност на производството	123
2. Политики, мерки и инструменти на поддршка на малите и средните претпријатија во Р. Македонија	124
2.1. Институционална поддршка на развојот на МСП и претприемништвото во Р. Македонија	126
2.1.1. Национална агенција за поддршка на развој на МСП и претприемништвото во Р. Македонија	127
2.1.2 Други агенции за поддршка на МСП и претприемништвото.....	128
2.1.2.1 Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и рурален развој	128

2.1.2.2. Агенција за вработување на Р. Македонија	129
2.1.3. Бизнис инкубатори –студии на случај	132
2.1.4. Технолошки паркови	138
2.1.5. Кластери-студии на случај	139
2.1.6. Регионални центри-студии на случај	144
2.1.7. Други институции и механизми за поддршка на развој на МСП и претприемништво	149
2.2. Други владини мерки за поддршка на развојот на МСП и претприемништвото во Р. Македонија	153
2.2.1. Проект за социјални реформи и техничка помош	155
2.2.2. Национална стратегија за развој на МСП (2002-2013)	156
2.2.3. Програма за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на МСП	157
2.2.4. Претпристапна економска програма	159
2.3. Финансирање на МСП во Р. Македонија	162
2.3.1. Финансирање од домашни извори	162
2.3.2. Финансирање од меѓународни извори	166
2.3.3. Финансирање преку алтернативни извори на средства	175
2.4. Програми и инструменти на ЕУ достапни за македонските МСП	178
2.4.1. Инструмент за претпристапна помош – (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA)	178
2.4.1.1. Искористеност на IPA фондовите од македонските МСП	180
2.4.2. Програма за конкурентност и иновации 2007-2013 (Competitiveness and innovation framework program – CIP)	182
2.4.2.1. Искористеноста на ЦИП програмата од македонските МСП	184
2.4.3. Седмата рамковна програма за истражување и технолошки развој 2007-2013 (The Seventh Framework Program for Research and Technological Development-FP7)	185
2.4.3.1. Искористеност на FP7 Програмата од македонските МСП	187
3. Сличности и разлики помеѓу институциите, развојот на претприемништвото и политиките на поддршка на МСП помеѓу земјите од Западен Балкан	189
4. Влијание на членството во Европската Унија врз претприемништвото во Р. Македонија	193

ГЛАВА IV –Критички осврт за политиките на поддршка на МСП во Р.	
Македонија и можностите за користење на европските искуства.....	196
1.Анализа на мерки и ефекти	196
2. Добри и лоши страни на мерките на поддршка на развојот на МСП во Р. Македонија-SWOT анализа	212
3. Можности за користење на европските искуства за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија во селектирани области	216
Заклучни согледувања	233
Користена литература.....	242

АПСТРАКТ

Трудот е посветен на значењето на малите и средните претпријатија (МСП) и претприемништвото, како интегрален дел од глобалните светски економски процеси, кои се базираат на знаење и иновации. Значењето на МСП и претприемништвото за ЕУ може да се види од самиот факт што МСП и претприемништвото се во “срцето” на Стратегијата од Лисабон. За успешно интегрирање на Р. Македонија во светските глобални процеси особено е битно да ја зајакне политиката на поддршка на МСП, зацврстувајќи ги постојните мерки на поддршка и збогатувајќи ја со нови, со цел воспоставување на општество кое ќе базира на знаење.

Во трудот ќе бидат сумирани и синтетизирани политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото во земјите-членки на ЕУ, како: бизнис инкубатори, технолошки паркови, бизнис мрежи итн. Ќе бидат елаборирани програмите на ЕУ кои вршат поддршка на претприемништвото, селектирајќи ги оние мерки на поддршка на претприемништвото во ЕУ кои би биле применливи во Р. Македонија, а засега не постојат.

Анализата на најдобрите европски практики и трансферот на искуствата и знаењето од развиените европски земји може да послужат како стручна подлога за профилирање на политиката на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, креирајќи на тој начин стимулативно бизнис опкружување во земјата.

Клучни зборови: Мали и средни претпријатија, претприемништво, Стратегија од Лисабон, политики на поддршка на МСП и претприемништво, бизнис инкубатори, технолошки паркови, бизнис мрежи, Европска Унија, Р. Македонија, европски практики

ABSTRACT

The paper is devoted to the importance of small and medium-sized enterprises (SMEs) and entrepreneurship, as an integral part of the world global economic processes, based on knowledge and innovation. The importance of EU SMEs and entrepreneurship can be seen from the fact that SMEs and entrepreneurship were at the "heart" of the Lisbon Strategy. To integrate successfully into the world global processes, for the Republic of Macedonia it is particularly important to strengthen the policy that support SMEs, as well as to strengthen the existing measures of support and to enrich them with new ones, in order to establish a knowledge-based society.

The main goal of this paper is to summarise and synthesise the policies, measures and instruments that support SMEs and entrepreneurship in the EU member states, such as: business incubators, technological parks, business networks etc. This paper will elaborate the programs that support entrepreneurship, selecting those measures that support entrepreneurship in the EU and would be applicable in the Republic of Macedonia, but still do not exist.

The analysis of the European best practices and the transfer of experience and knowledge from developed European countries, can serve as a basic to profile the policy that support the SMEs and the entrepreneurship in the Republic of Macedonia, thus creating stimulative business environment in the country.

Key words: Small and medium-sized enterprises, entrepreneurship, the Lisbon Strategy, policies supporting SMEs and entrepreneurship, business incubators, technological parks, business networks, the European Union, the Republic of Macedonia

ВОБЕД

МСП ја збогатуваат понудата со најразновидни производи и услуги, зголемувајќи го на тој начин конкурентскиот притисок во економијата, диференцирајќи ги успешните фирми и овозможувајќи ефикасна алокација на ресурсите. На тој начин МСП придонесуваат за подобрување на благосостојбата на луѓето.

На МСП и претприемништвото се гледа како на мотор на развојот, поради нивниот придонес во зголемување на вработеноста. Компаративна предност на МСП е во тоа што се флексибилни, можат да се адаптираат на промени и да ги задоволат барањата на пазарот. Имајќи го ова предвид, денес во сите земји, без оглед на степенот на развој се води активна политика на поддршка на МСП и претприемништвото. Во ЕУ, МСП претставуваат најголем дел од претпријатија (99,8%) и обезбедуваат околу 70 % од вработеноста во приватниот сектор.

Проблематиката на МСП, претприемништвото и иновациите е од исклучителна актуелност меѓу креаторите на европската политика со самиот факт што МСП беа во “срцето” на стратегијата од Европскиот совет на Самитот во Лисабон во март 2000 година. Остварувањето на дефинираната цел на овој самит, Европа да стане најконкурентна и најдинамична економија во светот која ќе базира на знаење и ќе биде способна да обезбеди стабилен раст, поголема вработеност и поголема социјална кохезија, ќе зависи од успехот на претпријатијата, посебно на МСП.

Европската повелба за мали претпријатија, донесена во јуни 2000 година, ја нагласува важноста на малите претпријатија и претприемништвото за раст, конкурентност и вработеност во Европската Унија.

Иновативноста, супконтракторските активности и кластерите претставуваат битни квалитативни карактеристики на претприемништвото во ЕУ. Во ЕУ постои исклучиво висок потенцијал за иновативност. Во ЕУ се преземени многу мерки за модернизација на Унијата. Со Лисабонската стратегија за раст и вработеност од 2005 година, беше воведен сет на политики и реформи кои се однесуваа на подобрување на иновативноста во ЕУ. Програмата “Европа 2020” предвидува Европа да се

трансформира во општество на одржлив развој, кое ќе базира на знаење. Во таа смисла, за Р. Македонија особено е битно да ја зајакне иновативната политика на поддршка на МСП, зацврстувајќи ги постојните мерки на поддршка и збогатувајќи ја со нови, користејќи го искуството на политиката на ЕУ во поддршка на иновативноста, како и размена на најдобрите практики со европските земји во однос на истражувачката политика, со цел воспоставување на општество кое ќе базира на знаење. Во ЕУ се преземаат различни иницијативи со кои се споделуваат искуствата и практиките на најнапредните региони, со што им се овозможува на претпријатијата во рамки на кластерите да учат едни од други. Особено значајни мерки за поддршка на МСП во земјите-членки на ЕУ се новите мерки на поддршка како бизнис ангелите, ризичен капитал, бизнис инкубаторите, технолошките паркови итн.

Предмет на истражување на трудот ќе бидат и малите и средните претпријатија и претприемништвото во Р. Македонија. Имено, МСП се мотор на развојот и за економијата на Р. Македонија, имајќи го предвид фактот дека учеството на МСП во Р. Македонија изнесува 98%, па така поддршката на овој сектор се јавува како услов за развој на целата економија. Во нашата земја, со донесување на Националната стратегија за развој на МСП и претприемништвото и годишните програми, вниманието сè повеќе се фокусира врз МСП. Во трудот ќе бидат прикажани мерките, политиките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото во одделни земји-членки на ЕУ, како и на ниво на целата ЕУ. При тоа со компаративна анализа ќе се изврши споредба на политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото во ЕУ, со политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. За Р. Македонија неопходно е да се селектираат оние мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото во земјите-членки на ЕУ, кои би биле применливи во нашите услови, а засега не постојат или се на почеток од својот развој. Неопходно е континуирано зацврстување на истите, преку зајакнување на постојните институции, промени во област на финансиската поддршка на МСП, развој на нови софистицирани мерки за поддршка на малите бизниси и подобрување на бизнис инвестиционата клима. Во трудот ќе биде даден и сумарен приказ на мерките и инструментите кои се обврска на нашата политика, како резултат на статусот земја-кандидат за членство во ЕУ, а кои произлегуваат од документите на Европската комисија, посебно Европската повелба за мали претпријатија.

Дел од предметот на проучување на трудот претставува и оценка на ефективноста на преземените политики, мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. Овие сознанија се добиени со непосредно истражување на ставовите на претприемачите во Р. Македонија за бизнис климата во Р. Македонија и ефективноста на политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото и истите може да послужат како основа за промена и профилирање на идната политиката на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, со цел зголемување на нивната ефикасност.

ГЛАВА I

МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

1. Европските критериуми за микро, мали и средни претпријатија

Во 1996 година Европската комисија ја усвои првата заедничка дефиниција за малите и средните претпријатија, која имаше широка примена низ Европската Унија. На 6 мај 2003 година Европската комисија усвои нова препорака за критериумите за класификација на претпријатијата според големината со цел да го земе предвид економскиот развој од 1996 година до 2003 година. Истата стапи на сила на 1 јануари 2005 година, применувајќи се за сите политики, програми и мерки што Комисијата ги презема во однос на малите и средните претпријатија.

Новите критериуми беа резултат на широка дискусија помеѓу Комисијата, земјите-членки, бизнис организации и експерти како и отворени интернет консултации. Беа утврдени три критериуми за дефинирање на големина на претпријатието и тоа:

- број на вработени;
- годишен обрт; и
- вредноста на активата

Во табелата подолу е даден новиот критериум за поделба на претпријатијата:

Табела 1.1. Новиот критериум за поделба на МСП во ЕУ според нивната големина

Категорија на претпријатието	Број на вработени		Годишен обрт во милиони евра		Вредност на актива во милиони евра	
	1996	2003	1996	2003	1996	2003
Микро	< 10	< 10	не дефинирано	≤ 2	не дефинирано	≤ 2
Мали	< 50	< 50	≤ 7	≤ 10	≤ 5	≤ 10
Средни	< 250	< 250	≤ 40	≤ 50	≤ 27	≤ 43

Извор: European Commission, The New SME definition-User guide and model declaration, Enterprise and Industry Publication, 2005, p. 14

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_en.pdf

2. Лисабонската агенда, Европската повелба за мали претпријатија и Актот за малите бизниси (Small Business Act)

Во Европа интересот за малите и средните претпријатија почна да се зголемува од 1973/74 година, со промените кои се случуваа на светската економска сцена. За ова придонесоа два фактори. Имено, на светската економска сцена дојде до афирмирање на неолибералната теорија, која го нагласуваше значењето на пазарот во алокацијата на ресурсите, а воедно се појави и нов технолошки модел, кој базираше на микроелектроника, која, карактеристична по својата флексибилност овозможува разновидна комбинација и супституција на факторите на производството.¹ Осумдесеттите години беа запомнети како трет бран на претприемничко реструктурирање, каде на претприемачите и на малите и средните претпријатија се гледаше како на двигатели на развојот. Во тој период во Европа се интензивира воспоставување на институционалната поддршка за развојот на МСП. На тој начин беа формирани бројни информативни центри, главно финансирани од државата, кои обезбедуваа совети и услуги за малите бизниси. Паралелно, започна и со формирање на бројни приватни консултантски центри кои обезбедуваа поддршка во развојот на МСП и претприемништвото.

¹ Види: Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр.7-8

Денес, значењето на малите и средните претпријатија, претприемништвото и иновациите може да се види од самиот факт што истите беа во “срцето” на Лисабонската агенда во март, 2000 година. На самитот во Лисабон беше утврдена цел Европа да стане најконкурентна и најдинамична економија која ќе базира на знаење, обезбедувајќи стабилен раст, вработеност и социјална кохезија. Притоа беше утврдено дека остварување на оваа цел ќе зависи од работата на малите и средните претпријатија. Во јуни 2000 година беше донесена Европска повелба за мали претпријатија, со што уште повеќе се нагласува значењето кое Унијата го придава на развојот на малите претпријатија.

Главните начела на Европската повелба за мали претпријатија се:

- создавање на можности на малите и средните претпријатија да одговорат на потребите на пазарот;
- нагласување на значење на малите и средните претпријатија во зајакнување на социјалниот и регионалниот развој;
- давање на поголем акцент на претприемништвото;
- награда на успешните претпријатија;
- укажување на тоа дека секој можен неуспех претставува можност за учење;
- укажување на значењето на знаењето и флексибилноста во новата економија.

Со Повелбата се утврдени десет полиња на активности, земајќи ги предвид потребите на малите бизниси.²

1. Образование и обука за претприемништвото. Европа врши негување на претприемничкиот дух и новите умешности уште од раните години. Неопходно е на сите нивоа од училишното образование да се поседува општо знаење за бизниси и претприемништвото, додека специфични бизнис модули треба да бидат интегрален дел од образовните шеми во средните училишта и универзитетите. Воедно, неопходно е охрабрување и промовирање на младите претприемачи, како и развој на соодветни шеми на обука на менаџерите во малите претпријатија.

²European Commission, Enterprise and Industry, Small and Medium Enterprises-European Charter for Small Enterprises, reference documents, 2010, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/charter/index_en.htm
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/charter/index_en.htm

2. **Евтин и брз почеток.** Трошоците за *start-up* на претпријатијата треба да бидат најконкурентни во светот. Воедно, неопходно е и онлајн (on-line) регистрирање на новите претпријатија.
3. **Подобрување на законодавството и регулативата.** Донесувањето на новите регулативи треба да биде во согласност со нивното влијание на малите претпријатија и претприемништвото. Секаде каде што е можно националните и правилата на Унијата во поглед на малите и средните претпријатија треба да бидат упростени. Владите треба да усвојуваат документи кои ќе бидат лесни и разбирливи за претприемачите. Малите и средните претпријатија треба да бидат ослободени од одредени законски обврски.
4. **Достапност на знаењето.** Треба да се настојува институциите за обука да обезбедат адекватни знаења и способности за потребите на малите претпријатија, обезбедувајќи во исто време обука и консултација.
5. **Подобрување на онлајн (on-line) пристапот.** Јавните власти треба да ја зголемат електронската комуникација со секторот на малите бизниси. На малите претпријатија треба да им се овозможи да добијат совет, информација, да аплицираат онлајн (on-line).
6. **Искористување на предностите на единствениот пазар.** Реформите во европската економија имаат директно влијание на малите бизниси. За таа цел, Комисијата и земјите-членки треба да настојуваат реформите да бидат поволни за малите бизниси, особено во критичните области за развој на малите бизниси и тоа: електронска трговија, телекомуникации, јавни набавки и прекуграничното плаќање. Во исто време, европските и националните правила за конкуренција треба да овозможат влез на малите бизниси на пазарот и конкуренција и фер конкуренција.
7. **Оданочување и финансирање на малите бизниси.** Даночниот систем треба да биде во функција на награда на малите бизниси, да охрабрува нов почеток, да биде поволен за ширење на малите бизниси и да го олесни создавањето и работата на малите бизниси. Земјите-членки на Унијата треба да ги применуваат најдобрите практики во оданочувањето.

За подобрување на пристапот до финансиските услуги за малите бизниси неопходно е :

- идентификување и отстранување на бариерите во создавање на пан-европски пазар на капитал;
- подобрување на партнерството помеѓу банкарскиот систем и малите претпријатија, со создавање на соодветни услови за пристапот до кредити и ризичниот капитал;
- подобрување на пристапот до структурните фондови и зголемување на иницијативи од страна на Европската инвестициона банка за зголемување на фондовите за *start-ups* и високотехнолошки претпријатија.

8. Зајакнување на технолошкиот капацитет на малите претпријатија.

Неопходно е зајакнување на програмите за дисеминација на технологиите кај малите претпријатија, како и зголемување на капацитетот на малите претпријатија да идентификуваат, селектираат и усвојуваат технологии. Во овој дел од Повелбата се зајакнува технолошката кооперација помеѓу претпријатија со различна големина, развој на поефективни програми за истражување кои ќе се фокусираат на комерцијална апликација на знаење и технологија. Воедно, се нагласува и значењето од вклучување на малите претпријатија во соработка помеѓу претпријатијата на локално, национално, европско и меѓународно ниво, како и соработка помеѓу малите претпријатија и универзитетите и истражувачките центри. Овој дел од Повелбата зборува и за поддршката на функционирањето на малите претпријатија во кластери, како и поддршка на создавање на мрежи, овозможувајќи на тој начин пан-европска соработка помеѓу малите претпријатија, користење на најдобрите практики, како и поддршка на малите претпријатија во подобрување на нивната способност за влез во пан-европските пазари и ширење на нивните активности во трети земји.

9. Успешен е-бизнис модел. Комисијата и земјите-членки треба да ги охрабрат малите претпријатија да ги користат најдобрите практики и да ги применат најдобрите бизнис модели за да си обезбедат раст во новата економија. Во овој дел од Повелбата се зборува за координирање на активностите на ЕУ и земјите-членки во создавање на информативни и бизнис системи на поддршка, создавање на мрежи и услуги кои се лесно достапни и разбирливи за малите претпријатија, како и лесен пристап до бизнис ангелите во рамки на Европската Унија.

10. Поефективно претставување на интересите на малите претпријатија на ниво на Унијата и на национално ниво. Во овој дел се нагласува потребата од координирање на националните политики за претпријатијата, потребата од користење на ефективни индикатори за оценка на прогресот на малите претпријатија, како и користење на најдобрите светски практики на секое поле кое се однесува на малите претпријатија и нивните перформанси.

Во јуни 2008 година Европската комисија го претстави Актот за малите бизниси за Европа (Small Business Act), кој се состоеше од широка лепеза на мерки наменети за олеснување на работата на малите претпријатија. Актот за малите бизниси предвидуваше ставање на малите бизниси во преден план пред донесување на одлука со која може да оптовари работата на малите бизниси. Со овој Акт беа воспоставени финансиски шеми достапни за малите претпријатија, а воедно беа преземени и акции за вклучување на малите претпријатија во јавните набавки.³

Во 2011 година Комисијата изврши ревидирање на Актот за малите бизниси, имајќи ја предвид политичката и економската ситуација во Европа, поставувајќи нов сет на акции за малите и средните претпријатија согласно стратегијата ” Европа 2020” во следниве области:⁴

1. Донесувањето на обмислени регулативи за МСП да стане реалност.

Принципот *Think Small First* и понатаму останува главен принцип на Актот за малите бизниси. Овој принцип се темели на упростување на регулативите и административните процедури за МСП, промовирајќи го едношалтерскиот систем и она што се нарекува “електронска влада”. Јавните администрации треба да бидат пријателски настроени кон МСП. Акциониот план електронска влада, се состои од разни акции кои им овозможуваат на МСП да трошат помалку време на административните процедури, вклучувајќи и прекугранична електронска набавка. Утврдена е неопходноста од детална анализа на влијанието на предложените политики врз МСП. Воедно, неопходно е посветување на поголемо внимание на конкурентноста на европските бизниси

³European Commission, *Thinking Big for Small Businesses-What the EU does for SMEs*, Publication Office of the European Union, Luxemburg, 2011,

http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=6643

⁴Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Review of the Small Business Act for Europe*, Brussels, COM (2011)78 final, 23.02.2011, p.11

на пазарите на Европската Унија и пошироко. Земјите-членки на Унијата треба да ги отстранат непотребните процедури и барања при примена на директивите во националното законодавство.

2. **Да се посвети поголемо влијание на финансиските потреби на МСП.** Актот за малите бизниси ги повикува Европската Унија и земјите-членки да го олеснат пристапот до финансии за МСП. Како резултат на економската криза финансиската ситуација и кредитната способност на многу МСП беше нарушена. Имајќи го ова предвид, се нагласува потребата од ефикасни гарантни шеми за заемите на МСП. Програмите од Европската Унија за финансирање на малите и средните претпријатија треба да бидат попростапни за МСП со олеснување на процедурите. Предвидено е Комисијата да усвои Акционен план за подобрување на пристапот на МСП до финансии, посебно до пазарот на *venture capital*. Во исто време, земјите-членки на Унијата се повикуваат да го олеснат пристапот на МСП до структурните фондови и да креираат едношалтерски систем каде МСП ќе можат да аплицираат за европски, национални и локални грантови.
3. **Подготовка на сеопфатен пристап за зголемување на пристапот на МСП на пазарот.** Со стратегијата “Европа 2020” се воспоставува сет на акции за подобрување на конкурентноста на европските МСП, главно преку индустриската политика за современата ера на глобализација.

И покрај постигнатиот прогрес во однос на користење на предностите од Единствениот пазар за МСП, прекуграничните активности на МСП и понатаму остануваат незначителни. Прекуграничното плаќање и понатаму останува скапо за МСП. Утврдена е и неопходноста за поголемо вклучување на МСП во јавните набавки, што претставува 17% од БДП на ЕУ. Разлики во законите за претпријатија, договорите и даночните системи ги обесхрабруваат претприемачите при ширење на нивните бизниси во другите земји-членки. За таа цел Комисијата предлага единствен сет на мерки за пресметка на корпоративниот данок низ ЕУ, со што ќе им се овозможи на МСП да ги прошират нивните активности во Единствениот пазар. Комисијата ќе изготви документ во кој ќе ги објасни правилата за етикетирање на потеклото на производите и ќе информира претпријатијата за средствата кои им се достапни за заштита на своите интереси во овој поглед. Земјите-членки на Унијата се

повикуваат во целост да го спроведат “Европскиот код за најдобри практики со кој се олеснува работата на МСП” и да промовираат електронски публикации и апстракти за европските стандарди кои ќе укажуваат на направените промени со ревидирање на истите.

- 4. Придонес на МСП во создавање на ефикасна економија во поглед на ресурсите.** Комисијата презема акции за зголемување на свеста на МСП за околината и енергетската ефикасност, обезбедувајќи им поддршка во спроведување на легислативата и надградба на нивните знаења и квалификации. Стратегијата “Европа 2020” на МСП им дава клучна улога при обезбедување на раст врз основа на ефикасно користење на ресурсите. За таа цел Комисијата воспостави специфична рамка со која ќе можат да одговорат на предизвиците на економијата која ќе базира на ефикасно користење на ресурсите. На тој начин, Комисијата ќе спроведе нов План за енергетска ефикасност, посебно на Акционен план за еко-иновации со кој ќе се посвети посебно внимание на МСП во промовирање на мрежно работење, користење на загадувачки технологии и промовирање на иновации во однос на ефикасно искористување на ресурсите. Комисијата го нагласува значењето на Европската мрежа на претпријатија во поддршка на МСП во маркетинг на нивните производи и услуги, кои се резултат на најдобрите практики, особено резултат на употреба на загадувачки технологии во производниот процес. Земјите-членки на Унијата се повикуваат да им помогнат на своите МСП за обезбедување на менаџерска и техничка обука во користење на загадувачките технологии и постигнување на ефикасно користење на ресурсите.
- 5. Промоција на претприемништво, вработеност и социјална вклученост.** Европската комисија ќе креира шеми за жените претприемачи во најмалку 10 земји-членки на ЕУ, со што ќе им обезбеди совет и поддршка со *start-ups*, функционирање и пораст на нивните претпријатија. Земјите-членки пак се повикуваат да ги спроведат препораките од Актот за малите бизниси за намалување на времето за *start-up* на новите бизниси до 2012 година на 3 дена најмногу, како и намалување на трошоците до 100 евра. До 2013 година пак времето за обезбедување на лиценци и дозволи да се намали до максимум еден месец. Со иницијативата ”Движење на младите” се става акцент на обуката, со

цел образовните системи да ги обезбедат неопходните обуки за почнување и управување со МСП.

3. Анализа на МСП во Европската Унија

Во овој дел од трудот ќе биде претставен преглед за улогата на МСП во економијата на земјите-членки на Европската Унија. Ќе биде извршена анализа на следниве индикатори:

- стапки на раѓање и морталитет на МСП во ЕУ – нето влез;
- анализа на бројот на претпријатија во ЕУ; и
- анализа на влијанието на МСП врз вработеноста во ЕУ.

3.1. Стапки на раѓање и морталитет на МСП во ЕУ - нето влез

Секоја година во ЕУ се раѓаат околу 1,5 милиони нови претпријатија, што претставува 9% од вкупниот број на претпријатијата. Во исто време бројот на претпријатијата кои престануваат со работа изнесува 1,3 милиони, што претставува 8% од вкупниот број на претпријатија (табела 1.2). Позитивниот нето влез на претпријатијата во ЕУ се должи на усвојувањето на нови технологии, порастот на услужниот сектор, дерегулацијата, како и фаворизирање на самовработувањето.

Табела 1.2. Стапки на раѓање и морталитет на претпријатијата во ЕУ-27, 2003-2005 година

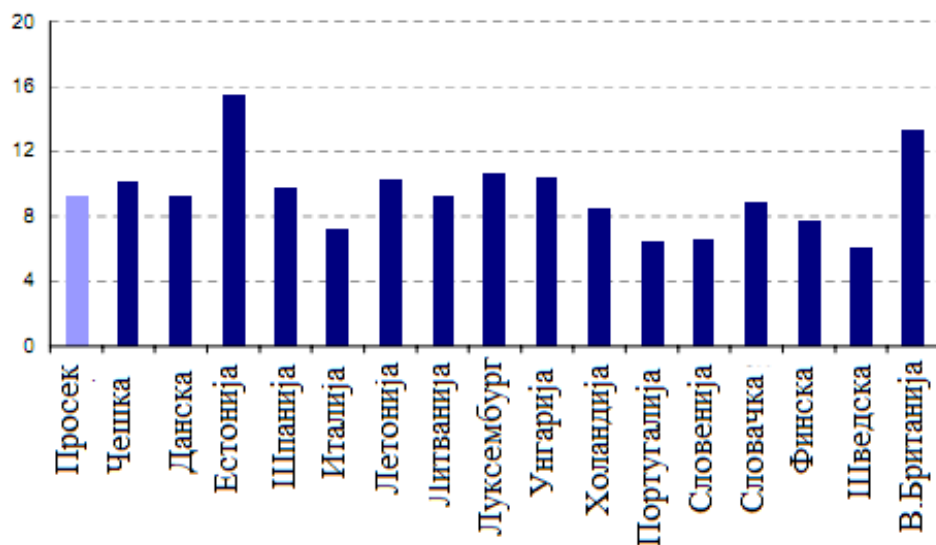
	2003 година	2004 година	2005 година	Просек 2003/2005 година
Број на нови претпријатија (во илјади)	1, 472	1, 625	1, 585	1, 560
% од вкупен број на претпријатија	9	9	9	9
Морталитет на МСП (во илјади)	1, 259	1,325	1, 368	1, 317
Морталитет на МСП (% од вкупен број на претпријатијата)	7	8	8	8
Нето влез на нови претпријатија (во илјади)	213	300	217	243
% од вкупен број на претпријатија	1	1	1	1

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First section of annual report on EU small and medium sized enterprises*, EIM Business & Policy Research, Zoetermeer, 2009, p.10

Анализата на стапките на раѓање на нови претпријатија во ЕУ по одделни земји покажува дека најголем број на нови претпријатија во 2006 година имало во Естонија и Велика Британија. Тоа можеме да го видиме од следниот графикон:

Графикон 1.1 Стапка на раѓање на претпријатијата по земји, 2006 година

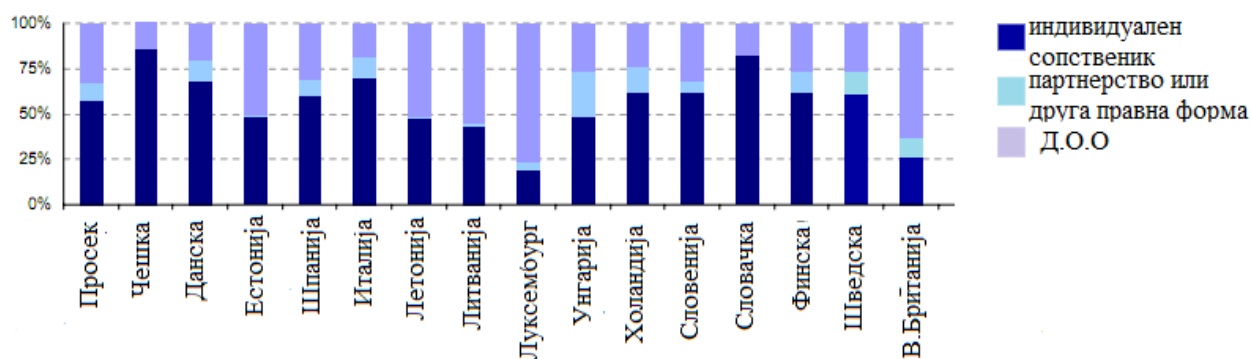
(во % од вкупниот број на претпријатија)

*Анализата е извршена на 16 земји кои имаат достапни податоци за 2006 година
Извор: Hartmut SCHRÖ, *Statistics in focus- Industry, trade and services*, Eurostat, Luxemburg, 2007, p.1

Анализирајќи ја правната форма на новоформираните претпријатија, најголемиот дел од земјите-членки за кои постојат расположливи податоци се претпријатија на индивидуален сопственик. Исклучок од ова се Луксембург и Велика Британија, како и Балтичките земји-членки во кои преовладуваат друштвата со ограничена одговорност (Графикон 1.2).

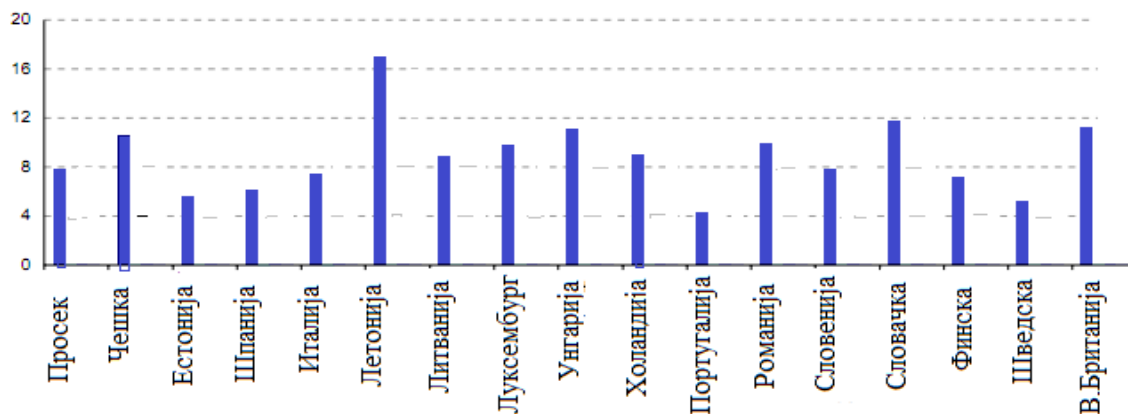
Графикон 1.2 Стапка на раѓање на претпријатијата, според правната форма, 2006 година

*Анализата е извршена на 15 земји кои имаат достапни податоци за 2006 година
Извор: Hartmut SCHRÖ, *Statistics in focus- Industry, trade and services*, Eurostat, Luxemburg, 2007, p.4

Во 2006 година од земјите-членки на ЕУ, највисоки стапки на морталитет на претпријатијата се бележат главно кај новите земји членки, посебно кај Летонија (графикон 1.3).

Графикон 1.3 Стапка на морталитет на претпријатијата, по земји, 2006 година
(во % од вкупниот број на претпријатија)

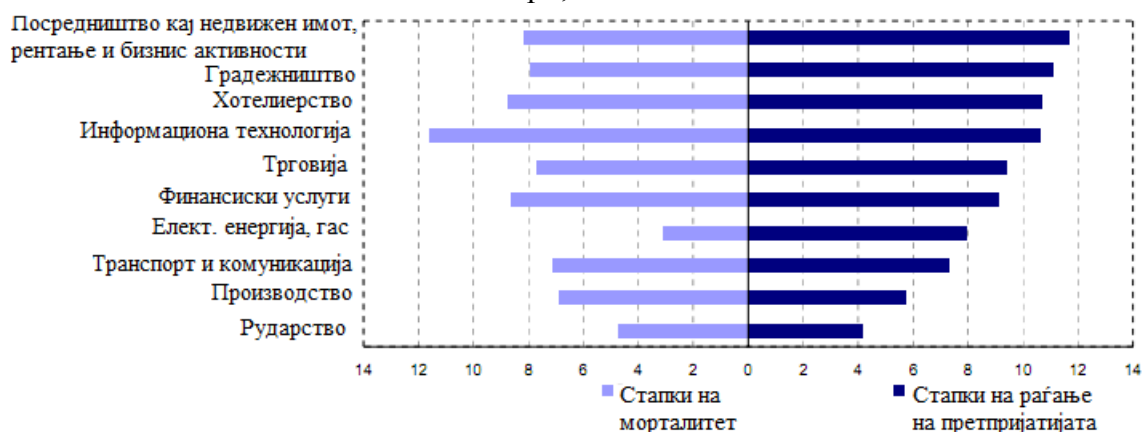

*Анализата е извршена на 16 земји кои имаат достапни податоци за 2003 година

Извор: Hartmut SCHRÖ, *Statistics in focus- Industry, trade and services*, Eurostat, Luxemburg, 2007, p.6

Стапката на раѓање на новите претпријатијата во 2006 година е најголема во услужниот сектор и тоа кај услугите кои се однесуваат на посредништво кај недвижен имот, рентање и бизнис активности. Стапките на раѓање на нови претпријатија се значително пониски кај индустриските активности како што се производството и рударството. Анализата на стапките на морталитет, кои се највисоки кај претпријатијата од информациониот сектор, покажува дека постои одредена корелација помеѓу стапките на раст и стапките на морталитет на претпријатијата. Всушност, претпријатијата кои имаат највисоки стапки на раст (посебно во услужниот сектор) бележат највисоки стапки на морталитет, најчесто како резултат на ниските бариери за влез и излез од дејноста, во споредба со претпријатијата од индустрискиот сектор кои се карактеризираат со високи бариери за влез и излез од индустријата. Тоа можеме да го видиме од графиконот подолу.

Графикон 1.4 Стапки на раѓање и морталитет на нови претпријатија во ЕУ според сектори, 2006 година

Извор: Hartmut SCHRÖ, *Statistics in focus- Industry, trade and services*, Eurostat, Luxemburg, 2007, p.6

3.2. Број на претпријатија во ЕУ

Во 2007 година имаше повеќе од 20 милиони претпријатија во ЕУ (ЕУ-27) од кои само 43 000 беа големи претпријатија, т.е. 0,2% од вкупниот број на претпријатија. Од 2002 до 2007 година вкупниот број на претпријатија се зголеми за 2 милиони од кои 99,9% беа мали и средни претпријатија. Тоа можеме да го видиме од следнава табела:

Табела 1.3 Број на претпријатија според големината во ЕУ-27, 2002-2007 година

	Број на претпријатија во 2002 година	Промена од 2002-2007 година	Број на претпријатија во 2007 година
МСП	18,348,000	2,062,000	20,409,000
Големи претпријатија	41,000	2,000	43,000
Вкупно	18,389,000	2,063,000	20,452,000

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First section of annual report on EU small and medium sized enterprises*, EIM Business & Policy Research, Zoetermeer, 2009, p.12

3.2.1. Број на претпријатија според големина на фирмата

Во групата на МСП во ЕУ најголем број од претпријатијата (92%) се микро претпријатија кои вработуваат помалку од десет лица. Всушност, типични европски претпријатија се микро претпријатија. Од земјите-членки на ЕУ најголем број на микро претпријатија има во Италија, Шпанија и Франција (табела 1.5) Анализата пак, на бројот на микро претпријатијата по одделните земји-членки на ЕУ на 1000 жители на земјата повторно покажува дека најголем број на микро претпријатија на 1000 жители имаат медитеранските земји и тоа: Португалија, Малта, Грција и Италија. Додека од земјите на Централна и Источна Европа со најголем број на микро претпријатија на 1000 жители посебно се истакнува Чешка (табела 1.4).

Табела 1.4 Број на микро претпријатија по одделни земји-членки на ЕУ, 2010 година

	Број на микро претпријатија	Удел во вкупниот број на претпријатија во земјата (во %)	Број на микро претпријатија на 1000 жители
ЕУ-27	19 222 844	92,1	38
Белгија	401 028	92,6	37
Бугарија	250 818	89,9	34
Чешка	880 613	95,5	84
Данска	177 147	87,2	32
Германија	1 559 595	83,3	19
Естонија	39 591	85,6	30
Ирска	72 054	82,6	16
Грција	719 952	96,5	64
Шпанија	2 245 771	93,1	49
Франција	2 390 227	93,1	37
Италија	3 557 818	94,5	59
Кипар	39 205	91,8	49
Летонија	58 082	85,3	26
Литванија	181 555	92,6	55
Луксембург	23 426	87,3	47
Унгарија	516 092	94,2	52
Малта	33 772	95,8	81
Холандија	518 490	89,5	31
Австрија	265 553	88,1	32
Полска	1 495 325	96,1	39
Португалија	963 010	95,4	91
Романија	464 659	88,5	22
Словенија	99 057	92,6	47
Словачка	47 076	71,0	9
Финска	202 422	93,0	37
Шведска	554 202	94,5	59
В. Британија	1 466 304	88,0	24

Извор: Составено врз основа на сопствени истражувања и пресметки, како и врз основа на податоци од European Commission: *SME Performance Review*, 2010/11 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm

Бројот на малите претпријатија во ЕУ изнесува 1,4 милиони претпријатија, што претставува 6,9% од вкупниот број на претпријатија во ЕУ. Најголем број на малите претпријатија во ЕУ има во Германија, Италија, Шпанија, Франција и Велика Британија. Анализата на бројот на малите претпријатија на 1000 жители покажува најголем број на мали претпријатија во Луксембург и тоа 5 претпријатија на 1000

жители, додека останатите земји се блиску до просекот на ЕУ во однос на бројот на претпријатијата на 1000 жители. Тоа можеме да го видиме од табелата подолу:

Табела 1.5 Број на мали претпријатија по одделни земји-членки на ЕУ, 2010 година

	Број на мали претпријатија	Удел во вкупниот број на претпријатија во земјата (во %)	Број на мали претпријатија на 1000 жители
ЕУ-27	1 378 448	6,6	3
Белгија	27 400	6,3	3
Бугарија	22 960	8,2	3
Чешка	32 883	3,6	2
Данска	21 480	10,6	4
Германија	258 391	13,8	3
Естонија	5 484	11,9	4
Ирска	12 412	14,2	3
Грција	22 832	3,1	2
Шпанија	145 279	6,0	3
Франција	148 990	5,8	2
Италија	186 027	4,9	3
Кипар	2 921	6,8	4
Летонија	8 353	12,3	4
Литванија	11 849	6,0	4
Луксембург	2 756	10,3	5
Унгарија	26 370	4,8	3
Малта	1 200	3,4	3
Холандија	50 349	8,7	3
Австрија	30 071	10,0	4
Полска	42 337	2,7	1
Португалија	39 666	3,9	4
Романија	49 173	9,4	2
Словенија	6 381	6,0	3
Словачка	16 858	25,4	3
Финска	12 477	5,7	2
Шведска	26 707	4,6	3
В. Британија	166 842	10,0	3

Извор: Составено врз основа на сопствени истражувања и пресметки, како и врз основа на податоци од European Commission: *SME Performance Review*, 2010/11 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm

Средните претпријатија претставуваат 1% од вкупниот број на претпријатија во ЕУ. Со најголем број на средни претпријатија се истакнуваат Германија, Франција, Италија, Шпанија и Велика Британија, додека анализата на бројот на средни

претпријатија на 1000 жители покажува дека Луксембург се јавува како водечка земја во овој поглед и тоа 1 претпријатие на 1000 жители. (табела 1.6)

Табела 1.6 Број на средни претпријатија по одделни земји-членки на ЕУ, 2010 година

	Број на средни претпријатија	Удел во вкупниот број на претпријатија во земјата (во %)	Број на средни претпријатија на 1000 жители
ЕУ-27	219 264	1,1	0,4
Белгија	3 962	0,9	0,5
Бугарија	4 491	1,6	0,6
Чешка	6 923	0,8	0,7
Данска	3 840	1,1	0,7
Германија	44 490	2,4	0,5
Естонија	1 033	2,2	0,8
Ирска	2 298	2,6	0,5
Грција	2 893	0,4	0,3
Шпанија	17 612	0,7	0,4
Франција	22 075	0,9	0,4
Италија	19 076	0,5	0,3
Кипар	483	1,1	0,6
Летонија	1 473	2,2	0,7
Литванија	2 347	1,2	0,7
Луксембург	547	2,0	1
Унгарија	4 432	0,8	0,4
Малта	246	0,7	0,6
Холандија	8 736	1,5	0,5
Австрија	4 750	1,6	0,6
Полска	15 303	1,0	0,4
Португалија	5 646	0,6	0,5
Романија	9 669	1,8	0,5
Словенија	1 282	1,2	0,6
Словачка	1 915	2,9	0,4
Финска	2 230	1,0	0,4
Шведска	4 712	0,8	0,5
В. Британија	26 800	1,6	0,4

Извор: Составено врз основа на сопствени истражувања и пресметки, како и врз основа на податоци од European Commission: *SME Performance Review*, 2010/11 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm

Од севкупната анализа на бројот на претпријатијата по одделни земји, можеме да заклучиме дека со најголем број и на микро и на мали и на средни претпријатија се одликуваат едните исти земји-членки на ЕУ и тоа: Германија, Италија, Шпанија, Велика Британија и Франција.

Во однос на бројот на МСП помеѓу старите земји-членки на ЕУ и новите земји-членки на ЕУ, карактеристичен е значително повисокиот број на МСП кај старите земји-членки (табела 1.7). Разликата во бројот на МСП помеѓу двата региона се објаснува со сè уште долгите административни процедури во новите земји-членки, недостаток на квалификуван труд, отежнат пристап до финансии средства на малите и средните претпријатија, тешкотии во примена на новите технологии и регулативи, како и недостаток на претприемнички дух.⁵

Табела 1.7 Број на МСП и број на големи претпријатија во ЕУ-15 и ЕУ-12 во 2007 година

	ЕУ-15			ЕУ-12		
	МСП	Големи претпријатија	Вкупно	МСП	Големи претпријатија	Вкупно
Бр. на претпријатија (во илјада)	16,249	33	16,282	4,160	10	4,170

Извор: Ton Kwaak, *European SME under Pressure*, EIM Business & Policy Research, Netherlands, 2009, p.15

3.2.2. Секторска структура на претпријатијата

Како што може да се види од табелата 1.8, најголем број на мали претпријатија (околу 32%) се занимаваат со трговија на големо и мало; поправка на моторни возила како и поправка на производи за домаќинството. 28% од вкупниот број на мали и средни претпријатија во ЕУ се занимаваат и со посредништво кај недвижен имот; рентање и бизнис активности. На трето место е секторот на градежништвото со кој се занимаваат 14% од вкупниот број на претпријатија во ЕУ.

⁵ David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First section of annual report on EU small and medium sized enterprises*, EIM Business & Policy Research, Zoetermeer, 2009, p. 12

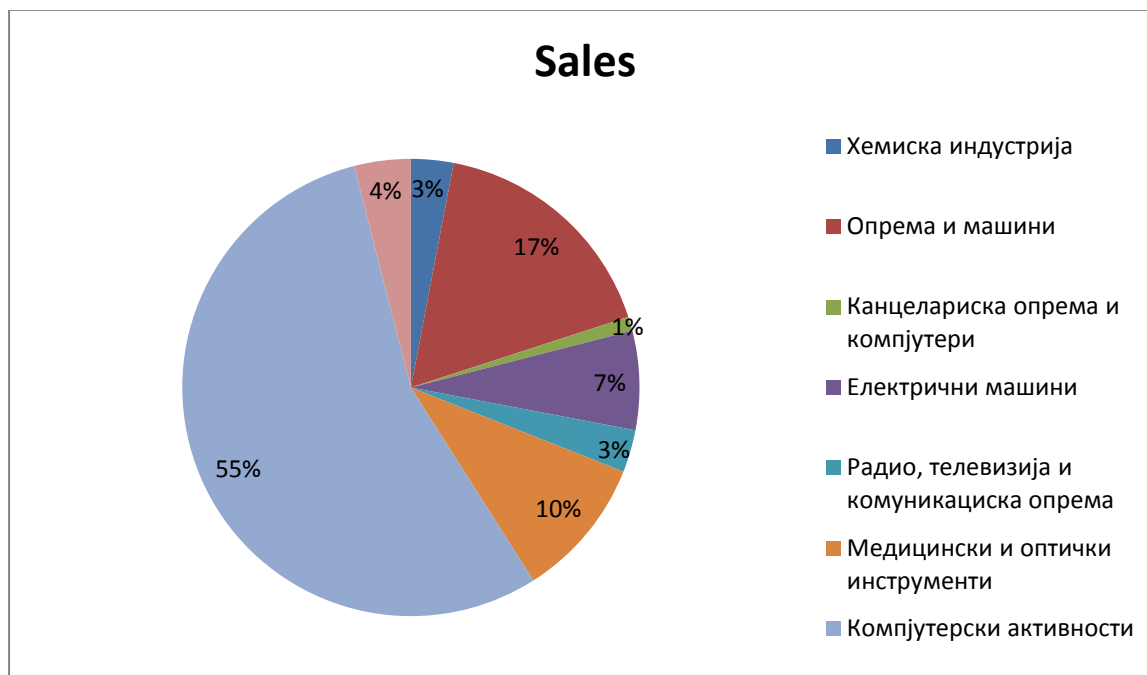
Табела 1.8 Број на претпријатија по сектори во ЕУ-27, 2007 година

	Број на претпријатија		Вкупно
	МСП	Големи претпријатија	
Рударство	22,000	300	22,300
Производство	2,357,000	19,000	2,376,000
Елект. енергија; гас	29,000	1,100	30,100
Градежништво	2,914,000	2,500	2,916,500
Трговија на големо и мало; поправка на моторни возила и предмети за домаќинството	6,491,000	6,600	6,497,600
Хотелиерство	1,729,000	1,300	1,730,300
Транспорт, складирање и комуникација	1,243,000	3,500	1,246,500
Посредништво кај недвижен имот, рентање и бизнис активности.	5,625,000	8,500	5,633,500
Вкупно	20,409,000	43,000	20,452,000

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p. 13

Особено значајно е учеството на МСП во високотехнолошките услужни сектори. Од графиконот подолу може да се види дека учеството на МСП во услужните високотехнолошки сектори е најголемо во секторот на компјутерските активности (55%), следено со секторот на опрема и машини (17%) и секторот на медицински и оптички инструменти (10%). Всушност, со појава на интернетот кон крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години дојде до пораст на индустријата за информациско-комуникациските услуги главно водено од микропретпријатијата, кои нудеа специјализирани услуги соодветни за брзорастечкиот пазар во сите сектори на економијата.

Графикон 1.5 МСП во различни високотехнолошки сектори во ЕУ-27, 2008 година

Извор: *Key Figures on European Business with a Special Feature on SMEs: Statistical Supplement*, Luxemburg, Eurostat, 2011a

3.3. Влијание на МСП врз вработеноста

3.3.1. Вработеноста во ЕУ според големина на фирмите

На 3 март 2010 година Европската комисија ја претстави Стратегијата “Европа 2020” за “паметен”, одржлив и инклузивен развој. Стратегијата Европа 2020 претставува стратегија за декадата што доаѓа во која ќе се обезбеди високо ниво на вработеност, продуктивност и социјална кохезија. “Паметен развој” се однесува на зајакнување на знаењето, иновативноста и образованието. Одржлив развој се однесува на поефикасно користење на ресурсите во ЕУ, додека инклузивен раст се однесува на зголемување на учеството на пазарот на трудот и борбата против сиромаштијата.⁶

⁶ Jan de Kok, Paul Vroonhof, Wim Werhoeven, Nick Timermans, Ton Kwaak, Jacqueline Snijders, Florieke Westhof, *Do SME create more and better jobs*, EIM Business and Policy Research, Zoetermeer, 2011, p.129

Иницијативите кои се преземаат со оваа Стратегија ќе го зголемат креирањето на работни места од страна на МСП и ќе го подобрат квалитетот на работните места обезбедени од страна на МСП. Во продолжение е извршена анализа на придонесот на МСП во креирање на вработеноста во ЕУ.

Во ЕУ 67% од вработените во приватниот сектор се во малите и средните претпријатија.⁷ Од табелата 1.9 можеме да видиме дека во групата на малите и средните претпријатија микро фирмите вработуваат најмногу луѓе: скоро 39 милиони, т.е. 30 % од вкупниот број на вработени во приватниот сектор. Тоа значи дека МСП претставуваат феномен поради нивниот придонес во креирање на вработеноста. Ова е значајна информација за креаторите на политиките, посебно на програмите за високо технолошките фирми, програми за иновативноста, за интернационализацијата и слично.

Табела 1.9 Вработеност во приватни претпријатија во ЕУ-27, 2007 година

	Микро	Мали претпријатија	Средни претпријатија	МСП	Големи Претпријатија	Вкупно
Број на претпријатија (по илјада)	18,788	1,402	220	20,409	43	20,452
Број на вработени лица (во илјада)	38,890	27,062	21,957	87,909	42,895	130,805

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p. 20

На ниво на Европската Унија 67,4% од вкупниот број на вработени се во МСП секторот, додека 32,6% се вработени во големите претпријатија. Од земјите-членки на ЕУ Грција, Италија, Шпанија и Кипар се одликуваат со највисок процент на вработеност во МСП секторот (табела 1.10).

⁷David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p. 19

Табела 1.10 Вработеност во МСП секторот во одделни земји-членки на ЕУ, 2010 година

	МСП vis a vis големи претпријатија во земјите-членки на ЕУ-27 (во %)	
	Во МСП сектор	Во големи претпријатија
ЕУ-27	67,0	33,0
Белгија	65,7	34,3
Бугарија	73,5	26,5
Чешка	67,7	32,3
Данска	66,2	33,8
Германија	60,9	39,1
Естонија	77,8	22,2
Ирска	66,8	33,2
Грција	85,6	14,4
Шпанија	76,3	23,7
Франција	60,4	39,6
Италија	81,4	18,6
Кипар	83,2	16,8
Летонија	77,8	22,2
Литванија	75,9	24,1
Луксембург	66,7	33,1
Унгарија	71,7	28,3
Малта	77,4	22,6
Холандија	68,2	31,8
Австрија	67,1	32,9
Полска	67,5	32,5
Португалија	80,9	19,1
Романија	68,1	31,9
Словенија	64,2	35,8
Словачка	57,2	42,8
Финска	60,6	39,4
Шведска	64,2	35,8
В. Британија	53,9	46,1

Извор: Составено врз основа на податоци од European Commission: *SME Performance Review*, 2010/11
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm

Анализата на бројот на вработени во МСП секторот во старите и новите земји-членки на ЕУ покажува и во двата региона најголем број на вработени (скоро две третини) во секторот на МСП (табела 1.11)

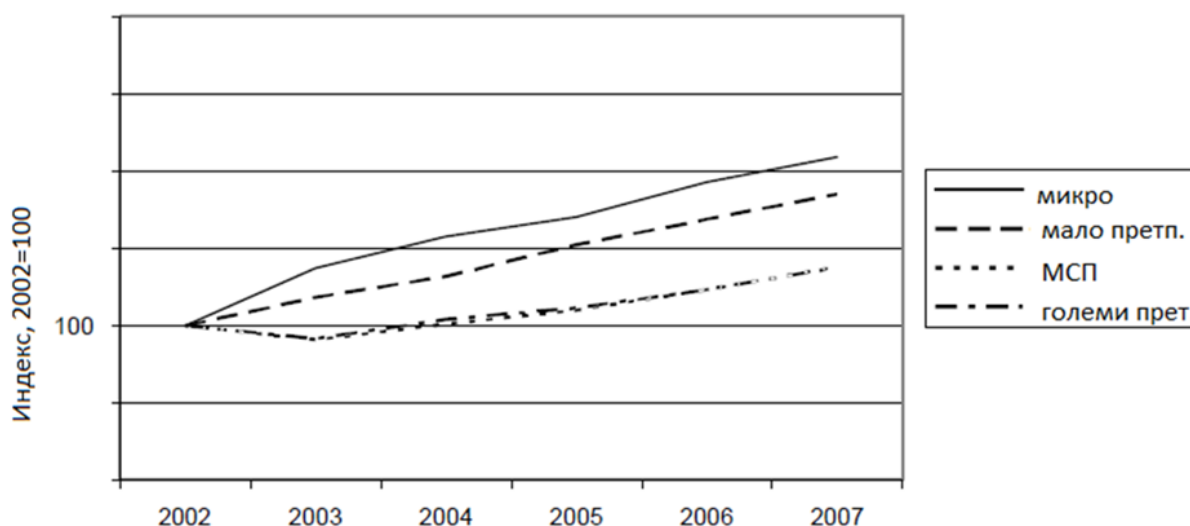
Табела 1.11 Вработеност во приватен сектор во ЕУ-15 и ЕУ-12 во 2007 година

	ЕУ-15			ЕУ-12		
	МСП	Големи претпријатија	Вкупно	МСП	Големи претпријатија	Вкупно
Број на вработени (во илјада)	71,047	35,102	106,150	16,862	7,793	24,655

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p. 23

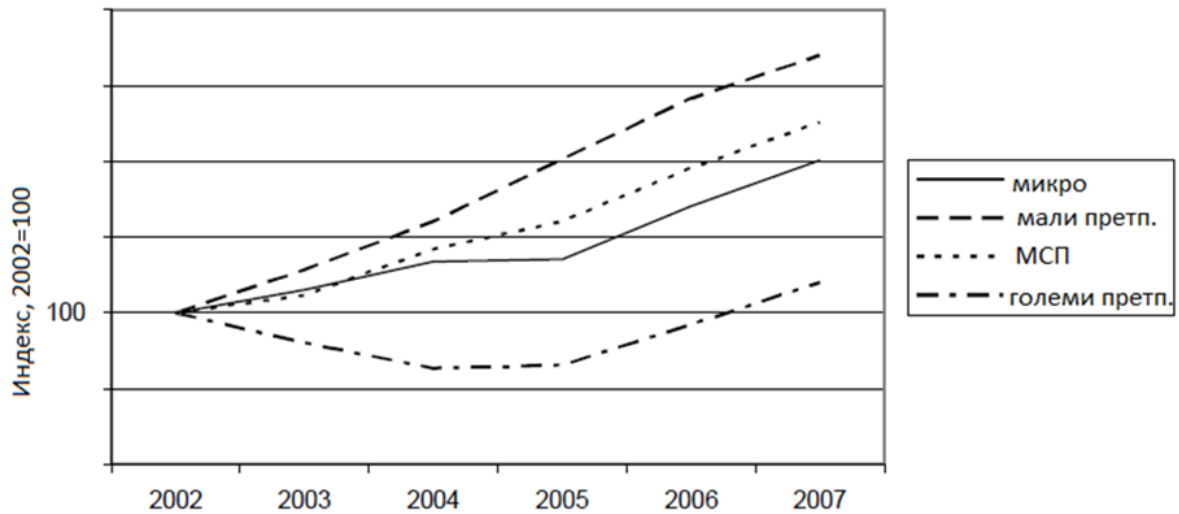
Доколку двата региона се анализираат од аспект на динамиката во порастот на вработеноста во периодот од 2002-2007 година, може да се видат забележливи разлики. Кај старите земји-членки ЕУ-15, вработеноста најмногу се зголемуваше кај микро и малите претпријатија, додека кај новите земји-членки (ЕУ-12), стапката на вработеност во анализираниот период најмногу се зголемуваше кај МСП со заостанување на микро претпријатијата. Порастот на вработеноста кај големите претпријатија и кај двата региона во анализираниот период беше негативен. Тоа можеме да го видиме од следниве графикони:

Графикон 1.6 Број на вработени во ЕУ-15, Индекс 2002=100

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p.24

Графикон 1.7 Број на вработени во ЕУ-12, Индекс, 2002=100

Извор: David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009, p. 24

Испитувањата покажуваат дека позитивниот нето влез на претпријатијата во ЕУ позитивно влијае врз вработеноста. Придонесот на новите претпријатија (најчесто микро претпријатија) во вработеноста во ЕУ во 2005 година изнесуваше 3,3% од вкупната вработеност. Оваа стапка ги покрива загубите во вработеноста на ниво на ЕУ, како резултат на морталитет на претпријатијата. Во таа насока особено е битно ЕУ да презема мерки за стимулирање на раѓање на претпријатијата. Мерките треба да се преземаат координирано од Комисијата и од земјите-членки на ЕУ. Националните влади треба да вршат стимулирање на претприемништвото, посебно на новите иновативни претпријатија, со постојан развој и зајакнување на мерките и инструментите за поддршка на овие претпријатија.

3.3.2. Вработеноста во ЕУ по сектори

Табела 1.12 ни ја покажува вработеноста во ЕУ по различни сектори на фирми со различна големина. Анализата покажува дека најголема вработеност во приватниот сектор има во производството, па потоа трговијата. Вработеноста на МСП е најголема во секторот на трговијата, а потоа следи производството, додека вработеноста кај

големите претпријатија е најголема во секторот на производството. За микро претпријатијата вработеноста во секторот на трговијата е далеку повисока во однос на другите сектори.

Табела 1.12 Број на вработени по сектори, според големина на претпријатието во ЕУ-27, 2007 година

	МСП	Големи претпријатија	Вкупно
Рударство	245,000	564	809,000
Производство	21,059,000	14,447,000	35,505,000
Елект. енергија; гас	352,000	1,319,000	1,671,000
Градежништво	12,275,000	1,690,000	13,965,000
Трговија на големо и мало; поправка на моторни возила и предмети за домаќинството	23,448,000	8,542,000	31,990,000
Хотелиерство	7,669,000	1,655,000	9,324,000
Транспорт, складирање и комуникација	5,650,000	6,459,000	12,110,000
Посредништво кај недвижен имот, рентање и бизнис активности.	17,210,000	8,220,000	25,430,000

Извор: Ton Kwaa, *European SME under Pressure*, EIM Business & Policy Research, Netherlands, 2009, p.17

Учеството во вработеноста на претпријатијата од високотехнолошките сектори од ЕУ-27 во 2008 година во однос на учеството во вработеноста на сите претпријатија изнесува 9,57%, при што учеството на МСП во вработеноста во високотехнолошките сектори (5,12%) е поголемо во однос на учеството на големите претпријатија во високотехнолошките сектори (4,45%) што укажува на значењето кое МСП го имаат за вработеноста во овие сектори (табела 1.13)

Табела 1.13 Учество на МСП во вработеноста во високотехнолошки сектори во ЕУ-27, 2008 година (во %)

	МСП	Големи претпријатија	Вкупно претпријатија
Високотехнолошки сектори	5,12	4,45	9,57
Останати сектори кои не спаѓаат во високо технолошки сектори	62,32	28,11	90,43
Сите сектори	67,44	32,56	100

Извор: *Key Figures on European Business with a Special Feature on SMEs: Statistical Supplement*, Luxemburg, Eurostat, 2011a

4. Иновативноста, супконтракторството и кластерите како битна квалитативна карактеристика на претприемништвото

4.1. Иновативноста и значењето на еко-иновациите во Европската Унија - студии на случај за еко-иновации

Конкурентноста во голема мера зависи од брзината со која научно-технолошките откритија ќе бидат претворени во практични решенија. Иновативноста, освен наука и технологија, опфаќа креирање на нови производи и услуги, нови маркетинг методи, нови начини во организирање на бизнисите и сл. Според Шумпетер, освен подобрувања во технологијата, иновациите се јавуваат во разни форми и тоа: 1) воведување на нов производ, кој не е познат за потрошувачите, или подобрување на квалитетот на производот; 2) воведување на нов метод на

производство, кој сè уште не е применуван на пазарот, како и нов начин на ракување со средството; 3) отворање на нов пазар во кој одделната производна гранка од земјата нема претходно влезено, без разлика дали пазарот порано постоел или не; 4) воведување на нови извори на сировини за полупроизводи, независно дали изворот веќе постоел, или за прв пат се воведува; 5) воведување на нов тип на организација, како на пример монополи (преку трустови), или пак разединување на монополите.⁸

Според Дракер, “иновацијата за претприемачите е специфично оружје, со кое претприемачите ја користат промената за извршување на различни производствени или услужни активности”.⁹

Од особено значење за воведување на иновациите е способноста и вештината на претприемачите за преземање на ризик и трансформирање на идејата во иновација. Теоријата и практиката покажуваат дека многу нови идеи не прераснуваат во иновации. ”Најсјајните идеи се најризици и најмалку успешен извор на иновативни можности. Процентот на грешка е огромен.”¹⁰

Сè повеќе се зголемува улогата на МСП во процесот на иновативноста. Золтан Акс во своето дело ”Правата на сопственост, иновацијата и МСП во земјите во транзиција” кажува дека “помалите фирми прават порадикални иновации во однос на големите фирми и истите имаат клучно значење за Шумпетеровата еволуција. Сепак, иновациите се појавуваат само кога правата на сопственост се правилно формулирани и поради тоа општествата мора да ги заштитат правата на сопственоста на иноваторите, за да ги користат придобивките од нивните иновации.”¹¹

МСП воведуваат нови, иновативни производи, процеси, организациони методи, маркетинг техники и сл. “Денес, се смета дека 30 до 60 % од МСП од ОЕЦД влегуваат во групата на иновативни фирми. Од друга страна, во групата на исклучително иновативни фирми влегуваат само 5-10% од вкупниот број на мали и средни претпријатија”.¹² Секторот на МСП претставува 99% од вкупниот број на претпријатија

⁸Joseph Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, 1934, p.66

⁹Peter Drucker, *Inovacije I poduzetnistvo*, Privredni pregled, Beograd, 1991, str.45

¹⁰Peter Drucker, *Inovacije I poduzetnistvo*, Privredni pregled, Beograd, 1991, str.170

¹¹Zoltan J.Aks, *Property Rights, Innovations and SMEs in Transition Economies*, University of Baltimore, Baltimore, 2000, p. 20

¹² Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр.62

во европската економија и во многу сектори истите претставуваат канали преку кои новите технологии се развиваат, особено во секторот на биотехнологија и информациона технологија. Нивната способност да ги користат новите технологии и можноста да одговорат брзо на потребите на пазарот им дава клучна улога за успех во европската економија.

Европската Унија има висок потенцијал за иновативност, располагајќи со врвни истражувачи, претприемачи и компании познати по својата креативност, традиција и диверзитет. ЕУ презема бројни иницијативи за поддршка на иновативноста. Лисабонската стратегија содржи сет на политики и мерки кои се однесуваат на зголемување на иновативноста во ЕУ. Постојат и бројни програми за поддршка на иновативноста во ЕУ меѓу кои најзначајни се: Седмата рамковна програма, Програмата за конкурентност и иновации, Иницијативата за иновативна соработка и Иницијативата за иновативни професионалци. Со обновената Лисабонска Агенда земјите-членки на ЕУ преземаат акции за подобрување на иновативноста и во рамки на нивните Програми за национални реформи.¹³ Како иновативни лидери во ЕУ се јавуваат Шведска, Финска, Данска, Германија, В. Британија и Луксембург, додека новите земји-членки од Централна и Источна Европа најчесто се јавуваат како земји кои вршат примена на воведените иновации (табела 1.14).

¹³*More Research and Innovation – Investing for growth and employment: A Common Approach*” - COM(2005) 488, 12.10.2005

Табела 1.14 Групирање на земји-членки на ЕУ, според иновативноста

Класификација на земји	Земји
Иновативни лидери	Шведска, Финска, Данска, Германија, В. Британија, Луксембург
Иновативни следбеници	Ирска, Австрија, Холандија, Франција, Белгија
Умерени иноватори	Естонија, Чешка, Словенија, Италија, Кипар, Шпанија, Малта, Литванија
Земји кои ги применуваат иновациите	Унгарија, Грција, Словачка, Полска, Португалија, Бугарија, Летонија, Романија

Извор: Stephen Flowers, Tanja Sinozic and Parimal Patel, *Prevalence of User Innovation in the EU-Analysis based on the Innobarometer Surveys of 2007-2009*, INNO-Metrics Thematic Paper, 2009, p.12

Иновативноста беше ставена и во срцето на стратегијата “Европа 2020”, на која се гледа како решение на проблемите со невработеноста зголемени за време на кризата. На иновативноста се гледа како на предводник во остварување на стратегијата “Европа 2020”, нарекувајќи ја Европската Унија “Иновациона Унија”.¹⁴

За постигнување на Иновационата Унија, неопходно е:¹⁵

- ЕУ и земјите-членки да инвестираат во образование, истражување и развој и информациско-комуникациската технологија;
- Европската Унија и националните истражувачко-иновациски системи треба подобро да бидат поврзани и нивните перформанси да бидат подобрани;
- образовниот систем на сите нивоа треба да биде модернизирани, со препорака за привлекување на најдобрите студенти од целиот свет;
- неопходно е зголемување на соработката помеѓу универзитетите и бизнисите;
- неопходно е отстранување на бариерите на претприемачите за реализирање на нивните идеи и тоа: подобар пристап до финансии, обезбедување на права на интелектуална сопственост кои би можеле да си ги дозволат претприемачите,

¹⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Europe 2020 flagship Initiative Innovation Union*, SEC(2010), 1161, COM(2010) 546 final, Brussels, 06.10.2010, p.2 http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none

¹⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Europe 2020 flagship Initiative Innovation Union*, SEC(2010), 1161, COM(2010) 546 final, Brussels, 06.10.2010, p.2 http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none

подобра и поправа регулатива за МСП, како и неопходност од донесување на договор за заеднички ЕУ патент;

- неопходно е зголемување на пристапот до програмите за истражување и развој.

Иновационата Унија до 2020 ќе биде од големо значење за европската економија. Остварување на определената цел, одвојување на 3% од БДП на ЕУ за истражување и развој, според процените до 2020 година може да создаде 3,7 милиони работни места и да го зголеми годишниот БДП за приближно 800 билиони евра до 2025 година. Остварувањето на оваа цел бара поддршка од Европскиот совет, Европскиот парламент, владите на земјите-членки на Унијата, приватниот сектор, јавноста и истражувачите.¹⁶

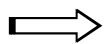
Во Европската Унија сè повеќе се потенцира значењето на еко-иновациите, кои претставуваат иновации кои го намалуваат користењето на природните ресурси и кои го намалуваат испуштањето на штетни супстанции во околината. На тој начин ефикасното искористување на ресурсите стана дел од многу политички агенди. Ефикасното искористување на ресурсите и еко-иновациите воедно се и темелници на стратегијата “Европа 2020”. Два приоритета на Стратегијата од наведените три (“паметен развој” и одржлив развој) се директно поврзани со еко-иновациите. “Паметен развој” (Smart growth) значи развој на економија која ќе базира на знаење и иновативност, додека одржлив развој значи промоција на ефикасно искористување на енергијата, промоција на европската еколошка и конкурентна економија. Еко-иновациите се наоѓаат во срцето на Иницијативата за ефикасно искористување на ресурсите во Европа, Иницијативата за Иновациона Унија и во Индустриската политика за ерата на глобализацијата.¹⁷

Имајќи го предвид фактот што малите и средните претпријатија ја сочинуваат сржта на европската економија и нивната огромна улога во економскиот пораст, истите имаат клучна улога во иновативноста и истражување и развојот. Со обезбедување на неопходната поддршка МСП може да обезбедат идна генерација на технологии кои ќе овозможат економски раст без загадување на околината. Креативноста и динамичноста

¹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Europe 2020 flagship Initiative Innovation Union*, SEC(2010), 1161, COM(2010) 546 final, Brussels, 06.10.2010, p.4 http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none

¹⁷ Meghan O'Brien, Raimund Bleischwitz, Stefan Brinzeu and others, *The Eco-Innovation Challenge-Pathways to a Resource-Efficient Europe*, Annual Report 2010, Eco Innovation Observatory, Brussels, 2011, p. 6

на МСП им дава витална улога и во областа на создавање на еко-иновациите и во областа на примена на “зелените” технологии. ЕУ започна со отстранување на бариерите со кои се соочуваат МСП. Со Акциониот план за европски еколошки технологии од 2004 година беа направени напори за отстранување на пречките за влез на еко-иновациите на МСП на пазарот. Со Иницијативата за еко-иновативноста во рамки на Програмата за иновации и конкурентност, алоцирани се 200 милиони евра од 2008 до 2013 година, за да им се помогне еко-иновативните МСП да ги трансферираат еколошките решенија од нивните лаборатории и да ги понудат на пазарот.¹⁸

Студии на случај

УСПЕШНИ ЕКО-ИНОВАЦИИ

Биопластика “NAKU”

NaKu е мало семејно претпријатие со сопствено финансирање. Името на претпријатието потекнува од германскиот збор "Natürlicher Kunststoff", што означува природни полимери. Претпријатието во своето производство користи обновливи извори на материјали, а крајните производи се многу слични на пластика. Крајните производи се направени од 100% природни полимери, кои се обновливи и се рециклираат. Производите на NaKu добија широка потрошувачка во секојдневниот живот од кеси за пазарење, фолии, чаши, садови до хигиенски производи. Модерната технологија овозможува производство на природни полимери од локалните растенија, како што се: пченка, домати и жито. Материјалите добиени на овој начин се слични со пластиката. Природните полимери со изложување на ветер се разградуваат за неколку недели до неколку месеци. Со производство на биопластика ова претпријатие успеа да го постигне она што се нарекува “одржлив ефект”. Всушност, според филозофијата на природните и техничките циклуси биопlasticата може да биде вратена во природата по нејзино искористување. Биопlasticата е направена од природни обновливи ресурси, кои се целосно биоразградливи и кои овозможуваат намалување на емисијата на CO₂. Биопlasticата овозможува доволен проток на кислород, кое ја држи храната свежа подолго време. Воедно, бидејќи биопlasticата се произведува од локални

¹⁸ European Commission, Environment: *Policy News-Removing Barriers to Eco-Innovation SMEs*, 2011, http://ec.europa.eu/environment/etap/inaction/policynews/495_en.html

суровини, производството на истата обезбедува приходи за локалните фармери и развој на регионалната економија. NaKu има добиено бројни награди и признанија за иновацијата.¹⁹

CEL (Connaught Electronics Ltd.)

CEL (Connaught Electronics Ltd.) е ирско електронски претпријатие, основано во 1982 година, кое моментално вработува 200 луѓе. CEL е светски лидер во дизајн, производство и маркетинг на високо квалитетни електронски производи за автомобилската индустрија. CEL е специјализирано претпријатие за системи со далечинско отворање без клуч, како и за генералните електронски контролни единици. Главни клиенти на претпријатието се: БМВ, Ровер, Волво и Џенерал Моторс (BMW, Rover, Volvo и General Motors). CEL врши производство и управување со далечинските влезни сигнали кои возилата ги примаат од трансмитерите. Приемната единица, која е фиксна во автомобилот, се состои од печатени кола обвиткани со електронски субкомпоненти. Со Иницијативата Еколошки супериорни производи претпријатието презеде проект за подобрување на животниот циклус на влезните приемни единици. Проектот резултираше со замена на основната субкомпонента на влезната единица (претходно увезувана од Јапонија) со компонента сопствено произведена од CEL. На овој начин претпријатието успеа да ја намали содржината на опасните материји за 40% и да ја намали потрошувачката на енергијата за 3 пати. Новата електронска единица е полесна и поевтина за производство, а во исто време намалено е влијанието на производот врз околината.²⁰

Globe Hope Ltd

Претпријатието Globe Hope Ltd. создаде дизајнирачки концепт со кој постојаните (потрошените) материјали ги претвора во индивидуално дизајнирани облеку, додатоци и текстил. Производството базира на принципот за одржлив развој, со основна цел да им понуди на потрошувачите еколошки и одржливи производи. Но,

¹⁹ Eco-Innovation Observatory: Bioplastics, http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=76%3Aaustria-case-study-2&catid=50%3Aaustria&Itemid=50

²⁰ Eco-Innovation Observatory: CEL (Connaught Electronics Ltd.), http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=258%3Acel-connaught-electronics-ltd&catid=62%3Aireland&Itemid=129

главната цел е да се произведат производи кои ќе бидат естетски, функционални и иновативни. Претпријатието беше основано 2001 година, а првата колекција ја претстави во 2003 година. Сите производи се направени од рециклирани материјали како што се: текстил од болничките облеку, од армијата, работни униформи, знамиња, рециклирани едра, појаси и класичен домашен текстил (на пример завеси, постелнина и сл.) Globe Hope Ltd. успеа да развие еколошки бренд за пазарот со дизајнирање на модерни облеку и создавање на алтернатива за текстилната индустрија. Globe Hope Ltd е добитник на многу награди во областа на еколошката мода и дизајнерство.²¹

4.2. Субконтракторски активности на МСП во Европската Унија - секторски студии на случај

“Во преработувачкиот сектор т.н. субконтракторски претпријатија се основаат и работат за потребите на големите корпорации. За нив се употребува терминот кооперанти. Произведуваат најразлични резервни делови, склопови и други компоненти, евтино и квалитетно, и на тој начин индиректно ги смалуваат производните трошоци на големите претпријатија. Во реализација на производствената програма на познатата германската фирма Мерцедес-бенц, на пример, учествуваат околу 15 000 субконтракторски (кооперантски) мали фирми. Овие фирми ги карактеризира повисока иновативност, но и релативно низок ризик во работењето заради нивната поврзаност и насоченост кон кооперациите”.²²

Субконтракторството има повеќе предности за МСП и тоа:²³

- Извршувајќи ја својата интермедијарна функција, работејќи за компании со бренд, МСП ја зголемуваат својата репутација, што им помага да се здобијат со нови бизнис можности во иднина;

²¹Eco-Innovation Observatory: Marketing Innovation-Waste flows turned into high quality fashion, http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=193%3Amarketing-innovation-waste-flows-turned-into-high-quality-fashion&catid=57%3Afinland&Itemid=129

²² Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр. 61

²³Види пошироко: Sander Wennekers, Stephen Hunt, *EU SMEs and subcontracting*, EIM Business and Policy Research, Netherlands, 2009, p.13-17

- Субконтракторските активности може да ја подобрат ефикасноста на МСП како резултат на специјализација на нивните активности. Воедно може да се постигне економија од обем и значително да се намалат нивните трошоци;
- Поради континуираноста на производството и обезбеден пласман, МСП ќе ја зголемат стапката на искористеност на нивните капацитети;
- Вклученост во субконтракторски активности може да биде значаен извор на знаење и технолошки трансфер за МСП. Воедно, големите корпорации (контракторите) на своите субконтрактори им нудат и помош во зголемување на нивните технолошки капацитети за да понудените производи ги остварат бараните стандарди;
- Вклучување во субконтракторски активности носи значителни финансиски придобивки за МСП. Големите корпорации вршат авансирано плаќање на услугите, а во многу случаи и даваат кредитни гаранции за МСП.

Во 2007 година во старите земји членки на ЕУ (ЕУ-15) имаше повеќе од 267,000 субконтракторски претпријатија кои обезбедуваа вработеност на 3,8 милиони луѓе. Водечки земји во овој поглед се Германија и Франција, а значителен е бројот на субконтракторските претпријатија и во Италија, Шпанија и Велика Британија. Тоа можеме да го видиме од следнава табела:

Табела 1.15 Значење на субконтракторството во производниот сектор во ЕУ-15, 2007

	Број на претпријатија		Број на вработени лица во субконтракторски претпријатија	
	2006 година	2007 година	2006 година	2007 година
Австрија	4,113	4,173	98,776	100,822
Белгија	4,630	4,689	90,163	91,732
Данска	2,652	2,691	61,796	63,088
Финска	4,719	4,724	50,118	49,828
Франција	32,753	32,576	588,436	536,101
Германија	39,716	40,219	853,042	867,826
Грција	19,657	10,686	87,755	87,535
Италија	46,071	46,574	513,848	520,966
Ирска	7,886	7,913	70,040	70,314
Луксембург	344	346	7,338	7,340
Холандија	5,067	5,124	99,938	101,364
Португалија	12,556	12,423	145,174	140,977
Шпанија	52,860	53,192	655,571	658,613
Шведска	10,305	10,442	77,328	78,755
В. Британија	31,187	31,599	424,757	432,551
Вкупно ЕУ-15	265,496	267,371	3,824,080	3,807,812

Извор: Sander Wennekers, Stephen Hunt, *EU SMEs and subcontracting*, EIM Business and Policy Research, Netherlands, 2009, p.20

За субконтракторските мали и средни претпријатија во ЕУ карактеристични се следниве факти:²⁴

- МСП кои се занимаваат со субконтракторските активности претставуваат 17% од вкупниот број на МСП во ЕУ;
- во ЕУ постои широк диверзитет на активности на субконтракторските МСП, зависно од нивната улога и позиција во процесот на производството, комплексноста на понудениот производ и секторот во кој дејствуваат;

²⁴Eurobarometer, *Entrepreneurship*, No 146, October, 2003

— и покрај тоа, што субконтракторските МСП во ЕУ беа сериозно погодени од глобалната финансиска криза, посебно оние во автомобилската индустрија, во иднина се очекува пораст на бројот на МСП кои се занимаваат со субконтракторските активности, посебно кај новите земји-членки на ЕУ.

Главните проблеми со кои се соочуваат субконтракторските МСП во ЕУ се:²⁵

- недостаток на финансиски ресурси;
- преголема зависност од главната компанија;
- тешкотии во конкурентскиот натпревар со азиските земји, чии производни трошоци се далеку пониски во однос на претпријатијата од ЕУ;
- негативни последици од глобалната финансиска криза во сите сектори на субконтракторските активности на МСП, посебно за автомобилскиот сектор и секторот на градежништво.

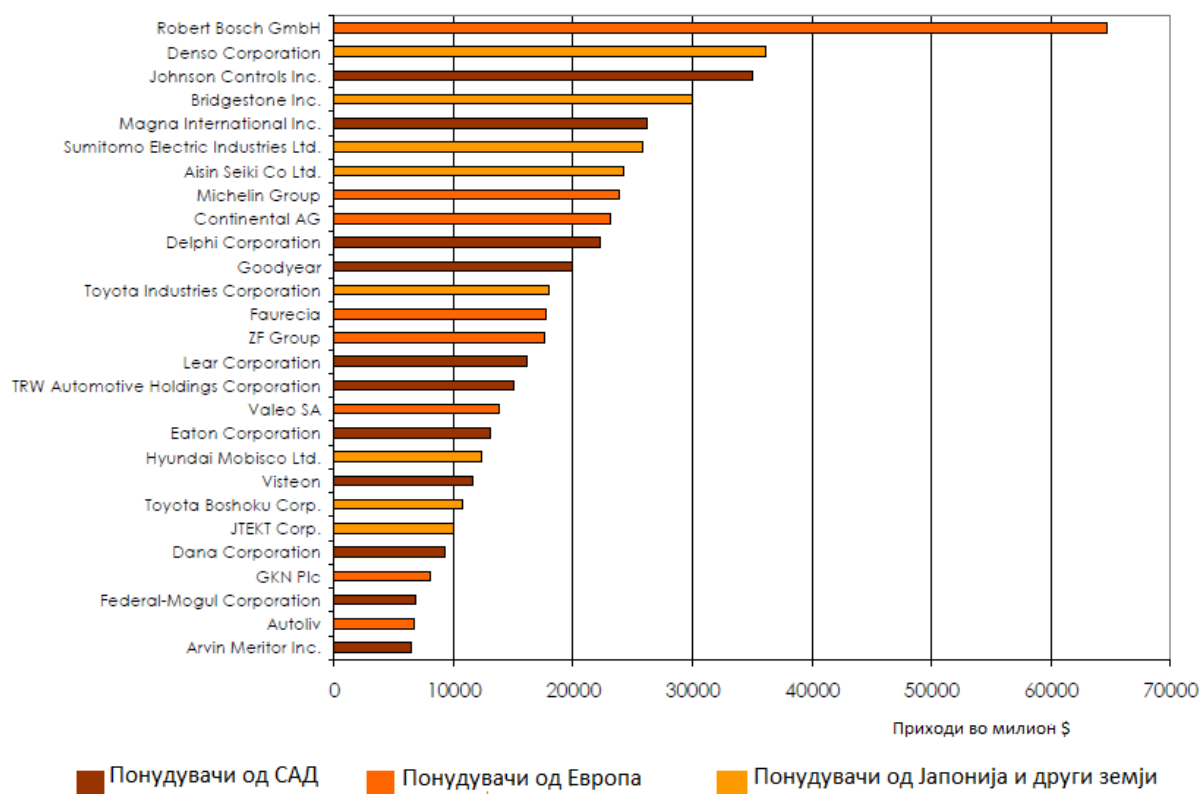
Во продолжение се дадени секторски студии на случај на успешни субконтракторски активности на МСП.

- **Автомобилската индустрија како студија на случај.** Автомобилската индустрија се состои од производство на автомобили, комбиња, автобуси, мотори, како и производство на делови и додатоци за моторните возила и нивните машини. Производството на деловите се врши од субконтрактори. Европската индустрија се карактеризира со постоење на само неколку фирми за производство на автомобили и огромен број на независни понудувачи. Овие понудувачи се активни во производство на автомобили, но исто така се активни и во други сектори, како на пример во електрониката, во механичко и хемиско инженерство, информациона технологија, челик, хемикалии, пластика, метали и гума. Околу 20% од производството на челик во ЕУ и 36% од производството на алуминиум во ЕУ оди во автомобилската индустрија. Воедно, за производство на еден автомобил има околу 50 понудувачи, субконтрактори кои се наоѓаат ширум Европа и околу 75% од додадената вредност на новиот автомобил е токму од овие субконтрактори. Структурата на автомобилската индустрија во Европа може да се карактеризира како пирамида, постојат неколку големи производители и голем број на понудувачи. Според Еуростат 2005 година околу

²⁵Види пошироко: Sander Wennekers, Stephen Hunt, *EU SMEs and subcontracting*, EIM Business and Policy Research, Netherlands, 2009, p. 12-14

90% од субконтракторските претпријатија во автомобилската индустрија беа мали и средни претпријатија. Европската индустрија се состои од следниве главни автомобилски производители: Дајмлер АГ (Daimler AG), Фолксваген (Volkswagen), БМВ (BMW), Форд Европа (Ford Europe), Џенерал Моторс Европа (General Motors Europe), Рено (Renault), ПСА (Peugeot Citroen), Фијат (Fiat), Порше (Porsche), Јагуар – Ланд Ровер (Jaguar-Land Rover), Тојота (Toyota) и Киа (Kia).²⁶ Главните понудувачи, субконтракторски претпријатија потекнуваат од Европа, САД и Јапонија. Во графиконот подолу се дадени главните понудувачи според приходите.

Графикон 1.8 Субконтракторски претпријатија во автомобилската индустрија според приход

Извор: EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009, p.63

²⁶Види пошироко: EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009, p.60-62

Субконтракторските претпријатија соочувајќи се со острата конкуренција, во битката да опстанат, вршат постојано инвестирање во истражувањето и развојот. Така, во 2005 година 63% од инвестициите за истражување и развој беа од страна на претпријатијата понудувачи, а до 2015 се очекува понудувачите да ги извршуваат 80% од инвестициите во истражувањето и развојот.²⁷

- **Градежен сектор, како студија на случај.** Градежниот сектор е еден од клучните европски сектори во однос на вработеноста и аутпутот. Овој сектор главно е сочинет од мали и средни претпријатија, кои претставуваат 99,9% од вкупниот број на претпријатија во овој сектор. МСП во градежниот сектор вработуваат 87,9% од вкупниот број на вработени во градежен сектор. Во овој сектор постои разновидност на субконтракторските договори, што потекнува од природата на овие договори. Бидејќи обемот на работа на секторот е поделен по тип, големина, функција, методи на производство, користени материјали, неопходни се услуги од разни експерти. Малите претпријатија преку субконтракторски договори ги преземаат оние активности кои не се извршуваат од контракторот. Многу често големите контракторски претпријатија кога преземаат градежни активности надвор од нивните традиционални пазари формираат партнерства со локалните субконтракторски фирми, користејќи ја на тој начин локалната експертиза и минимизирајќи ги трошоците поврзани со трансферот на работната сила. Водечки земји во однос на МСП ангажирани во субконтракторски активности во градежниот сектор на ЕУ се: Шпанија, Италија и Велика Британија, што можеме да го видиме од табелата подолу.

²⁷ EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009, p.69

Табела 1.16 Обрт на субконтракторските МСП во градежната индустрија по одделни земји-членки на ЕУ, 2007 година (во милиони евра)

	Годишен обрт на субконтракторски МСП (во милион евра)
ЕУ-27	1 284 069
Белгија	35 317
Бугарија	6 095
Чешка	21 335
Данска	21 417
Германија	117 762
Естонија	4 439
Ирска	11 818
Грција	19 681
Шпанија	250 298
Франција	172 791
Италија	201 514
Кипар	1 938
Летонија	4 606
Литванија	3 786
Луксембург	3 238
Унгарија	13 432
Малта	291
Холандија	57 989
Австрија	24 023
Полска	30 438
Португалија	26 150
Романија	12 799
Словенија	4 699
Словачка	3 799
Финска	17 932
Шведска	25 448
В. Британија	191 036

Извор: Составено врз основа на: EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009, p.88

- **Сектор за изградба на бродови и морска опрема.** Во последните четириесет години европските бродоградежници се определиле за стратегија која базира на активно субконтракторство наместо проширување на нивниот внатрешен производствен капацитет. На тој начин од 1975 година успеале да го зголемат своето производство за 70%, намалувајќи ја директната работна сила за 25%. Во стратегијата на субконтракторство најголем дел од субконтракторските претпријатија се МСП кои го обезбедуваат најголемиот дел од додадената вредност. Финкантиери (Fincantieri) претставува најголема италијанска групација за бродоградба. Во раните деведесетти години Финкантиери разви стратегија базирана на субконтракторство. За таа цел Финкантиери изврши анализа на основните надлежности и одлучи да се фокусира на дизајн, поморска архитектура и интеграција со потрошувачите. Сè друго, беше оставено на субконтракторите. Постојат повеќе причини за примена на оваа стратегија од Финкантиери. Сите оние функции кои изгледаа помалку профитабилни или бараа високо експертско знаење беа оставени на субконтрактори. Бродоградилиштата се свесни дека не можат да бидат експерти во секој елемент на дизајнот, производството и дека некои фази од производниот процес треба да ги допуштат на други, надворешни претпријатија, со цел да се зголеми квалитетот на крајниот производ. Во исто време тие треба да бидат агилни да се справат со побарувачката. На тој начин бродоградилиштата со субконтракторските договори ги упростуваат своите организациони структури и ги намалуваат прекумерните трошоци со објектите и капиталните инвестиции. Денес, учеството на МСП како субконтрактори во секторот изнесува 70%, во кои се развиваат и најголем број на иновации.²⁸

²⁸EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009, p.76

4.3. Значењето на кластерите во промовирање на иновативноста и конкурентноста во Европската Унија - студии на случај

“Кластери претставуваат географска концентрација на меѓусебно поврзани компании и институции кои работат во заедничка индустрија”.²⁹ Со работа на претпријатијата во кластерите се овозможува создавање на екстерналии од научно-технолошки карактер, преку прелевање на знаењето. Предноста од работата во кластерите се состои и во географската близина на претпријатијата во кластерот, со што доаѓа до интегрирање на производството со транспортот и комуникациските процеси, намалувајќи ги трошоците за транспорт и олеснувајќи ја на тој начин соработката помеѓу претпријатијата во рамки на кластерот.

Процесот на глобализацијата го зајакна и помогна развојот на кластерите. Всушност, на компаниите им се зголеми изборот на локации за нивните активности. Колку повеќе пазарот се глобализира, толку повеќе на компаниите им се зголемува можноста за алокација на нивните ресурси кон најповолните региони, зајакнувајќи ја улогата на кластерите и специјализацијата на регионот. Типичен пример е Силиконската долина во САД, во кој се сместени 150 компании со повеќе од 23 000 вработени.³⁰ Повеќе од половина компании се од доменот на високите технологии (електроника, софтвер, биотехнологија и сл.) со нагласена истражувачка дејност. Во регионот се сместени и голем број на придружни компании - банки и други финансиски институции, консалтинг фирми и сл.

Според Золтан Акс, неопходно е стимулирање на создавање и функционирање на кластерите, посебно на оние кластери во кои се врши меѓународно производство.³¹ Во своето дело “Претприемништво во земјите во развој”, Акс укажува на постоење на разни стратегии за зајакнување на развојот на кластерите, меѓу кои едната стратегија се состои во комплетно интегрирање на претпријатијата, а другата стратегија е во нивна соработка, но под различни покриви. Золтан Акс, посочувајќи го успешниот пример со индустријата за полупроводници во Тајван, во која доминираат голем број на мали

29 Michael Porter, Cluster and the New Economics of Competitions, Harvard Business Review, Nov. – Dec. 1998, p.197

³⁰ Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр. 175

³¹ Zoltan J. Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena, 2009, p.67

фирми кои соработуваат меѓусебно, но под различни “покриви”, укажува дека секоја земја за да креира успешна стратегија за развој на кластерите, најпрвин треба внимателно да ја проучи сопствената индустрија.³²

Кластерите имаат значајна улога и во европската економија. Всушност, истражувањата покажуваат дека 38% од вкупниот број на вработени во ЕУ се вработени во претпријатија кои се дел од кластери. Во некои региони овој удел се зголемува на 50%, додека во некои паѓа на 25%.³³ Истражувањата воедно покажуваат висока корелација помеѓу иновативноста и кластерите, т.е. како резултат на специјализацијата постои исклучиво висока иновативност на претпријатијата сместени во рамки на кластерите. Во ЕУ се води активна политика на поддршка на кластерите и тоа главно преку три вида на инструменти и тоа:³⁴

- инструменти наменети за подобро креирање на политиката во однос на кластерите, на национално и регионално ниво;
- инструменти наменети за поддршка на развој на кластери на националното и регионалното ниво;
- инструменти кои вршат поддршка на мрежи кои овозможуваат соработка помеѓу кластерите во Европа.

Во ЕУ се преземаат различни иницијативи со кои се споделуваат искуствата и практиките на најнапредните региони, со што им се овозможува на претпријатијата во рамки на кластерите да учат едни од други. Типичен пример за ваква иницијатива е Иницијативата за региони за економска промена, во рамки на кохезивната политика на ЕУ. Со кохезивната политика на ЕУ, 24% од вкупниот буџет од 308 милијарди евра на Структурните фондови за период од 2007-2013 година е наменет за иновативната политика на ЕУ.³⁵ Во контекст на кластерите средствата од структурните фондови најмногу се користат за подобрување на програмите за обука и образование во рамки на кластерите, за стимулирање на истражувањето, како и за поголема соработка помеѓу истражувачките центри и приватните фирми во рамки на кластерите. Соработка помеѓу

³²Види пошироко: Zoltan Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena, 2009, p.67-68

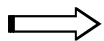
³³ Lawton, T., *European industrial policy and competitiveness*, Macmillan, London, 1999, p. 145-153

³⁴ Види пошироко: Christian Ketel, *European Clusters*, Harvard Business School, Boston, 2004, p. 1-5

³⁵ European Commission, DG Enterprise and Industry Report, *Innovation Clusters in Europe: A statistical Analysis and overview of current policy support*, Enterprise and Industry Directorate- General, p.26

кластерите во ЕУ е поддржана со Иницијативата за региони на знаење, со која се врши зајакнување на конкурентноста на регионите во ЕУ со помош на транснационални мрежи на соработка помеѓу кластерите.

Како позначајни кластери во ЕУ се издвојуваат Штутгарт - Германија, Ил д Франс (Ile de France) - Франција, Карсруе (Karlsruhe)- Германија, Ломбардија – Италија, Обербаерн (Oberbayern)- Германија итн.³⁶

Студии на случај

УСПЕШНО ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА МСП ВО РАМКИ НА КЛАСТЕРИ

Микроелектроника во Гренобл Grenoble

Кластерот на микроелектроника во Гренобл, Франција е вреден да се спомне по својот пазарно ориентиран фокус, координираност на сите административни нивоа и по својата агилност да одговори на зголемените предизвици во ваква динамичка индустрија. Главната предност на кластерот е неговата локација во регионот Рон – Алп (Rhone-Alpe) во Франција, која му овозможува лидерска позиција помеѓу регионите на ЕУ благодарение на значајниот истражувачки капацитет, индустријата и инфраструктурните инвестиции во регионот. Во кластерот се сместени бројни производители. Кластерот обезбедува 21 000 истражувачки работни места, 60 000 високо образовни позиции и 97 800 индустриски работни места. Гренобл исто така располага со водечки европски лаборатории и тоа: ESRF Synchrotron, Европска молекуларна лабораторија и Милиметарски радиоастрономски институт.³⁷

Обувки во Италија - мали стапки, големи чекори напред

Во изборот на различни софистицирани одговори на глобализацијата,

³⁶European Cluster Observatory, ISC/CSC cluster codes 1.0, dataset 20070606

³⁷Europe Innova-Cluster Mapping, *Case studies of clustering efforts in Europe: Analysis of their potential for promoting innovation and competitiveness*-Preliminary draft version for distribution in European Presidential Conference on Innovation and Clusters, Stockholm 22-23 January 2008, p.23-25

кластерот за обувки во Монтебелуна во Венто (Montebelluna, Veneto), регион во Италија, разви култура на заедничко учење и соработка помеѓу големите и малите претпријатија. Додека индустријата на обувки во многу европски и американски локации бележи пад поради неконкурентноста во однос на трошоците, кластерот Монтебелуна успева да просперира преку новата категорија на спортски обувки. Уште од седумдесеттите години Монтебелуна инвестираше капитал во технологиите за производство на чизми за скијање, обезбедувајќи си доминантна положба. Кластерот денес има значаен дел во глобалното производство на чизми за планинарење, лизгалки, чизми за снег итн. Кластерот се состои од голем број на МСП кои вршат поддршка на главните претпријатија и тоа: фирми за дизајнирање, фирми за инсталација, производители на конци, производители на машини, како и голем број на работилници. Во кластерот се наоѓаат и голем број на големи фирми како на пример Техника (Tecnica), Нордика (Nordica), Бриксија (Brixia) и Доломит (Dolomit). Во 2004 година кластерот се состоеше од 386 компании, обезбедувајќи 7600 работни места.³⁸

Кластерот за ласерска технологија во Литванија

Кластерот на ласерска технологија во Литванија (иако нема голем број на компании) претставува успешен пример на користење на ефектите од истражувачките институции. Кластерот е сместен околу градот Вилнус (Vilnius), каде што функционираат десет компании кои вршат производство на ласери, оптички компоненти и обезбедување на сродни услуги. Компаниите за производство на ласерска технологија ги извезуваат своите производи во Европската Унија, САД, Јапонија, Швајцарија и други земји. Вкупната мрежа на продажба опфаќа околу 100 земји. Високата концентрација на научници во кластерот овозможува да биде водечки светски производител по одредени производи. Во кластерот се наоѓаат значајни истражувачки центри и тоа: Универзитетско ласерски истражувачки центар, Универзитетски институт за наука за материјали и применето истражување, Лабораторија за спектроскопија на институтот за физика и др. Овие центри заедно со

³⁸ Europe Innova-Cluster Mapping, *Case studies of clustering efforts in Europe: Analysis of their potential for promoting innovation and competitiveness*-Preliminary draft version for distribution in European Presidential Conference on Innovation and Clusters, Stockholm 22-23 January 2008, p.35, 36

компаниите во кластерот имаат активна улога во меѓународно истражувачки проекти, вклучувајќи програми поддржани од ЕУ и НАТО.³⁹

5. Значењето на МСП и претприемништвото за руралните средини на Европската Унија

Економскиот развој во европските рурални периферни области е тесно поврзан со претприемничкиот талент на локалната популација. Во руралните средини не постои доволен прилив на инвестициони проекти за развој на истите, а воедно и талентираниите претприемачи се соочуваат со предизвикот да мигрираат кон урбаните средини каде ќе ја извршуваат својата претприемничка функција.⁴⁰

И покрај тоа што ЕУ достигна високо ниво на економска развиеност, со опаѓање на економското значење на земјоделството, руралниот развој и понатаму останува значаен за економијата на ЕУ од следниве причини:

- Руралните региони имаат големо значење во демографската, економската и социјалната смисла. Тие постојат во секоја земја-членка на ЕУ. Околу 1/5 од популацијата на ЕУ престојува во целосно руралните региони и околу 1/3 во средно руралните региони (табела 1.17). Заедно, тие живеат на 90% од територијата на ЕУ, додека само 10% од популацијата живее во урбаните региони (табела 1.17). Овие податоци варираат помеѓу земјите-членки на ЕУ. Во Данска, Франција, Ирска, Австрија, Финска и Шведска, повеќе од 2/3 од популацијата живеат во руралните региони, додека во Холандија, Белгија и Велика Британија повеќе од 2/3 од популацијата живеат во урбаните региони. Во новите земји-членки помалку од 1/3 од популацијата живее во урбаните

³⁹ Europe Innova-Cluster Mapping, *Case studies of clustering efforts in Europe: Analysis of their potential for promoting innovation and competitiveness*-Preliminary draft version for distribution in European Presidential Conference on Innovation and Clusters, Stockholm 22-23 January 2008, p.43

⁴⁰ European Commission-Community Research, *EU research on social sciences and humanities_The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization*, FERF-Final Report, HPSE-CT-1999-00013, Directorate-General for Research, Brussels, 2003, p.26

региони, со исклучок на Естонија и Малта. Од тука може да заклучиме дека новите земји-членки на ЕУ главно имаат рурална природа.⁴¹

Табела 1.17 Класификација на регионите според степенот на руралноста, удел во популацијата и површина за ЕУ-25, 2003 година

Степен на руралност	Број на региони		% од популација	Површина во %
	Вкупно	Во %		
Целосно рурални региони	262	44	20	54
Средно рурални региони	208	35	34	33
Целосно урбани региони	124	21	46	13
Вкупно	594	100	100	100

Извор: Peter Nowicki, Chloe Weeger and others, *Scenar 2020-Scenario study on agriculture and the rural world*, European Commission-Directore-Generale Agriculture and Rural Development, Luxemburg, 2006, p.44

- Бидејќи руралните области претставуваат голем дел од територијата на ЕУ истите имаат бројни значајни функции не само за популацијата која живее таму, туку и за целокупното општество. Руралните средини имаат значајна функција во производство на храна и обновливи ресурси. Истите претставуваат културно и природно наследство кои се битни за општеството.
- Руралните средини имаат нивни специфични економски и социјални структури, во кои земјоделството, шумарството се главни дејности, каде малите, средните и големите претпријатија се вклучени во производството и трговијата.

Значењето на претприемништвото за зголемување на вработеноста и економскиот пораст, го ставија претприемништвото во центарот на внимание на креаторите на политиките. На тој начин правилно определените мерки на поддршка на руралното претприемништво може да го стимулираат руралниот развој, со позитивно влијание врз вработеноста, приходот, умешностите, демографијата и другите

⁴¹ Peter Nowicki, Chloe Weeger and others, *Scenar 2020-Scenario study on agriculture and the rural world*, European Commission-Directore-Generale Agriculture and Rural Development, Luxemburg, 2006, p.43

индикатори. Руралното претприемништво не се разликува значајно од урбаното претприемништво. Рурален претприемач е оној кој е подготвен да остане во руралната средина да придонесе за креирање на локалното богатство. До одреден степен, економските цели на претприемачот и социјалните цели на руралниот развој се поцврсто поврзани отколку во урбаните средини. Од оваа причина руралното претприемништво има големо влијание врз руралната заедница.⁴²

Во промовирање на руралното претприемништво низ целата територија на ЕУ не може да се применува единствена стратегија, неопходно е да се идентификуваат регионите и да се определат нивни уникатни локални средства. Во најголем број на земји во Европа постојат најмалку два контрастни типови на региони, додека разликата помеѓу земјите е уште поголема. На пример, предизвиците на руралниот развој со кој се соочува Есекс Каунти (Essex County) во Велика Британија во близина на Лондон се тотално различни со оние во Арад Каунти (Arad County) во Романија.

За развој на руралното претприемништво во ЕУ неопходно е:⁴³

- 1. Добра комуникација и работа во партнерства на сите институции кои вршат поддршка на развојот на претприемништвото, како и партнерство на сите нивоа на властите со цел стимулирање на развојот на претприемништвото низ размена на добри практики.** Се поголемо е значењето на комуникацијата и партнерството на сите нивоа на властите, како и на сите институции кои вршат поддршка на претприемништвото со цел ефикасно искористување на ресурсите. Во некои земји-членки на ЕУ постои задолжителна обврска за организациите за влегување во партнерства. За развој на руралното претприемништво партнерството е особено битно бидејќи различни партнери може да имаат експертиза во специфични области, како на пример истражување и развој и технолошки трансфер. Воедно, регионите со сличен профил, често се соочуваат со исти тешкотии, но се разликуваат начини во решавање на истите. Во ЕУ постои партнерство помеѓу регионалните власти, кои вршат трансфер на искуствата помеѓу регионите. Во рамки на еден регион,

⁴²Andrew Fieldsend, Julie Boone, *A practical guide to stimulating entrepreneurship in rural areas*, Essex County Council, United Kingdom, 2007, p.17

⁴³ Види пошироко: Andrew Fieldsend, Julie Boone, *A practical guide to stimulating entrepreneurship in rural areas*, Essex County Council, United Kingdom, 2007, p.11-30

пак, неопходен е сосема друг тип на партнерство и тоа помеѓу јавен, приватен и невладин сектор.

- 2. Стратегија за регионален, локален и одржлив рурален развој.** Регионалните развојни стратегии треба да бидат креирани на начин да го стимулираат економскиот развој на руралните средини. Вклученост на жените претприемачи е особено битно за руралните области. Структурните инвестиции во руралните области неопходно е да бидат поврзани со зголемувањето на вработеноста и поддршката на МСП. Воедно, во креирањето на стратегиите треба да бидат консултирани сите нивоа на заедницата, од највисоко, до најниско, со цел да се осигури дека е избрана правата стратегија.
- 3. Поддршка на иновативноста преку размена на добри практики.** Претприемачите од руралните средини најчесто тешко обезбедуваат поддршка, бидејќи агенциите најчесто во фокус ги имаат урбаните средини. Многу често потребите на руралните претприемачи се слични со потребите на претприемачите од урбаните средини, како на пример потребата од бизнис план за да се стартува со новиот бизнис. Руралните претприемачи неопходно е да бидат интегрирани во урбаните пазари, усвојувајќи ја најновата информациско-комуникациска технологија. Со пад на доходот во земјоделството се зголемува потребата од поголема поддршка на бизнисите во руралните средини. Добрата бизнис поддршка им помага на претприемачите да ги откријат сите можни ризици, потреби, да испланираат правилна поделба на задачите и активностите, заедно со финансиските индикатори и временските рокови за акција. За развој на претприемништвото во руралните средини особено е битно постоење на мрежи, кои ќе обезбедат пристап до нови контакти за претприемачите. Близината на универзитетите и формирањето на кластерите е особено битно за развој на руралното претприемништво. Постоењето на едношалтерски систем за руралните претприемачи може дополнително да ги охрабри руралните претприемачи.
- 4. Свесност за промовирање на претприемништвото во руралните средини.** Ефективната поддршка на руралното претприемништво зависи од разбирањето на контекстот во кој руралното претприемништво се одвива. Руралната економија е комплексна, која се состои од многу повеќе отколку секторот на земјоделството. Многу типови на претприемничката активност која се наоѓа во урбаните средини, застапена е и кај руралните претприемачи. Руралните

локални власти не се секогаш адекватни во промовирање на *start-up* бизнисите. Руралните локации може да имаат недостатоци, но може да имаат и предности како на пример, подобар квалитет на живот вклучувајќи повеќе простор, помалку сообраќај и помали даноци. Руралните средини, сепак, не се целосно изолирани од урбаните. Во некои региони постои висок степен на поклопување помеѓу руралните и урбаните средини, но во попериферните региони овие врски се послаби. Утврдување на оваа зависност помеѓу урбаните и руралните региони е особено битна за креирање на успешна стратегија за развој на руралното претприемништво. Зголемувањето на свеста кај урбаната популација за руралниот начин на живот, исто така може да биде добра бизнис можност за претприемачите.

5. Креирање на пријателска клима за руралните претприемачи. Прекумерната бирократија и регулативи се најголемите ограничувања за многуте бизниси во Европа, имајќи го предвид ограничениот ресурс - време, со кое претприемачите располагаат. За таа цел, секоја јавна институција која има за цел да врши промовирање на претприемништвото мора да изврши ревизија на својот систем за да се осигури дека непотребните ограничувања за претприемачите се отстранети. Постојат неколку начини со кои бирократијата може да биде намалена. Бројот на документите што треба да бидат пополнети треба да се намали, како и времето помеѓу аплицирањето и добивањето на средствата, исто така неопходно е да се намали. Воедно, контролата и мониторингот на проектите треба да биде упростена. Неопходно е да постојат директни контакт точки каде руралните претприемачи ќе можат да се обратат за било каква услуга или совет поврзан со дејноста.

6. Едукација - креирање на претприемнички начин на размислување. Економскиот раст во руралните средини е тесно поврзан со претприемничкиот капацитет на локалната популација. Знаењето и умешностите на руралната популација е понизок од урбаната. Како причини за ова се:

- пообразованите луѓе, посебно младите се повеќе мобилни. Истите заминуваат на универзитети во повеќе платени урбани области;
- образовните аспирации се пониски во руралните средини;
- достапност на знаењето начесто е ниско. Многу села немаат речиси ни средни училишта.

Образованието и развојот на умешностите е особено битен за економскиот развој на руралните области. Бизнисите во руралните средини се соочуваат со тешкотија да најдат квалификуван технички и менаџерски кадар, посебно руралните претприемачи од земјоделскиот сектор се соочуваат со тешкотија да се преквалификуваат, со што ќе можат да го прошират својот бизнис од неговата основна активност кон попрофитабилни дејности. Особено е значајно претприемништвото во руралните средини да биде вклучено во образованието на децата уште од раните години, создавајќи кај нив претприемнички дух уште од раните години, охрабрувајќи ги на иновативност. Воедно, неопходно е поврзување на индустријата со повисоките образовни институции, со што ќе се стимулира развој на иновации и претприемништво.

Уште од осумдесеттите години се применува политика на рурален развој во рамки на многугодишни програми. Притоа постои тесна соработка на сите нивоа, на регионално, национално и европско ниво. Европската Унија врши поддршка на руралното претприемништво преку следниве извори на финансирање.⁴⁴

- **Регионална помош.** Повеќе од 1/3 од буџетот на ЕУ е наменет за регионален развој, економска и социјална кохезија. Трите цели за периодот од 2007 до 2013 година се: Поддршка на вработеноста во земјите-членки на Унијата и најнеразвиените региони; зголемување на регионалната конкурентност и вработеност; обезбедување на хармонизиран и балансиран развој низ целата Европска Унија. Фондовите за остварување на овие цели се обезбедуваат преку: Европскиот фонд за регионален развој, Европскиот социјален фонд и кохезионен фонд. Интерег IV (Interreg IV) е програма финансирана од Европскиот фонд за регионален развој чии главни цели се: прекугранична соработка, трансационална соработка и соработка помеѓу регионите. Во многу земји членки на ЕУ структурните фондови се администрираат на национално ниво, каде менаџментот се пренесува на Агенциите за регионален развој преку Регионални оперативни програми. Овие програми главно се територијално фокусирани, со примарен фокус на развојот на локалната инфраструктура и локалните претпријатија.

⁴⁴Види пошироко: Andrew Fieldsend, Julie Boone, *A practical guide to stimulating entrepreneurship in rural areas*, Eassex County Council, United Kingdom, 2007, p.60

- **Програми на Заедницата.** Овие програми се финансирани од генералниот буџет на Европската комисија и централно се администрираат. Постојат повеќе од 20 вакви програми од кои позначајни се Седмата рамковна програма (Seventh Framework Programme-FP7) и Програмата за доживотно учење 2007-2013 (The Lifelong Learning Programme 2007-2013).
- **Европски фонд за земјоделство и рурален развој.** Овој фонд врши финансиски акции во полето на рурален развој согласно плановите за рурален развој поднесени од страна на секоја земја-членка. Фондот се состои од 4 компоненти:
 - Конкурентност. Каде главната цел е промовирање на знаење и иновации;
 - Управување со земјиштето. Подобрување на околината и вклучување на мерки кои го определуваат одржливото искористување на земјоделските и шумарските површини;
 - Поширок рурален развој. Подобрување на квалитет на живот во руралните средини и подобрување на диверзификацијата на руралните економии;
 - Создавање на лидерски пристап, кој ќе овозможи создавање на локален капацитет на вработеност и диверзификација на руралната економија;
- **Претпристапна помош.** Инструментот за претпристапна помош се состои од 5 компоненти и тоа: транснационална помош и изградба на институциите, прекугранична соработка и регионална кооперација, регионален развој, развој на човечки ресурси и рурален развој.

ГЛАВА II

ПОЛИТИКИ НА ПОДДРШКА НА МСП И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

1. Финансирање на МСП во Европската Унија

1.1. Специфичности на финансирање на МСП

МСП имаат витална улога за економскиот раст и развој како за високо развиените земји, така и за земјите во развој. Од таа причина финансирањето на МСП е неопходно со цел успешно етаблирање на претпријатието на пазарот, зголемување на делокругот на активностите, развивање на нови производи, инвестирање во нов кадар и нови производни објекти. Сепак, МСП поради нивните специфичности, наведени подолу, се помалку атрактивни за финансирање од страна на банките во споредба со големите претпријатија. Главните ограничувачки фактори кои го отежнуваат пристапот до финансиски средства за МСП претставуваат:⁴⁵

- I. Постојење на висок ризик во позајмување на МСП
- II. Недостаток на *know-how* од страна на банките;
- III. Постојењето на асиметрични информации
- IV. Нарушувањата во финансиските политики;

- I. **Висок ризик во позајмување на МСП.** МСП се категоризираат како високоризични клиенти поради следниве причини:⁴⁶

⁴⁵ Види пошироко: Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008, p.8-12

⁴⁶ Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008, p.11-12

- Ранливост на промените на пазарот и обртот на МСП. МСП се поризични позајмувачи од големите претпријатија. Ова е поради нивната ранливост на промените на пазарот и најчесто непостоење на соодветно способен менаџмент поради големината на фирмата. Недостаток на капитал е уште еден фактор кој ги сместува овие претпријатија во групата на високоризични клиенти.
- Слабиот менаџмент на претпријатието, т.е. слабото досие на менаџментот при аплицирање за кредит е уште еден фактор кој што го попречува пристапот на МСП до финансиски средства. За таа цел програмите за зголемување на финансиските средства за МСП најчесто почнуваат со обуки за зајакнување на способностите на менаџментот на претпријатието. Меѓутоа, најголем број од МСП се претпријатија на индивидуален сопственик и многу малку од нив имаат можности за обезбедување на надворешна ревизија на нивните финансиски извештаи како би ги подобриле менаџментот и продуктивноста и полесно би дошле до финансиски средства. Всушност, банките начесто се жалат дека апликациите на овие претпријатија најчесто не ги задоволуваат нивните стандарди.
- Недостаток на колатерал. МСП многу често имаат недостаток на колатерал бидејќи се нови претпријатија, штотуку етаблирани на пазарот. Исто така висината на колатералот многу често е недоволна во однос на заемот кој што го бара претпријатието. Сето ова ги категоризира МСП во групата на високоризични клиенти за банката. Проблемот со колатералот е посебно изразен во земјите во развој.⁴⁷
- Поврзаност помеѓу постоење на претприемничко опкружување и степенот на користење на надворешни средства за финансирање на МСП. Во оние економии во кои постои високо развиена свест за претприемништвото, каде поединците се поподготвени да преземат ризик и да се вклучат во деловен потфат, степенот на користење на надворешни средства за финансирање е поголем.⁴⁸

⁴⁷ Daniel Van Der Schans, *SME Access to External Finance*, BIS Economics Paper No.16, Department for Business, Innovation and Skills, United Kingdom, January 2012, p.9

⁴⁸ John Tompson, Stephen Lumpin, *The SME Financing Gap (VOL 1): Theory and Evidence*, OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, 2006, p. 41

II. Недостаток на *know-how* од страна на банките и тоа:⁴⁹

- Банките имаат тешкотии во усвојување на новите технологии за позајмување. Надминување на проблемот со позајмувањето на малите бизниси може да се реши со усвојување на нови техники и технологии од страна на банките. Имено, воведување на нови механизми за донесување на одлуки и контрола, поддржани од менаџмент информативни системи и информационите технологии ќе им помогнат на менаџерите успешно да раководат со портфолиото на банката. Воедно, обезбедувањето на поголеми заеми на подолг рок на отплата за добрите позајмувачи може стимулативно да делува на МСП во однос на отплатата на заемот.
- Заемите на МСП се поврзани со високи трансакциски трошоци. Заемите на МСП во споредба со заемите на големите претпријатија се мали, а трошоците за нивна обработка и администрирање се фиксни без разлика на големина на фирмата. Имено, при секоја кредитна апликација кај банките се јавуваат следниве трошоци: административни трошоци, судски трошоци, како и трошоци за прибирање на информации за клиентите. Кога се работи за мали заеми потешко е овие трошоци да се покријат. Во исто време се јавуваат и дополнителни трошоци откако средствата ќе бидат исплатени и кога ќе биде неопходно да се врши надгледување на работата на претпријатието. проблемот е посериозен за земјите во развој каде постои неразвиен информативен систем. Овој проблем до одредена точка може да се реши со зголемување на трошоците за финансирање преку повисоки каматни стапки или со намалување на рокот на отплата, но сепак ова решение може да се примени до одредена точка и главно може да се каже дека банките немаат развиено посебни техники со кои би ги намалиле трошоците за администрирање на кредитните барања на малите бизниси.

III. Постоене на асиметрични информации. За потенцирање на проблемот со асиметрични информации придонесуваат:⁵⁰

⁴⁹Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008, p.10

⁵⁰Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008, p.11

- Недоволно застапени информативни бироа кои ќе нудат информации за МСП. Самите претприемачи често кријат дел од информации, или, во разговорите со кредитобарателите даваат погрешни информации за себе-дека се креативни, лидери, дека се одлични за тимска работа и сл. Недостатокот на информации на банките би можеле да се надминат со воспоставување на информативни бироа како независни институционални обезбедувачи на информации.
- Високи трошоци за обезбедување на кредитни информации за МСП. За ефикасна алокација на ресурсите, сите учесници на пазарот неопходно е да ги имаат релевантните информации. Овој проблем на пазарен неуспех е особено присутен во земјите во развој, каде обезбедувањето на информации за кредитоспособноста на МСП од страна на банките е тешко и скапо. Зголемување на каматните стапки пак за кредитите за МСП се поврзува со селектирање на истите како високо ризични проекти, зголемувајќи го портфолиото на банките со високоризични пласмани.
- Непостојани финансиски извештаи од страна на МСП. Бидејќи МСП најчесто не работат по меѓународни сметководствени стандарди, се јавуваат големи разлики при изготвување на нивните финансиски извештаи.
- Постојење на пазарен неуспех на страна на побарувачката. МСП многу често не ги разбираат потенцијалните бенефиции од користење на надворешните извори на финансиски средства, па затоа и не аплицираат за заеми.⁵¹

IV. Нарушувањата во финансиските политики. Постојењето на добро развиени финансиски пазари е директно поврзано со пристапот до финансиски средства од страна на МСП. Со цел да се коригираат пазарните нарушувања властите честопати интервенираат на финансиските пазари, но често пати резултатите се незадоволителни. Главните нарушувања во финансиските политики претставуваат:⁵²

⁵¹Daniel Van Der Schans, *SME Access to External Finance*, BIS Economics Paper No.16, Department for Business, Innovation and Skills, United Kingdom, January 2012, p.12

⁵²Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008, p.9-10

- Недоволно развиениот правен систем оневозможува развој на алтернативни финансиски инструменти кои се од особено значење за финансирање на МСП. Во исто време, постоењето на слаба судска и правна регулатива, како и недоволна заштита на правата на сопственост, може да бидат исто така сериозна пречка за финансирање на МСП. Властите можат да го подобрат пристапот до финансии за МСП, доколку овозможат јасно дефинирање на правата на сопственост. Сепак, ефективноста на правните мерки зависи и од нивно ефикасно спроведување. Во некои земји, законот ги исклучува подвижните средства како колатерал. Имајќи предвид дека истите имаат поголем удел во активата на МСП во однос на големите, пристапот до финансиски средства за МСП уште повеќе се отежнува. Нејасно дефинираните права на сопственост, освен тоа што го ограничуваат пристапот до финансиски средства за МСП, го ограничуваат и економскиот раст на земјата.
- Намалувањето на каматните стапки од страна на властите кои се на одредени мандати, предизвикува повеќе проблеми отколку што се постигнуваат бенефиции. Всушност, банките се дестимулираат да позајмуваат на високоризичните клиенти како што се МСП.
- Големите претпријатија во државна сопственост и владините инфраструктурни проекти честопати имаат преференцијален пристап до банкарските кредити, истиснувајќи ги посебно МСП.

Отежнатиот пристап на МСП до финансиските средства поради нивните специфичности може да се минимизира со лимитирана, но добро фокусирана улога на властите во промовирање на финансирањето на МСП. Степенот до кој властите ќе интервенираат на пазарот треба да биде со минимални дисторзии на пазарните сигнали. Најглавна задача на властите е да креираат соодветно опкружување во кое ќе биде развиено претприемништвото. Регулаторните политики од страна на властите треба да бидат креирани на начин кој ќе ги охрабри претприемачите да преземат ризик и да работат легално, а не во неформалната економија. Правната и регулаторната

политика треба да бидат креирани на начин кој ќе овозможи заштита на банките од банкрот на претпријатијата.

Даночниот систем исто така треба да биде стимулативен за претприемачите да преземаат ризик, посебно за високо технолошките претпријатија. Преференцијалните даноци може да бидат користени како инструмент за намалување на пазарниот неуспех, меѓутоа на долг рок неопходно е да се креира неутрален и транспарентен даночен систем кој нема да има казнив пристап кон претприемачите.

Власта е неопходно да врши промовирање и да ја зголеми свеста на претприемачите за разните можности за финансирање на нивните бизниси.

Властите може да помогнат и во минимизирање на пазарниот неуспех на полето на асиметрични информации со иницијативи за креирање на бизнис инкубатори и технолошки паркови, кои меѓу другото, ќе им помагаат на компаниите да добијат информации и техничка помош, како на пример услуги од правници, сметководители и консултанти. Властите можат да го помогнат развојот на МСП и со основање на државни банки, како на пример германската KfW банка за МСП.

Властите потребно е да креираат опкружување во кое финансирањето на малите бизниси ќе биде согласно пазарните услови. Всушност, претприемачите на малите бизниси најчесто се жалат на високите трошоци за кредитите. На тој начин кредитните политики треба да бидат соодветен баланс помеѓу ризикот и наградата, а каматните стапки да бидат атрактивни и за претпријатијата и за банките.

1.2. Финансирање на МСП во Европската Унија

Финансирање на МСП главно зависи од секторот во кој што дејствува претпријатието како и од фазата на животниот циклус на претпријатието. На почетокот на животниот циклус финансирањето на претпријатието се врши главно со внатрешен, сопствен капитал на основачот, или пак со капитал од бизнис ангелите, како форма на надворешен капитал. Внатрешниот капитал се обезбедува од самиот основач на претпријатието, како и со помош на капитал од фамилијата и пријателите. Бизнис ангелите претставуваат неформален извор на капитал и претставуваат индивидуалисти

кои инвестираат капитал во малите бизниси, со цел да остварат финансиска добивка. Со пораст на претпријатието, т.е. откако производот или услугата успешно ќе биде прифатен на пазарот, претпријатието може да користи и други начини на финансирање, како на пример *venture capital*, а кога ќе достигне зрела фаза финансирањето на претпријатието може да се изврши и преку берза.⁵³

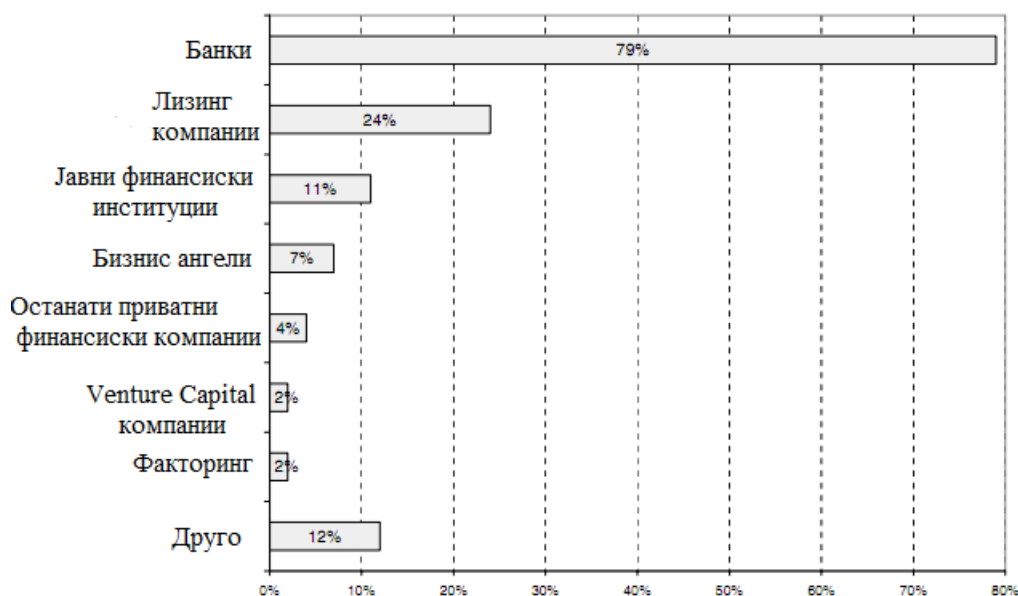
Главните извори на финансирање на МСП во ЕУ претставуваат **банките**. Околу 79% од МСП во ЕУ својот капитал го обезбедуваат од банките (графикон 2.1). Притоа, микро кредитите претставуваат 70% од надворешните извори на финансирање на малите претпријатија во ЕУ. Иако, кредитите се најпопуларен извор на финансирање на МСП во ЕУ, пристапот на претпријатијата до кредитите е тежок. Банките бараат премногу информации, што го забавува процесот на имплементација на проектот на претпријатието. Од друга страна пак, банките често се жалат дека МСП немаат стратешки план за долгорочен заем, дека нивниот капитал е премногу мал за да издржи некој посериозен ризик и дека не успеваат да го презентираат нивниот проект правилно.

Истражувањето спроведено од Европската комисија во 2011 година за пристапот до финансиски средства од страна на МСП покажува дека помалку од 1/5 од МСП во ЕУ аплицирале за банкарски заеми, што претставува релативно ниска побарувачка за финансиските производи и услуги. Главната причина за неаплицирање во скоро половина од испитаните случаи било задоволителното ниво на потребните внатрешни финансиски средства, со исклучок на Грција и Ирска каде испитаниците се изјасниле дека не аплицирале за финансиските заеми поради големата можност за одбивање на нивното барање. Истражувањето покажува дека 2/3 од МСП кои аплицирале за банкарските заеми ја имале целокупната потребна документација, но сепак 11% од апликантите биле одбиени, 17% добиле помалку отколку што аплицирале, а 4% се откажале од понудените средства бидејќи условите им биле неприфатливи. Значи 1/3 од МСП апликантите не ги добиле финансиските средства кои што ги планирале. Најголемиот дел од условите ги исполнувале претпријатијата од Шведска и Финска кои што и им биле одобрени најголемиот број од апликациите,

⁵³Види пошироко: Christian Saublens, *All money are not the same-SME access to finance*, European Association of Development Agencies, Brussels, 2007, p.11-14

додека најмал број на апликациите за банкарските заеми, според истражувањето бил одобрен на МСП од Грција и Ирска.⁵⁴

Графикон 2.1 Извори на финансирање на МСП во ЕУ

Извор: Составено врз основа на: Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.5

Особено со тешкотии во пристапот до финансиските средства од банките се соочуваат иновативните МСП. Истите имаат витално значење за економиите бидејќи овозможуваат зголемување на продуктивноста и на тој начин зголемување на БДП, меѓутоа не се вклопуваат во моделите на финансирање на традиционалните МСП. Иновативните МСП се нови на пазарот и главно бараат финансиски средства за нови производи или услуги. На тој начин банките главно ги гледаат како високоризични клиенти. На тој начин овие претпријатија се принудени да ги обезбедуваат своите финансиски средства главно преку бизнис ангелите и воопшто преку пазарот на ризичен капитал.

Согледувајќи го отежнатиот пристап до финансии, Европската Унија постојано презема мерки за подобрување на позајмувањето на МСП од страна на банките. Од

⁵⁴ *SME Access to Finance – Survey 2011*, European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, 22.08.2011-07.10.2011, p.1

1998 година ЕУ нуди финансиски инструменти за зголемување на волуменот на финансиски средства достапни за МСП. Ова најчесто го прави преку понуда на гаранции за кредитите на МСП. ЕУ врши постојано промовирање на микрокредитите за малите бизниси, како особено битни за динамизирање на економскиот пораст, особено во земјите во развој, но и за останатите земји, каде новите почетнички претпријатија имаат тешкотии во изнаоѓање на финансиски средства. Промовирањето и финансирањето со помош на микро кредитите во ЕУ се врши преку разни микрофинансиски институции, разни иницијативи, програми и мрежи. ЕУ има подготвено и водич за МСП како да работат со банките, каде е објаснет целокупниот процес на добивање на банкарските кредити, објаснувајќи ги основните правила за успешно справување со банките и обезбедувајќи информации за понатамошниот развој на банкарскиот систем во ЕУ.⁵⁵

Лизинг претставува извор за финансирање за 24% од МСП во ЕУ. Лизингот претставува склучување на договор помеѓу сопственикот на средството и корисникот на средството, со што корисникот на средството има право истото да го користи одреден период за што му плаќа надоместок на сопственикот на средството. МСП од ЕУ вршат закуп на разни средства кои што им се потребни за водење на нивниот бизнис. Низ сите земји-членки на ЕУ, МСП најмногу го користат лизингот за возила, а потоа доаѓаат машините и индустриската опрема. Капитал-интензивните индустрии, како што се производството, рударството и градежништвото најголем дел од машинериите и индустриската опрема ги финансираат преку лизингот, додека МСП од услужниот сектор лизингот најмногу го користат за финансирање на набавка на возилата и информациско-комуникациската опрема.

МСП имаат повеќе предности од користење на лизингот. Со лизингот МСП вршат финансирање на потребните средства без да обезбедат додатни гаранции или колатерал. Лизингот исто така претставува флексибилен извор за финансирање на МСП, овозможувајќи им на крајот од периодот за рентање да го заменат средството, а со тоа да извршат надградба на опремата со најновите достигнувања, зголемувајќи ја енергетската ефикасност на опремата. Во исто време, претпријатијата може да се

⁵⁵ Види пошироко: Ricardo de Lisa, *How to deal with the new rating culture: A practical guide to loan financing for small and medium sized enterprises*, European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, McKinsey & Company Inc, Systems Consulting Network, 2005

одлучат за лизинг поради задоволување на сите нивни потреби со лизингот, т.е. обезбедување на осигурување и одржување на средството.

Помеѓу разните земји членки на ЕУ различна е застапеноста на лизингот од страна на МСП. Ова главно се должи на разликите во правното и даночното опкружување во земјите.⁵⁶

Од земјите на ЕУ лизингот најмногу се користи во Италија, Франција, Германија и Велика Британија.⁵⁷

11% од МСП во ЕУ користат финансиски средства од **јавните финансиски институции**. Јавните финансиски институции главно нудат консултантски услуги за на малите бизниси, но во некои земји (KfW банката во Германија) и огромни средства - кредити, ризичен капитал и сл.

KfW врши финансирање на инвестиции на германските МСП со цел зацврстување на германската економија. Насочување на своите активности кон МСП **KfW** ги започна по повоениот период на обнова од 1949-1953 година, кога повеќе од 50% од своите позајмвачки активности ги насочи кон МСП, главно во економски неразвиените региони од Западна Германија. Во шеесеттите години **KfW** ги насочи своите активности главно кон промовирање на странските инвестиции. 1971 година **KfW** ја отвори својата прва програма за МСП со 255 милиони евра (500 милиони германски марки), а до 1989 година оваа бројка се зголеми на 6 милијарди германски марки. Од 1990 година **KfW** програмата за МСП се фокусира главно на Источна Германија. Така, во првите осум години по паѓање на ѕидот 65 000 компании во новата федерална држава добија помош. Волуменот на вкупните позајмици изнесуваше 50 милијарди германски марки, со креирање на 2,5 милијарди работни места. Од 1990 година **KfW** главно се фокусираше на развој на финансиски инструменти за финансирање на иновативните МСП. Новите пристапи вклучуваа проширување на глобалните заеми, промовирање на пазарот на капитал, како и обезбедување на заемите на МСП. Со Иницијативата за МСП, **KfW** вложи уште повеќе напори за подобрување

⁵⁶*The Use of Leasing Amongst European SMEs-Executive Summary*, A report for Leaseurope, Oxford Economics, 2011

⁵⁷ Christian Saublens, *All money are not the same-SME access to finance*, European Association of Development Agencies, Brussels, 2007, p.69

на финансиската ситуација на МСП. Денес, *KfW* обезбедува заеми со повеќе од 161,5 милијарда евра.⁵⁸

Бизнис ангелите ги финансираат МСП во помали износи (од околу 100 000 евра), меѓутоа освен финансиски средства нудат и совет и информации за претпријатијата. Бизнис ангелите денес, станаа важен извор на финансирање на претпријатијата особено во зачетната и раната фаза од развојот на претпријатието.

МСП имаат повеќе предности од финансирање на нивниот бизнис преку бизнис ангелите. Имено, бизнис ангелите на претпријатијата им нудат финансиски средства, што е особено ограничувачки фактор за новите, посебно за иновативните претпријатија кои за банките претставуваат високоризични клиенти, кои не се во можност да обезбедат соодветен колатерал. Токму затоа банките и поставуваат високи трошоци за нивно финансирање. Меѓутоа, финансирањето претставува само дел од основниот придонес кој што бизнис ангелите го имаат за претпријатието. Недостаток на искуство во работата е исто така голем проблем за растечките *start-up* компании, што воедно е и главна причина за морталитетот на претпријатијата. Всушност, повеќе од половина од европските претпријатија престануваат со работа во првите пет години од нивното основање. Претприемачите, сè повеќе нагласуваат дека искуството на бизнис ангелите им е поважно отколку самото финансирање. Во Германија просечното време потрошено од бизнис ангелите во фирмата изнесува до 8 часа неделно.⁵⁹ Бизнис ангелите исто така имаат широка мрежа на контакти, што е од голема корист за една нова *start-up* компанија.

Пазарот на бизнис ангелите во ЕУ е доста хетероген. Постојат бизнис ангели кои ги финансираат претпријатијата во помали износи (од околу 100 000 евра), но постојат и богати инвеститори кои инвестираат од 500 000 до 1 000 000 евра и нивни синдикати кои инвестираат од 4-5 милиони евра. Најголеми синдикати на бизнис ангели има во В. Британија кои се организирани по моделот на синдикатите од САД.

Во ЕУ рапидно се зголеми бројот на бизнис мрежите. Станува збор за национални мрежи на бизнис ангели. Мрежите ги обединуваат бизнис ангелите и ги

⁵⁸KfW, SME Promotion,

http://www.kfw.de/kfw/en/KfW_Group/About_KfW/Identity/History/Themenschwerpunkte/Mittelstandsfoerderung.jsp

⁵⁹*Benchmarking Business Angels-Final Report*, EC Enterprise Directorate-General, November 2002, p.9

поврзуваат со локалните претприемачи коишто бараат финансии и совет. Најголемите мрежи на бизнис ангели во ЕУ се сконцентрирани во најголемите земји-членки на ЕУ, како В. Британија, Германија и Франција, кои заедно сочинуваат повеќе од 80% од мрежата на бизнис ангелите во ЕУ.⁶⁰

Меѓу земјите членки на ЕУ како пионер е мрежата на бизнис ангели во Велика Британија, формирана 1998 година. Оваа мрежа имаше особено значајна улога за разбирање на користите од постоење на ваков тип на институции и дејствување во насока на поддршка на истите. 1999 година со поддршка на Европската комисија, беше воспоставена и Европска мрежа на бизнис ангели (EBAN). Преку неа денес може да се лоцираат мрежите на бизнис ангели кои постојат и работат во европските земји.

Постојат неколку типови на европските мрежи на бизнис ангели. Помалите регионални мрежи на бизнис ангели потсетуваат на инвестициони клубови, а постојат и мрежи кои се сконцентрирани на одредена дејност или сектор. Обично мрежите имаат неколку вработени.

Правната форма на мрежите на бизнис ангелите во ЕУ варира, но во најголем број случаи се непрофитни ентитети. Во Франција на пример во 2001 година имаше 16 непрофитни и 16 комерцијални мрежи на бизнис ангели. Карактеристично е тоа што мал број на бизнис ангелите и претприемачите се наоѓаат преку мрежите на бизнис ангелите. Според истражувањето спроведено од Германската национална мрежа на бизнис ангели во 2001 година просечниот број на регистрирани бизнис ангели по мрежа во Германија изнесува 25, со просечно 9 склучени договори по мрежа. Во Франција бројот на регистрирани бизнис ангели по мрежа изнесува од 15 до 100.⁶¹

Имајќи го предвид значењето на бизнис ангелите како важен алтернативен извор на финансирање на МСП и комплексноста на пазарот на ризичен капитал во ЕУ, креаторите на политиките треба да дизајнираат поволни стратегии за активирање на бизнис ангелите. Најчеста причина за неинвестирање од страна на бизнис ангелите претставува ризикот за неформалната инвестиции. Ова може да се надмине со зголемување на знаењето на претприемачите. Воедно, бизнис мрежите потребно е да го

⁶⁰Види пошироко: *Benchmarking Business Angels-Final Report*, EC Enterprise Directorate-General, November 2002, p.11-14

⁶¹*Benchmarking Business Angels-Final Report*, EC Enterprise Directorate-General, November 2002, p. 11-13

зголемат обемот на расположливите проекти и расположливите бизнис ангели, со што ќе се зголеми нивното поврзување. Неопходно е и понатамошно зголемување на свеста за значењето на неформалното инвестирање преку бизнис ангелите.

Официјалниот ризичниот капитал претставува формирање на инвестициони фондови, кои вложуваат финансиски средства во сопственичкиот капитал на претпријатијата. Најчесто се работи за вложување во акции, варанти, конвертибилни хартии од вредност итн. Овој вид на финансирање претпријатијата најчесто го користат во повисоките фази од својот развој. Претпријатијата коишто се финансираат со ризичниот капитал на инвестиционите фондови имаат повеќе предности. Освен финансиски средства претпријатијата добиваат и консултантска експертска помош, даночни олеснувања итн.

Ризичниот капитал е особено битен за МСП во ЕУ бидејќи обезбедува финансиски средства за претпријатијата кои имаат изглед на успешност во работата, но чишто бизнис модели сè уште не се докажани на пазарот. На тој начин ризичниот капитал помага да се зајакне и зголеми иновативноста, економскиот раст и вработеноста. Најновите истражувања потврдуваат позитивна корелација помеѓу инвестициите со ризичен капитал и порастот на реалниот БДП. Всушност, зголемување на инвестициите на ризичен капитал водат кон зголемување на реалниот БДП на економијата.⁶²

Во споредба со САД, во ЕУ многу помалку е застапено финансирањето на претпријатијата со ризичен капитал. Годишните инвестиции на европските фондови на ризичен капитал во МСП пред кризата изнесуваа 6-7 милијарди евра. Во 2009, 2010 година овој износ се намали на 3-4 милијарди евра.⁶³ Во ЕУ најчесто одобруваат заеми на средните претпријатија со лидерски позиции на пазарот. Анализата на проектите е доста скапа и малите претпријатија најчесто се одбиваат.

Европскиот пазар на ризичен капитал е доста поделен. Всушност, секоја земја си има своја инвестициона култура и традиција. Тоа можеме да го видиме од следниве податоци:⁶⁴

⁶²Th. Meyer, "Venture Capital Adds Economic Spice", Deutsche Bank Research, September 14, 2010

⁶³ Види пошироко:

Public Consultation, *A New European Regime for Venture Capital*, Staff working paper, p.1-5

http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2011/venture_capital/consultation_paper_en.pdf

⁶⁴International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, Washington, DC, 2005

- пазарот на ризичен капитал на Велика Британија е најголем (37,5% од вкупниот во ЕУ);
- пазарот на Франција е втор по големина (21,1%), при што во Франција пет пати повеќе од Велика Британија ризичниот капитал се инвестира во зачетната фаза на бизнисите;
- најголем дел од ризичен капитал во зачетната фаза има во неколку држави-членки на ЕУ: Велика Британија, Шведска, Германија, Холандија, Белгија и Франција.

Фрагментираниот пазар на ризичен капитал во ЕУ е една од причините за ограничената понуда на ризичниот капитал за иновативните МСП. Освен културните и јазичните ограничувања, фондовите на ризичниот капитал што инвестираат во претпријатијата надвор од границите на националната држава се соочуваат со два проблема и тоа: реално тие не ги искористуваат бенефициите на Внатрешниот пазар и често се соочуваат со проблем на двојно оданочување. Всушност, во ЕУ и покрај постоењето на Внатрешниот пазар, постојат 27 различни пазари на ризичен капитал, а постојат и комплексни правни и административни процедури за преку граничната соработка. На тој начин малите фондови на ризичен капитал се откажуваат од инвестирањето надвор од својата национална држава.

Факторинг претставува купување на побарувања на претпријатијата од трета страна (фактор) по пониска цена, при што во случај на несолвентноста на должникот, истата да не се пренесе на претпријатието.⁶⁵

Факторингот е поскап од банкарските кредити, меѓутоа е многу практичен за малите и средните претпријатија. Кај факторингот претпријатието не мора да го докажува својот бонитет на факторингот компанијата. Факторингот претставува финансиски инструмент кој го стимулира растот и успехот на компаниите.

Значењето на факторингот во ЕУ се зголеми особено со глобалната финансиска криза од 2008 година, каде претпријатијата, посебно МСП, се соочуваа со тешкотии во обезбедување на финансиски средства од традиционалните финансиски извори.

⁶⁵ Christian Saublens, *All money are not the same-SME access to finance*, European Association of Development Agencies, Brussels, 2007, p. 68

Во ЕУ постои висок потенцијал за развој на факторингот како извор на финансирање за МСП. Сепак овој потенцијал на развој на факторингот е ограничен од различната правна рамка помеѓу земјите-членки на ЕУ. Во 2008 година 80% од вкупниот волумен на факторинг - финансирањето во ЕУ беше сконцентриран во 5 земји-членки на ЕУ и тоа: Велика Британија (23%), Италија (15%), Франција (16%), Германија (13%) и Шпанија (12%). Тоа можеме да го видиме од табелата подолу:

Табела 2.1 Вкупниот волумен на факторинг финансирање за одделни земји-членки на ЕУ, 2008 година

Земја	Учество (во %)
Австрија	0,76
Белгија	2,70
Бугарија	0,05
Кипар	0,39
Чешка	0,60
Данска	0,66
Естонија	0,17
Финска	1,52
Франција	16,21
Германија	12,73
Грција	1,22
Унгарија	0,38
Ирска	2,88
Италија	15,39
Летонија	0,18
Литванија	0,40
Луксембург	0,07
Малта	0,01
Холандија	3,60
Полска	0,94
Португалија	2,16
Романија	0,20
Словачка	0,19
Словенија	0,08
Шпанија	12,01
Шведска	1,92
В. Британија	22,57
Вкупно	100,00

Извор: *One mission, one platform, one voice*, EU Federation for the Factoring and Commercial Finance Industry, November 2009, p.8

И покрај тоа што во Европската Унија постои широка лепеза на извори на финансирање на малите и средните претпријатија, истите имаат ограничен пристап до финансии. Иновативните претпријатија, поради нивната класифицираност како високоризични клиенти за банките се соочуваат со сериозен проблем во пристапот на финансиските средства од официјалните финансиски институции.

Со цел да се стимулира развојот на иновативните претпријатија неопходни се координирани мерки на ниво на целата Европска Унија, како и на ниво на националните влади, во насока на олеснување на пристапот до финансии за претприемачите. На ниво на Европската Унија се преземаат разни иницијативи и програми за подобрување на пристапот до финансиските средства за малите бизниси, меѓутоа неспорно е и значењето на националните влади во обезбедување на соодветните извори на финансирање на малите бизниси, зависно од фазата на развојот на претпријатието. Владините политики и мерки треба да се насочат кон активно вклучување на МСП во финансии, промоција на разните извори на финансирање и на тој начин зголемувајќи ја свеста кај претприемачите посебно за алтернативните извори на финансирање. Владите треба да се осигурат дека нивните финансиски системи функционираат согласно принципите на пазарната економија, а воедно и да обезбедат соодветна институционална и техничка поддршка за развој на алтернативните извори на финансирање, во исто време осигурувајќи се дека правната и даночната политика не дејствува дестимулативно во развојот на алтернативните извори на финансирање, посебно на ризичниот капитал.

Со цел преземените акции да имаат успех, владите неопходно е систематски и континуирано да ги мерат ефектите од преземените мерки врз пристапот до финансирање за претприемачите, преземајќи корекција каде што е потребно и на тој начин профилирајќи ги идните политики и мерки за поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и претприемништвото.

2. Бизнес инкубатори

Бизнес инкубаторите преку обезбедувањето на поддршката на новите бизниси во раната фаза од нивниот развој, овозможуваат создавање на успешни фирми, способни самостојно да опстануваат на пазарот. Бизнес инкубаторите своите станариги обезбедуваат со простории, со опрема и совети. Главната предност на бизнис инкубаторите е што отвораат нови работни места (преку фирмите во инкубаторите) со најниски трошоци по единица работно место.

Инкубаторите се разликуваат во начин на обезбедување на услугите, во нивната организациона структура и во типовите на клиенти кои ги опслужуваат. Од бизнис инкубаторите во ЕУ, сите инкубатори обезбедуваат совети за бизнис план и маркетинг совети. Обезбедување на останатите услуги варира помеѓу различните бизнис инкубатори во ЕУ. Тоа можеме да го видиме од табела 2.2.

Табела 2.2 Услуги кои се обезбедуваат од бизнис инкубаторите во ЕУ

Услуга	% на инкубатори кои ја обезбедуваат услугата
Обука	78
Технолошка помош	86
Маркетинг совети	100
Совети за бизнис план	100
Рентање на простории за претпријатијата	78
Продажни услуги	83
Обезбедување на <i>venture capital</i>	46

Извор: United Nations Industrial Development Organization, *Technology Business Incubators and Technology Parks*, 2009, p.5

http://www.unido.org/fileadmin/import/43910_FINAL_EVAL_REPORT_TH_19991027_DTTCOM399.pdf

Најстарите бизнис инкубатори во ЕУ се фокусираа главно на технолошки претпријатија или пак на комбинација од индустриски, технолошки и услужни фирми. Поновите бизнис инкубатори пак, сè повеќе се фокусираат на развој на софтвер, е-бизнис и компјутерската технологија (табела 2.3). Воедно, бизнис инкубаторите сè повеќе внимание посветуваат на поддршка на жените претприемачи и претприемачи од малцинството, како и на проекти на МСП за заштита на околината.

Табела 2.3 Современите бизнис инкубатори по сектор, во ЕУ, 2006 година

Топ - десет бизнис сектори	Број на бизнис инкубатори
Развој на софтвер	138
Е-бизнис	129
Компјутерска технологија	123
Информациона и комуникациона технологија	117
Биотехнологија	113
Заштита на околината	108
Е-трговија	104
Мултимедија	104
Комуникации	103
Инженерство	98

Извор: Jorge Costa-David, *Best Practices in Science Based Incubators-The role of Business Incubators in post-2006 EU, What are the priorities*, European Commission-Enterprise Directorate General, Oxford, 2006, p.62

Во ЕУ (ЕУ-15) постојат околу 900 бизнис инкубатори. Во табелата подолу можеме да ја видиме анализата на бизнис инкубаторите по одделни земји-членки на ЕУ.

Табела 2.4 Застапеност на бизнис инкубатори во земјите-членки на ЕУ (ЕУ-15), 2001 година

ЕУ-15	Број на бизнис инкубатори
Австрија	63
Белгија	13
Данска	7
Франција	192
Финска	26
Германија	300
Грција	7
Ирска	6
Италија	45
Луксембург	2
Холандија	6
Португалија	23
Шведска	39
Шпанија	38
В. Британија	144
Вкупно	911

Извор: *Business Incubators Model Worldwide*, 2001, http://www.bii.ge/?action=page&p_id=41&lang=eng#EU

Анализата покажува разноликост во однос на густината на бизнис инкубаторите по одделни земји-членки на ЕУ. Така, во Австрија постои најголема густина на бизнис инкубаторите, т.е. постои 1 инкубатор на 3 000 претпријатија. Во Грција пак, густината е најмала и овој соодносот е 1:106 000 претпријатија. Низ целата ЕУ (ЕУ-15) овој сооднос изнесува 1 инкубатор на 19 000 претпријатија.⁶⁶ Со исклучок на Белгија и Холандија, најниска густина на инкубаторите се бележи во јужните земји-членки на ЕУ.

Најголем број бизнис инкубатори постои во најголемите земји-членки на ЕУ. Во Германија, каде беа формирани првите технолошки центри во западниот дел на земјата во осумдесеттите години на минатиот век, постои најголемата асоцијација на бизнис инкубатори во ЕУ. По обединување на Германија, започна масовно формирање на бизнис инкубаторите и во источниот дел на земјата. Значајна карактеристика на германските бизнис инкубатори е нивната извонредна поврзаност со универзитетите и истражувачко - развојните центри.

Во Франција постојат голем број на инкубатори, но само 50 од нив ги исполнуваат стандардите, усвоени од Националната асоцијација ЕЛАН.⁶⁷

Во Италија релативно доцна започна процесот на создавањето на мрежата на бизнис инкубаторите. Постојат 45 бизнис инкубатори, од кои 13 се дел од Националната агенција за промоција на економскиот развој и претприемништвото.⁶⁸ Најголем дел од бизнис инкубаторите во Италија се дел од мрежата на Бизнис информативните центри. Слична е ситуацијата и со Шпанија, каде најголем дел од бизнис инкубаторите се дел од ANCES, национална асоцијација за бизнис иновативни центри.

Велика Британија претставува лулка на концептот за бизнис инкубаторите. Во Велика Британија постои разноликост во институциите кои вршат поддршка на МСП, варирајќи од бизнис инкубатори до бизнис информативни центри и управувани работилници. И покрај тоа што концептот за бизнис инкубатори има потекло од Велика Британија, Националната асоцијација беше формирана релативно доцна.

⁶⁶ Извор: *Business Incubators Model Worldwide*, 2001, http://www.bii.ge/?action=page&p_id=41&lang=eng#EU

⁶⁷ *Business Incubators Model Worldwide*, 2001, http://www.bii.ge/?action=page&p_id=41&lang=eng#EU

⁶⁸ Philippe Vanri, *Report of the BIC Network's results in 2004*, EBN, 2005, Brussels, p. 6

Во Австрија првиот бизнис инкубатор беше основан 1986 година во Грац (Graz) и Линц (Linz). Во текот на деведесеттите години на минатиот век во Австрија се бележеше рапидна експанзија на бизнис инкубаторите. Денес во Австрија има 60 бизнис инкубатори.⁶⁹

Во Белгија постои скоро ист број на бизнис инкубатори (главно сместени во Валонија) со бизнис технолошки центри. Слична е позицијата со Ирска и Холандија. Во Данска и Шведска пак, сите бизнис инкубатори се споени со технолошките паркови. За Финска карактеристично е што бизнис инкубаторите се наоѓаат во технолошките паркови, меѓутоа не се споени со нив, туку ги дополнуваат. Така на пример, технолошкиот центар **TE-KESKUS** во Финска има основано 15 бизнис инкубатори кои нудат бизнис совети и услуги за претприемачите.

Во Португалија има 23 бизнис инкубатори од кои 8 признаени како ЕУ бизнис иновативни центри, 5 бизнис инкубатори поддржани од Министерството за вработување, 4 инкубатори управувани од страна на Националната асоцијација за млади претприемачи и 4 научно базирани бизнис инкубатори. Некои од овие бизнис инкубатори се многу мали со по неколку соби, но некои се и доста големи.

Во новите земји-членки на ЕУ бизнис инкубаторите во деведесеттите години на минатиот век станаа важен инструмент на развој на претпријатијата. Денес, новите земји-членки на ЕУ бројат околу 250 бизнис инкубатори. Најразвиена земја од новите земји-членки во однос на бизнис инкубаторите е Полска со 55 бизнис инкубатори.⁷⁰ Во Полска постојат приватни и јавни бизнис инкубатори. Приватните инкубатори во Полска се организирани како акционерски друштва или друштва со ограничена одговорност, додека јавните најчесто се финансирани од локалните власти или пак од јавно - приватните претпријатија.

Во Литванија, првите бизнис инкубатори беа формирани во 1998 година. Денес постојат 7 бизнис инкубатори. Бизнис инкубаторите во Литванија се јавни и сите се технолошки инкубатори. Во Летонија, првите бизнис инкубатори беа формирани во 1993 година. Постојат 7 бизнис инкубатори, кои се јавни и во основа се технолошки

⁶⁹ Business Incubators Model Worldwide, *European Union*, 2001, http://www.bii.ge/?action=page&p_id=41&lang=eng#EU

⁷⁰ Business Incubation Practice Worldwide, *Eastern European models*, 2001 http://www.bii.ge/?action=page&p_id=44&lang=eng

бизнис инкубатори. Во Естонија процесот на формирање на бизнис инкубатори започнува од 1992 година. Има вкупно 12 инкубатори, од кои 2 се технолошки инкубатори, додека останати не се специјализирани. Во Бугарија постојат 19 бизнис инкубатори и истите се финансираат со различни програми од владата, од општините или од невладините организации. Во Украина првите бизнис инкубатори започнаа со работа во 1995-96 година. Бизнис инкубаторите во Украина се основани главно од владата, локалните власти и универзитетите и главно се технолошки, мешани и таргетираат специфични групи (како на пример Инкубатори на жени). Во Украина постои Асоцијација на бизнис инкубатори и иновативни центри. Во Бугарија бизнис инкубаторите најчесто се мешани, т.е. постојат 2 високотехнолошки инкубатори, а останатите се најчесто агробизнис инкубатори.⁷¹

Бизнис инкубаторите во ЕУ се одликуваат со голема разноликост во моделите на инкубаторите, како и во фазата во процесот на формирање на Националните мрежи на бизнис инкубатори.

3. Технолошки паркови

Технолошки паркови се деловни инкубатори, локални деловни субјекти, основани во рамки на универзитетите и научноистражувачките центри, со цел да се овозможи примена на новите техничко-технолошки иновации, развиени и пронајдени во овие центри.⁷² На тој начин се овозможува користење на најсовремени техничко-технолошки иновации и развој на малите бизниси, бидејќи новата технологија и иновациите во истражувачките центри се често недостапни и скапи за малите и средните претпријатија. Со помош на технолошките паркови и универзитетите се врши трансфер на технологијата.

Со обновената Лисабонска стратегија за раст и вработеност во 2005 година, главен акцент беше ставен на олеснување на сите форми на иновации во земјите-

⁷¹Business Incubation Practice Worldwide: *Eastern European models*, 2001
http://www.bii.ge/?action=page&p_id=44&lang=eng

⁷² Веди пошироко: Irmela Brach, *Regional Research Intensive Clusters and Science Parks*, EURADA, Brussels, 2008, p.51-54

членки на ЕУ. Беше забележано дека технолошките паркови претставуваат главен извор на иновации, а освен тоа овозможуваат и креирање на нови работни места и тоа во високо технолошки сектори.

Во старите земји членки на ЕУ (ЕУ-15) постојат околу 365 технолошки паркови, при што како лидери во бројот се Германија со (160 технолошки паркови), Франција (со 59) и Велика Британија (со 56). Тоа можеме да го видиме од табелата 2.5. За технолошките паркови во ЕУ карактеристична е тенденција на промена на инфраструктурата и тоа од огромна индустриска инфраструктура во посоефицирани производни објекти, прилагодени за производство на високотехнолошки производи и услуги.

Табела 2.5 Технолошки паркови во ЕУ (ЕУ-15), 2004 година

ЕУ- 15	Број на технолошки паркови
Белгија	5
Данска	6
Германија	160
Ирска	2
Грција	3
Шпанија	4
Франција	59
Италија	21
Луксембург	6
Холандија	8
Австрија	5
Португалија	2
Финска	15
Шведска	13
В. Британија	56
Вкупно ЕУ-15	365

Извор: Imela Brach, *Regional Research Intensive Clusters and Science Parks*, EURADA, Brussels, 2008, p.66

Освен промовирање на значењето на технолошките паркови за старите земји-членки на ЕУ, особено е важна улогата на технолошките паркови и во новите земји-

членки. Во Унгарија владата уште од 1997 година води активна политика на развој на технолошките паркови. Целта на технолошките паркови во Унгарија е да ја зголемат конкурентноста и да креираат нови работни места. Во технолошките паркови во Унгарија има 2500 компании, во кои има вработено околу 140 000 вработени.⁷³

Во Естонија постојат различни видови на технолошки паркови. Некои од нив се основани од локалните власти и главно се во склоп на универзитетите, занимавајќи се со истражување и развој (такви паркови има два, еден во Талин и друг во Тарту), додека други пак се приватни и главно се занимаваат со услуги продажба и трговија.

Во Полска во периодот од 1995 беше даден специјален статус на 14 индустриски региони (14 Специјални индустриски зони) тоа главно на региони кои индустриски заостануваа и за кои беше потребно индустриско реструктурирање. Најпрвин инвеститорите во овие технолошки паркови беа 100% ослободени од корпоративен данок во првите десет години и 50% во следните десет години. Нивниот специјален статус ќе трае до декември 2017 година, при што треба да се зголеми нивното значење како индустриски паркови.⁷⁴

Во Словачка во 2001 година беше донесен акт за технолошките паркови, со кој се овозможуваше создавање на технолошки паркови од страна на локалните и регионалните власти, на земја која е поседувана од истите.

Можеме да заклучиме дека создавањето на технолошките паркови во новите земји-членки на ЕУ започна релативно доцна, но сепак, владите на овие земји преземаат разни мерки за промовирање и поддршка на развојот на истите.

⁷³ Anne-Marie Sigmund, Patrick Venturini, *The role of technology parks in the industrial transformation of the new Member States*, European Economic and Social Committee, Brussels, 2005, p. 5

⁷⁴ Види пошироко: Фити Таки, Хаци-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр. 175, 176

4. Бизнес линк организации

Бизнес линк организации се посебни организации на локално ниво, кои на едно место и под еден чадор, ќе ги обединат сите услуги, неопходни за малите и средните претпријатија. На овој начин се одбегнува конфузијата кај претприемачите околу тоа кај која институција да се обратат и која е вистинска. Се создава “чадор стратегија” на претпријатијата, каде се обезбедува соработка на сите локални институции, кои обезбедуваат поддршка на малото стопанство на едно место, со здружување на техничките, финансиските и кадровските ресурси.⁷⁵

Вакви бизнес линк организации од земји-членки на ЕУ најмногу има во Велика Британија, каде овие организации ги покриваат следниве услуги: грантови и поддршка; помош и совети при извоз; финансирање; даночни совети; обезбедување на *start up* капитал; технологија и иновации; сметководствени услуги; тренинг и семинари и слично. Како посебна форма на мерката “сите услуги под еден чадор” се издвојува “едношалтерскиот систем” (one stop shop), каде претприемачот треба брзо и ефикасно да ги добие сите информации и помош за брзо регистрирање на ново претпријатие и сите промени во трговскиот регистар. Овие центри нудат и ефикасна помош и услуга за брзо добивање на урбанистички согласности, локации за градба, градежни дозволи, употребни дозволи и сл. Во Франција на пример, во биро за основање на претпријатие, во рамки од 48 часа се регистрира ново претпријатие.⁷⁶

⁷⁵ Види пошироко: Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр.175-176

⁷⁶ Jacqueline Snijders, Jennifer Telussa, Rob van der Horst, *Study on the representativeness of business organisations for SMEs in the European Union*, EIM Business & Policy Research, Netherlands, 2009, p.40-44

5. Бизнес мрежи

Постојат повеќе дефиниции за бизнис мрежите. Марк Касон мрежите ги дефинира како: ”Сет на високодоверливи врски кои директно или индиректно ги поврзуваат сите во социјална група”.⁷⁷ Врските според него се дефинирани во однос на протоколот на информациите помеѓу две лица. Истите претставуваат двонасочен проток на информации во кој двете страни праќаат и примаат пораки. Индивидуалната врска е основниот елемент од кој мрежите се составени. Различните конфигурации на поврзаност креираат различни типови на мрежи.⁷⁸

Мрежите имаат огромно значење во синтетизирање на информациите. Инвестиционите одлуки се доста комплексни за кои еден извор на информации не е доволен. Неопходно е да се приберат информации од повеќе извори. Доколку, на пример, работодавачот сака да го прошири производството неопходно е да има информации за цените на производите, цените на суровините, како и за трошоците за машинеријата и трошоците за воведување и примена на најновата технологија. Работодавачот може самиот да врши истражување за прибирање на овие информации, меѓутоа најчесто е поевтино да ги прибере потребните информации и совети од други луѓе.⁷⁹

Имајќи го предвид значењето на бизнис мрежите за претприемачите, ЕУ посветува големо внимание за поддршка на развој на истите.

Во Европска повелба за мали претпријатија стоеше дека е неопходна координирана активност на ЕУ и на земјите-членки во креирање на систем, мрежи и услуги на поддршка на малите бизниси. Во ЕУ постои широк диверзитет на мрежи, кои нудат различни услуги и тоа.⁸⁰

- a) **Еуро-инфо центри (Euro Info Centers - EIC).** Еуро-инфо центрите работат во соработка со локалните, регионалните и националните организации. Овие

⁷⁷Mark Casson, *Entrepreneurial Networks in International Business*, Business and Economic History, Volume twenty- six,no 2, Business History Conference, 1997, p.813

⁷⁸ Види: Marc Casson, *Entrepreneurial Networks in International Business*, Business and Economic History, Volume twenty- six,no 2, Business History Conference, 1997, p.813

⁷⁹ Види пошироко: Marc Casson, *Entrepreneurial Networks in International Business*, Business and Economic History, Volume twenty- six,no 2, Business History Conference, 1997, p.813-814

⁸⁰*EUAPME Work Paper on the Future of existing Community business support networks*, Brussels, 21.12.2004, p. 6-9

организации кои вклучуваат трговски комори, МСП, банки и локални власти, се селектираат врз основа на квалитет на нивниот контакт со претпријатијата во регионот. Овие организации обезбедуваат значајна финансиска и логистичка поддршка за МСП, како и пристап до разни информации, кои се од особено значење за МСП. Генералниот директорат за претпријатија и индустрија на ЕУ врши кофинансирање на мрежите, обезбедува обука и ги дефинира стратегијата и начинот на работа на центрите. Еуро инфо центрите ги нудат следниве услуги:

- *Информирање.* Претпријатијата редовно се информираат и тоа низ разни семинари и билтени, кои се на локалниот јазик. Еуро инфо центрите воедно одговараат на околу 500 000 прашања од МСП годишно, кои главно се однесуваат на разјаснување на ЕУ легислативата, ЕУ програмите, бизнис соработка и сл.
- *Советување.* Еуро инфо центрите имаат советодавна улога во разни бизнис сектори. Центрите имаат експерти во различни специфични области како: јавни набавки, бизнис соработка, финансирање и Европското законодавство. Исто така центрите ги советуваат претпријатијата за можностите со конкретните програми на ЕУ.
- *Помош.* Еуро инфо центрите им помагаат на претпријатијата за нивно презентирање на пазарите, нудејќи им можност за поврзување со партнери од 42 земји со само едно јавување.

б) Бизнис иновативни центри (Business Innovation Centers-BIC). Бизнис иновативните центри во ЕУ нудат поддршка на иновативните МСП и претприемачи, со цел да се помогне локалниот и регионалниот развој. Тие се признаваат од Европската комисија низ сертификати за квалитет. Овие центри ги обезбедуваат главно следниве услуги:

- обука за започнување и управување со бизнис;
- совет за подготовка на бизнис план;
- помош во потрага по финансиска помош за новиот бизнис;
- обезбедување на услуги, главно во областа на менаџмент и маркетинг.

Бизнис иновативните центри заедно се групирани во Европска мрежата на бизнис иновативните центри (European BIC Network- EBN), во која денес има повеќе од 200 Бизнис иновативни центри од Европа и пошироко (САД, Канада, Кина и др.)⁸¹

в) **Иновативни центри (Innovation Relay Centers IRC's)**. Овие центри беа креирани со цел да се олесни трансферот на иновативната технологија до европските претпријатија. Мрежата на овие центри стана лидерска европска мрежа во промовирање на технолошкиот трансфер помеѓу МСП. Главните услуги кои ги нудат овие центри се:

- посета на претпријатија кои бараат совет во однос на иновативноста и технолошки трансфер;
- идентификување на технолошките потреби на претпријатијата;
- помош во наоѓање на европски партнери.

Мрежите на овие центри се надгледувани од страна на Европската комисија.

г) **SOLVIT**. *SOLVIT* претставува онлајн мрежа, каде земјите-членки на ЕУ заеднички ги решаваат проблемите предизвикани од неправилности јавните власти во однос на Законот за внатрешниот пазар. Ваков *SOLVIT* центар постои во секоја земја-членка на ЕУ (постои и во Норвешка, Исланд и Лихтенштајн). Овие центри нудат помош и во жалбите од страна на граѓаните и претпријатијата. Решение на проблемите се наоѓа во рок од 10 недели. Услугите на овие центри не се наплаќаат.

д) **Организација за промовирање на енергетски технологии (Organisations for the Promotion of Energy Technologies-OPET)**. *OPET* мрежата претставува иницијатива на Европската комисија, чија цел е зголемување на јавната свест за значењето на активностите поврзани со истражувањето во енергетските технологии. Особено се нагласува значењето на примена на иновативните технологии, како и истражувањата поврзани со приоритетите на Европската енергетска политика.

ѓ) **Coopecos network (Eurocentros de Cooperación Empresarial)**. *Coopecos* претставува мрежа на европски организации кои вршат поддршка на индустриска

⁸¹ Види пошироко: *European Business and Innovation Centre Network*, 2008
<http://www.ebn.be/DisplayPage.aspx?pid=14>

соработка и промоција на инвестирање во Латинска Америка. Ова мрежа е достапна и за новите земји-членки на ЕУ.

6. Програми на Европската комисија за поддршка на развојот на МСП и претприемништвото

6.1. Програма за конкурентност и иновации (Competitiveness and Innovation Framework Program-CIP)

CIP програмата претставува одговор на европската политика на новите цели на Лисабонската стратегија. Буџетот на оваа програма за периодот од 2007 до 2013 година изнесува повеќе од 3 милијарди 621 милион евра. CIP програмата претставува една од најголемите акции на Унијата за зголемување на економскиот пораст и вработеноста. Оваа програма ги спојува во една рамка, специфичните програми на Унијата за поддршка заедно со други програми на Унијата, со цел да се зајакне европската продуктивност, да се обезбеди иновативен капацитет и одржлив пораст, како и да се даде посебно значење на еколошкото прашање. Оваа програма воедно ги поддржува и постоечките активности на ЕУ околу конкурентноста и иновативноста.⁸²

Во рамки на CIP постојат три специфични програми и тоа:⁸³

1. Програма за претприемништвото и иновациите;
2. Програма за поддршка на информационата технологија;
3. Европска програма за “интелигентна енергија”.

Секоја од програмите има свои посебни цели и секоја од нив дава посебни годишни извештаи на управувачкиот комитет во соодветната земја.

⁸² Види пошироко: Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.6-10

⁸³ European Commission: *Competitiveness and Innovation Framework Programme*, 2010
http://ec.europa.eu/cip/index_en.htm

6.1.1. Програма за претприемништвото и иновациите

Програмата за претприемништво и иновации претставува специфична програма на СІР програмата, која врши поддршка на иновативните претпријатија. Главниот фокус на оваа Програма е:⁸⁴

- подобрување на иновативната политика и поддршка на транснационално мрежно работење на претпријатијата, споделувајќи ги најдобрите практики;
- подобрување на пристап до финансии во различната фаза од животниот циклус на претпријатијата, како и поддршка на инвестиции во технолошки развој, трансфер на технологијата, иновации и еко-иновации, како и поддршка на прекугранични бизнис активности;
- поддршка за креаторите на политиката за иновативноста и МСП преку грантови.

6.1.2. Програма за поддршка на информационата технологија

Програма за поддршка на информационата технологија има за цел постигнување на она што се нарекува “информатичко општество”. Останатите цели на оваа програма се:⁸⁵

- стимулирање на новите пазари за електронски мрежи, медиумски содржини и дигитални технологии;
- модернизација на услугите на јавен сектор, коишто ќе ја зголемат продуктивноста.

Програмата треба да доведе до развој на информатичко општество и она што се нарекува “дигитална економија”, зајакнувајќи ги во исто време електронските услуги и во јавен и во приватен сектор.

⁸⁴ Види пошироко: European Commission, Competitiveness and Innovation Framework Programme, *Entrepreneurship and Innovation Programme*, 2012, http://ec.europa.eu/cip/eip/index_en.htm

⁸⁵ Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.7

6.1.3. Европската програма за “интелигентна” енергија

Оваа програма треба да охрабри поширока примена на нови и обновливи извори на енергија, а воедно и да ја подобри енергетската ефикасност. Паралелно со европската стратегија за одржлива енергија, оваа програма треба да придонесе за зголемување на уделот на обновливата енергија, како и намалување на финалната енергетска потрошувачка. Со програмата главно се одобруваат акции кои вклучуваат промовирање на енергетската диверзификација, посебно стимулирање на диверзификацијата на горивата на транспортот.

Во рамки на СІР програмата сè повеќе се преземаат нови акции и тоа:⁸⁶

- Воведување на нов инструмент на ризичен капитал, со што ќе се даде поддршка на МСП во зачетната фаза. Ова најмногу се однесува на новите и иновативни МСП кои се соочуваат со недостиг на капитал;
- Воведување на инструмент на обезбедување (секјуритизација) на банкарските заеми, со што ќе се зголеми капацитетот на банките за финансирање на МСП;
- Зајакнување на мрежите на Еуро-инфо центрите и Иновативните центри, со што ќе се обезбедат едношалтерски услуги за поддршка на бизнисите и иновативноста. Еуро-инфо центрите информираат, советуваат и им даваат помош на бизнисите за разни прашања поврзани со Унијата. Тие исто така обезбедуваат повратни информации до Европската комисија за влијанието на политиките на ЕУ врз МСП. Овие центри се добро интегрирани во локалното и регионалното опкружување, а нивните тимови се добро запознаени со практиките на ЕУ. Овие центри постојано контактираат со Европската комисија и имаат пристап до мрежите на бизнис поддршката, која се состои од повеќе од 300 центри во повеќе од 45 земји. Иновативните центри пак се основани со цел да се овозможи иновативна поддршка и транснационална технолошка кооперација во Европа, со помош на огромен број на услуги за поддршка. Овие центри најмногу се однесуваат на технолошки ориентирани МСП, но исто така достапни се за големите компании, истражувачките центри, универзитетите, технолошките центри и иновативните агенции.

⁸⁶ European Commission: *Competitiveness and Innovation Framework Programme*, 2010
http://ec.europa.eu/cip/iee/index_en.htm

- Нова шема на соработка помеѓу национални и регионални програми за бизнис иновации, што ќе им овозможи користење на предностите на МСП од креативноста, *know-how* во други земји-членки на Унијата без да проаѓаат низ процедурите на ЕУ. Главната цел на оваа специфична шема е стимулирање на регионите за инвестиции во иновации од страна на претпријатијата, што е неопходно за зголемување на конкурентноста во современата економија базирана на знаење.

6.2. Седма рамковна програма (Seventh Framework Programme-FP7)

Активности на истражување и развојот во скоро сите научни области, ЕУ ги поддржува со Седмата рамковна програма. FP7 се однесува на периодот од 2007 до 2013 година. Главната цел на оваа програма е креирање на Европска истражувачка област и зацврстување на она што се нарекува економија базирана на знаења во ЕУ. Вкупниот буџет на оваа програма за периодот од 2007-2013 година изнесува 54 милијарди евра. За нуклеарните истражувања и тренинг активностите со Евроатом договорот во периодот од 2007-2011 година, издвоени се 2751 милион евра.⁸⁷

Со Седмата рамковна програма ќе бидат поддржани следниве истражувачки компоненти:⁸⁸

- **Соработка.** Ќе се изврши поддршка на разни истражувачки активности кои произлегуваат од транснационална соработка, како и поддршка на мрежи за координација на национални истражувачки програми. Како дел од програмата претставува и меѓународна соработка на ЕУ со другите земји. Акциите на програмата се поделени во четири субпрограми кои се однесуваат на :
 - заедничко истражување;
 - заеднички технолошки иницијативи;
 - координација на истражувачките програми надвор од Унијата;
 - меѓународна соработка.

⁸⁷ European Union Support Programmes for SME, *An overview of the main funding opportunities available to European SMEs*, Novembre 2006, p. 5

⁸⁸ Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.11

- **Идеи.** Оваа акција врши поддршка на новите идеи, динамизмот и креативноста.
- **Луѓе.** Целта е да се зајакнат квантитативните и квалитативните човечки ресурси во истражувањето и технологијата во Европа.
- **Капацитет.** Неопходно е да се зајакне истражувачката инфраструктура, да се постигне конвергенција на регионите во ЕУ и да се изгради ефективно и демократско европско општество кое ќе базира на знаење.

Трошоците за истражувачките активности на МСП, јавните тела, средните училишта и универзитетите, како и непрофитните истражувачки организации ќе бидат покриени во износ од 25% од страна на Унијата. Директните истражувачки акции на сите тела ќе бидат надоместени во 100% износ. Сите други активности, поврзани со координација, тренинг на истражувачите ќе бидат покриени во 100% износ.⁸⁹

6.3. Иницијатива за иновативни професионалци (INNOVA)

INNOVA претставува иницијатива на иновативни професионалци, поддржана од Европската комисија со Седмата рамковна програма. Со фокусирање на иновативната мрежа во Европа, INNOVA им помага на менаџерите на фирмите, креаторите на политиките, да вршат стимулирање на претприемничките иновации. Оваа иницијатива применува секторски базиран пристап, кој е стратешки дизајниран за идентификување и анализирање на бариерите на иновациите во специфичните сектори. Секторски базираниот пристап овозможува активна соработка помеѓу бизнис кластерите во Европа, со воспоставување на разни мрежи помеѓу кластерите. Ваквата соработка помеѓу кластерите овозможува размена на искуствата, информации и знаење. Иницијативата спојува повеќе од 300 партнери во 23 земји-членки на Унијата.⁹⁰

INNOVA со своите мрежи на финансирање ги поврзува претпријатијата, бизнис асоцијациите и бизнис инкубаторите, универзитетите и креаторите на политиките, со

⁸⁹Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.11

⁹⁰ Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.12-14

цел подобрување на пристапот до капитал за иновативните претпријатија. Всушност, главната бариера за постигнување на лисабонските цели претставува развојот на ефективен финансиски систем во ЕУ. За таа цел неопходна е секторска анализа за идентификување на соодветните инструменти за надминување на бариерите. Мрежите на INNOVA вршат идентификување и анализа на секторските специфични проблеми, кои почнуваат од подготовка на бизнис план, па се до изнаоѓање на извори на финансирање.

6.4. LIFE + Програма

LIFE + програмата се однесува за период од 2007-2013 година. Оваа програма нуди грантови за проекти за иновативно опкружување, истовремено јакнејќи ја еколошката политика на ЕУ. За фондовите од оваа програма може да аплицираат: малите и средните претпријатија, локалните и регионалните власти, стопанските комори, универзитетите и бизнис асоцијациите.

LIFE + програмата се фокусира на три компоненти.⁹¹

1. **LIFE + природа и биодиверзитет.** Овој дел од **LIFE + програмата** придонесува за имплементација на ЕУ политиката и легислативата кој се однесува на природата и биодиверзитетот.
2. **LIFE + управување со животна средина.** Овој дел од **LIFE + програмата** врши поддршка на иновативните политики, со посебен фокус на климатските промени, животната средина, здравјето и квалитетот на животот.
3. **LIFE + информации и комуникации.** Оваа страна на **LIFE+** програмата врши дисеминација на информациите и ја зголемува свеста за прашањата за животната средина.

Фондовите за финансирање се децентрализирани во земјите-членки за финансирање на проекти преку националните програми. Алокација на финансиските средства помеѓу земјите-членки се врши зависно од популацијата, густина на

⁹¹ European Commission: Environment LIFE Programme, *The LIFE + components*, 2010
<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifeplus.htm>

популацијата и слично. Земјите-членки ги дистрибуираат фондовите зависно од националните годишни програми, кои ги развиваат во консултација со Европската комисија. Определени се два повеќегодишни програмски периоди и тоа: 2007 до 2010 година и од 2010 до 2013 година.⁹²

7. Програми финансирани од Европска инвестициона банка за поддршка на развој на МСП и претприемништвото

7.1. Заеднички европски ресурси за микро и средни претпријатија (Joint European Resources for Micro and Medium Enterprises-JEREMIE)

Европската комисија, Европската инвестициона банка и Европскиот инвестиционен фонд претставија заедничка програма за да се олесни финансирањето на МСП во рамки на европските региони. Програмата им овозможува на земјите-членки на ЕУ да користат дел од структурните фондови со што се обезбедуваат финансиски инструменти за поддршка на микро, малите и средните претпријатија. Со оваа програма Европскиот инвестиционен фонд им овозможува на земјите-членки да користат дел од Европскиот фонд за истражување и развој наменети за финансиска поддршка на микро, малите и средните претпријатија.

JEREMIE има три главни финансиски инструменти и тоа:⁹³

1. Советодавна и техничка помош;
2. Обезбедување на ризичен капитал;
3. Обезбедување на гаранции за микро заемите како и заемите на МСП.

Финансиската помош од JEREMIE овозможува задоволување на финансиските потреби на претпријатијата, но во исто време и советодавна и техничка помош.

⁹² Види пошироко: Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.14-16

⁹³ EIF: *JEREMIE - Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises*, 2010
http://www.eif.europa.eu/what_we_do/jeremie/index.htm

Европскиот инвестиционен фонд може да управува со оваа програма за периодот од 2007 до 2013 година. Улогата на Европскиот инвестиционен фонд е воедно, да ги упрости административните процеси за исплата на фондовите од Европскиот фонд за обнова и развој. Европскиот инвестиционен фонд работи со помошта на Европската инвестициона банка. Европскиот инвестиционен фонд претставува посредник на останатите извори на финансирање од меѓународни, национални, локални финансиски институции, инвестициони фондови, микрокредитни агенции, како и други организации како од јавниот така и од приватниот сектор. Всушност, распределба на фондовите до локалните финансиски институции и понатаму до МСП, се врши преку Европскиот инвестиционен фонд. За оваа цел Европскиот инвестиционен фонд контактира и соработува со локални финансиски посредници како што се фондови на ризичен капитал, банки и агенции за микрофинансирање. Европскиот инвестиционен фонд не обезбедува директна финансиска помош.

За користење на фондовите од оваа програма, потребно е да се исполнуваат следниве услови:⁹⁴

- МСП треба да инвестираат во постојани средства (фиксни средства), т.е. да извршат долгорочни инвестиции;
- Подобни претпријатија се МСП со максимален број на вработени од 249 и максимален годишен обрт од 50 милиони евра и/или максимален годишен биланс на состојба од 43 милиони евра;
- Приоритет треба да се даде на малите (со помалку од 50 вработени и годишен обрт помал од 1 милион евра) и микро претпријатија (со помалку од 10 вработени и годишен обрт помал од 2 милиони евра);
- На подобните МСП мора сопственоста во најголем дел да биде приватна, исто и контролата, или пак, претпријатието да биде во последна фаза од процесот на приватизацијата;
- Бизнисот не треба да се занимава со следниве активности: игри на среќа и коцкање, недвижен имот, банкарство, осигурување или финансиско

⁹⁴Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.33-35

посредништво, трговија со оружје, како и со активности на листата за изземање на Европскиот инвестиционен фонд и Европската инвестициона банка.

7.2. Заедничка акција за поддршка на микрофинансиските институции во Европа (Joint Action to Support Micro-Finance Institutions in Europe - JASMINE)

JASMINE е заедничка иницијатива на Европската комисија и Европскиот инвестиционен фонд со Европската инвестициона банка, која ја надолува *JEREMIE* иницијативата. Главната цел на оваа иницијатива е да се зголеми понудата на микро кредити во Европа и тоа преку: обезбедување на техничка помош на микрофинансиските институции помагајќи им да станат доверливи финансиски институции; и со финансирање на активности на небанкарски финансиски институции помагајќи им да го зголемат бројот на заемите. Целта на програмата е да се подобри пристапот до финансии за малите и средните претпријатија, за невработените лица, како и за оние кои се вработени и би сакале да започнат сопствен бизнис, но како пречка им се јавува отежнатиот пристап до банкарските услуги. Програмата беше претставена во 2009 година со пилот фаза во рок од 3 години и иницијален капитал од 50 милиони евра.⁹⁵

7.3. Заедничка европска поддршка за одржливи инвестиции во градските подрачја (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas - JESSICA)

JESSICA претставува иницијатива на Европската комисија во соработка со Европската инвестициона банка и Советот од Европската развојна банка за

⁹⁵ European Union Support Programmes for SME, *An overview of the main funding opportunities available to European SMEs*, Novembre 2006, p.13

промовирање на одржливи инвестиции, пораст и вработеност во европските урбани области.

Оваа програма промовира одржлив урбан развој преку поддршка на неколку проекти меѓу кои од особено значење е креирањето на нов комерцијален простор за МСП.

При користење на програмите на структурните фондови, *JESSICA* овозможува предност во користење на надворешните експертизи, како и подобрување на пристап до капиталот, со цел промовирање на урбаниот развој. Програмата ќе се користи за финансирање на заеми кои се одобруваат преку фондовите за урбан развој.

Постојат два можни пристапи за користење на средствата од оваа програма за поддршка на проектите и тоа:⁹⁶

1) Директна поврзаност со фондовите за урбан развој. Кај овој пристап управувачките авторитети на *JESSICA* програмата објавуваат повик до заинтересираните субјекти, кој главно се однесува на фондовите за урбан развој и потоа ќе се врши проценка на поднесоците. Релевантни критериуми во овој поглед ги вклучуваат таргетираните инвестиции и проекти, условите на финансирањето, сопствеништво и придонесот на кофинансиските партнери на фондот и сл.

Фондовите за урбан развој ќе вршат селекција на проектите кои ќе се поддржуваат. Финансирање на проектите може да се изврши со дел од Фондовите за урбан развој и дел од јавните грантови. Воедно, може да партиципираат и приватните банки инвеститори. Промотори на проектите можат да бидат јавните, општинските, приватните претпријатија или нивна комбинација. Фондовите вршат надгледување на имплементација на проектите од нивните крајни корисници. Воедно, фондовите постојано вршат известување за својата работа на управувачките органи на *JESSICA* програмата (селекција на проекти и имплементација на крајните корисници).

2) Организирање на *JESSICA* преку Холдинг фондовите. Управувачките органи на *JESSICA* програмата имаат можност да ја организираат истата преку посредништво на Холдинг фондовите. Холдинг фондови се они кои инвестираат во повеќе од еден Фонд за урбан развој, обезбедувајќи им капитал и гаранции. Договорот за обезбедување на фондовите се потпишува помеѓу земјата-членка

⁹⁶ European Commission: *JESSICA: Sustainable Development for Urban Areas*, 2010
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jjj/jessica_en.htm

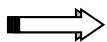
на Унијата или пак управувачките органи на **JESSICA** програмата и Холдинг фондовите, специфицирајќи ги условите, таргетираните инвестиции и сл. Значи, Холдинг фондовите инвестираат во повеќе од еден Фонд за урбан развој, а Фондовите за урбан развој се тие што инвестираат директно во проектите за урбаниот развој. Предуслов за прифаќање на проектот е истиот да биде дел од интегралниот план за одржлив развој. Фондовите за урбаниот развој, воедно, се управувани и од професионалци од банкарски и приватен сектор, кои овозможуваат финансиска, техничка и менаџерска експертиза.

8. Промовирање на претприемништвото

За Европа е битно да има што поголем број на претприемачи и за таа цел Европската комисија бара начини со кои потенцијалните претприемачи ќе ги охрабри да основаат нови фирми. Постојат многу културни фактори кои обесхрабруваат многу луѓе да започнат свој бизнис.

Земјите-членки на Европската Унија одамна го согледаа значењето на промовирањето на претприемништвото, како фактор за создавање на претприемнички дух во општеството. Земјите-членки на ЕУ преземаат разни мерки за стимулирање на претприемничката клима во општеството, почнувајќи од образованието за претприемништвото во најраните години, поддршка на младите претприемачи, организирање на денови на претприемачите, па се до промоција на претприемништвото преку секојдневните ТВ и други аудио - визуелни средства.

Образованието за претприемништвото уште од најраните години е особено важно во насока на развој на личните карактеристики кои се релевантни за претприемништвото како способност за согледување на можностите, преземање на ризик и вклучување во деловниот потфат. Воедно, главната цел на образованието за претприемништвото е зголемување на свеста кај младите за започнување на сопствен бизнис. Во продолжение се дадени студии на случај на најдобрите практики од земјите-членки на ЕУ за промоција на претприемништвото во образованието уште од најраните години и поддршка на младите претприемачи.

Студии на случај

НАЈДОБРИ ПРАКТИКИ ВО ЗЕМЈИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕУ ВО ПРОМОЦИЈА НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО ОБРАЗОВАНИЕТО И ПОДДРШКА НА МЛАДИТЕ ПРЕТПРИЕМАЧИ

Претприемништвото во основното образование во Шкотска (Велика Британија)

Во Шкотска е воспоставена инфраструктура за обезбедување на образование за претприемништвото во основните училишта. Постојат програми за претприемништвото наменети за децата од 5 години наваму. Со средствата, донирани од претприемничкиот и корпоративниот сектор, секое дете во Шкотска до 12 години има најмалку две искуства со работа на претпријатијата од приватниот сектор. Во периодот од 2003-2006 година одвоени се дополнителни средства за проширување на програмата “претпријатија во образованието” во основното и средното образование, а главната визија е креирање на систем кој ќе им овозможи на младите луѓе доброволна обука и искуство во претприемничката активност.⁹⁷

Проект “Junior” во Германија

Со овој Проект студентите во Германија на возраст од 15 до 20 години може да основаат претпријатие кое ќе функционира како вистинско претпријатие: ќе продава акции, ќе врши истражување на пазарот и развој на производи и услуги. Со овој Проект од 1994 година повеќе од 16 000 студенти учествуваа во повеќе од 1000 претпријатија. Со оваа активност студентите покажаа позитивен став кон претприемништвото, гледајќи се себе како потенцијални претприемачи.⁹⁸

⁹⁷ *Helping to Create an Entrepreneurial Culture: A Guide on Good Practices in Promoting Entrepreneurial Attitudes and Skills Through Education*, European Commission, Directorate General for Enterprise, Belgium, 2004, p.18

⁹⁸ *Helping to Create an Entrepreneurial Culture: A Guide on Good Practices in Promoting Entrepreneurial Attitudes and Skills Through Education*, European Commission, Directorate General for Enterprise, Belgium, 2004, p.29

“Младо претпријатие” - Велика Британија

“Младо претпријатие” е најголемата бизнис и едукативно добротворна организација во Велика Британија. Оваа организација е основана од трговецот банкар Волтер Соломон (Walter Solomon) во академската 1962/63 година врз основа на американската *Junior Achievement* програма. Концептот достигна голема популарност. Секоја година оваа организација врши поддршка на 250 000 млади луѓе да стекнат што е можно поголемо знаење за водење на бизнис во училища со водство на волонтери од 3500 компании. Главната мисија на организацијата “младо претпријатие” е да се научат и инспирираат младите луѓе да успеат во работата. Главниот принцип на работата на оваа организација е “учење преку работа”. На овој начин студентите го истражуваат светот на работата, штедењето, заработувањето, донесувањето на одлуките, оспособувајќи се во исто време за тимска работа.

Секоја година повеќе од 5000 бизнис волонтери инспирираат млади луѓе на возраст од 4 до 25 години. Програмата ги охрабрува идните генерации да стекнат самодоверба и амбиција да успеат во променливата глобална економија. Со поддршка од повеќе од 3500 бизниси и повеќе од 5000 училишта, колеџи, универзитети и локални заедници, “младото претпријатие” е главната сила во подготовка на идните генерации за водење на британската економија.⁹⁹

Институт *IDEAS* во Шпанија

IDEAS институтот за креирање и развој на претпријатијата е првата универзитетска програма за поддршка на претпријатијата во Шпанија. Главниот фокус на овој Институт е да им помогне на младите претприемачи да ги остварат нивните бизнис проекти. Главните цели на овој Институт се: создавање на мрежа на соработка на центри и институции; промовирање и развој на нови проекти поврзани со претприемништвото и бизнис *start-ups* и зголемување на свесноста на универзитетската заедница за значење на создавањето на претпријатијата. Од 1992

⁹⁹ Види пошироко: Young Enterprise, http://www.young-enterprise.org.uk/about_us

На ниво на Европската Унија исто така се преземаат мерки за промовирање на претприемништвото. Европската комисија во соработка со земјите-членки на Европската Унија применува практики на размена на искуствата, зајакнувајќи ги на тој начин претприемничките ставови. Европската комисија презема одредени мерки за надминување на тешкотиите со кои се соочуваат одредените групи од општеството, посебно етничките малцинства, при започнување на нов бизнис.

Европската комисија врши промовирање на претприемништвото во ЕУ преку следниве политики, мерки и инструменти:¹⁰¹

- **Еразмус за млади претприемачи (Erasmus for Young Entrepreneurs)** претставува програма која на младите претприемачи, кои имаат намера да почнат бизнис, или пак неодамна почнале, им дава шанса да учат од искусни сопственици на мали претпријатија во други земји-членки на Европската Унија. Размена на искуството се одвива за време на престојот кај претприемачот - домаќин, што му помага на новиот претприемач да се стекне со потребните знаења за започнување на сопствен бизнис. Претприемачот - домаќин пак, се стекнува со можноста да соработува со странски партнер и да стекне знаења за нови пазари. Престојот е делумно финансиран од Европската Унија.

Главната цел на програмата е да се зголеми претприемничката култура и да се стимулира создавањето на претприемничка клима во која МСП ќе бидат креирани, ќе напредуваат и ќе се шират. Со тоа ќе се постигнат следниве цели:

- зголемување на бројот на *start-ups* и зголемување на нивната еластичност;
- зајакнување на прекуграничен трансфер на знаења и соработка помеѓу малите претпријатија;
- помош на малите претпријатија да иновираат и да се шират интернационално;

¹⁰⁰Teodora Hristoforova, *EU Best Practices: Initiatives in Development and Promotion of Youth Entrepreneurship*, Business Start-up Center Kraguevac, Kraguevac, 2011, p. 10

¹⁰¹Види: European Commission, Enterprise and Industry, Small and Medium Sized Enterprises, *Promoting Entrepreneurship*, 2012, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/index_en.htm

— создавање на нови вработувања.

- **Образование и обука за претприемачите.** На Европа и се потребни повеќе претприемачи, повеќе иновации и повеќе брзорастечки МСП. Поради ова неопходно е стимулирање на претприемничкиот начин на размислување на младите луѓе. Претприемништвото вклучува креативност, иницијатива, иновација, преземање на ризици, како и способност да планираат и управуваат со проекти за да ги постигнат целите. Претприемништвото претставува клучна компетенција за доживотно учење, како што беше дефинирано во Европската рамка за клучни компетенции од 2006 година. Образование за претприемништвото е високо на агендата во најголем број земји-членки на ЕУ. Ширум Европа постојат бројни програми и активности. Европската комисија е посветена на промовирање на образование за претприемништвото на сите нивоа, од основните училишта до универзитетите и пошироко. Во последната декада од Европската комисија произлезени се бројни иницијативи.

Во периодот од 7-8 април 2011 година во Будимпешта беше одржан Симпозиум на тема: “Претприемничко образование: образование на професорите како критичен фактор на успех”. Целта на Симпозиумот беше да се утврдат најефективните системи за образование на професорите за претприемништво. Главното прашање беше како да се опремаат професорите со умешности и знаење за да го развијат претприемничкиот начин на размислување на младите луѓе.

Во 2009 година Комисијата објави повик за предлози на тема: “Претприемничка култура на младите луѓе и претприемничко образование”. Целта на оваа акција беше да се изврши поддршка на Актот за малите бизниси и Агендата од Осло за Претприемничкото образование во Европа, преку промовирање на победничките идеи во полето на образованието за претприемништвото. Како резултат на повикот 9 проекти добија финансиска поддршка од Комисијата. Сите проекти стартуваа во декември 2009 година. Овие проекти се однесуваа на прашања поврзани со: воспоставување на летна академија за професорите по претприемништво; зајакнување на претприемништвото помеѓу жените со завршено високо образование; развивање на иновативни и практично базирани материјали за учење; зајакнување на

претприемнички начин на размислување на младите луѓе преку игри, натпревари, кампањи и слично.

Целта на Проектот за претприемништвото во стручното образование и обука е да се идентификуваат постоечките политики и програми кои промовираат учење за претприемништвото во системите за стручна обука. Проектот се фокусира на системот на формално образование и обука, како и предавања за претприемништвото на младите луѓе. Возраста на студентите кои може да учествуваат во иницијалното стручно образование варира зависно од националните системи и тоа од 14 до 29 години.

Европската комисија врши поддршка на создавањето на студентски мини компании во средното образование. Најдобар начин за учење за претприемништвото е преку директно искуство и пракса. Мини компаниите на студентите од средните училишта развиваат во мал обем реална економска активност или стимулираат реалистички начин на работа на фирмите. Мини компаниите се особено важни во стимулирање на претприемнички став и умешности.

Во периодот од 26-27 октомври 2006 година во Осло одржана е Конференција за претприемничко образование во Европа, на тема: ”Зајакнување на претприемнички начин на размислување преку образование и учење”. На Конференцијата беше дискутирано за политики и практики на сите нивоа на образованието, од основните училишта до универзитетите. Како резултат на оваа Конференција произлезе Осло Агенда за претприемничкото образование во Европа.

- **Промовирање на претприемништвото на ТВ и други аудио - визуелни средства.** Постои голем претприемнички јаз помеѓу Европа и другите земји. Во Европа само 45% од популацијата сакаат да станат претприемачи, додека во САД повеќе од 60% од популацијата сакаат да бидат претприемачи. Големо значење во промовирање на претприемништвото во Европа може да има телевизијата и другите аудио - визуелни средства како интернет и радиото, зголемувајќи го интересот на луѓето за претприемничката кариера и генерално подобрување на климата за претприемничките иницијативи во европските опфаќање на широка публика. ТВ програмите на пример можат на еден реалистичен начин да пренесат како изгледа да се биде претприемач, каков е животот на претприемачите, сето тоа прикажувајќи го на интересен и забавен

начин. Европската комисија спроведе проект со цел да собере информации за ТВ програмите во земјите-членки на ЕУ, кои се однесуваат на претприемачите. Целта на проектот беше да се утврди врската помеѓу аудио - визуелните средства и ставот на луѓето кон одредени професии како и утврдување на можностите да се влијае на претприемничките ставови. Во проектот учествуваше група на експерти, со добро искуство во работата со медиуми, утврдувајќи како земјите-членки можат да соработуваат во однос на медиумите во промовирање на претприемништвото, формулирајќи бројни препораки за тоа како медиумите можат да генерираат претприемничка култура во Европската Унија.

- **Охрабрување на жените претприемачи.** За Европската Унија особено е битно постоење на што поголем број на претприемачи. Бројот на жените претприемачи е значително понизок во однос на бројот на мажите претприемачи. Учеството на жените претприемачи во вкупниот број на претприемачи изнесува само 30%. За таа цел Комисијата заедно со земјите-членки бара начин за надминување на факторите кои ги обесхрабруваат жените да се вклучат во претприемничката активност.

Целата на Европска мрежа на амбасадори за жените претприемачи е постоење на успешни претприемнички кампањи, кои ќе ги инспирираат жените на сите години да станат претприемачи и да започнат со нивен сопствен бизнис. Амбасадорите ќе помогнат за зголемување на самодовербата неопходна за почнување и креирање на успешен бизнис. Постојат исто така модели за инспирирање на другите жени да станат претприемачи со т.н. кажување на сопствената приказна. Амбасадорите вршат промовирање на претприемништвото помеѓу жените со ангажирање и зборување со групи во училиштата, универзитетите, групи на заедницата и медиумите, како на конференциите, бизнис мрежите и иницијативите за вработување. Мрежата се состои од 270 претприемачи кои дејствуваат како амбасадори на женското претприемништво во Европа. Посебно таргетирани групи се жените со различни искуства, посебно невработените жени, студенти и женски дипломирани студенти, жени кои работат а имаат потенцијал за започнување на сопствен бизнис, како и жени со интерес кон иновација, производство, истражување и развој.

Европската комисија ја претстави Европската мрежа за промовирање на жените претприемачи (European Network to Promote Women's Entrepreneurship-WES). Мрежата има членови од 31 земја (ЕУ, Хрватска, Исланд, Норвешка и Турција). Делегатите на мрежата ги претставуваат централните национални влади и институции кои вршат промовирање на жените претприемачи. Членовите на мрежата обезбедуваат совети, поддршка, информации и контакти кои се однесуваат на постојните мерки на поддршка на жените претприемачи. Тие исто така помагаат во идентификување на добри практики. Главната цел на мрежата е промовирање на жените претприемачи, вклучувајќи: креирање на клима погодна за жените претприемачи; зголемување на бројот на нови жени претприемачи и зголемување на обемот на постојаниот бизнис на жените претприемачи.

- **Промовирање на претприемачите од етничко малцинство.** Мигрантите и луѓето од етничкото малцинство може да претставуваат исто така значаен дел од претприемачите во Европа. За да се зајакне порастот на вработеноста и економскиот раст во Европа, Европската комисија и земјите-членки вршат поддршка и промовирање на претприемачите - мигранти и етнички малцинства, помагајќи им на овие групи да ги надминат тешкотиите кои може да ги спречат од започнување и раст на нивните бизниси во Европа. Статистиката на одредени земји-членки на ЕУ укажува дека поголем е бројот на мигрантите и етничките малцинства кои стартуваат мали бизниси отколку националното население. Најголемиот број на проблеми со кои се соочуваат мигрантите и етничките малцинства се поистоветуваат со оние со кои се соочуваат малите бизниси. Но, следниве проблеми посебно ги погодуваат мигрантите и етничките малцинства: пристапот до финансии и услуги на поддршка; јазични бариери; ограничени умешности за бизнис, менаџмент и маркетинг. И покрај тоа што доста е направено на ова поле неопходно е понатамошно преземање на разни мерки за зголемување на свеста кај различно засегнатите страни за постоење на овие проблеми и нивно решавање.
- **Промовирање на занаетчиството и микро претпријатија.** Занаетчиските претпријатија, како на пример столари, пекари, касапи, информациските техничари, обезбедуваат широк спектар на витални производи и услуги на локално ниво низ цела Европа. Истите креираат работа за локалното

население. Спротивно на големите претпријатија сопственикот целосно е вклучен во сите аспекти на бизнисот и останува во директен контакт со потрошувачите. Значењето на микро претпријатијата за европската економија е огромно. 99% од вкупниот број на претпријатија се МСП, од кои 90% се микропретпријатија и кои учествуваат со 53% во вработеноста во европската економија. Микро претпријатијата се соочуваат со одредени тешкотии поради нивната мала големина и ограничените ресурси. Дополнителен проблем за микро претпријатијата е наоѓање на квалификуван кадар кој ќе има желба да работи за мало претпријатие. Додека микропретпријатијата често претставуваат извор на иновации, истите се доста ранливи на конкуренцијата. Европската комисија презема мерки за промовирање на претприемништвото кај најмалата група на претпријатија - микропретпријатија и тоа: зголемување на знаењата на овој сектор преку студии, конференции и статистики; одредување на пречки за одржлив развој на претпријатијата; зголемување на капацитет на малите бизниси за раст на меѓународниот пазар; подобрување на пристапот до јавните набавки и промовирање на поволна бизнис клима за микро претпријатијата.

Од 16-17 април 2007 година во Штутгарт, Германија одржана е четврта Конференција за занаетчиски и мали претпријатија на која беше дискутирано за специфичните предизвици со кои се соочуваат занаетчиските и микро претпријатијата во глобалната економија. На Конференцијата беа формулирани препораки за понатамошно подобрување на нивната позиција во европската економија. Европската комисија спроведува бројни студии која се однесува на специфичните проблеми на малите бизниси со цел да се искористат предностите на Европскиот внатрешен пазар.

- **Промовирање на фамилијарни бизниси.** Фамилијарните бизниси претставуваат значаен дел од постоечките европски компании и имаат значајна улога во зајакнување и динамизмот на европската економија. Актот за малите бизниси го нагласува значењето на малите бизниси и потребата за целосно искористување на нивниот потенцијал. Европската комисија презема специфични акции за проучување на потребите на фамилијарните бизниси, со цел формулирање на поволна клима за нивно функционирање.

Во 2007 година беше креирана експертска група за фамилијарните бизниси. Главната цел на групата беше да дискутира за проблемите на фамилијарните фирми во Единствениот пазар.

Европската комисија и понатаму ќе продолжи да ја има главната улога во дисеминација на информации и добри практики, додека националните влади треба да усвојуваат мерки со кои ќе креираат поповолна клима за фамилијарните бизниси, како на пример во областа на оданочувањето, законот за компаниите и образовниот систем. Исто така во националните администрации треба да постојат специфични контакт точки за фамилијарните бизниси.

- **Промовирање на претпријатијата од социјалната економија.** Претпријатијата кои се основаат на профитна основа не се единствена форма на претпријатија. Во многу области на економската активност, групи од индивидуалисти се собираат и основаат нивна сопствена структура за промовирање на сопствените или јавните интереси. Основата на ваквите структури е членството и солидарноста. Членовите гласаат за насоката на делување на претпријатието, со што претпријатието ги претставува нивните заеднички интереси. Овие структури се најразновидни, варирајќи од фармери кои основаат кооперативи до група на штедачи кои основаат заеднички фонд со што се осигуруваат дека ќе добијат пристојна пензија, како и групи за добротворни цели и организации кои нудат услуги од општ интерес. Во социјалната економија на Европа постојат околу 11 милиони работни места, но членството во овие претпријатија е уште поголемо, околу 160 милиони членови.

Претпријатијата од социјалната економија се карактеризираат со високо ниво на лично инволвирање на членовите во менаџментот на компанијата. Како резултат на нивниот специфичен начин на водење на бизнисот, овие претпријатија придонесуваат за имплементација на важни цели на Заедницата, посебно во полето на вработеноста, социјалната кохезија, регионалниот и рурален развој, заштита на околината, заштита на потрошувачите итн.

Претпријатијата од социјалната економија претежно се мали, средни и големи и како такви претставуваат дел од политиката на Комисијата за

претпријатија, со цел промовирање на претпријатијата. Главната цел на политиката на Европската Унија во оваа област е креирање на поволна регулаторна околина за претпријатијата во социјалната економија. Овие претпријатија придонесуваат за поефикасна пазарна конкуренција. Нивната примарна цел не е обезбедување и враќање на капиталот. Истите се флексибилни и иновативни, а воедно често базираат на доброволна партиципација. Претпријатијата од социјалната економија може да ги користат програмите на заедницата кои се однесуваат на МСП, како на пример Програмата за конкурентност и иновации (Competitiveness and Innovation Programme-CIP). Исто така може да ги користат и специфично таргетираните фондови за развој и истражувачките програми. Комисијата, за промовирање на овие претпријатија спроведува и разни проекти.

- **Промоција на МСП преку “Европска недела на претприемништвото (European SME Week)”**. Европската недела на претприемништвото е кампања за промовирање на претприемништвото низ Европа, како и за информирање на претприемачите за поддршката која им е достапна на Европско, национално, регионално и локално ниво. Оваа пан-европска кампања има за цел да им помогне на постојните и потенцијалните претприемачи полесно да најдат информација, совет и поддршка за развој на нивните активности. Европската недела на МСП е првата сеопфатна рамка на ЕУ и земјите-членки за политиката во однос на МСП. Европската недела за МСП е координирана од Генералниот директорат за претпријатија и индустрија. Сепак, најголем дел од активностите за време на Европската недела на претприемништвото се организирани од бизнис организациите, локалните, регионалните власти и други партнери во земјите учеснички.

ГЛАВА III

МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО ЕКОНОМСКАТА СТРУКТУРА НА Р. МАКЕДОНИЈА И ПОЛИТИКИТЕ НА ПОДДРШКА НА МСП И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО Р. МАКЕДОНИЈА

1. Анализа на МСП во Р. Македонија

МСП претставуваат мотор на развојот не само на високоразвиените земји, туку и на земјите во транзиција и земјите во развој. Емпириските студии покажуваат тесна поврзаност помеѓу претприемништвото и економскиот раст. Согледувајќи го значењето на претприемништвото, многу земји започнаа со елиминирање на сите бариери кои го попречуваа развојот на претприемништвото. Сепак, креаторите на политиките мора да преземаат понатамошни чекори со кои би се осигуриле дека позитивните екстерналии, ќе овозможат развој на претприемништвото и економски раст и развој.¹⁰²

Леф за претприемништвото во земјите во развој вели: ”Главната функција на претприемништвото во економиите во развој е прецизно мобилизирање на факторите како капитал и специјализираниот труд, кои доколку неправилно се маркетираат, би можеле да не се нудат или алоцираат кон оние активности каде продуктивноста е највисока”.¹⁰³

Според Золтан Акс, претприемништвото претставува мотор на економскиот раст преку влијанието кое што го имаат врз технологијата и иновациите, како и преку алокација на ресурсите и комбинација на факторите на производство. Претприемништвото според Акс е исто така значајно за креирање на нови фирми,

¹⁰²Zoltan J.Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena,2009, p.27

¹⁰³Leff, N.H., *Entrepreneurship and Economic Development: The Problem Revisited*, Journal of Economic Literature,1979, p.47

креирање на вработеноста и формализирање на процесот на создавање на богатството во економијата.¹⁰⁴

Баумол, разликува продуктивно, непродуктивно и деструктивно претприемништво. Според Баумол, во продуктивното претприемништво спаѓа иновативноста, финансиските активности кои го олеснуваат производството, или било кои други активности кои придонесуваат во производство на производи и услуги. Главната суштина на непродуктивното и деструктивното претприемништво е дека активности на претприемачите не секогаш имаат продуктивен придонес на реалниот аутпут на економијата, туку, понекогаш претприемничките активности се дури и деструктивни. Непродуктивното и деструктивното претприемништво може да има повеќе форми. Ова вклучува не само рентање, туку и илегални активности, активности “во сенка”, па дури и разни форми на корупција. Според Баумол, овие претприемнички активности варираат помеѓу различни земји.¹⁰⁵

Неспорно е значењето на претприемништвото и МСП за развојот на економијата на Р. Македонија, што може да се види од учеството на МСП во БДП, ефектите кои МСП ги имаат врз креирање на вработувањето, како и во извозот. Бројот на претпријатијата во Р. Македонија постојано се зголемува, а со тоа и придонесот кои истите го даваат на државата. Деталната анализа на состојбата со МСП во Р. Македонија по бројот, вработеноста, учеството на македонските МСП во бруто вредноста и додадената вредност, во компарација со истите индикатори во земјите-членки на ЕУ може да ни ја покаже состојбата и значењето кое овие претпријатија го имаат за економијата на Р. Македонија и во таа насока да се профилираат политиките од страна на Владата на Р. Македонија.

¹⁰⁴ Види пошироко: Zoltan Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena,2009, p.68-71

¹⁰⁵ Види пошироко: William J.Baumol, *Entrepreneurship:Productive, Unproductive and Destructive*, The University of Chicago, 1990, p. 893-921

1.1. Активни претпријатија во Р. Македонија

Од вкупниот број на активни претпријатија, кој за 2011 година изнесува 73118, 99,74 % се МСП, што е показател за важноста на овие претпријатија за економијата на Р. Македонија. Тоа можеме да го видиме од табелата подолу.

Табела 3.1 Секторска структура на активните претпријатија во Р. Македонија, според големина во 2011 година

	Број на активни претпријатија	Учество во вкупниот број на активни претпријатија (во %)
Мали претпријатија	71746	98,12
Средни претпријатија	1187	1,62
Вк. МСП	72933	99,74
Големи претпријатија	185	0,25
Вкупно	73118	100

Извор: Составено врз основа на податоци од Државен завод за статистика, Соопштение бр. 6.1.12.13, Скопје, 24.02.2012

Анализата на бројот на активните претпријатија по сектори ја покажува актуелната состојба на МСП по сектори во Р. Македонија чие согледување ќе помогне да се видат отстапките од состојбата со високоразвиените европски земји, согледувајќи ги нивните политики на насочување на развој на МСП кон оние сектори кои имаат најголема продуктивност, креирајќи подлога за примена на таквите политики и кај нас.

Од табелата подолу можеме да видиме дека најголем број од активните МСП се занимаваат со трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли, а на второ место се наоѓа преработувачкиот сектор. Најголем број пак од големите претпријатија се застапени во преработувачката индустрија.

Табела 3.2

Број на активни МСП по сектори во 2011 година

Сектор	Број на МСП	Број на големи претпријатија
Земјоделство, шумарство и рибарство	2961	2
Рударство и вадење на камен	172	4
Преработувачка индустрија	8102	53
Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	95	3
Снабдување со вода, отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санкција на околината	276	7
Градежништво	4394	6
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	27456	12
Транспорт и складирање	6374	6
Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	4311	2
Информации и комуникации	1412	7
Финансиски дејности и дејности на осигурување	410	10
Дејности во врска со недвижен имот	449	1
Стручни, научни и технички дејности	5369	-
Административни и помошни услужни дејности	1303	16
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување	177	26
Образование	979	7
Дејности на здравствена и социјална заштита	3228	18
Уметност, забава и рекреација	1208	5
Други услужни дејности	4257	-

Извор: Составено врз основа на податоци од Државен завод за статистика, Соопштение бр. 6.1.12.13, Скопје, 24.02.2012

Анализата на бројот на МСП во иновативните научноистражувачки дејности во Р. Македонија покажува значително поголем број на МСП во научноистражувачките дејности во однос на бројот на големите претпријатија (табела 3.3), што повторно го потврдува значењето на МСП како носители на растот и развојот на економијата на Р. Македонија.

Табела 3.3 Активни претпријатија во иновативните научноистражувачки дејности во Р. Македонија во 2011 година

Сектор	Број на МСП	Број на големи претпријатија
Информации и комуникации	1412	7
Стручни, научни и технички дејности	5369	-
Образование	979	7
Вкупно*	8170	24

* Анализата е направена за 3 иновативни научно-истражувачки сектори во Р. Македонија за кои има достапни податоци од страна на Државниот завод за статистика на Р. Македонија

Извор: Составено врз основа на податоци од Државен завод за статистика, Соопштение бр. 6.1.12.13, Скопје, 24.02.2012

Сепак, и покрај тоа што науката и технологијата се главен движечки фактор за развојот на економијата, истите во Р. Македонија се маргинализирани, со маргинални трошоци коишто се одвојуваат од бруто домашниот производ за истражување и развојот. Воедно, трошоците за истражувањето и развојот се најниски кај бизнис секторот во Р. Македонија. Така во 2008 година трошоците за истражувањето и развојот кај бизнис секторот изнесуваа 0,04% во однос на БДП, додека трошоците на владиниот сектор изнесуваа 0,1% од БДП, а трошоците на институциите на високото образование изнесуваа 0,08% од БДП.¹⁰⁶

За Р. Македонија доколку сака успешно да се интегрира во светските глобални процеси, кои се засноваат на знаење и информациско-комуникациската технологија особено е битно да посвети поголемо внимание на зајакнување и зголемување на бројот на МСП во информациско-комуникацискиот сектор. Во Европа со развој на интернетот во доцните осумдесетти и почеток на деведесеттите години, информациско-комуникациските услуги станаа најзначајна индустрија во ЕУ. Особено беше евидентен бројот на микро претпријатија во областа на телекомуникациите и консултантските информациско-комуникациски претпријатија, кои нудеа специјализирани услуги за сите сектори од економијата. Властите на Р. Македонија потребно е преку разни програми, јавни кампањи првин да ја зголемат свесноста кај луѓето за значењето на информациско-комуникациските технологии, а потоа со политики, мерки и инструменти да го стимулираат развојот на овој сектор во Р. Македонија.

¹⁰⁶ Национална програма за научно-истражувачка и развојна дејност во Р. Македонија (2012-2016), стр.9

Особено значаен индикатор е и бројот на активните МСП претпријатија по градови, кој укажува на развиеноста на одредениот регион и конкуренцијата помеѓу претпријатијата во дадениот регион. Во Скопје се лоцирани најголем број на МСП, и тоа, дури 40,44% на МСП од вкупниот број на МСП во Р. Македонија. Тоа можеме да го видиме од табелата подолу.

Табела 3.4 Број на активни деловни субјекти по големина по градови, 2011 година

Градови на Р. Македонија	Микро	Мали	Средни	Големи	Вкупно МСП	Вкупно претпријатија	% на МСП од вкупно МСП
Берово	291	138	1	-	430	430	0,65
Битола	2432	1420	34	9	3886	3895	5,9
Македонски брод	107	45	1	-	153	153	0,23
Валандово	232	124	4	-	360	360	0,54
Виница	350	199	4	1	553	554	0,84
Гевгелија	725	476	9	2	1210	1212	1,83
Гостивар	1566	688	11	-	2265	2265	3,44
Дебар	310	113	2	1	425	426	0,65
Делчево	337	155	1	-	493	493	0,75
Демир Хисар	179	93	2	-	274	274	0,42
Кавадарци	1256	630	11	3	1897	1900	2,89
Кичево	892	309	5	-	1206	1206	1,83
Кочани	943	495	10	-	1448	1448	2,20
Кратово	168	92	2	-	262	262	0,40
Крива Паланка	312	159	-	-	471	471	0,72
Куманово	2169	1036	20	1	3225	3226	4,90
Крушево	187	77	-	-	264	264	0,40
Неготино	507	261	8	2	776	778	1,18
Охрид	1855	968	19	3	2842	2845	4,32
Прилеп	1895	896	17	4	2808	2812	4,26
Пробиштип	287	146	-	1	433	434	0,66
Радовиш	614	307	2	2	923	925	1,40
Ресен	308	180	2	1	490	491	0,74
Свети Николе	678	205	5	1	888	889	1,35
Струмица	1613	924	18	3	2555	2558	3,88
Струга	1557	572	6	1	2135	2136	3,24
Тетово	1967	932	20	2	2919	2921	4,43
Велес	1211	590	20	3	1821	1824	2,76
Штип	1058	739	17	3	1814	1817	2,75
Скопје	15486	10831	318	157	26635	26792	40,44
Вкупно	41492	23800	569	200	65861	66061	100

*Анализата се однесува само на градовите во Р. Македонија и во истата не се вклучени бројот на активните претпријатија по големина од сите општини во Р. Македонија

Извор: Составено врз основа на податоци од Државен завод за статистика, *Број на активни деловни субјекти по големина, по општини, по години, состојба 31 декември, 2011*

Наведената анализа упатува на заклучокот дека постои нерамноерна распределба на МСП на територијата на Р. Македонија помеѓу одделни градови. Имено, во оние градови во кои постои најголема владина и институционална поддршка на МСП, токму во тие градови имаме и најголем број на МСП. Останатите градови поради неразвиеноста на приватниот сектор се соочуваат со низок економски раст, ниска продуктивност, повисоки стапки на невработеност, сиромаштија, а со тоа и поголема миграција кон поголемите градови, особено Скопје.

Што може да направат властите на Р. Македонија за намалување на диспаратите во бројот на МСП по одделни градови во државата? ЕУ интеграцијата за Р. Македонија налага намалување на диспаратите во развојот на одделните градови, т.е. региони. Во таа насока, владите на Р. Македонија треба што побргу да ги насочат своите политики, мерки и инструменти на подобрување на оваа состојба. Имено, градовите што се соочуваат со низок развој на приватниот сектор, особено со мал бројот на МСП во однос на жителите, треба да се претворат во поатрактивни места за живеење и работа. Подобрување на услугите за малите и средните претпријатија би можеле да придонесат за подобрување на ваквата состојба. Имено, подобрување на инфраструктурата, особено создавање на ефикасен транспортниот систем и создавање на брза информациско-комуникациска мрежа, може да бидат еден од значајните фактори за зголемување на атрактивноста на овие градови. Владата мора да дејствува и во насока на обезбедување на неопходната институционална поддршка на МСП во овие градови, т.е. обезбедување на услуги од бизнис инкубатори, регионални центри и деловни мрежи кои ќе нудат консултантски услуги на МСП. Вклучување на претприемништвото во образовниот процес, како и зголемување на неформалното образование за претприемништвото преку разни обуки и семинари, ќе помогне за зголемување на свеста за претприемништвото во градовите кои се соочуваат со слаба развиеност на приватниот сектор. Воедно и зголемувањето на нивото на образование на локалното население претставува критичен фактор за

економски развој на овие градови. Локалните, регионалните и националните влади потребно е да ги охрабрат МСП од овие градови да се вклучат во ЕУ програмите за реализација на своите идеи, а воедно и локалните и регионалните влади треба да го зајакнат своето учество во достапните програми на ЕУ како би ја подобриле инфраструктурата и би постигнале поголем регионален развој и намалување на сиромаштијата.

Според сопственоста претпријатијата во Р. Македонија се делат на приватни, државни, акционерски друштва, јавни, кооперативи, но исто така постојат и претпријатија кои се класифицирани во групата на претпријатија со недефинирана сопственост. Во Р. Македонија најголем број на претпријатијата и во групата на малите и средните претпријатија и во групата на големите претпријатија се приватни (табела 3.5)

Табела 3.5 Претпријатија според вид на сопственост, 2007 година

Вид на сопственост	Мали	Средни	Големи	Вкупно	%
Акционерски друштва	4	3	0	7	0,01
Во државна сопственост	93	16	5	114	0,22
Приватни	49 728	284	49	50 061	98,04
Недефинирано	529	103	35	667	1,31
Јавни	128	18	6	152	0,30
Кооперативи	59	0	0	59	0,12
Вкупно	50 541	424	95	51 060	100,00

Извор: *Годишен извештај за сектор на МСП за 2007 година*, Министерство за економија на Р. Македонија - Одделение за МСП, Скопје, ноември 2008, стр.32

Високиот процент на приватни претпријатија во Р. Македонија покажува дека веќе се поставени контурите на пазарното стопанисување и приватната сопственост на ниво на земјите-членки на ЕУ, каде претприемништво претставува двигател на развојот на економиите, а приватната сопственост, која ги поттикнува претприемачите кон максимизирање на својот профит, овозможува оптимално и успешно искористување на ресурсите на ниво на целото општество.

1.2. Учество на МСП во вработеноста во Р. Македонија

Иако вработувањето во Р. Македонија со текот на времето се зголемува, сепак невработеноста е еден од најголемите долгорочни проблеми со кои се соочува земјата. Малите и средните претпријатија претставуваат мотор на раст и за Р. Македонија, особено поради нивното учество во вработеноста. Во Р. Македонија во 2010 година 183204 лица беа вработени во секторот на малите и средните претпријатија или 77,8 % од вработените беа вработени во секторот на малите и средните претпријатија (табела 3.6).

Најголем број од вработените во малите претпријатија има во трговијата на големо и мало; поправка на моторни возила и мотоцикли, додека во средните и во големите претпријатија најголем број на вработени има во секторот на преработувачката индустрија (табела 3.6).

Според достапните податоци, анализата за учеството на бројот на вработените во МСП во вкупниот број на вработени покажува најголемо учество на бројот на вработени во однос на вкупниот број на вработени главно во услужните сектори и тоа: секторот за стручни, научни и технички дејности; секторот за поправка на компјутери и предмети за лична употреба на домаќинствата; објекти за сместување и сервисни дејности за храна и трговија на големо и мало; како и поправка на моторни возила и мотоцикли (табела 3.6).

Табела 3.6 Број на вработени по сектори на економска активност, 2010 година

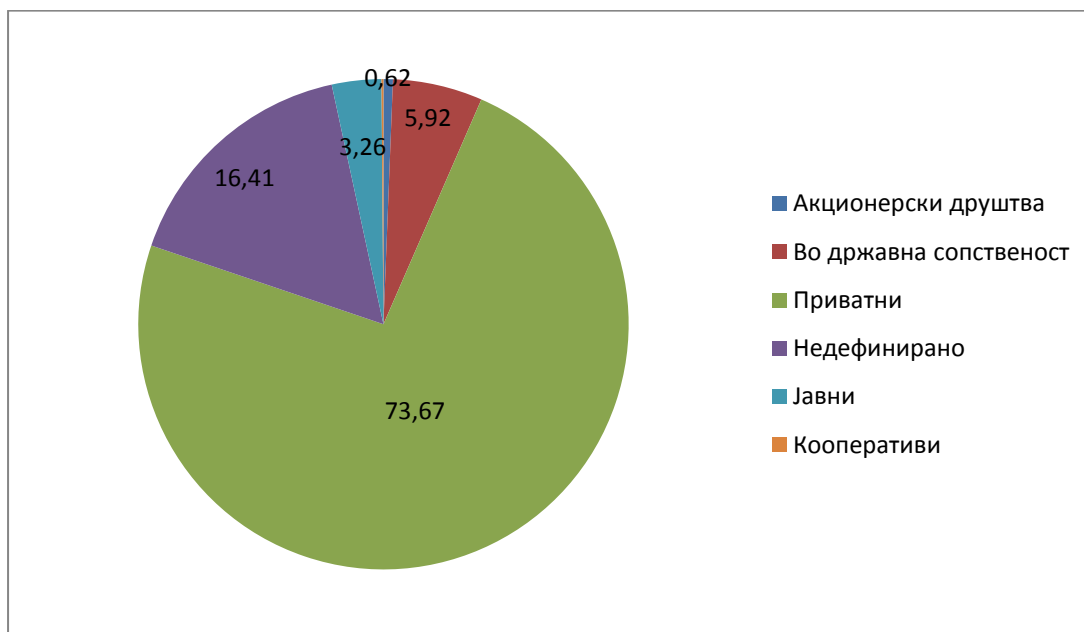
Сектор	Мали	Средни	Вкупно МСП	Учество на вработени во МСП во вкупен број на вработени (во %)	Големи
Рударство и вадење на камен	899	571	1470	36,7	2537
Преработувачка индустрија	37732	35574	73306	75	24361
Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	219	590	809	10,5	6929
Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	1319	3948	5267	58,2	3773
Градежништво	16122	5203	21325	78,7	5776
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	72046	8261	80307	92,2	6775
Транспорт и складирање	16950	2462	19412	73,3	7230
Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	15119	1200	16319	96,7	562
Информации и комуникации	3845	1948	5793	60,3	3813
Дејности во врска со недвижен имот	1063	365	1428	78,6	388
Стручни, научни и технички дејности	12988	993	13981	100	-
Административни и помошни услужни дејности	3710	2120	5830	41,7	8162
Поправка на компјутери и предмети за лична употреба и за домаќинствата	1192	-	1192	100	-
Вкупно	183204	63235	246439	77,8	70306

Извор: Составено врз основа на сопствени пресметки и податоци од Државен завод за статистика, Основни структурно деловни показатели за претпријатијата, според класи на број на вработени по НКД Рев 2, 2010 година

Особено е битна анализата на вработените во малите и средните претпријатија според видот на сопственоста на претпријатијата, со цел правилно формулирање на

политиката за зголемување на вработеноста во Р. Македонија. Графиконот 3.1 покажува дека најголем број на вработени од секторот на малите и средните претпријатија во приватна сопственост (дури 73,67%). Процентот на вработените во МСП во останатите видови на сопственост е значително помал.

Графикон 3.1 Вработени во МСП според видот на сопственост на претпријатијата во 2007 година

Извор: Годишен извештај за сектор на МСП за 2007 година, Министерство за економија на Р. Македонија - Одделение за МСП, Скопје, ноември 2008, стр. 41

1.3. МСП во Р. Македонија и бруто вредност на производството

“Бруто вредноста на производството (БВП) претставува вредност на произведените стоки и извршените услуги во текот на годината, без притоа да се земе предвид дали истите се целосно продадени или дел од нив се ставени на залиха.”¹⁰⁷

Во 2006 година вкупната вредност на бруто вредноста на производството изнесуваше 567 557 милиони денари, при што учеството на малите и средните претпријатија во вкупната бруто вредност на производството изнесуваше 61,22% (табела 3.7). Од анализираната табела подолу можеме да заклучиме дека не може да се извлече константна позитивна линија на пораст на ниту една група од претпријатијата, но сите години покажуваат високо учество на малите и средните претпријатија во бруто вредноста на производството, што укажува на големото значење што овие претпријатија го имаат за економијата на Р. Македонија.

Табела 3.7 Бруто вредност на производството по тип на претпријатија

	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Основни цени милиони денари</i>					
Мали	184 084	206 368	224 081	246 387	276 235
Средни	38 532	77 890	96 689	61 586	71 227
Големи	193 018	146 809	147 653	197 391	220 095
Вкупно	415 634	431 067	468 423	505 364	567 557
(%)					
Мали	44,29	47,87	47,84	48,75	48,67
Средни	9,27	18,07	20,64	12,19	12,55
Големи	46,44	34,06	31,52	39,06	38,78
Вкупно	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Извор: *Индустриска политика на Р. Македонија 2009-2020*, Министерство за економија на Р. Македонија, јуни 2009, стр.82

Анализата на бруто вредноста на производството на малите и средните претпријатија по одделни сектори покажува најголемо учество во бруто вредноста на производството на малите претпријатија од секторот на земјоделство, лов и шумарство. Најголемо учеството, пак, во бруто вредноста на производството од групата на

¹⁰⁷ Државен завод за статистика, *Бруто домашен производ*, 3.4.6.01/525, Скопје, 2008

средните претпријатија покажуваат средните претпријатија од секторот на производство (табела 3.8)

Табела 3.8 Бруто вредност на производството по сектори на одделни типови претпријатија

	2002		2003		2004		2005		2006	
<i>(Основни цени, милиони денари)</i>										
Сектор	мали	средни	мали	средни	мали	средни	мали	средни	мали	средни
Земјоделство, лов и шумарство	44 156	1 645	53 576	2 693	55 991	2 308	57 717	2 745	61 872	3 581
Рибарство	93	2	76	-	56	-	76	-	108	-
Рударство	768	242	814	493	894	452	1 849	331	928	2 224
Производство	34 100	12 431	33 766	21 097	37 603	25 640	37 928	24 527	43 553	25 906
Електрична енергија, гас и вода	606	2 109	485	1 557	476	1 363	541	1 442	620	2 354
Градежништво	19 840	5 268	23 102	9 073	27 409	12 655	29 632	3 735	34 420	5 177
Продажба на големо и малопродажба	32 480	5 841	32 494	7 166	41 069	9 552	43 189	10 796	47 035	13 685
Хотели и ресторани	4 791	691	4 711	1 649	5 364	1 131	5 338	1 331	6 199	1 320
Транспорт, складирање и комуникација	12 808	1 506	13 245	16 728	15 751	15 608	20 570	3 657	23 693	3 439
Финансиско посредување	401	-	464	16	502	116	479	65	1 123	6
Недвижности, изнајмување и деловни активности	12 806	547	12 458	2 174	13 855	2 814	13 433	1 695	15 743	1 834
Јавна администрација и одбрана	411	-	9 012	8 106	3 920	14 633	8 292	4 352	9 469	4 559
Образование	8 634	2 207	11 056	685	10 218	2 333	11 552	2 039	12 466	2 263
Здравство и социјална работа	5 490	4 515	4 503	4 964	4 111	5 946	8 381	2 750	10 419	2 319
Општествени и лични услуги	6 700	1 528	6 606	1 489	6 862	2 138	7 410	2 121	8 587	2 560
Вкупно	184 084	38 532	206 368	77 890	224 081	96 689	246 387	61 586	276 235	71 227

Извор: *Годишен извештај за сектор на МСП за 2007 година*, Министерство за економија на Р. Македонија - Одделение за МСП, Скопје, ноември 2008, стр.13

2. Политики, мерки и инструменти на поддршка на малите и средните претпријатија во Р. Македонија

Претприемништвото во голема мера се поттикнува со мерките кои владите ги преземаат за креирање на поволно претприемничко опкружување. Основната хипотеза на Баумол е дека вкупната понуда на претприемачите се разликува помеѓу различните општества, меѓутоа продуктивниот придонес на претприемачите варира уште повеќе, поради алокација на нивните активности во продуктивни активности, како иновациите, и непродуктивни активности, како рентање и организираниот криминал. Алокацијата на овие активности главно зависи од поврзаните исплати, т.е. награди кое општеството

ги нуди за ваквите активности.¹⁰⁸ Понатаму, Баумол се фокусира на иницијативите. Имено, според Баумол, некои општества обезбедуваат иницијативи за индивидуалистите да започнат бизнис и да креираат богатство, други пак општества обезбедуваат иницијативи за постигнување на различни цели. На пример старите римски општества нуделе статус и престиж за оние индивидуалисти од кои општеството можело да добие приход од оданочување. За разлика од нив западноевропските земји ги наградуваат претприемачите, т.е. ги наградуваат оние активности кои може да го зголемат националниот доход и да креираат вработеност. Така, според Баумол, оние општества во кои постојат владини, институционални и социјални “правила на игра”, кои ги наградуваат претприемачките напори, креираат најголемо богатство, со што ја објаснува и разликата во нивниот економски успех и развој.¹⁰⁹

Золтан Акс, укажува дека зависно од нивото на економскиот развој на земјата, неопходно е да се одбере соодветен пристап за развој на претприемништвото. Така, за развој на претприемништвото во помалку развиените земји тој предлага фокусирање на политиките главно на фирмите, а не на индивидуалистите. Ова вклучува финансиска помош, менаџерска помош, обука и намалување на регулаторните пречки. Во овие земји неопходна е силна посветеност на образование и обуката, посебно на основното и средното образование. За земјите во развој Акс нагласува дека неопходно е да се подобри квалитетот на претприемничкото опкружување, вклучувајќи подобрување на законодавството, поголема флексибилност на пазарот на трудот, подобрување на инфраструктурата, поголема ефикасност на финансиските пазари и подобрување на менаџерските способности. Во земјите во развој неопходно е зајакнување на средното и високото образование. Во високоразвиените земји фокусот треба да биде ставен на технолошкиот трансфер, како и достапност на финансиски средства за почнување на бизнисот. Претприемничката активност во развиените земји треба да се фокусира на активности кои обезбедуваат висока додадена вредност, високотехнолошки активности, иновации и комерцијализација на технологијата. Главната улога пак, на системот на високото образование во развиените земји треба да

¹⁰⁸William J.Baumol, *Entrepreneurship:Productive, Unproductive and Destructive*, The University of Chicago, 1990, p.893

¹⁰⁹ Види пошироко: William J.Baumol, *Entrepreneurship:Productive, Unproductive and Destructive*, The University of Chicago, 1990, p.899-909

биде сконцентриран на истражувањето и развојот, комерцијализација на технологијата и образованието.¹¹⁰

Иако, по дефиниција државата е лош претприемач, нејзината функција е неопходна за давање на насоки за креирање на стимулативно претприемничко опкружување, т.е. за создавање на системски вградени инструменти и механизми за поттикнување на претприемништвото, преку разни стратегии и програми, со создавање на институционална инфраструктура базирана на позитивните искуства на земјите-членки на ЕУ. Баумол кажува дека не треба стрпливо да се чека за благи културни промени за да се пронајдат мерки за пренасочување на активностите кон попродуктивни цели. Потребно е да се сменат правилата на начин кој ќе овозможи елиминирање на неповолните институционални влијанија и насочување на истите во позитивен правец.¹¹¹

2.1. Институционална поддршка на развојот на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

Создавање на поволно претприемничко опкружување подразбира постоење на институционална поддршка на развојот на МСП и претприемништвото. Според Марк Касон, неформалните институции влијаат на квалитетот на формалните институции, а заедно влијаат на целокупниот процес на развојот на земјата.¹¹² За таа цел неопходно е воспоставување на широка лепеза и мрежа на институции кои ќе бидат поврзани и ќе соработуваат помеѓу себе. При тоа неопходно е да се интегрираат политиките, мерките и инструментите на институциите на ниво на претпријатијата, што ќе овозможи остварување на претприемничките идеи; интегрирање на политиките, мерките и инструментите на ниво на институциите, што ќе овозможи понатамошен развој на институции кои ќе вршат поддршка на развојот на МСП; интегрирање на политиките,

¹¹⁰ Zoltan J. Acs, *How is Entrepreneurship good for Economic Growth?* Progres Foundation, Zurich, 2007, p.15-16

¹¹¹ William J. Baumol, *Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive*, The University of Chicago, 1990, p.919

¹¹² Види пошироко: Mark Casson, Marina Della Guista, Uma S. Kambhampati, *Formal and Informal Institutions and Development*, University of Reading, Elsevier Ltd., UK, 2009, p.137-140

мерките и инструментите на стратегиско ниво, што ќе овозможи креирање на поволна стратегија во насока на развојот на малите и средни претпријатија.

Поддршката на МСП во Р. Македонија се врши преку широка лепеза на инструменти и тоа: владини министерства и агенции, центри, комори, финансиски институции, фондови, консултантски претпријатија итн. кои ќе бидат елаборирани во продолжение на трудот.

2.1.1. Национална агенција за поддршка на развој на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

Националната агенција за поддршка на развој на МСП и претприемништвото во Р. Македонија започна со работа во 2004 година, откако во 2003 година беше усвоен Законот за основање на Агенцијата. Со тоа се изврши трансформирање на Националната агенција за развој на МСП (НЕПА-National Enterprise Promotion Agency) во Агенцијата за поддршка на МСП и претприемништвото (АППРМ).

Агенцијата е основана како државна институција со поддршка на Европската Унија и ФАРЕ програмата. Финансирањето на Агенцијата, главно се врши од Буџетот на Р. Македонија, меѓутоа и со разни други приходи и донации.

Главната цел на Агенцијата е поддршка на претприемништвото и малото стопанство, координирајќи ги националната и меѓународната поддршка наменети за развојот на претприемништвото во Р. Македонија.

Агенцијата обезбедува финансиска форма на поддршка на претприемништвото во Р. Македонија и тоа главно преку: кофинансирање на проекти за потребите на Агенцијата, кои се спроведуваат преку претприемачките центри, кофинансирање на развојни проекти во соработка со домашни и странски инвеститори и донатори, како и преку кофинансирање на постдипломски студии во областа на претприемништвото.¹¹³

Нефинансиската поддршка на претприемништвото и малото стопанство се состои од: деловно поврзување во земјата и странство; прибирање, обработка и

¹¹³ Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Финансиска форма на поддршка на претприемништвото и малото стопанство*, 2005, http://www.apprm.gov.mk/za_nas.asp?id=18

доставување на информации; организирање на специфични обуки и консултантски услуги; организирање трибини, конференции и бизнис форуми; спроведување програми за соработка со одделни земји и спроведување на останати домашни развојни проекти.¹¹⁴

Агенцијата за поддршка на претприемништвото е партнер во реализација на проектот за основање на Европскиот информативен и иновативен центар на Р. Македонија. Проектот е предводен од Универзитетот Св. Кирил и Методиј - Скопје, а останати партнери на проектот се Фондацијата за менаџмент и индустриско истражување и Стопанска комора на Р. Македонија. Проектот е финансиран од Европска комисија и Владата на Р. Македонија. Европскиот информативен и иновативен центар во Македонија е дел од Европската мрежа на претпријатијата, која се состои од околу 600 организации во повеќе од 40 земји, кои се занимаваат со промовирање на конкурентноста и иновативноста. Европскиот информативен и иновативен центар нуди информации за легислативата на Европската Унија, за програмите на Европската Унија, помага во изнаоѓање на бизнис партнери и обезбедува пристап до иновативни технологии на ЕУ.¹¹⁵

2.1.2 Други агенции за поддршка на МСП и претприемништвото

2.1.2.1 Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и рурален развој

Агенцијата за финансиска поддршка на земјоделството и рурален развој е основана 2007 година со Законот за основање Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и рурален развој, со цел поуспешна реализација на мерките на земјоделската политика и политиката на рурален развој на Р. Македонија. Агенцијата главно врши прием и евиденција на барањата за финансиска поддршка; одобрување на

¹¹⁴ Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Нефинансиски форми на поддршка на претприемништвото и малото стопанство*, 2005, http://www.apprm.gov.mk/za_nas.asp?id=18

¹¹⁵ Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Европски информативен и иновативен центар во Р. Македонија-ЕИИЦМ*, 2005, <http://www.apprm.gov.mk/proekti.asp?id=13>

исплата на средствата; врши организирање и спроведување на административните контроли, прибирање на податоци итн.¹¹⁶

Главните надлежности на Агенцијата се:¹¹⁷

- извршување на мерките на директни плаќања во земјоделството;
- интервенции на пазарот за земјоделски производи;
- имплементација на производните квоти итн.

2.1.2.2. Агенција за вработување на Р. Македонија

Агенцијата за вработување на Република Македонија е јавна институција, која ги тангира прашањата од областа на размената на трудот, како и правата и обврските, и на невработените лица и на работодавачите, поврзани со вработување и осигурувањето во случај на невработеност. На територијата на Р. Македонија постојат 30 центри на Агенцијата за вработување.

Од 2007 година Агенцијата врши анализа на потребите на пазарот на трудот за соодветни вештини. Оваа анализа базира главно на анкетно истражување, каде се истражуваат потребите на работодавачите од приватниот сектор. На тој начин се обезбедуваат значајни податоци за состојбата и потребите на пазарот не само за состојбата и потребите во моментот на истражувањето, туку се прават и предвидувања за очекуваните промени и потреби за во иднина. Оваа Агенција освен тоа што нуди услуги на невработените лица и работодавачите, исто така нуди и услуги за вработување на странските државјани.

Преку Агенцијата за вработување се спроведуваат повеќе програми, кои го фаворизираат претприемништвото и самовработувањето и тоа:¹¹⁸

¹¹⁶ Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и рурален развој,
http://www.ipardpa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp

¹¹⁷ Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и рурален развој,
http://www.ipardpa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp

¹¹⁸ Види пошироко: *Оперативен план за активни програми и мерки за вработување за 2011 година*, Министерство за труд и социјална политика, Скопје, јануари 2011 година, стр. 6-26

- Програма за самовработување. Целта на програмата е намалување на невработеноста преку пораст на семејните бизниси. Целта е да се создадат 700 самовработувања, т.е. семејни бизниси. За таа цел се врши обука на невработените лица за претприемништвото, обука за изготвување на солидни бизнис планови, помош и субвенција при регистрација на сопствен бизнис. Со програмата се предвидува поддршка со неповратни средства од 201 897 денари, од кои 185 000 во вид на директна поддршка за набавка на опрема и репроматеријали, додека останатите средства служат како поддршка за основната обука за водење на бизнис. Лицата кои ќе бидат вклучени во подготовка на бизнис плановите, а ќе се откажат од понатамошно учество, нема да можат да бидат евидентирани во Агенцијата за вработување најмалку 1 година, сметано од денот на откажувањето. Лицата пак, што ќе бидат опфатени со програмата, во рок од 4 години од регистрацијата на бизнисот, нема да можат да бидат вратени во евиденцијата на невработените лица во Агенцијата за вработување. Доколку регистрираните бизниси со оваа програма престанат со работа пред истекот на 1 година од датумот на регистрирањето на бизнисот, освен во случаи на смрт или трајна неспособност, во тој случај основачот на фирмата има обврска да врати 80% од финансиските средства искористени за набавка на опрема и репроматеријали, во период 12 месеци. Корисници на програмата може да бидат: Евидентирани млади невработени до 27 год. возраст, евидентирани невработени Роми, евидентирани невработени лица од дејноста на енергетиката, евидентирани невработени лица 8 професионални војници на кои им престанала службата во АРМ, евидентирани невработени жени над 3 месеци и евидентирани невработени над 6 месеци.
- Програма за поддршка на формализирање на постојните бизниси. Целта на програмата е да се намали сивата економија, со што ќе се изврши формализирање на неформалните бизниси и нивно легално регистрирање. Со програмата се предвидува поддршка со 188 000 денари неповратни средства, од кои 185 000 денари за набавка на опрема и репроматеријали, а 3000 денари за регистрација на бизнисот.
- Поддршка за дополнителни вработувања во фирми регистрирани преку програмата за самовработување 2007, 2008, 2009 година и програмата за формализирање на постојните бизниси 2008 и 2009 година. Целта на програмата

е намалување на невработеноста со отворање на нови работни места во веќе регистрираните фирми. Поддршката со оваа програма е преку обезбедување на дополнителна поддршка за набавка на материјални и опрема за нови работни места за фирми регистрирани преку програмата за самовработување 2007, 2008, 2009 година и програмата за формализирање на постојните бизниси 2008 и 2009 година.

- Едукација за започнување на бизнис, во рамки на Програма за подготовка за вработување преку обуки. Целта на Програмата за подготовка за вработување преку обуки е обука, преквалификација и доквалификација со цел зголемување на конкурентноста на пазарот на трудот и намалување на невработеноста. Едукацијата за започнување на бизнис, како една од мерките на Програмата има за цел да изврши обука невработените лица за различни вештини и техники за започнување и водење на сопствен бизнис, добивајќи се со основни информации.
- Економско јакнење на жени - жртви на семејното насилство. Целта на програмата е финансиска поддршка на жените - жртви на семејното насилство, со цел нивно самовработување, обука, преквалификација и субвенционирање.

И покрај постоењето на наведените програми, услугите на Агенцијата за вработување на Р. Македонија, генерално не се користат од страна на работодавачите особено при вработување на нови лица. Освен Програмите за самовработување во рамки на Агенцијата за вработување на Р. Македонија другите мерки не се активни и не обезбедуваат нови работни места. Главната функција на Агенцијата за вработување се сведува на регистрирање на невработените лица и нивно вклучување во разните постојни обуки.¹¹⁹

¹¹⁹ *Rapid Assessment and Preliminary Design for a Macedonian Enterprise Development Project-Final Submission*, Academy for Educational Development, July 2010, p.12

2.1.3. Бизнес инкубатори – студии на случај

Во разни фази од развојот претпријатијата се соочуваат со потребата од разни видови на поддршка. Потребата за поддршка во развојот на претпријатијата особено е изразена во наталниот период, кога штотуку етаблираното претпријатие на пазарот има недостиг на финансиски средства и тешкотии во пристап кон банкарските заеми, соочувајќи се на тој начин со опасност од престанување со работа.

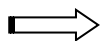
Бизнес инкубаторите се институции кои овозможуваат поддршка и успех во работата на малите и средни претпријатија посебно во наталниот период. Бизнес инкубаторите ова го постигнуваат со обезбедување на новите претпријатија со поевтини услуги од комерцијалните. Главните услуги кои се обезбедуваат преку бизнис инкубаторите се: советување, обука, технолошка и финансиска поддршка. Главен предуслов за добивање на поддршката од бизнис инкубаторите претставува обезбедување на добар и издржлив бизнис план и соодветна финансиска проекција за наредниот период. Претпријатијата кои се заинтересирани за обезбедување на поддршката од бизнис инкубаторот најпрвин учествуваат во обука за подготовка на бизнис план, а потоа учествуваат на натпревар, каде претпријатијата со најдобар бизнис план, т.е. најдобра бизнис идеја, ја добиваат поддршката. Многу често бизнис инкубаторите се поврзани со комерцијалните банки, овозможувајќи им на претпријатијата во инкубаторот кредити по пониски каматни стапки од комерцијалните. Некои бизнис инкубатори имаат и свои гарантни фондови кои вршат обезбедување на кредитите на претпријатијата во инкубаторите. Меѓутоа, најчесто комерцијалните банки не се заинтересирани за претпријатијата од инкубаторите.

Поддршката на претпријатијата од бизнис инкубаторите е ограничена, најчесто од 3 до 5 години, зависно од развојот на претпријатието, по што претпријатието треба да “дипломира” и да излезе од инкубаторот. Меѓутоа, претпријатијата најчесто продолжуваат да ги користат услугите од инкубаторот и по “дипломирањето”.

Процесот на создавањето на бизнис инкубаторите во Р. Македонија започна во 90-тите години, паралелно со започнувањето на овој процес во земјите од Централна и Југоисточна Европа.

Всушност, со проектот на Светската банка од 1996/97 година и 2000/01 година во Р. Македонија започна процесот на создавањето на бизнис инкубаторите. Со овој проект се отворија следниве бизнис инкубатори и тоа во: Крушево, Македонска Каменица, Штип, Прилеп, (1997), Охрид, Струмица, Делчево и Велес (2000). Потоа беа отворени два нови бизнис инкубатори и еден **start-up** центар и тоа: **YES** Бизнис инкубаторот во Скопје (2007), SPARK Бизнис инкубаторот во Битола (2008), Бизнис **start-up** центарот при Машинскиот Факултет и Австриска развојна фондација во 2006 година.

Денес, во Р. Македонија активни се само 3 бизнис инкубатори (Струмица, Битола и Скопје) и еден Бизнис **start-up** центар на Машинскиот Факултет во Скопје. Останатите се премногу мали и немаат никаква комерцијална видливост. Моменталните активности и на бизнис инкубаторите и на технолошките центри имаат незначително влијание во развојот на претприемништвото, малите и средните претпријатија и во креирањето на вработеноста. Всушност, истите не можат да одговорат на потребите на МСП. Инкубаторите и технолошките центри најпрвин треба да ги разберат потребите на нивните клиенти и да развијат иновативни услуги по примерот на успешните инкубатори од развиените европски земји, овозможувајќи им на тој начин помош и поддршка во развојот. Во продолжение следи анализата на активните бизнис инкубатори во Р. Македонија.

Студии на случај

АКТИВНИ БИЗНИС ИНКУБАТОРИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Бизнис *start-up* центарот на Машински Факултет

Бизнис **start-up** центарот е основан 2006 година, во рамки на Машинскиот Факултет - Скопје. Овој Центар е основан како проект со донација на Австриската развојна агенција и Машинскиот Факултет - Скопје. Центарот располага со 100 м² деловен простор, сала за состаноци, лаборатории, кујна и паркинг. Центарот е од општ тип, што значи дава поддршка за формирање на бизниси од секој сектор.

Центарот врши поддршка на иновативните идеи на студентите и дипломираните

на околните технички факултети. Секоја година се организира натпревар во бизнис план, каде победникот добива неповратни средства за формирање на фирма, добива 40 часа бесплатен консалтинг и 1 година бесплатен престој во канцеларијата на овој центар. Секој што сака да стане член на центарот треба да учествува на натпревар за најдобар бизнис план, каде независна комисија ги утврдува најдобрите бизнис планови, при што првите 3 места добиваат финансиска помош, а првите 6 стануваат членови на центарот, здобивајќи се главно со консултантски услуги. Центарот досега има помогнато 35 бизниси, од кои 17 се активни. Главно поддржани компании досега биле во областа на информатичката технологија.

Бизнис *start-up* центарот нуди обука за подготовка на бизнис план, разни техники на маркетинг и продажба, одржува семинари, пристап до бројни меѓународни проекти.

YES бизнис инкубатор

YES инкубаторот зафаќа површина од 600 м² и е сместен во општината Гази Баба, во близина на Природно - математичкиот Факултет и Земјоделско - ветеринарниот Факултет. Инкубаторот е формиран во 2007 година како непрофитна организација, со кој управува управен одбор составен од претставници на МИР фондацијата и СОРОС, додека финансиските средства се добиени од страна на норвешкото министерство за надворешни работи и Фондацијата Институт за отворено општество на Македонија. **YES** инкубаторот е првиот бизнис инкубатор во Р. Македонија, кој е секторски фокусиран. Имено, со овој инкубатор се врши поддршка на младите претприемачи, на возраст од 18 до 30 години, во формирање на сопствен бизнис во областа на информациско - комуникацискиот сектор.

За да една фирма се стекне со правото да биде станар на инкубаторот, како и за другите инкубатори и за овој инкубатор, треба да се аплицира со бизнис план, кој потоа се оценува. Инкубаторот, воедно нуди и пракса на студентите со цел зголемување на нивната конкурентност на пазарот на трудот и помош во подобрување на нивните вештините за започнување на сопствен бизнис.

Дозволеният период на инкубација на компаниите изнесува 2 години, во кој период цената на изнајмениот простор се зголемува, достигнувајќи ја комерцијалната

цена.

Во рамки на инкубаторот се нудат совети и консултантски услуги, промоција, опремен канцелариски простор со соодветна техничка поддршка, менторство, промовирање на бизнис идеи, помош околу воспоставување на контакти, како и пристап до поволни кредитни линии. Виртуелната инкубација опфаќа: обуки за претприемништвото, консултантски услуги, промоција, поврзување со деловни контакти, финансиска поддршка, флексибилни договори и еден на еден менторство. Компанијата штом стане член на инкубаторот, може да аплицира за средства за поддршка, како од инкубаторот (од кој има 1000 евра неповратни средства), така и од банката со која соработува инкубаторот.

Инкубаторот нуди и т.н. *soft lending* услуги кои се наменети за малите и средните претпријатија кои влегуваат или се шират на македонскиот пазар. Со оваа услуга на претпријатијата им се нудат информации за опис на нашата земја, им се нуди помош во изнаоѓање и поврзувањето со деловните клиенти, поддршка во однос на законите и регулативата, маркетингот и истражувањето, како и прибирањето на информациите.¹²⁰

Со YES инкубаторот до крајот на 2011 година постигнати се следниве резултати:¹²¹

- 54 поддржани компании;
- 17 станари на инкубаторот;
- 11 виртуелни членки;
- 4000 млади кои поминале обуки;
- повеќе од 200 нови работни места;

Бизнис инкубатор од Струмица

Инкубаторот во Струмица е основан 2001 година со програмата на Светската банка и Владата на Р. Македонија. Истиот започна со работа во 2001 година, а од 2002

¹²⁰ Yes Foundation, *Softlending*, 2010,

<http://www.yesincubator.org.mk/Services/SoftLanding.aspx?r=6&l=63&c=22>

¹²¹ Yes Foundation, *ПСМ Статистика*, 2010,

<http://www.yesincubator.org.mk/Companies/YESStatistics.aspx?r=6&l=63&c=22>

година започна да прима станари. Инкубаторот располага со две згради, донирани од страна на општината со договор за користење на 10 години. Опремувањето и обновувањето на зградата во првите неколку години беше финансирано од Светската банка, а од 2003 година инкубаторот работи со сопствени средства.

Главната поддршка инкубаторот ја добива од општината, која заедно со уште една приватна компанија се главни инвеститори. Инкубаторот нема соработка со академските установи и за разлика од YES инкубаторот нема практиканти.

Компаниите станари во инкубаторот се од различен сектор. Приоритет на инкубаторот се производните компании. За прифаќање на новите станари одлучува управниот одбор по препорака на менаџментот. За прием во инкубаторот потребно е изготвување на програма, слична на бизнис план, која е изготвена од кадарот на инкубаторот.

Главната цел на инкубаторот е креирање на *start-up* компании и локални работни места. Инкубаторот нуди обуки и семинари за станарите како и за надворешни клиенти. Воедно, има подготвено програми за обука во човековите ресурси, маркетинг, претприемништво и финансии. Инкубаторот исто така им помага на своите станари во изготвување на бизнис план при апликација за кредитите. Инкубаторот располага со кредитен фонд, кој во просек изнесува 40 000 евра.

Бизнис *start-up* центар Битола

Бизнис *start-up* центарот во Битола е формиран со иницијативата на СПАРК со грант, добиен од холандската Влада во 2007 година. Инкубаторот има површина од 400 м² и претставува инкубатор од општ тип, каде главен приоритет имаат производствени компании. Мисија на фондацијата е да придонесе за економски развој преку промовирање на развој на МСП и претприемништвото.

Компаниите може да бидат станари на инкубаторот со поднесување на бизнис план, кој потоа се оценува од независна комисија. Работата на станарите се оценува на неформално преку секојдневни контакти. Наемнината за станарите се зголемува од година во година, при што по 1 година компанијата во рамки на инкубаторот плаќа комерцијална цена, а по втората година треба да си замине.

Инкубаторот нуди совети, обуки, семинари, пристап до поволни кредити, како и

обуки за маркетинг, човечки ресурси, претприемништво, финансии и сл. Инкубаторот обезбедува деловни простории, канцеларии за состаноци, услуги за чистење, копирање, интернет и сл.

Start-up центарот од Битола успеа да поддржи голем број на компании, успешно се реализираше програмата за кофинансирање на ИСО и ХАСАП стандардите, се одржаа обуки за бизнис секторот, разни настани за вмрежување на компании како и други активности. Во табелата подолу се дадени постигнувањата на Бизнис инкубаторот во Битола за 2010 година.

Табела 3.9 Постигнувања на Бизнис *start-up* центарот во Битола, 2010 година

Број на поддржани ново регистрирани компании	19
Број на поддржани постоечки компании	27
Број на пласирани кредити	20
Број на компании кои користат инкубациски простор	8
Број на компании поддржани во виртуелен инкубатор	67
Вкупна вредност на исплатени кредити	150.000 ЕУР
Вкупно ново отворени работни места	139
Број на компании кои ги вовеле стандардите ИСО и ХАСАП	20

Извор: Foundation Busniess Start-up Centre Bitola, *Annual Report*, 2010, p.19

2.1.4. Технолошки паркови

Технолошки паркови обезбедуваат поддршка на претпријатијата главно во нивната зачетна и почетна фаза од развојот, меѓутоа може да обезбедуваат поддршка подоцнежните фази од развојот на претпријатието.

Како предуслов за воспоставување на технолошките паркови е избор на добра локација со одлична инфраструктура, со обезбедени сите потребни услужни институции, како банки, консултантски претпријатија итн. Многу често технолошките паркови претставуваат обнова на стари административни згради.

Според услугите кои ги нудат на претпријатијата, постојат технолошки паркови од општ вид и технолошки паркови кои се специјализирани. Технолошки паркови од општ вид нудат услуги за претпријатија од различни сектори, додека специјализираните технолошки паркови нудат услуги на претпријатија фокусирани на одредени сектори, на пример секторот на информациско-комуникациските технологии. Технолошките паркови главно ги нудат своите услуги на иновативни претпријатија, кои имаат потенцијал за брзо растење и пробивање на пазарот и кои овозможуваат креирање на голем број на нови работни места.

МСП имаат повеќе предности од користењето на услугите од технолошките паркови. Претпријатијата од технолошките паркови имаат пониски трошоци, бидејќи ги користат просториите на технолошкиот парк, а со тоа избегнуваат изградба на сопствени административни и деловни објекти. Воедно, поради користењето на економијата од обем и трошоците на претпријатието се помали. Претпријатијата од технолошкиот парк имаат пристап до поширока мрежа на контакти со која располага технолошкиот парк. Предноста на технолошките паркови се состои и во близината на универзитетите што овозможува прелевање на знаењето од научно-истражувачките центри на универзитетите кон претпријатието, користејќи ги најновите техничко-технолошки знаења.

Во Р. Македонија засега нема воспоставено технолошки паркови. Доколку Р. Македонија сака успешно да се интегрира во евроатлантските процеси, согласно дефинираните одредби на Лисабонскиот договор и програмата “Европа 2020”, неопходно е стратегиските цели да бидат ставени на поттикнувањето на иновациите и

истражувањата во новите технологии. Во Националната програма за научноистражувачка и развојната дејност во Р. Македонија за периодот од 2012-2016 предвидено е остварување на 6 тематски области. Првата тематска област се однесува на остварување на она што се нарекува “економија базирана на знаење и иновации” , додека втората и третата тематска област се однесуваат на одржлив развој преку ефикасното користење на природните ресурси, по пат на примена на технолошки иновации. За остварување на овие цели Р. Македонија треба да ја насочи својата Стратегија кон формирање на технолошки паркови, како еден од факторите за забрзување на технолошкиот развој, што во крајна цел води кон зголемување на вработеноста.¹²²

2.1.5. Кластери - студии на случај

Иницијативата за значењето на кластерското здружување потекнува уште од Мајкл Портер. Дефиницијата на Портер за кластери гласи: ”Кластер претставува географско групирање на меѓусебно поврзани компании и институции во одредена област, поврзани според нивните заеднички и комплементарни работи”¹²³. Денес, ширум светот постојат илјадници иницијативи за кластерско здружување, вклучувајќи стотици од овие иницијативи во земјите во развој.

Во Р. Македонија со проектот Македонски конкурентски активности на УСАИД во периодот од 2002 до 2006 година, започнаа иницијативи за кластерско здружување во Р. Македонија. Со тоа беа формирани првите пет кластери. Во 2009 година во Скопје, се одржа Меѓународна конференција за кластери, каде беше нагласено дека успешноста за развој на стопанствата зависи директно од претпријатијата на стопанството.¹²⁴

¹²²Национална програма за научно-истражувачката и развојната дејност во Р. Македонија (2012-2016), Организација за економска соработка и развој, Скопје, стр. 16-19

¹²³ Giles Duranton, *Cluster Policy in Developing Countries: The ugly, the bad, and the not-so-bad*, University of Toronto, 2007, p.7

¹²⁴ Министерство за економија, *Унапредување на кластерско здружување*, Белград, 10.03.2009, стр.3

Денес, кластерското здружување и промовирањето на соработката во мрежи и кластери претставува еден од главните области на интервенција во рамки на Стратегијата за индустриската политика на Р. Македонија 2009-2020 година.

Во Р. Македонија, денес, постојат кластери во следниве области:

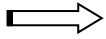
- текстил;
- информационата технологија;
- вино;
- туризам;
- јагнешко месо и овчо сирење;
- дрво и мебел;
- автомобилска индустрија;
- земјоделска механизација;
- македонска модна формација;
- кластер за преработки на овошје и зеленчук.

Во Р. Македонија во рамки на политиките за поддршка на кластерите се наоѓа Програмата за поддршка на кластерите од 2009-2012 година. Со програмата за поддршка на кластерско здружување во Р. Македонија за 2011 година определен е Буџет од 3 000 000 денари за:¹²⁵

- организирање на семинари за кластеринг;
- поддршка на проекти од кластерски здруженија;
- надградба на капацитети на вработените во институциите за поддршка на кластерското здружување;
- одредување на “индикаторите за успешен кластер”

Спроведување на мерките за кластерското здружување, поддржани од владата, ЕУ програмите и фондовите, како и другите донатори, се очекува да дадат позитивни ефекти за кластерското здружување, создавајќи во иднина кластери базирани на иновативноста.

¹²⁵Програма за поддршка на кластерско здружување во Р. Македонија, 05.01.2011
<http://www.economy.gov.mk/Uploads/files/sektorskiDok/industrija/Programa.pdf>

Студии на случај

КЛАСТЕРИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Автомобилски кластер во Р. Македонија

Автомобилскиот кластер во Р. Македонија е основан во ноември 2008 година како заедничка иницијатива на Германската агенција за развој на соработка (ГТЗ), Проектот за конкурентност на УСАИД во Македонија и компании од македонската автомобилска индустрија. Кластерот претставува мрежа на автомобилски компании, факултети и слични организации во Р. Македонија. Во 2010 година во кластерот имаше 29 членови, од кои 25 се компании, 3 технички факултети и 1 истражувачки центар. Главната цел на кластерот е да се зголеми конкурентноста на неговите компании и да се зајакне растот на автомобилската индустрија во Р. Македонија.¹²⁶

Кластер за вино

Кластерот за вино во Р. Македонија го сочинуваат огромен број на мали производители на вино, со големи површини под лозје. Од крупните производители на вино главно доминираат поранешните државни претпријатија, кои денес се приватизирани. Во кластерот се произведува високо квалитетно вино, но главно рефус. Виното од македонскиот кластер главно е наменето за домашниот пазар, а сосем мал дел и за извоз.

Вкупните приходи од винарниците во 2004 година изнесуваа 72 милиони долари, или 0,15% од БДП. Извозот на вино учествува во македонскиот извоз со 3%. Во винарниците има вработено околу 1200 луѓе, а околу 20 000 фармери обезбедуваат основни приходи од плантажите на грозје.¹²⁷

¹²⁶ Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.38

¹²⁷ Bartol Letica, Dan Doncev, Ersin Esen, Nem Mijic, Susanne Cassel, *The Macedonian Wine cluster*, Harward Business School, 2006, p. 15

Преземените мерки за создавање и поддршка на кластерите во Р. Македонија се особено значајни од следниве причини:

- Кластерингот има директно влијание врз процесот на градење на конкурентноста на македонските компании на домашниот, регионалниот и глобалниот пазар. Така на пример во рамки на кластерот за јагнешко месо и сирење повеќе од 70 претставници од овој кластер работат заедно на подобрување на работењето што е неопходно за успешен пробив на регионалните и глобалните пазари. Кластерот за ИТ пак, ги истакнува конкурентските предности на оваа индустрија и тоа високата стручна база и брза испорака на производот до секоја европска дестинација.¹²⁸
- Постигнати се добри резултати во полето на извозните активности и промовирањето на соработка и партнерство. Во рамки на кластерот за јагнешко месо и сирење на пример, неколку пратки сирење беа успешно извезени на пазарите во Австралија, Албанија и САД. Во рамки на кластерот за вино пак, во 2005 година 5 винарници формираа конзорциум под име Група за извоз на македонски квалитетни вина, презентирајќи ги своите вина на пазарот на В. Британија.¹²⁹
- Со дејствување во кластерите се зголемува свеста за поврзување и соработка. Всушност, како резултат на програмите за кластерство многуте членови на кластерите успеја да ги препознаат потенцијалните користи што кластерското здружување ги нуди.¹³⁰

Развојот на кластерите во Р. Македонија е сè уште кревок и потребна е поддршка за развој на истите. При проценка на ефективноста на кластерското здружување во Р. Македонија може да се извлечат следниве заклучоци.¹³¹

¹²⁸ USAID Macedonia, *Проект за конкурентност на УСАИД*, 2010, <http://macedonia.usaid.gov/mk/sectors/economic/competitviness.html>

¹²⁹ USAID Macedonia, *Проект за конкурентност на УСАИД*, 2010, <http://macedonia.usaid.gov/mk/sectors/economic/competitviness.html>

¹³⁰ USAID Macedonia, *Проект за конкурентност на УСАИД*, 2010, <http://macedonia.usaid.gov/mk/sectors/economic/competitviness.html>

¹³¹ Види пошироко: INOTEC Consulting, *Evaluation Report for Macedonian Competitviness Activity*, USAID, March 2006, p. 31-37

- Во Р. Македонија постои тренд на намалување на членовите во кластерите. Кластерското здружување во Р. Македонија започна со иницијативата на USAID од 2002 година. Амбициозната иницијатива на процесот на кластерско здружување од 2003 година, кога бројни претпријатија, институции, асоцијации, организации и индивидуалисти се приклучија кон иницијативата, со текот на времето бројот на вклучените тела се намали. Главна причина за овој тренд е недоволната зрелост на кластерите во Р. Македонија за самостојна работа и неопходноста од нивна понатамошна поддршка од науката, владините политики и донаторските активности. Во овој контекст нешто подобра е состојбата со кластерот за информациони технологии, кластерот за вино, како и кластерот за текстил, меѓутоа за останатите кластери неопходна е понатамошна поддршка.
- Кластерите во Р. Македонија немаат вклучено бројни и различни институции за поддршка. Всушност, бројот на институциите кои обезбедуваа бизнис услуги и бројот на консултантите, поддржани од USAID а вклучени во процесот на развој на кластерите беше многу мал и варираше од кластер до кластер. Консултантските претпријатија, поддржани од USAID имаа две главни функции и тоа: да обезбедуваат услуги на кластерите при што истите беа целосно или делумно платени од USAID и второ, истите требаше да еволуираат во пазарно ориентирани консултантски претпријатија кои со договор ќе обезбедуваат услуги на претпријатијата во кластерите. Карактеристичен е фактот што овие претпријатија имаат високо ниво на техничка подготовка, но недостаток на искуство како бизнис консултанти. Воедно, најефективна поддршка беше обезбедена со индивидуални консултации со бизнис консултанти од САД. Со цел подобрување на услугите од консултантските претпријатија во рамките на кластерите неопходно е создавање на консултативни претпријатија под т.н. “чадор стратегија”, кои ќе можат да го подобрат квалитетот на консултативните услуги, кои ќе овозможат поддршка и развој на стандардите за квалитет и кои ќе овозможат зајакнување на капацитетот на овие претпријатија.
- Асоцијациите во рамките на кластерите имаат особено значење за промовирање и развојот на кластерите. Всушност, оние кластери кои се потпреа на асоцијациите се појаки, имаат поголема преговарачка позиција со владата и подобра мрежа. На тој начин се зголемува моќта на фирмите - членки на

кластерите во нивните напори за заеднички развој. Така на пример Македонската асоцијација за информациона технологија претставува движечка сила на кластерот за информационата технологија, бидејќи го зајакнува влијанието на ИТ секторот за економскиот развој на Р. Македонија. Во текстилниот кластер, членството во Асоцијацијата за трговија со текстил беше клучен фактор за брза консолидација на кластерот.

- Евидентна е потребата од обуки за зголемување на менаџерскиот капацитет за водство на кластерите. Во однос на ова прашање, нешто подобра е состојбата со информациско-технолошкиот кластер, како и текстилниот кластер, но сепак од голема корист би биле обуките за понатамошно усовршување на менаџерскиот капацитет.

2.1.6. Регионални центри - студии на случај

Широка мрежа на институции за развој на МСП во Р. Македонија беше формирана со ФАРЕ програмата за интегрален развој на МСП од 1998 година. Со оваа Програма беа формирани регионални фондации во Скопје, Велес, Битола, Струмица и Куманово. Во исто време беше формирана и Агенција за поддршка на претпријатијата (Enterprise Support Agency-ESA) во Охрид, Гостивар и Тетово.

Основната цел на НЕПА и регионалните центри беше да се обезбеди поддршка на МСП, како советодавна, така и за аплицирање за добивање на кредитна поддршка од кредитната линија во рамки на оваа програма, дистрибуирана со посредство на повеќе домашни банки. Агенцијата во 2001 година беше укината со одлука на Министерството за економија и беше заменета со Агенција за претприемништво.¹³² Регионалните центри за поддршка на малите и средните претпријатија во Скопје, Велес, Битола, Струмица и Куманово, како и Агенцијата за поддршка на претпријатија во Тетово, Охрид и Гостивар, постојат и денес, но нивната соработка е неповрзана и неконзистентна.

¹³²Види пошироко: *Напред или назад-надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија-Финален извештај*, Фондација институт отворено општество на Македонија, Скопје, Ноември 2004, стр. 17-24

Студии на случај

РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТРИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Регионален центар за поддршка на претпријатијата - Битола

Регионалниот центар за поддршка на претпријатијата - Битола е воспоставен со ФАРЕ програмата. Центарот нуди широка лепеза на советодавни и информативни услуги за МСП и претприемачите од овој регион.

Основачи на Регионалниот центар -Битола се: Општината Битола, Регионалната асоцијација на занаетчии - Битола, приватната компанија “Транскоп”-Битола и приватната компанија “Симпекс”-Битола.¹³³

Главната улога на овој Регионален центар е поддршка на малите и средните претпријатија во зајакнување на нивните капацитети за опстојување во конкурентско опкружување. За остварување на наведената цел, Центарот ги обезбедува следниве услуги.¹³⁴

- обезбедува совети и услуги на потенцијалните и постојните претприемачи;
- обезбедува информативна библиотека;
- им помага на претприемачите во подготовка на инвестиционите планови и кредитни апликации во банките;
- врши обука за претприемништвото;
- им помага на малите и средните претпријатија во решавање на нивните проблеми;
- врши поддршка на извозни активности на малите и средните претпријатија;
- обезбедува промотивни материјали за компаниите;
- им помага на претпријатијата за учество на саеми и сл.

¹³³ Мрежа на центри за поддршка на МСП во Р. Македонија: Регионален центар Битола, http://www.rcnet.mk/RC_index_MK.asp?RCID=3

¹³⁴ Мрежа на центри за поддршка на МСП во Р. Македонија: Регионален центар Битола, http://www.rcnet.mk/RC_Menu_MK.asp?RCID=3&MeniID=15

Бизнис регионалниот центар - Битола има учествувано во повеќе проекти и тоа.¹³⁵

- креирање на заеднички механизам за развој и промоција на прекугранична соработка помеѓу малите и средните претпријатија и организациите за нивна поддршка;
- нагласување на потребата за креирање на претприемничка свест и култура, како основа за развој на малите и средните претпријатија;
- Акционен план за Општината - Битола;
- одржување на дијалог помеѓу прекуграничните заедници во сферата на високото образование, медиумите и невладиниот сектор;
- нагласување на потребата за регионална прекугранична соработка на локалните власти и истражувачките институции;
- заеднички “чадор” активности за прекугранична економска соработка;
- Програма за поддршка на претприемништвото и привлекување на странски инвестиции;

Регионалниот центар Битола учествува и на различни саеми, форуми, симпозиуми, како во земјата така и пошироко.

Регионален бизнис центар - Скопје

Регионалниот бизнис центар - Скопје е основан 1999 година, како дел од Интегралната програма за развој на МСП во Р. Македонија, финансирана од ФАРЕ програмата. Основачи на Центарот се град Скопје и Комора на занаетчии на град Скопје.¹³⁶

Со помош на регионалниот центар - Скопје, претпријатијата имаат можност да ги презентираат производите и услугите на веб портал, преку настап на виртуелен саем.

Главните активности на Центарот се:¹³⁷

¹³⁵ Мрежа на центри за поддршка на МСП во Р. Македонија: Регионален центар Битола, http://www.rcnet.mk/RC_Menu_MK.asp?RCID=3&MeniID=16

¹³⁶ Види: Регионален бизнис центар Скопје, <http://www.recs.org.mk/index.asp?ID=1>

¹³⁷ Види: Регионален бизнис центар Скопје, <http://www.recs.org.mk/index.asp?ID=2>

- поддршка во пристапот на програмите на меѓународните институции;
- бизнис поврзување;
- консултации за постоечки обуки;
- изработка на бизнис план и/или инвестиционен план;
- истражувања и статистички анализи;
- помош во подготовка на маркетинг план;
- помош во управување со компанијата;
- помош во пронаоѓање на потенцијални бизнис партнери;
- помага на малите и средните претпријатија да пронајдат бизнис партнери во странство;
- нуди поддршка за настап на саеми и сл.

Регионалниот центар - Скопје ги има реализирано следниве проекти: ¹³⁸

- Зелено партнерство за Скопје;
- Проект инфо точка;
- формирање на Работна единица - Скопје;
- поддршка на *start-up* бизниси воспоставени во 2004;
- формирање на пилот - проектна канцеларија за јакнење на капацитетите на град Скопје;
- изработка на студија за соработка помеѓу Општина Карпош и Град Скопје;
- стоп за пластиката;
- Тренинг програма за стимулирање на самовработување помеѓу невработените лица во Град Скопје;
- ФАРЕ интегрална програма на ЕУ за малите и средните претпријатија.

Регионалниот центар врши организирање на семинари, конференции, организирање на работилници, учествува во меѓународни *твининг* иницијативи и сл.

ЕСА Тетово - Фондација за поддршка на претпријатијата

Агенцијата за поддршка на претпријатијата - (Enterprise Support Agency-ESA) Тетово беше основана 1998 година. Најпрвин ЕСА Тетово беше основана од

¹³⁸ Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, Фондација за развој на мали и средни претприемништва-Скопје, стр.1,2, <http://www.apprm.gov.mk/webdata/dokumenti/RCSkopjeInfo.pdf>

британскиот владин департман за развој и меѓународна соработка кој вршеше субвенција на Фондацијата до Ноември 2002 година, но денес работи без никаква директна финансиска помош.¹³⁹

Обезбедувањето на поддршка на малите и средните претпријатија, во нивниот раст и развој претставува главната цел на ЕСА Тетово.

Главните услуги кои ги обезбедува ЕСА Тетово се:¹⁴⁰

- обезбедување на консултантски услуги, совети и информации;
- обезбедување на бизнис обука;
- поддршкана малите и средните претпријатија за нивно претставување на саеми;
- истражување и економска анализа;
- помош во аплицирање за ИПА фондовите.

Главните реализирани проекти преку ЕСА Тетово се:¹⁴¹

- поддршка и развој на претприемништвото во тетовскиот регион;
- анализа на МСП секторот во тетовскиот регион;
- изготвување на профил и стратешки план за Општината Тетово;
- истражување на потреби и проблеми на новите претпријатија;
- истражување на потребите на потенцијално извозните ориентираните претпријатија во тетовскиот регион;
- Програма за поддршка на претприемништвото и конкурентноста во тетовскиот регион;

¹³⁹ Enterprise Support Agency Tetovo, *Your singnpost to successful business*, 2011, <http://www.esa-te.mk/#>

¹⁴⁰ Enterprise Support Agency Tetovo, *Your singnpost to successful business*, 2011, <http://www.esa-te.mk/services.php>

¹⁴¹ Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, Фондација за поддршка на претпријатија-Тетово, стр.1, <http://www.apprm.gov.mk/webdata/dokumenti/ESATetovoInfo.pdf>

2.1.7. Други институции и механизми за поддршка на развој на МСП и претприемништво

Во Р. Македонија постојат и други организации и институции кои нудат специјални услуги за зајакнување на иновативноста, кои истовремено имаат позитивно влијание на претприемништвото.

Центар за развој на претприемачите и менаџерите (Centre for Entrepreneurship and Executive Development (CEED)). Центар за развој на претприемачите и менаџерите - Македонија е дел од меѓународната мрежата на овој центар за Југоисточна Европа. Центарот обезбедува вмрежување и *know-how*, со цел да се забрза порастот на претпријатијата и да се стимулира претприемничката култура.¹⁴²

Фондација за менаџмент и индустриско истражување Foundation for Management and Industrial Research (Foundation M.I.R.). Оваа Фондација е основана 2002 година од страна на Норвешката фондација за науки и индустриско истражување, со цел да се обезбеди одржлив економски развој во Р. Македонија. Фондацијата обезбедува услуги, информации и совети главно во следниве области:¹⁴³

- економски развој;
- иновации и истражување;
- животна средина;
- општество.

Преку Фондацијата реализирани се многубројни проекти и тоа: Европски информативен и иновативен центар во Р. Македонија, Претприемачки сервис за млади, Проект за мали и средни претпријатија, применето истражување и технологија итн.¹⁴⁴

¹⁴² Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.55

¹⁴³ Види пошироко: Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.57-58

¹⁴⁴ Foundation of Management and Industrial Research, *Towards Strong, Green and Innovative Environment*, 2010, http://www.mir.org.mk/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=5&Itemid=54&lang=mk

Македонска банка за поддршка на развој. Македонската банка за поддршка на развојот основана е 1998 година како акционерско друштво во целосна сопственост на Р. Македонија. Главната цел е обезбедување на финансиска поддршка на извозно ориентираните мали и средни претпријатија.¹⁴⁵

Главните активности на Македонската банка за поддршка на развојот се:¹⁴⁶

- финансирање на производство наменето за извоз;
- финансирање на бизнис *start-ups* и развој на мали и средни претпријатија со обезбедување на средно рочни и долгорочни кредити;
- управување со странски кредитни линии и донаторства.

Агенција за развој на претпријатијата во регионот на Пелагонија (Pelagonija Region Enterprise Development Agency - PREDA)

ПРЕДА беше основана во 2000 година, со цел спроведување на швајцарскиот проект “Поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и претприемништвото во Р. Македонија”. Главната цел на ПРЕДА е економски развој на Пелагонискиот регион. За остварување на наведената цел ПРЕДА нуди помош во управување на проектите, развој на бизнис секторот и социоекономски развој на регионот.¹⁴⁷

Приоритетни активности на ПРЕДА се во следниве области:¹⁴⁸

- административна поддршка за имплементација на проектите, како и подобрување на пристапот до финансиски средства;

¹⁴⁵ Види: Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.59

¹⁴⁶ Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.59

¹⁴⁷ Види пошироко: Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011, p.62

¹⁴⁸ *Foundation Profile Pelagonija-Preda*, Pelagonia Regional Development Agency, PoBox Prilep, 2010, p. 3

- промоција и развој на земјоделството;
- развој на енергетска инфраструктура;
- развој на туризмот;
- животната средина;
- развој на малите и средните претпријатија, трансфер на технологија и вмрежување;
- одржливо искористување на природните ресурси.

Во Р. Македонија постои широк диверзитет на **универзитети**. Особено значајно е зголемувањето на бројот на странските факултети и спонзори кои се заинтересирани за истражување и примена на нови технологии. Во 2009 година основан е Национален центар за развој на иновативноста и претприемничкото учење, како **start-up** центар, во рамки на Машинскиот Факултет во Скопје.

Во 2008 година основан е Европскиот информативен и иновативен центар на Р. Македонија - ЕИИЦМ, чиј координатор е Универзитетот Св. Кирил и Методиј - Скопје. Главната мисија на овој центар е подобрување на пристапот на македонските мали и средни претпријатија на странските пазари и подобрување на меѓународната соработка на полето на науката, технологијата и иновациите. Европската комисија позитивно ја оценува работата на Европскиот информативен и иновативен центар на Р. Македонија.

Најголемиот приватен универзитет во Р. Македонија ФОН досега немаше некои успешни програми за поддршка на развојот на МСП, меѓутоа значењето на овој универзитет и на останатите приватни универзитети се состои во нивното располагање со искусен кадар во областа на претприемништвото, кои во иднина може да имаат значаен придонес во развој на претприемничкиот дух и претприемничкото опкружување во Р. Македонија.

Од особено значење за компаниите во Р. Македонија се услугите обезбедени од **Сојузот на стопанските комори на Р. Македонија**, како и Стопанската комора на Македонија.

Сојузот на стопанските комори на Македонија главно се состои од 8 комори и тоа: трговска комора, индустриска комора, услужната комора, агробизнис комора, ИКТ

комора, туристичко угостителска комора, комора на сметководители и градежна комора на Р. Македонија. Сојузот на стопанските комори на Р. Македонија нуди услуги за подобрување на работењето на членките, промоција на членките во земјите и во странство, организира обуки и семинари за подобрување на конкурентноста, застапување на интересите пред владата и владините институции и сл.¹⁴⁹ Услугите на Сојузот на стопанските комори на Македонија главно се фокусирани на малите и средните претпријатија во Македонија.

Во Стопанската комора на Македонија има повеќе од 15 000 членки, од кои најголем број се мали и средни претпријатија. Комората им нуди на членките пристап до семинари, работилници, обуки, бизнис форуми, можност за пребарување на актуелни тендери, проекти, спојување на понудата со побарувачката, можност за обезбедување на стандардизирани документи и слично. И покрај интенциите за проширување на опфатот на услугите за малите и средните претпријатија, Комората главно врши поддршка на големите компании.

Главната негативност во функционирањето на коморите во Р. Македонија претставува нивната сконцентрираност главно во Скопје. Иако, постојат нивни канцеларии и во другите градови, надвор од Скопје, истите не се функционални. Бројот на членовите во коморите постојано се зголемува, меѓутоа нивното функционирање главно зависи од донаторската поддршка, поради што се соочуваат со неконзистентност и непредвидливост во своето работење.

Во Р. Македонија постојат и други странски комори кои вршат промоција главно на интересите на странските фирми во Р. Македонија, како и промовирање на странските земји за атрактивни бизнис дестинации за македонските претпријатија. Така се на пример: Германската комора, Европската бизнис асоцијација, Американската стопанска комора итн.

¹⁴⁹ Сојуз на стопански комори на Македонија: Водечка деловна мрежа, *Услуги од Сојуз на стопанските комори*, <http://www.sojuzkomori.org.mk/default.asp?ItemID=ED42602A407D964FA6DF601BE2332631>

2.2. Други владини мерки за поддршка на развојот на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

Развојната стратегија за претприемништвото потребно е да има позитивни ефекти врз економскиот раст, преку креирање на опкружување во кое што поголем број на фирми ќе влегуваат на пазарот, ќе функционираат и ќе излегуваат од пазарот, притоа создавајќи позитивни екстерналии преку ефектот на прелевање на учењето. Развојната стратегија која го стимулира претприемништвото потребно е да се фокусира на образованието, подобрување на умешностите и иновативноста. Ваквиот фокус ќе има долготраен ефект не само на економскиот раст туку и на намалување на сиромаштијата во економијата.¹⁵⁰

Според Золтан Акс, претприемнички базирана развојна стратегија, која ќе креира иницијативи за продуктивно и иновативно претприемништво, позитивно ќе влијае врз растот и развојот на земјите во развој преку: 1) отстранување на дисторзиите на пазарот кои негативно влијаат на развојот на претприемништвото; 2) охрабрување на развој на човечкиот капитал; 3) подобра алокација на оскудните ресурси и 4) обезбедување на алтернативно вработување за сметка на јавниот сектор.¹⁵¹

Како за развиените земји, така и за земјите во развој особено е битно да се создаде пријателско бизнис опкружување, преку профилирање на стратегии и иницијативи кои ќе го стимулираат развојот на претприемништвото, обезбедувајќи на тој начин траен раст и развој на економијата.

Во Р. Македонија, значењето на малите и средните претпријатија почна да се нагласува по осамостојувањето и почетокот на процесот на транзицијата. Сè дотогаш не постоеше претприемничка иницијатива и слобода на пазарот, а со тоа и отсуствуваа малите и средни претпријатија од економијата на Р. Македонија. На тој начин со почетокот на процесот на транзицијата започна со профилирање на политиките, мерките и инструментите на властите во насока на поддршка на МСП и претприемништвото, упростувајќи ја постапката за отворање на малите и средните претпријатија и отворајќи бројни центри за поддршка на нивниот развој.

¹⁵⁰Zoltan J.Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena,2009, p. 68-72

¹⁵¹ Види: Zoltan J.Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena,2009, p.72

Денес, главниот фокус на Владата на Р. Македонија е ставен на индустриската политика и инвестициите во насока на зголемување на конкурентноста на економијата, главно преку знаење, иновации и соработка. Воедно, Владата поддржува активности во насока на развој на постојните кластери и формирање на нови, како и нивно вклучување во мрежата на европските кластери. Развојот на малите и средните претпријатија и претприемништвото останува и понатаму како основна движечка сила за економијата на Р. Македонија. Во таа насока, воведени се измени на Законот за вршење на занаетчиската дејност, измените се во насока на усогласување на законот со Директивата на ЕУ за услуги. Воедно, воведени се и измени на Законот за основање на Агенцијата за поддршка на претприемништвото во Р. Македонија, во насока на усогласување со законот за трговски друштва во делот на дефинирањето на малите и средните претпријатија. Со техничка помош на ОЕЦД Р. Македонија ја изготви Иновационата политика за 2012-2020 година, со што ќе се изработи документ во кој ќе бидат содржани согледувања за состојбите и потребите на полето на полето на иновациите.¹⁵²

Од активностите преземени од Владата во однос на поддршка на развој на МСП се нагласуваат:¹⁵³

- унапредување на политиките на малите и средните претпријатија преку организирање на форуми;
- развој и унапредување на институционалната инфраструктура за поддршка на микро, малите и средните претпријатија;
- создавање на поволна претприемничка клима преку консултатнска, посредничка, информативна, образовна, маркетиншка, извозна поддршка на малите и средните претпријатија;
- поддршка и кофинансирање на активностите на Европскиот информативен и иновативен центар на Македонија;
- мерки и активности за подобрување на конкурентноста на МСП со субвенционирање на претпријатијата за воведување на меѓународни стандарди на квалитет и пријава на патент;

¹⁵² Министерство за економија, *Програма за 2011*, Скопје, 2010, стр.7

¹⁵³ Министерство за економија, *Програма за 2011*, Скопје, 2010, стр.8

- организирање на настани за поддршка на МСП и претприемништвото, како што се: Европската недела на претприемништвото, ЕУ ден на претприемачот и Избор на најдобар претприемач на годината.

2.2.1. Проект за социјални реформи и техничка помош

Процесот на формирање на МСП и фаворизирање на претприемништвото во Р. Македонија започна со усвојување на Законот за приватизација од 1993 година. Меѓутоа, тогашното макроекономско опкружување во државата (постојење на хиперинфлација) наложи создавање на политика за поддршка на МСП и претприемништвото.

“Првата поосмислена поддршка на МСП и претприемништвото се оствари во т.н. Проект за социјални реформи и техничка помош (Social Reform and Technical Assistance Project), организиран од македонската влада и од Светската банка за поддршка на развој. Основни цели на оваа политика беа: скротување на хиперинфлацијата, создавање адекватен амбиент за стопански развој и создавање услови за интегрирање на земјата на меѓународниот финансиски пазар и постигнување на монетарна стабилност.”¹⁵⁴

Малите и средните претпријатија и претприемништвото беа опфатени со Програмата за повторно вработување, каде се вршеше анализа и се обезбедуваа услуги за потребите на вработените во општествените претпријатија кои се реструктурираа. Оваа Програма опфаќаше и создавање на Фонд за повторно вработување, за обезбедување на услуги за вработените од реструктурираните претпријатија по нивното отпуштање.

Ефектите од овој проект се оценуваат како позитивни. Со проектот беа опфатени разни советувања за вработување, за отворање и развој на малите бизниси, советување за значењето и создавањето на бизнис инкубатори, како и советувања за регионален развој на општините.

¹⁵⁴ Фити Таки, Верица Хаџи-Василева Марковска, Милфорд Бејтмен “Претприемништво”, Скопје, 2007, стр.235

2.2.2. Национална стратегија за развој на МСП (2002-2013)

Во 2002 година, Владата на Р. Македонија ја усвои првата националната стратегија за развој на мали и средни претпријатија за периодот од 2002 до 2012 година, подготвена од страна на Министерството за економија. Стратегијата беше подготвена заедно со Програмата на мерки и активности за промоција на претприемништвото и создавање на конкурентност за МСП за периодот 2002-2006 година.¹⁵⁵

Со Стратегијата се утврдени среднорочни и годишни програми за поддршка на развој на малите и средните претпријатија. Утврдените мерки за поддршка на развојот на МСП и претприемништвото се профилирани во насока на подобрувања во десетте столбови на активностите согласно Европската повелба за мали претпријатија.

Во Националната стратегија за развој на МСП како приоритети се јавуваат:¹⁵⁶

- потреба од поефикасни механизми за координација помеѓу сите институции вклучени во донесувањето на политиката за МСП. Воедно, неопходно е користење на европските практики при процесот на донесување на политиките за МСП;
- неопходни се реформи во насока на поедноставување на правното и регулаторното опкружување, со цел, создавање на деловна клима која ќе биде стимулативна за развојот на малите и средните претпријатија;
- либерализирање на пазарот на капитал и следење на директивите на ЕУ за подобрување на пристапот до финансии, како и неопходност од давање на стимулативни кредити и олеснување на хипотекарни барања;
- усогласување на даночниот систем со директивите на ЕУ, зголемување на употребата на електронското оданочување и даночно олеснување за новите претпријатија;
- комплетирање на правната рамка за развојот на ИКТ, поголемо користење на интернет во деловното работење и поголемо вклучување на малите и средните претпријатија во процесот на електронски јавни набавки;

¹⁵⁵ Службен Весник на Р. Македонија, бр.48, Год.LXIII, 16.04.2007, <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/7BA6C05C91BC354A9C3B3D1613EFFB80.pdf>

¹⁵⁶ Министерство за економија, Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (2002-2013), Скопје, 2007

- зголемување на средствата за поддршка на науката, технологијата и иноваторството, како и зголемување на свеста на малите и средните претпријатија за потребата од дејствување во кластери;
- зајакнување на претприемничката култура во Р. Македонија низ разни програми за претприемништвото, а со тоа и зголемување на бројот на лицата кои ќе се одлучат за самовработување;
- помош на малите и средните претпријатија при нивните извозни активности, како и помош при промоција на нивните производи на странските пазари, помош во обезбедување на информации од страна на малите и средните претпријатија, како и финансиска поддршка преку извозни кредити, осигурување и гаранција;
- организирање на кампањи за зголемување на свеста за претприемачите за користа од советодавните институции, како и поставување на повеќе контакт точки низ земјата, со што ќе се олесни пристапот до информации за малите и средните претпријатија;
- зајакнување на инструментите за јакнење на дијалогот помеѓу јавниот и приватниот сектор.

2.2.3. Програма за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на МСП

Светското макроекономско и политичко опкружување доведе до потребата за ревидирање на Националната стратегија за развој на МСП од 2002-2013 година. Всушност, во јуни 2003 година Р. Македонија ја потпиша Европската повелба за мали претпријатија, со што Р. Македонија доби обврска постојано да работи на подобрување на амбиентот за развојот на малите и средните претпријатија и претприемништвото во Р. Македонија. Во 2005 година Р. Македонија доби статус на земја-кандидат за членство во ЕУ, со што се создаде потребата за поголемо усогласување на претпристапните барања на ЕУ, т.е. усогласување со барањата на *Acquis Communautaire*, посебно на оние барања кои се однесуваат на претприемништвото и

малите и средните претпријатија, како и потреба за подобрување во имплементацијата на Европската повелба за мали претпријатија.

Р. Македонија во 2007 година ја усвои Програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста за периодот од 2007-2010 година. Програмата се состои од 4 компоненти и тоа:¹⁵⁷

- институционална инфраструктура;
- бизнис опкружување;
- финансии и оданочување;
- иновативност и конкурентност.

Програмата се реализира преку Годишни програми за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија. Вкупниот буџет за оваа програма за 2011 година изнесува вкупно 9.186.000 денари за:¹⁵⁸

- кофинансирање на Европскиот иновативен и информативен центар во Р. Македонија;
- опсерваторија за МСП- изготвување на годишен извештај за МСП;
- форум за МСП;
- кофинансирање на трошоците за бизнис инкубатори;
- кофинансирање на проекти за поддршка и промоција на занаетчиството;
- субвенции за приватни претпријатија;

Комплетирањето на оваа Програма би требало да доведе до зајакнување на институциите за МСП, кои сè уште недоволно се развиени. Комплетирањето на Програмата треба да доведе до отстранување на сите бариери во развојот на малите и средните претпријатија, меѓу кои намалување на административните процедури, профилирање на даночната политика во насока на поддршка на развојот на малите и средните претпријатија, зајакнување и подобрување на легислативата во однос на прашањата кои ги тангираат малите и средните претпријатија. Со реализирање на Програмата би требало да се олесни пристапот до финансиски средства за малите и средните претпријатија, како и да дојде до развојот на алтернативни финансиски

¹⁵⁷ Службен Весник на Македонија бр.48, 16.04.2007, стр. 2

¹⁵⁸ Службен Весник на Македонија бр.3, 11.01.2011, стр. 15

средства, карактеристични за високоразвиените европски земји, како на пример финансирањето преку бизнис ангелите, финансирањето преку ризичен капитал. франшизата, лизингот итн.

Главната цел на Програмата е зголемување на свеста за значењето на претприемништвото, креирајќи претприемнички дух и претприемнички амбиент во Р. Македонија, преку разни кампањи за зголемување на свеста за претприемништвото, како на пример, организирање на инфо - денови, издавање на печатени брошури итн.

2.2.4 Претпристапна економска програма

Со добивање на статусот земја-кандидат за членство во Европската Унија Р. Македонија од 2005 година Р. Македонија доби обврска да изготвува среднорочна Претпристапна економска програма. Со оваа Програма земјите-кандидати за членство во ЕУ треба да се подготват за координација на економските политики, со цел успешно интегрирање во макроекономската политика на ЕУ. Претпристапната економска програма ги рефлектира препораките и забелешките за напредокот на Р. Македонија од Извештајот на Европската комисија, главно профилирајќи ги макроекономските политики на среднорочен период, особено оние кои се однесуваат на подобрувањето на деловното опкружување во Р. Македонија.

Во делот кој ги тангира малите и средните претпријатија од Претпристапната економска програма за периодот од 2008-2010 година, се наведува потреба од:¹⁵⁹

- зајакнување на институционалната инфраструктура;
- потреба од финансирање/кофинансирање на институциите кои вршат поддршка на малите и средните претпријатија;
- подобрување на бизнис климата;
- подобрување на конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија;
- поддршка на неформалното образование за претприемништвото, преку програми за доживотно учење, организирање на постдипломски студии за

¹⁵⁹ Види: *Претпристапна економска програма 2008-2010*, Скопје, 29 ноември 2007, стр.35

претприемништво, издавање на магазини, одредување на денови на претприемништвото итн.

На почетокот на 2009 година, кога во Р. Македонија почнаа да се чувствуваат ефекти од светската криза, со реален пад на производството особено во металопреработувачката индустрија, среднорочните цели на Претпристапната економска програма беа креирани во насока на спречување на замирањето на приватниот сектор. Па така во рамки на Претпристапната економска програма 2009-2011, согласно ревидираната Национална стратегија за развојна мали и средни претпријатија во Р. Македонија 2002-2013 година, беше предвидено зголемување на бројот на малите и средните претпријатија за 4-5% за периодот од 2008-2010 година. Воедно, беше донесен и пакет мерки за спечување на падот на производството.¹⁶⁰

Главните приоритети пак на Претпристапната економска програма за периодот од 2011-2013 година, претставуваат: подобрување на деловното опкружување, подобрување на конкурентноста и иновативноста и зајакнување на институционалната инфраструктура.

Денес, во Р. Македонија се посветува големо внимание на промоција на претприемништвото со цел зголемување на свеста за претприемништвото и тоа преку организирање на Глобална недела на претприемништвото, Европска недела на претприемништвото, Претприемач на годината, промоција на претприемништвото преку телевизиските медиуми итн.

Од презентираниите политики на владата за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија (презентирани во претходната глава) јасно се гледа дека јакне свеста на политичко ниво за потребата од посебен третман на МСП во Р. Македонија, потреба од поголемо интегрирање на претприемништвото во владините документи и стратегии како и потребата од промовирање на претприемништвото во јавноста.

¹⁶⁰ Види пошироко: *Претпристапна економска програма 2008-2010*, Скопје, 29 ноември 2007, стр.4

Зголемување на свеста за значењето на претприемништвото на политичкото ниво уште повеќе се зголеми со потпишување на Европската повелба за мали претпријатија во 2003 година, со што Р. Македонија доби обврска постојано да работи на подобрување на претприемничката клима во Р. Македонија, а воедно и земјите потписнички на Повелбата да ги известува за планираните активности, прогресот, како и проблемите со кои се соочува. Во претходниот период од осамостојувањето на Р. Македонија до потпишување на Европската повелба за мали претпријатија, основна одлика на политиките беше нивна општост и недостиг на операционализација. Всушност, во документите немаше елементи на нивна практична имплементација, назначувајќи ги носителите на активностите, роковите и конкретните активности. Исто така, постоеше недоволна синхронизација во имплементацијата на политиките. При доделувањето на финансиски средства во јавните конкурси на Министерството за економија не постоеја јасно дефинирани критериуми за оценка на доставените предлог проекти за финансирање. На тој начин прелиминарната оценка со предлог за финансирање ја правеше стручните служби според свое видување, а конечниот избор го правеше министерот.¹⁶¹

Со усвојување на програмите од 2002 година наваму беа подобрени главните недостатоци на претходните политики и програми во однос на развојот на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, кои се состоеја во недостаток на конкретни активности и недостаток на утврдување на конкретни финансиски средства. Така со усвојувањето на Националната стратегија за развој на МСП од 2002-2012 година беа утврдени среднорочни и годишни акциони програми, додека со усвојување на Програмата за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста од 2007 до 2010 година беа утврдени годишни програми за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста. Од особено значење за Р. Македонија во однос на приближувањето кон ЕУ интеграцијата претставува усвојувањето на Претпристапната економска програма, каде со изготвувањето на среднорочна програма, Р. Македонија врши координирање на економската политика на Р. Македонија со економската политика на останатите земји-членки на Европската Унија.

¹⁶¹ Фондација институт отворено општество на Македонија, *Напред или назад-надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија-Финален извештај*, Скопје, Ноември 2004, стр. 14-16

Преземањето на презентираниите политики и мерки од страна на владата на Р. Македонија укажува дека се зголемува свеста за значењето на поддршка на МСП и претприемништвото, профилирајќи ги политиките и мерките во насока на создавање на претприемнички дух и поволно претприемничко опкружување, т.е. создавање на она што се нарекува “претприемничко општество”, преземајќи мерки за координирање на економската политика на Р. Македонија со економската политика на земјите-членки на ЕУ, а со тоа и преземање на мерки за полесна и побрза интеграција кон ЕУ.

Сепак, бавната имплементација на некои од владините решенија и политики во насока на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија укажува на сè уште присутниот инертен однос на државната администрација. Несоодветната макро организациска структура на постојните министерства и други самостојни органи на државната управа, придонесува за неефикасноста на имплементацијата на усвоените политики и програми, било заради преклопување на надлежностите меѓу нив, било пак заради неконзистентноста на политиките (на пример нивната развојна и фискална компонента), или пак недоволната координација и синхронизација на преземените активности, или различната динамика на преземање на одделни активности меѓу различните органи итн.¹⁶²

2.3. Финансирање на МСП во Р. Македонија

2.3.1. Финансирање од домашни извори

Според Глобалниот индекс за конкурентноста за 2010 година спроведен од Светскиот економски форум, во кој беа опфатени 139 земји, Р. Македонија во однос на достапноста на финансиските услуги е рангирана на 122 место.¹⁶³

Во ЕУ најзначајни извори на финансирање на МСП претставуваат банките, кои обезбедуваат, дури 79% од МСП во ЕУ својот капитал го обезбедуваат од банките.

¹⁶² Фондација институт отворено општество на Македонија, *Напред или назад-надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија-Финален извештај*, Скопје, Ноември 2004, стр. 31

¹⁶³ Види: Klaus Schwab, *The Global Competitiveness Report 2010-2011*, World Economic Forum, Switzerland, 2010, p.223

Притоа, микро кредитите претставуваат 70% од надворешните извори на финансирање на малите претпријатија во ЕУ.¹⁶⁴ МСП во Р. Македонија се соочуваат со проблеми во пристапот до финансиските средства. Високите хипотекарни барања, недостатокот на колатерал од страна на малите и средните претпријатија претставуваат едни од најголемите проблеми со кои се соочуваат малите претпријатија при аплицирање за добивање на финансиски заеми. Од друга страна пак, банките често се жалат на малите бизниси дека не успеваат да го презентираат бизнис планот успешно, не обезбедувајќи им ги потребните информации правилно, дека не поседуваат долгорочни стабилни финансиски извештаи, не располагаат со стручни и способни менаџерски кадри, како и на нивната ранливост на промените на пазарот.

Главен извор на финансирање на претприемачите од Р. Македонија се сопствените заштеди и позајмици од семејството и пријателите, т.е. така наречените неформални извори на капитал. Главна причина за ова е целокупната макроекономска состојба во земјата, каде финансискиот пазар сè уште недоволно е развиен и каде каматните стапки на кредитите сè уште се високи и недоволно стимулативни за претприемачите. Оваа состојба со обезбедување на финансиски средства за најголем број на претприемачите главно од неформалните извори на капитал (т.е. сопствените заштеди и позајмиците од семејството и пријателите) се проткајува уште од почетокот на транзицијата па се до ден денес.

Од останатите домашни извори за финансирање на малите и средните претпријатија во Р. Македонија се јавуваат: комерцијалните банки, Македонската банка за поддршка на развојот, гарантните фондови итн.

- **Комерцијални банки.** Во декември 2010 година во Р. Македонија имаше 18 банки и 8 штедилници. Во јануари 2011 година се донесе одлука за присоединување на Статер банка А.Д. Куманово со Централна кооперативна Банка А.Д. Скопје, со што бројот на банките се намали за една.¹⁶⁵

Главното обезбедување што го бараат банките претставува хипотека на недвижен имот, залог на опрема и други инструменти за обезбедување, а каматната стапка главно се движи од 7-14%, зависно од типот на кредитот.

¹⁶⁴Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.5

¹⁶⁵Стопанска комора на Македонија, Здружение на банкарство, [http://www.mchamber.org.mk/\(S\(0zbpfcqomuy4umm4uc4j0iyo\)\)/default.aspx?mId=73&lId=1&smId=3](http://www.mchamber.org.mk/(S(0zbpfcqomuy4umm4uc4j0iyo))/default.aspx?mId=73&lId=1&smId=3)

- **Македонска Банка за поддршка на развојот (МБПР).** Македонската банка за поддршка на развојот беше формирана 1998 година, со главна цел да го подобри пристапот до финансиите за МСП. Банката е во 100% сопственост на Р. Македонија и е единствена државна банка во земјата. МБПР може да се каже дека претставува клон на германската KFW банка и истата е од исклучително значење за поддршка на развојот на МСП во Р. Македонија. Финансиските средства од МБПР не се обезбедуваат директно од МБПР, туку преку некоја од комерцијалните банки. МБПР е и извозна банка со главна цел поддршка на развојниот процес во Р. Македонија преку финансиска поддршка, т.е. кредитирање на МСП и извозни компании.

МБПР главно се финансира од два вида извори на средства и тоа: сопствените извори на средства и туѓи. Од особено значење за развојот на МСП во Р. Македонија имаат следниве кредитни линии на МБПР:¹⁶⁶

- Кредитната линија за финансирање на мали и средни трговски друштва, финансирана од сопствени извори на средства. Кредитите со оваа кредитна линија се нудат по многу повољна каматна стапка и тоа 8% годишно со рок на отплата до 8 години и вклучен грејс период до 1 година. Износот на кредитите може да изнесува од 15 000 евра до 500 000 евра. Со оваа кредитна линија во 2011 година вкупно се одобрени 25 кредитни барања со вкупен износ од 2 769 100 евра.
- Кредитна линија за финансирање на трајни обртни средства наменета за потребите на МСП, исто така финансирана од сопствени извори на Банката. Со оваа кредитна линија се нудат кредити од 30 000 до 300 000 евра, со годишна каматна стапка од 8% и рок на отплата до 3 години.
- Кредитна линија од Европската инвестициона банка (ЕИБ). Кредитната линија од ЕИБ беше пласирана во 2009 година, во износ од 100 милиони евра, со цел ублажување на последиците од кризата. Од особено значење за МСП беа инвестиционите и кредитите за трајни обртни средства од ЕИБ, кои беа наменети за микро, малите и средните претпријатија.
- Кредитна линија за финансирање на микро, мали и средни претпријатија од *KFW* во износ од 7,6 милиони евра, наменета за микро, малите и

¹⁶⁶Види пошироко: *Годишен извештај за работење на Македонска банка за поддршка на МБПР во 2011 година*, Македонска банка за поддршка на развојот АД Скопје, мај 2012, стр. 21-37

средните претпријатија во Р. Македонија, од кои 5,6 милиони евра се реализирани.

- Кредитна линија од Развојна банка при Советот на Европа. Главната цел на оваа кредитна линија е финансирање за одржување на постоечките и креирање на нови работни места во МСП во Р. Македонија.
- Други кредитни линии, како Финансирање на самовработување, Кредитна линија ЕАР и др.

Главните активности на Банката се:¹⁶⁷

- финансирање на развојот на македонското стопанство;
- финансирање на инфраструктурата;
- поддршка на развојот на малите и средни претпријатија во РМ;
- поттикнување на извозот;
- поттикнување на заштита на животната средина;
- осигурување на извозот на македонски производи и услуги од комерцијални и политички ризици;
- поддршка на регионалниот развој.

Македонската банка за поддршка на развојот членува во разни меѓународни здруженија, има склучено договори за соработка со разни кредитни агенции и меѓународни институции. Особено значајна е соработката на Банката со Европската инвестициона банка, посебно со реализација на кредитна линија, од 2009 година, за поддршка на МСП и приоритетни проекти во износ од 100 000 000 евра. Во октомври 2011 година беше потпишан нов договор за реализација на втората фаза од оваа кредитна линија во износ од 50 000 000 евра. МБПР главно врши кредитирање, кредитно осигурување и како најнов производ факторинг.¹⁶⁸

- **Македонска развојна фондација за претпријатијата.** Фондацијата врши поддршка на развојот на малите и средните претпријатија во Р. Македонија. Финансирана е од Владата на Холандија, со главна цел подобрување на пристапот до финансии за МСП и промовирање на претприемнички амбиент во

¹⁶⁷ Македонска банка за поддршка на развојот, <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil>

¹⁶⁸ Македонска банка за поддршка на развојот, <http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/proizvodi>

Р. Македонија. Фондацијата главно нуди микро и мали кредити. За одобрување на гаранции располага со гарантен фонд од 500 000 евра.¹⁶⁹

- **Штедилница можности.** Штедилницата има експозитури во 11 градови на Р. Македонија. Истата нуди кредити за МСП и тоа: Краткорочни и долгорочни кредити до 200 000 евра за обртен капитал и набавка на основни средства, со номинална каматна стапка од 8-10% и рок на враќање до 60 месеци; долгорочен кредит до 200 000 евра (со номинална каматна стапка од 8-10% и рок на враќање до 60 месеци), наменет за индивидуални земјоделски производители, за микро, малите и средните претпријатија што се занимаваат со одгледување, преработка и трговија со земјоделски производи; како и ЗКДФ кредит наменет за индивидуални земјоделски производители, МСП кои се занимаваат со примарно земјоделско производство, преработка на земјоделски производи и трговија со примарни земјоделски производи наменети за извоз.¹⁷⁰

Може да се каже дека финансискиот сектор во Р. Македонија полека се приближува до потребите на малите и средните претпријатија, меѓутоа не во доволна мера за да целосно одговори на нивните потреби. Како главен проблем се јавуваат долгите и скапи процедури за аплицирање за кредит, со голема и комплексна документација, со високи трансакциски трошоци при одобрување на кредит на малите претпријатија, потоа недоволна обученост на претприемачите од малите бизниси во подготовка на бизнис план, како и непостоење на консултантски претпријатија кои ќе нудат совети при подготовка на бизнис планот. Во исто време недостатокот на колатерал, непостоењето на добра финансиска историја на претпријатието и нерасполагањето со квалитетни менаџерски способности, дополнително го отежнува пристапот на малите бизниси до надворешните извори за финансирање.

2.3.2. Финансирање од меѓународни извори

Главната мисија на меѓународните финансиски институции е економски раст и развој, намалување на сиромаштијата и зголемување на благосостојбата кај луѓето.

¹⁶⁹ Лазар Неданоски, Глигор Михаиловски, *Деловен план на МРФП 2007-2011*, Македонска развојна фондација за претпријатија, Скопје, 2007

¹⁷⁰ Штедилница Можности, *ЗКДФ кредит*, 2011, <http://www.moznosti.com.mk/sme-krediti.nspx>

Значењето на финансиските меѓународни институции уште повеќе се зголеми со глобалната економска криза. Овие институции веднаш преземаа акции за стабилизирање на пазарните дисторзии и за зголемување на економскиот пораст на државите. За земјите од источна Европа во март 2007 година беше воспоставена Советодавна група на меѓународни финансиски институции, чија цел беше да се подобри соработката помеѓу овие институции, Европската комисија и потенцијалните кандидати за членство во ЕУ.

За Р. Македонија особено е значајно финансирањето од следниве меѓународни институции:¹⁷¹

- **Светската Банка (World Bank-WB)** Светската банка претставува значаен извор на финансиски средства за земјите во развој широм светот. Светската банка нуди широка лепеза на мерки и тоа: инвестирање и развојни политики, банкарски производи, гаранции, како и разни услуги кои им помагаат на владите во усвојување на подобри национални политики, извештаи за економски и социјални прашања, одржување на конференции итн.
- **Меѓународната финансиска корпорација (International Financial Corporation - IFC).** Директно влијание врз развојот на МСП секторот има Меѓународната финансиска корпорација. Имено, Меѓународната финансиска корпорација претставува гранка на Светската банка, чија основна мисија е обезбедување на економски раст во земјите во развој со финансирање на приватните инвестиции, како и обезбедување на советодавни услуги, како за бизнис секторот, така и за владите. Меѓународната финансиска корпорација не позајмува директно на микро, малите и средните претпријатија, туку преку своите инвестициони клиенти, кои претставуваат посредници помеѓу **IFC** и бизнис секторот. Претпријатијата можат директно да достават инвестиционен предлог до **IFC**, по што **IFC** оценува дали предлогот на претпријатието е подобен за добивање на финансиски средства. Доколку се работи за нови проекти **IFC** може да обезбеди максимум 25% од вкупно проценетите трошоци за проектот, во исклучителни случаи и 35%. За експанзивни проекти **IFC** може да обезбеди 50% од трошоците на проектот.

¹⁷¹ Види пошироко: *Main International Financial Facilities Available for SMEs-Project recipient country surveys*, CEI, June 2011, p.26-54

Во јуни 2010 година **IFC** издвои вкупно 2,8 милијарди долари за микро, малите и средните претпријатија за Европа и Централна Азија. Микрофинансиската институција на **IFC** имаше 209 000 заеми за микро претпријатија во Европа и Централна Азија до крај на 2009 година, вкупно 411, 3 милиони долари. Финансиската институција за МСП во рамки на **IFC** до крајот на 2009 година имаше 386 000 заеми, или 29,9 милијарди долари во овој регион. За време на глобалната финансиска криза 2009 година **IFC** обезбеди поддршка на банкарскиот и бизнис сектор во Европа и Централна Азија, овозможувајќи им го на претпријатијата пристапот до финансии кој што им е потребен.

Р. Македонија стана членка на **IFC** во 1993 година. Поддршката на Р. Македонија од Светската банка се одвива преку Стратегија за партнерство со земјата (Country Partnership Strategy –CPS), чии главни столбови за периодот од 2011-2014 се: раст и конкурентност; бизнис опкружување; развој на човечките ресурси и инфраструктурата. Согласно стратегијата, ова се главни приоритети за Р. Македонија, а Светската банка и **IFC** за остварување на овие приоритети обезбедуваат поддршка во намалување на регистрацијата на бизнисите и другите комерцијални процедури, а помага и во подобрување на флексибилноста на пазарот на трудот. Светската банка во Р. Македонија располага со 14 заеми и 4 грантови или вкупно 337, 4 милиони долари. Во април 2010 година **IFC** обезбеди заем за НЛБ Тутунска банка од 25 милиони евра наменети за малите и средните претпријатија. Исто така, **IFC** обезбедува и трговски финансиски гаранции во износ од 3 милиони евра за поддршка на МСП извозниците и МСП увозниците. Инвестициите на **IFC** во Македонија главно се однесуваат на обезбедување на пристап до финансии за македонските намали бизниси, проблем кој особено дојде до израз со глобалната финансиска криза. За таа цел е обезбеден долгорочен заем во износ од 90 милиони евра за НЛБ подружниците на групацијата на Новата љубљанска банка, главно наменет за МСП од одредени земји на Балканот.

Во август 2011 година портфолиото на **IFC** во Р. Македонија изнесуваше 95 милиони долари. **IFC** обезбедува советодавни услуги во Р. Македонија околу подобрување на инвестиционата клима, подобрување на перформансите на

приватните компании, како и подобрување на пристапот до финансиите.¹⁷² Кон крајот на 2009 година **IFC** ја претстави Програмата за здравување на долговите и средствата (Debt and Asset Recovery Programme- DARP), со цел да им помогне на земјите од Централна и Источна Европа полесно здравување од кризата.

- **Европската Унија (European Union - EU).** Малите и средните претпријатија во Европската Унија се опфатени со Актот за малите бизниси за Европа (Small Business Act for Europe-SBA), претставен во 2008 година. Актот за малите бизниси предвидува широка мрежа на поддршка на МСП, главно преку Европската мрежа на поддршка. Европската Унија преку разни програми врши поддршка на процесот на економски реформи, како за земјите кандидати за членство на Унијата (Хрватска, Македонија и Црна Гора), така и за земјите потенцијални кандидати за членство (Албанија, Босна и Херцеговина, Србија).
- **Европската инвестициона банка (European Investment Bank-EIB).** Европската инвестициона банка (European Investment Bank-EIB) претставува главна финансиска институција на ЕУ. Главната цел на Европската инвестициона банка е да обезбедува долгорочни заеми за поддршка на инвестициони проекти. Значајно е да се нагласи, дека освен поддршката што Европската инвестициона банка ја обезбедува на земјите-членки на ЕУ, истата обезбедува поддршка во повеќе од 150 земји надвор од ЕУ.

Европската инвестициона банка е активна во Р. Македонија од 1977 година, со доделување на заем за енергетскиот сектор во износ од 3 милиони евра. Од 1998 година до денес, Европската инвестициона банка има обезбедено финансиски средства за Р. Македонија во износ од 330 милиони евра. **НЛБ Тутунска банка** во 2006 година доби кредитна линија од Европската инвестициона банка во износ од 20 милиони евра за проекти на малите и средните претпријатија, со цел да им се зголеми достапноста до кредитите на најзагрозените ентитети во овој поглед. Најзначајниот проект за Р. Македонија беше потпишан 2009 година помеѓу Европската инвестициона банка и Македонската банка за промоција на развојот, во износ од 100 милиони евра, со главна цел поддршка на МСП и

¹⁷² International Finance Corporation-World Bank Group, *IFC in FYR Macedonia*, 2012, http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/region_ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+in+europe+and+central+asia/countries/fyr+macedonia+country+landing+page

подршкана инвестиции во полето на економија базирана на знаење, енергија и заштита на околината. Проектите се кофинансирани со 50% со домашните комерцијални банки. Во 2010 година Европската инвестициона банка потпиша заем со Владата за инвестиции кои ќе придонесат за спречување на загуби во водата, во износ од 50 милиони евра. Во наредниот период се очекува проектите на Европската инвестициона банка во Македонија да бидат за поддршка на земјата кон ЕУ интеграцијата.

- **Европска банка за обнова и развој (European Bank for Reconstruction and Development-EBRD).** Европската банка за обнова и развој (**European Bank for Reconstruction and Development-EBRD**) беше воспоставена 1991 година, со мисија да изврши поддршка во развојот на пазарната економија во земјите од Источна Европа, кои беа под социјалистичкиот режим. Во Р. Македонија ЕБРД функционира од 1993 година, фокусирајќи се главно на индустријата, трговијата, агробизнисот, инвестиции и долгорочни кредитни линии за микро, малите и средните претпријатија, како и на инфраструктурата. Од 1991 година до 2009 година ЕБРД додели вкупно 527 милиони евра за Р. Македонија. Тоа можеме да го видиме од табелата подолу.

Табела 3.10 Заеми на ЕБРД од 1991 до 2009 година (во милиони евра)

ВКУПНО	47 685
Централна Европа и Балтички земји	13 319
Југоисточна Европа	10 385
Албанија	518
Босна и Херцеговина	1 054
Македонија	527
Црна Гора	103
Србија	1 829
Источна Европа	7 395
Белорусија	262
Молдавија	348
Украина	4 760
Останати(Централна Азија, Русија, Турција)	16 586

Извор: *Main International Financial Facilities Available for SMEs-Project recipient country surveys*, CEI, June 2011, p .44

Преку ТАМ програмата за микро, малите и средните претпријатија (Turn Around Management-ТАМ), ЕБРД врши поддршка во подобрување на менаџерските способности на претпријатијата, обезбедувајќи советодавни услуги од експерти од високоразвиените земји. Во Р. Македонија активностите на ТАМ програмата започнаа во 1998 година. Во 2000 година ЕБРД го формира својот прв регионален фонд за поддршка на мрежа на микрофинансиски банки во Југоисточна Европа, како и за развој на партнерски програми во Централна Азија. Фондот обезбедува пристап до финансии за микро, малите и средните претпријатија преку локалните финансиски посредници; обезбедува техничка помош на овие финансиски посредници за зајакнување на нивниот капацитет; како и дејствува во насока на намалување на бариерите за развој на микро, малите и средните претпријатија. Фондот ја покрива и Р. Македонија. Во 2009 година за земјите од Западен Балкан ЕБРД воведо Кредитна линија за одржлива енергија, со главна цел финансирање на енергетската ефикасност и малите енергетски обновливи проекти, предложени од страна на приватни претпријатија од Југоисточна Европа. Достапна е кредитна линија од вкупно 60 милиони евра во локалните банки за помош на малите и средните претпријатија во инвестиции и проекти за енергетската ефикасност до 2 милиони евра. Оваа кредитна линија е достапна и за Р. Македонија. Во

2009 година ЕБРД активираше кредитна линија во Охридска банка во износ од 5 милиони евра, за финансирање на малите и средните претпријатија во Охридскиот регион.

Во 2010 година ЕБРД обезбеди финансиски пакет за инвестиции на малите и средните претпријатија за зголемување на нивната конкурентност на европските пазари, во износ од 5 милиони евра преку Шпаркасе банка.

Во продолжение може да се видат кредитните линии за малите и средните претпријатија, достапни преку селектирани банки во Р. Македонија во моментот на пишување на трудот.

Табела 3.11 Кредитни линии за микро, мали и средни претпријатија, достапни преку селектирани банки во Р. Македонија

Име на банката	Кредити	Големина на инвестиции	Каматна стапка	Рок на враќање	Грејс период
НЛБ Тугунска банка	Кредитна линија преку IFC	До 750.000 евра		До 5 години	До 2 години
	Кредитен програм за развој на МСП преку Македонска банка за поддршка на развојот	Од 15.000-500.000 евра	8% годишно	До 8 години	До 1 година
	Кредит од ЕИБ	До 2.000.000 евра	8% годишно	Од 4-12 години	До 3 години
	Кредитна линија од МБПР за финансирање на извозот	Од 30.000-2.000.000	8% или 7,5% годишно доколку извозот е осигурен	До 12 месеци	Без грејс период
	Италијанска кредитна линија преку МБПР	50.000-500.000 евра	8% годишно	До 3 години	Без грејс период
	Кредитна линија преку Европски фонд за Југоисточна Европа	До 100.000 евра	Согласно оценка на бонитетот на комингентот	До 5 години	До 1 година
	Кредитна линија преку Македонската развојна фондација за претпријатија	До 300.000 евра	Од 8% до 13,9 % годишно	5-10 години	До 1 година
	Кредитен програм од Европска Инвестициона Банка реализиран преку Македонска Банка за Поддршка на Развојот - За трајни обртни средства	До 20.000 евра – за микро претпријатија До 200.000 евра - за мали претпријатија До 666.700 евра - за средни претпријатија	Не помалку од 6% годишно	2 до 3 години	До 6 месеци
	Кредитен програм од Европска Инвестициона Банка реализиран преку Македонска Банка за Поддршка на Развојот - Инвестициони Кредити	До 45.000 евра – за микро претпријатија До 450.000 евра - за мали претпријатија До 3.500.000 евра - за средни претпријатија	5,5% годишно	4- 5 години	До 1 година

		ија			
	Кредитна линија за енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија на ЕБРД (WeBSEFF)	До 2.000.000 евра	Зависно од бонитетот на комингентот	До 5 години	До 18 месеци
Комерцијална банка А.Д. Скопје	Кредитна програма за мали претпријатија од средствата на ЕАР (PHARE) реализирана преку Македонска банка за поддршка на развојот (МБПР)	До 100.000 евра	9% годишно	До 5 години	12 и 6 месеци
	Кредитна линија од Македонска банка за поддршка на развојот (МБПР) за учество во програмата за финансирање на извозот	Од 30.000-2.000.000 евра	6% годишно	До 2 години	
	Кредити од средствата на Земјоделскиот кредитен дисконтен фонд (ЗКДФ) - проект за финансиски услуги во земјоделството	Од 100.000-300.000 евра	Зависно од корисниците	Зависно од корисниците	Зависно од корисниците
	Програма за кредитирање на развојот на мали и средни претпријатија реализирана преку Македонска банка за поддршка на развојот (мбпр)	Од 15.000-500.000 евра	8% годишно	До 8 години	До 1 година
	Кредитна линија од Македонска банка за поддршка на развојот (МБПР) за учество во проектот за одржлива енергија преку финансирање на проекти за енергетска ефикасност и проекти за обновлива енергија	Од 100.000 до 500.000 УСД	Од 6,33% до 8,67%, годишно	До 6 години	До 3 години
	Кредитна линија од ЕИБ реализирана преку МБПР за учество во програмата за кредитирање на мали и средни претпријатија и приоритетни проекти во износ од 100.000.000,00 евра	Зависно од типот на производот	Зависно од типот на производот	Зависно од типот на производот	Зависно од типот на производот
Стопанска Банка А.Д. Скопје -Кредитни	Долгорочен/Инвестиционен кредит		ЕУР: 8,45% - 9,95% МКД: 12,5% - 14,00%	До 10 години	

производи за микро и мали претпријатија	Рамковен лимит		ЕУР 8,45% - 9,95% МКД 12,5% - 14,00%		
	ОК бизнис кредит	До 50.000 евра	13% годишно	Неограничен доколку клиентот е редовен во отплатата	
	АВТОМОБИЛСКИ БИЗНИС КРЕДИТ	Зависно од поттипот на кредитот	Зависно од поттипот на кредитот	Зависно од поттипот на кредитот	Зависно од поттипот на кредитот
	Краткорочен кредит	Зависно од бонитетот на коминтетот	ЕУР: 8,45% - 9,95% МКД: 12,5% - 14,00%	До 12 месеци	
	Гаранции и Акредитиви				
Шпаркасе Банка А.Д. Скопје	Кредитна линија за ЕБРД	До 125.000 евра	Согласно Одлуката за каматни стапки на Банката	До 48 месеци	12 месеци
	Кредит за микро претпријатија (финансирани од ГМФ/МБПР)	Од 500-15.000 евра	Согласно Одлуката за каматни стапки на Банката	До 36 месеци	
	Италијанска револвинг кредитна линија	300.000 евра	8% фиксна каматна стапка.	До 36 месеци	до 18 месеци
	Финансирање на извозни аранжмани	Од 30.000 -20.000 000 евра	Зависно од рокот на отплата	До 24 месеци	До 24 месеци
	Од сопствени средства на МБПР	500.000 евра	8%	До 72 месеци	До 1 година
	Инвестициони кредити за мали и средни претпријатија преку ЕИБ	Зависно од големина на претпријатието	Не пониска од 6%	Од 4 до 5 години	До 1 година
	Кредити за трајни обртни средства за мали и средни претпријатија преку ЕИБ	Зависно од големина на претпријатието	Не пониска од 6%	Од 2 до 3 години	До 6 месеци
Прокредит банка А.Д. Скопје	Кредитна линија за развој на МСТД	Од 15.000 до 500.000 евра	8% на годишно ниво	До 8 години	До 1 година
Халк банка А.Д. Скопје	ФИООМ - КРЕДИТИ ЗА ПОЧЕТНИ БИЗНИСИ	до 1.000.000,00 МКД	7,5%	3-5 години	До 6 месеци
Охридска Банка А.Д. Скопје	Кредитната линија на ЕАР (Европска Агенција за Развој) за кредитирање на мали бизниси преку МБПР	До 100.000,00 евра	9% годишно	До 5 години	До 1 година
	Револвинг фонд на кредитна линија од Република Италија	Од 50.000 до 500.000 евра	7-8% годишно	До 3 години	
	Проект на Македонската банка за поддршка на развој на мали и средни друштва	Од 15.000 до 200.000 евра	8% годишно	До 8 години	До 1 година
	Револвинг фондови	На располагање се средствата од	6-месечен ЕУРИБОР +	3-5 години	1 година.

	формирани од средствата на кредитната линија за развој на приватниот сектор од Светска банка	револвинг фондот	0,5 + маржата за Охридска банка АД Охрид.		
	Договор за учество во кредитната линија од Советот на Европа преку Македонската банка за поддршка на развој	До 400.000 евра	3-месечен ЕУРИБОР + 1,28 + маржата за Охридска банка АД Охрид	До 7 години	До 2 години

Извор: Составено врз основа на сопствено истражување

И покрај тоа што кредитните линии нудат поповолни услови од вообичаените заеми на комерцијалните банки, истите недоволно се искористени, што дополнително укажува на слабости во дизајнирањето или управувањето со овие програми.

2.3.3. Финансирање преку алтернативни извори на средства

Алтернативните финансиски средства, како финансирањето преку бизнис ангелите, лизингот, факторингот, франшизата и финансирањето преку ризичниот капитал, во Р. Македонија недоволно се развиени, а воедно постои и неразвиено правно опкружување за истите.

Бизнис ангелите, спаѓаат во неформален ризичен капитал и претставуваат богати поединци кои ги финансираат малите и средните претпријатија и нудат совет и информација за нивното работење.

Развојот на официјалниот ризичен капитал во земјите во транзиција започна со формирање на Фондовите за претпријатија (Enterprise Funds) чија главна цел беше да се помогне процесот на приватизација на претпријатијата од источноевропските земји. Овие фондови беа формирани од национални и странски влади, како и од меѓународни институции. Со повлекување на владите од овие фондови, истите станаа приватни комерцијални фондови, т.е. официјални ризични фондови. Официјалните ризични фондови главно се делат на *buy-out* фондови (со главна намена за реконструкција на

големите државни претпријатија и нивна продажба) и *venture capital* фондови (наменети за малите и средните претпријатија).¹⁷³

Во Р. Македонија финансирањето преку бизнис ангелите е недоволно развиено. Имено, не постои развиена свест за предностите кои ги нудат бизнис ангелите, како алтернативни извори на финансиски средства. Во ноември 2006 година од Форумот на МСП е организирана конференција за претставување на концептот на бизнис ангелите, постојат и одредени напори за развој на мрежата на бизнис ангели и во Р. Македонија, но засега без резултати.

Лизингот, како извор на финансирање преку склучување на договор помеѓу сопственикот на средството и корисникот на средството, со што корисникот на средството има право истото да го користи одреден период за што му плаќа надоместок на сопственикот на средството, претставува средство за финансирање на 24% од малите и средните претпријатија во ЕУ, особено атрактивен во Италија, Франција, Германија и Велика Британија.¹⁷⁴ Во Р. Македонија лизингот е регулиран со Законот за лизинг од 2002 година, изменет во 2003 и 2006 година, и Законот за договорен залог од 2005 година. Во Р. Македонија освен лизингот за возила, лизингот за опрема не е застапен и не постои развиена свест за придобивките од користењето на лизингот. За таа цел неопходно е промовирање на користењето на лизингот, како алтернативен финансиски инструмент.

Факторинг, кој претставува финансирање на претпријатија преку купување на побарувања на претпријатијата од трета страна (фактор) по пониска цена, при што во случај на несолвентноста на должникот, истата да не се пренесе на претпријатието. Во Р. Македонија и покрај тоа што има развиено правна и банкарска структура за факторингот, истиот е недоволно развиен. Иако, постојат почетоци за воведување на овој производ од страна на Македонската банка за поддршка на развојот, сепак е недоволно застапен. Потребна е јавна кампања и образование за зголемување на свеста и соодветно позиционирање на факторингот, како алтернативен финансиски инструмент во Р. Македонија.

¹⁷³Види: Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007, стр.139-141

¹⁷⁴Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP, Brussels, 2006, p.5

Франшизата претставува начин на работа со која франшизерот врши продажба на името и начинот на работа на франшискиот бизнис на друго лице. Франшизата е особено погодна за малите и средните претпријатија. Имено, МСП не мора да го почнат бизнисот од почеток, туку почнуваат веќе разработен бизнис, со познато име или марка. Воедно, почнување на веќе разработен и проверен бизнис, нуди поголема сигурност кај финансиските институции за доделување на кредити за МСП по поповолни услови. Во Р. Македонија постојат примери за успешна примена на франшизата, на пример, Кока Кола (Coca Cola), Мекдоналдс (McDonald's) и др. Меѓутоа, глобално гледано и покрај предностите што ги нуди франшизата истата недоволно е застапена во Р. Македонија, главно поради непостоење на свест за придобивките кои ги нуди, како и мал пазар. За таа цел неопходно е организирање на јавни кампањи за зголемување на свеста за франшизата како алтернативен финансиски инструмент.

Во ЕУ е особено развиен и **пазарот на ризичен капитал**, особено во Велика Британија и Франција. Во Р. Македонија постои правна и институционална инфраструктура за развој на фондовите за ризични вложувања, дефинирани со Законот за инвестициони фондови од 2000 година. Во Р. Македонија постојат неколку фондови на ризичниот капитал и тоа:¹⁷⁵

- Фонд за помош на мали претпријатија (SEAF);
- *The Danube Fund*;
- Фонд за акционерски вложувања во мали и средни претпријатија (International Cooperation Development Fund-ICDF);
- *Development Fund-ICDF*;
- Евро - трговскиот балкански фонд (Europmerchant Balkan Fund) и
- Источноевропски фонд за храна (East European Food Fund-Jupiter Asset Management Limited)

Финансирањето на МСП во Р. Македонија со финансиските средства од ризичните фондови е мало и незначително. Главната причина за ваквата состојба претставува општото макроекономско опкружување во Р. Македонија, т.е. неповолна инвестициона клима со неразвиен пазар на капитал, со висока корупција со

¹⁷⁵ Македонски деловен центар, *Извори на финансирање во Република Македонија*, 4-то издание, Скопје, 1998 година

незаштитени сопственички права, со административни пречки со недоволно стимулативен даночен третман за фирмите кои котираат на берзата итн. Од друга страна МСП имаат ниска профитабилност со висока ранливост на промените на пазарот, со слаби менаџерски способности и неуспех во презентирање на финансиските извештаи правилно.

За развој на ризичниот капитал во Р. Македонија неопходна е добра заштита на сопственичките права, ефикасно извршување на договорите, неопходно е намалување на корупцијата особено во судството и јавните администрации. Развојот на ризичниот капитал во Р. Македонија претпоставува засилување на самостојноста на регулаторните тела, отстранување на административно бирократските пречки кои го спречуваат развојот на бизнисите, како и подобрување на инфраструктурата, со цел намалување на трошоците за бизнисите.

2.4. Програми и инструменти на ЕУ достапни за македонските МСП

Со стекнување на статусот земја-кандидат за членство во Европската Унија, добиен во 2005 година Р. Македонија доби пристап до европската помош во повеќе области и тоа: транзиција и за јакнење на институциите; прекуграничната соработка со земјите-членки на ЕУ и со други држави; регионален развој; заштита на животната средина и економскиот развој; развојот на човечки ресурси и за руралниот развој. Со тоа им се отвори можност и на македонските МСП да дојдат до финансиски средства од европските фондови реализирани преку разни програми. Најзначајните програми за кои може да аплицираат македонските мали и средни претпријатија се: ИПА, ЦИП и ФП7 програмата.

2.4.1. Инструмент за претпристапна помош – (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA)

Инструментот за претпристапна помош (IPA) е воспоставен од страна Советот на ЕУ на 17 јули 2006г, како единствен претпристапен инструмент за период од 2007-2013 година, чија основна цел е обезбедување на насочена помош на земјите кандидати

и потенцијални кандидати за членство во ЕУ. Овој инструмент ги заменува и обединува во себе досегашните претпристапни инструменти: *Phare, ISPA, SAPARD, CARDS* и Инструментот за претпристапна помош на Турција.¹⁷⁶

Европската унија преку IPA им дава помош на земјите кандидати и потенцијални кандидати во нивното прогресивно усогласување со стандардите и политиките на Европската унија, како и со *acquis communautaire*, на патот за членство во ЕУ.

Инструментот за претпристапна помош е сочинет од следниве 5 компоненти:¹⁷⁷

- помош во период на транзиција и институционална надградба;
- прекугранична соработка;
- регионален развој;
- развој на човечки ресурси;
- рурален развој.

Република Македонија како земја кандидатка за членство во ЕУ има пристап кон сите IPA компоненти.

Табела 3.12 Прераспределба на IPA фондовите по одделни земји во југоисточна Европа

Помош на ИПА 2007-2008 (распределба)			
Земја (во милиони евра)	2007	2008	Вкупно
Албанија	61	70,7	131,7
Босна и Херцеговина	62,1	74,8	136,9
Хрватска	141,2	146	287,2
Косово	68,3	124,7	193
Македонија	58,5	70,2	128,7
Црна Гора	31,4	32,6	64
Србија	189,7	190,9	380,6
Турција	497,2	538,7	1.035,9
Програма за повеќе корисници	109	140,7	249,7
Вкупно	1.218,4	1.389,3	2.607,7

Извор: Составено врз основа на: European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009 http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/

¹⁷⁶ European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009 http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/

¹⁷⁷ European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009 http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.htm

Значењето и можностите на бизнис секторот од добивање на проектите финансирани од IPA се многу големи. Претпријатијата може самите да аплицираат и да добијат финансиски средства за нивниот проект, инвестирајќи во својот бизнис, а може да се јават и како подизведувачи на некој од проектите добиени од страна на општината или некоја друга организација и асоцијација.

За да едно претпријатие успешно аплицира за добивање на финансиски средства од IPA програмата, неопходно е првин да ги познава правилата на ЕУ, по што следат повеќе фази на развивање на проектот се до негово успешно пријавување.

Карактеристично е тоа што претпристапните фондови на ЕУ главно базираат на принципот на кофинансирање, што значи дека доколку проектот на одредено претпријатие, општина или одредена асоцијација или организација биде одобрен, парите не се добиваат веднаш, туку самиот кандидат ја финансира својата замисла и доколку проектот биде успешен дел од вкупниот износ на инвестираните средства во проектот му се рефундираат.

2.4.1.1. Искористеност на IPA фондовите од македонските МСП

Искористеноста на расположливите IPA фондови од страна на македонските МСП е незначителна. Имено, во 2007 година 80% од договорите се склучени со државата и тоа: Поддршка за имплементација на реформите во полицијата (9 милиони евра); поддршка на локалната инфраструктура за економска и социјална кохезија (7 милиони евра); поддршка на државниот завод за статистика (2 милиони евра); поддршка за имплементација на реформите во јавната администрација (2 милиони евра); подготвителни мерки за доживотно учење и акциони програми за млади (0,9 милиони евра); учество во програмите на заедницата и агенциите (0,95 милиони евра) и обука за подготвување на проекти, ревизија и евалвација (3 милиони евра).¹⁷⁸ Од

¹⁷⁸ ИПА Студија – ДРАФТ Верзија, Македонски Центар за Европско Образование, 2009, страна 6

вкупните средства на IPA предвидени за 2007 година, кои изнесуваат околу 58,5 милиони евра, само 42% се реално алоцирани во конкретни проекти.¹⁷⁹

Како главна причина за недоволната искористеност на IPA фондовите се наведува слабиот капацитет на институциите за справување со вакви обврски. Меѓу останатите причини се наведуваат:¹⁸⁰

- Постои конфузија околу тоа што всушност се прави, во кое министерство, под чие раководство и одговорност. Воедно, напорите на власта за расчистување на оваа конфузија сè уште не покажуваат видливи резултати. Одговорните за IPA програмите се недостапни и недоволно соработуваат при споделување на било каква официјална информација за менаџирање на фондовите.
- Постои недоволно искуство на приватниот сектор за справување со процедурите околу аплицирањето за IPA програмата, како и непостоење на задоволителен број на соодветни обуки за нив;
- Постои некоординирано планирање на програмскиот процес и негово остварување, не можејќи точно да се утврди каде се потребни средства бидејќи постојат министерства со послаби кадри кои не можат да состават добар проект, иако имаат голема потреба од финансиски средства. Всушност, Секретаријатот за европски прашања испраќа финансиски план на сите владини министерства, агенции и јавни институции, при што тие треба да изготват проект предлози кои би им се приоритетни и ги испраќаат до Секретаријатот за европските прашања на одобрување.
- Непостоење на статистички податоци за инволвираноста на невладините организации во IPA програмата, поточно непостоење на податоци за тоа колку невладини организации од Р. Македонија имаат аплицирано за грантови и на колку од нив им се одобрени проектите од IPA и другите програми на ЕУ. Со ова не може да се утврди колкаво е познавањето на невладините процеси околу аплицирањето за IPA програмата и на тој начин да се креира соодветна политика за подобрување на ваквата состојба. Воедно, постојат недоволно

¹⁷⁹Види: Соња Ристеска, *Заостанувањето на Македонија во ефикасно искористување на ЕУ фондовите (ИПА, Рамковните Програми)*, Аналитика, Скопје, декември 2009, стр.9

¹⁸⁰ Соња Ристеска, *Заостанувањето на Македонија во ефикасно искористување на ЕУ фондовите (ИПА, Рамковните Програми)*, Аналитика, Скопје, декември 2009, стр. 9, 10

консултации од страна на владата со невладиниот сектор, при промоција на програмите и подготовка на стратешките документи.

- Освен слабиот капацитет на администрацијата, постои и недоволно агресивна промоција од страна на Европската комисија на нејзините програми и фондови, што исто така придонесува за недоволната искористеност на оваа програма во Р. Македонија.

Експертите во искористување на фондовите на ЕУ велат дека општините и фирмите кои немаат доволно познавање на областа, а сакаат да имаат успешни IPA проекти, ќе треба да побараат стручни услуги. Затоа, консултантските услуги во земјите членки на ЕУ многу брзо се развија како спореден, но многу доходовен бизнис во рамки на процесот на европска интеграција. Во Словенија на пример има повеќе од 20 консултантски фирми кои даваат услуги за користење на IPA, а нивниот број секојдневно расте.¹⁸¹

2.4.2.Програма за конкурентност и иновации 2007-2013 (Competitiveness and innovation framework program – CIP)

Рамковната програма за конкурентност и иновации на Европска Комисија е усвоена на 24 октомври 2006 година. Оваа Програма врши поддршка на иновативни активности (вклучувајќи еко-иновации), обезбедувајќи подобар пристап до финансии и услуги за поддршка на бизнис секторот. Програмата воедно врши поддршка на бизнис секторот во нивно поголемо користење на информациско-комуникациската технологија, а со тоа и создавање на информатичко општество. Оваа Програма исто така промовира користење на обновливи извори на енергија, како и промовирање на енергетската ефикасност. Буџетот на CIP програма за периодот 2007-2013г. е 3,621 милијарди евра.¹⁸²

¹⁸¹ *Entrepreneurship and small and medium sized enterprises – The Slovenia experience*, United Nations Economic Commission for Europe and Ministry of Economy Slovenia, Geneva and Ljubljana, 2003, p.128

¹⁸² Види: European Commission, *Competitiveness and Innovation Framework Programme*, 2012
http://ec.europa.eu/cip/index_en.htm

СIP програмата се состои од неколку потпрограми и тоа:¹⁸³

- СIP 1 или Програма за претприемништво и иновации (Entrepreneurship and innovation programme EIP) има за цел да го олесни пристапот до финансии за започнување и раст на МСП, создавајќи поволни услови за соработка на МСП особено за прекугранична соработка. Оваа Програма располага со буџет од 2,17 милијарди евра, кој се однесува за периодот 2007-2013 година. Главните активности на оваа Потпрограма се:
 1. Пристап до финансии за МСП преку финансиски инструменти на ЕУ. Овие финансиски инструменти се однесуваат за претпријатија во различни фази од нивниот животен циклус, поддржувајќи инвестиции во технолошки развој, иновации (вклучувајќи ги еко-иновациите), трансфер на технологија и прекуграничен развој на бизнис активностите.
 2. **Enterprise Europe Network** – мрежа на услужни центри за поддршка на бизнис и иновации. Регионалните центри, кои претставуваат дел од оваа мрежа на претпријатијата им обезбедуваат бројни квалитетни услуги за зголемување на нивната конкурентност.
 3. Поддршка на иницијативи за претприемништвото и иновациите т.е. поддршка за транснационално вмрежување на иновативни претпријатија.
 4. Еко-иновации, каде се поддржуваат иновативните производи, процеси, услуги, кои се насочени кон унапредување на животната средина, превенција од загадување и поефикасно и поодговорно користење на природните ресурси.
 5. Поддршка за креирање на политики. Во рамките на ЕIP може да се организираат бројни конференции за собирање и промовирање на секторските знаења. Воедно, програмата ќе се користи за поддршка на креаторите на политики.
- СIP 2 или Програма за поддршка на политиката за информациско-комуникациската технологија (Information and Communication Technologies Policy Support Programme - ICT –PSP) има за цел да стимулира иновативни

¹⁸³ Види пошироко: Велимир Ј. Стојковски, *ЕУ програми за мали и средни претпријатија во Македонија*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје, 2010, стр. 6-7

информациски решенија и услуги. Со буџет од 730 милиони евра, генерално се финансираат информатички услуги во следниве области:

1. Информатички услуги за здравство;
 2. Дигитални архиви и библиотеки;
 3. Информатички услуги за подобрување на јавните услуги;
 4. Информатички услуги за енергетска ефикасност и интелигентна мобилност;
 5. Повеќејазична веб и интернет- еволуција.
- СИР 3 или Програма за “ интелигентна енергија” (Intelligent Energy Program - ИЕЕ) има за цел да влијае на климатските промени и енергетските цели на ЕУ. Со буџет од 730 милиони евра, програмата поддржува конкретни проекти, иницијативи или најдобри практики во насока на ефикасно искористување и обновување на енергијата.

СИР 1 програмата е отворена и достапна за аплицирање за македонските претпријатија, додека СИР 2 и СИР 3 програмите се отворени за Р. Македонија, но сè уште не се достапни за аплицирање за македонските МСП претпријатија.

2.4.2.1. Искористеноста на СИП програмата од македонските МСП

Анализата на искористеноста на СИР Програмата за Р. Македонија покажува дека во периодот од 2007 до јули 2011 година во Македонија одобрени се вкупно 7 проекти, при што еден го поддржува Европскиот информативен и иновативен центар, по еден им бил одобрен на Министерството за економија и Државниот завод за статистика, додека во останатите учествува Фондацијата за менаџмент и индустриско истражување (МИР). И покрај преземените активности, особено од страна на Стопанската комора на Р. Македонија, преку обуки и семинари за поднесување на апликации за оваа програма, МСП досега немаат учествувано во СИР програмата.¹⁸⁴

Имајќи го предвид фактот дека со Програмата главно се поддржуваат иновативни технологии, главниот проблем поради кој малите и средните претпријатија од Р. Македонија не аплицираат за СИР програмата претставува недоволно вложување во истражување и развој, а со тоа и заостанување во развивање на иновации. Во исто

¹⁸⁴ Види пошироко: *Прекутрупа за Европа:Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија*, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012, стр. 39,40

време малите бизниси имаат недоволен капацитет да се справат со административните барања и процедури за аплицирање на овие програми, како и недостиг на финансиски средства, имајќи го предвид фактот дека програмите главно базираат на принципот на кофинансирање. Со тоа македонските мали и средни претпријатија не можат да се квалификуваат како поволни за аплицирање на оваа Програма.

2.4.3. Седмата рамковна програма за истражување и технолошки развој 2007-2013 (The Seventh Framework Program for Research and Technological Development - FP7)

FP7 Програмата претставува одговор на потребите на Европа за поголема вработеност, конкурентност и лидерство во глобалната економија која базира на знаење. Програмата се однесува за период од 2007 до 2013 година со буџет од 50 милијарди евра. Оваа Програма главно врши кофинансирање на високо конкурентни проекти од областа на технолошкиот развој.¹⁸⁵

Програмата има две стратешки цели и тоа:¹⁸⁶

- зајакнување на научната и технолошката база на европската индустрија и
- охрабрување на меѓународна конкурентност, промовирајќи во исто време истражување и развој.

Со **FP7** Програмата се врши поддршка на истражување во корист на малите и средните претпријатија, поттикнувајќи соработка и партнерство во истражувањето помеѓу бизнис секторот, универзитетите и научно-истражувачките центри.

Со оваа рамковна Програма не само што беше проширен буџетот на Програмата туку се зголеми и опфатот на потенцијалните корисници на фондовите од оваа Програма. ЕУ ја оправдува ваквата политика, сметајќи дека само на ваков начин е

¹⁸⁵ European Commission, *Research and Innovation*, 2012
http://ec.europa.eu/research/fp7/understanding/fp7inbrief/what-is_en.html

¹⁸⁶ European Commission, *Research and Innovation*, 2012
http://ec.europa.eu/research/fp7/understanding/fp7inbrief/what-is_en.html

возможни остварување на целите утврдени со агендата од Лисабон, т.е. зајакнување на истражувачката база на европската економија и создавање на високо иновативни производи, услуги и постапки. Со Програмата се охрабрува транснационална соработка за истражувачки проекти во кои учествуваат разни учесници од различни европски и други земји, овозможувајќи им организирање на заеднички настани, заеднички истражувања и размена на своите искуства и знаења.

FP7 се состои од четири потпрограми кои се дадени во табелата подолу.

Табела 3.13 Потпрограми на FP7 програмата

FP7 програма (потпрограми)	Износ	Потенцијални корисници (PM)
I. СОРАБОТКА	32,36 милијарди €	
- Здравство		Поддршка на широк спектар истражувачки акции спроведени со транс-национална соработка на клиници, професионални здруженија, невладини организации, Факултети, потрошувачи, истражувачки центри, администрации, агенции итн.
- Храна, земјоделство, биотехнологија		
- Информатички и комуникациски технологии		
- Нанонауки, нано технологии, материјали и нови производни технологии		
- Енергија		
- Животна средина		
- Транспорт (со аеронаутика)		
- Социо-економски и хуманистички науки		
- Безбедност и вселена		
II. ИДЕИ	7,46 милијарди €	
Секакви истражувања од поединечни тимови, оценети од европските колеги-истражувачи.		Институти, истражувачи, агенции, комори, Факултети, здруженија итн.
III. ЛУГЕ	4,728 милијарди €	
Зајакнување на човечкиот потенцијал во истражувањето и технологијата во Европа - партнерства меѓу индустријата и универзитетите.		Професионални здруженија, индустрии, универзитети, научни институти итн.
IV. КАПАЦИТЕТИ	4,217 милијарди €	
- Регионални истражувања на кластери		Локални власти, комори, универзитети, здруженија на граѓани, научни институти администрации, итн.
- Развој на целосен истражувачки потенцијал во најоддалечените регион на ЕУ		
- Истражување за доброто на МСП		
- Наука во општествени прашања		
- Хоризонтални активности на меѓународната соработка		
- Ненуклеарни акции на Заедничкиот истражувачки центар	1,83 милијарди €	

Извор: European Commission: *Seventh Framework Programme*, 2011
http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

Речиси сите форми на организација во РМ можат да се најдат во некоја од четирите потпрограми наведени погоре.

FP7 главно се фокусира на најразлични истражувачки активности, почнувајќи од истражувања на политиките, па се до најсложени технолошки истражувања.

Така на пример, со **FP7** финансиран е проектот **EU-27 Watch**, кој започна во 2005 година кога ЕУ имаше 25 земји-членки, а во кој учествуваа и Бугарија и Романија, кои тогаш беа во фаза на пристапување, а учествуваа у Хрватска и Турција како земји кандидати за членство во ЕУ. Целта на овој проект беше да се промовира проширувањето на Европската Унија, како најзначајна политика на ЕУ, а резултатите најмногу ги користи Европската комисија со цел динамизирање на проширувањето на Европската Унија. Истражувањата се спроведуваат од страна на посебни организации, каде што се одредува посебна организација за секоја држава. Р. Македонија сè уште се нема вклучено во проектот.¹⁸⁷

Р. Македонија учествува во седмата рамковна програма и низ државата има контактни точки, односно лица кои се одговорни за промоција на програмата и за помагање на заинтересираните лица околу правилата и процедурите за учество во Програмата.

2.4.3.1. Искористеност на FP7 Програмата од македонските МСП

Во рамки на FP7 Програмата во периодот од 2007-2011 година биле поднесени вкупно 347 проекти, од кои одобрени се 48 проекти (табела 3.14), при што учествувале 36 организации од Р. Македонија. Најголем дел од учесниците од Р. Македонија се универзитетите и истражувачките центри, додека бројот на претпријатијата изнесува 8 од кои 6 се јавни и 2 се приватни претпријатија.

¹⁸⁷Извор: Публикација на Фондацијата Институт за отворено општество- Македонија, Македонски центар за европско образование

Табела 3.14 Преглед на односот меѓу поднесените и одобрените проекти во FP7

Година	Поднесени проекти	Одобрени проекти
2007	130	20
2008	74	14
2009	74	6
2010	69	6
2011	/	2
Вкупно	347	48

Извор: *Прекугрупа за Европа:Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија*, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012, стр.33

Во однос на останатите земји од Западен Балкан успешноста на македонските апликации е 15% над просекот на земјите од Западен Балкан. Ова главно се должи на учеството на македонските апликанти во претходните генерации на оваа Програма, т.е. учеството во FP6 и FP5 Програмата, стекнувајќи се со искуство во аплицирање и реализирање на овој вид на проекти.

Најголем дел од одобрените проекти во Р. Македонија се однесуваат на соработка и капацитети. Учеството на добиените проекти во рамки на компонентата луѓе е незначително. Додека од компонентата луѓе немаме добиено ниту еден проект. Од тука можеме да ги извлечеме следниве заклучоци:¹⁸⁸

- ниското учество во компонентата луѓе, особено акциите за мобилност на истражувачите и научниците, укажува на непривлечноста на научна и истражувачката професија во Р. Македонија, што води кон изолација и одлив на мозоци;
- најголем дел од одобрените проекти вклучуваат градење на капацитетите, опрема, лаборатории и сл. што укажува на недостиг на основна истражувачка инфраструктура;

¹⁸⁸ Види пошироко: *Прекугрупа за Европа:Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија*, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012, стр. 33-36

- бизнис секторот речиси и не учествува во FP7 Програмата, т.е. најбројни се јавните претпријатија, што укажува на фактот дека постои недостиг на вмрежување на фирмите, научно-истражувачките и високообразовните институции;
- бројот на неуспешни апликации укажува дека постои недоволно разбирање од страна на апликантите за спецификите на Програмата;
- бизнис секторот во Р. Македонија многу малку вложува во истражувањето, развојот и иновациите, а воедно и нема доволно финансиски средства за справување со долгорочните истражувачки проекти.

3. Сличности и разлики помеѓу институциите, развојот на претприемништвото и политиките на поддршка на МСП помеѓу земјите од Западен Балкан

Земјите од Западен Балкан (Р. Македонија, Србија, Црна Гора, вклучувајќи го и Косово, Албанија, Босна и Херцеговина) ја потпишаа Европската повелба за мали претпријатија во јуни 2003 година. На тој начин земјите од Западен Балкан почнаа постојано да работат на подобрување на претприемничкиот амбиент.

Карактеристично за сите земји од Западен Балкан, со исклучок на Хрватска, е некоординираноста на институциите за поддршка на малите и средните претпријатија на национално ниво со институциите на локално ниво. Во табелата подолу дадена е институционалната рамка за поддршка и креирање на политиката на МСП во одделни земји од Западен Балкан.

Табела 3.15 Институционална рамка за поддршка и креирање на политика на МСП во одделни земји од Западен Балкан, 2009 година

Албанија	- Министерство за економија, трговија и енергија (Департман за бизнис развој) -Агенција за бизнис и инвестиции
Босна и Херцеговина	-Министерство за надворешна трговија и економски врски (Департман за економски развој и претприемништво)
Хрватска	-Министерство за економија, труд и претприемништво (Директорат за МСП) -Хрватска агенција за мали бизниси
Косово	-Министерство за трговија и индустрија (Агенцијата за поддршка на МСП) -Консултативен совет за МСП
Македонија	- Министерството за економија (Одделот за претприемништво и конкурентност) -Агенција за поддршка на претприемништво
Црна Гора	-Директорат за развој на МСП -Министерство за економски развој(Департман за индустрија и претприемништво)
Србија	-Министерство за економија и регионален развој (Сектор за развој на МСП) -Агенција за развој на МСП -Совет за МСП

Извор: Составено врз основа на: SME Policy Index 2009, *Progress in the implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans*, OECD 2009

На локално ниво, помеѓу земјите постои широка лепеза на институции, вклучувајќи Агенции за МСП секторот, Регионални развојни агенции, советодавни центри, Стопански комори и сл., но сепак, најголемиот дел од регионалната институционална инфраструктура е неадекватна во однос на вработениот кадар, како и координацијата и комуникацијата со националните институции. Во овој поглед

значително поразвиена економија од останатите е Р. Хрватска, особено во однос на диверзификација и координација на институционалната инфраструктура на националното, регионалното и локалното ниво.

Во однос на легислативата, земјите од Западен Балкан, располагаат со ефективна институционална рамка. Во овој поглед земја - водич во регионот е Хрватска. Во табелата подолу се дадени стратешките документи за поддршка на МСП на одделните земји од Западен Балкан.

Табела 3.16 Стратешките документи за поддршка на МСП на одделните земји од Западен Балкан, 2009 година

Албанија	-Стратегија за развој на бизнис и инвестиции 2007-2013 -Стратешка програма за развој на МСП 2007-2009
Босна и Херцеговина	-Стратегија за развој на МСП 2009-2011
Хрватска	-Програма за иницијативи за МСП 2008-2012 (реализирана во годишни оперативни програми)
Косово	/
Македонија	Национална развојна стратегија 2002-2013 (имплементирана преку годишни програми)
Црна Гора	Стратегија за развој на МСП 2007-2010
Србија	Стратегија за развој на конкурентски и иновативни МСП 2008-2013

Извор: Составено врз основа на: SME Policy Index 2009, *Progress in the implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans*, OECD 2009

Развој на центрите и услугите за поддршка на МСП во земјите од Западен Балкан е доста оскудно. Имено, бизнис инкубаторите како и јавните услуги за поддршка на МСП во Албанија се ретки. Во Босна и Херцеговина во ноември 2006 година, беше усвоена Национална стратегија, со која беа дефинирани заеднички активности за зајакнување на новите инкубатори. Бизнис услугите во БиХ немаат завидно ниво на квалитет. Постои мрежа на јавните обезбедувачи на бизнис услугите, но соработката помеѓу нив е недоволна. Информативните центри за МСП во БиХ се ретки. Постојат комори на сите нивоа, кои им се на располагање на МСП, како и ЕУ инфо - центри, но услугите од истите недоволно се користат. Хрватска има

воспоставено бројни инкубатори, како врз основа на национални, така и врз основа на субнационални програми. Во 2009 година во Хрватска имаше вкупно 17 инкубатори, меѓу кои и високо иновативни. Во Хрватска постои добро развиен пазар на бизнис услуги, вклучувајќи присуство на меѓународни консултантски фирми. Воедно, постои широка лепеза на бизнис информативни центри. На Косово постојат разни донаторски програми за поддршка на МСП, како за развој на бизнис инкубатори, така и за развој на кластери. Во 2009 година на Косово постоеја 5 регионални канцеларии за бизнис информативни услуги. Во Р. Македонија до бројните инкубатори, активни се само три, од кои најголемо значење има YES инкубаторот. Во Р. Македонија постојат ограничени бизнис услуги за МСП. Постојат неколку регионални центри, меѓутоа нивната работа не е координирана. Во однос на бизнис информативните центри, најголем број сконцентрирани се во Скопје, додека во другите градови постои најмалку еден информативен центар за претприемачите. Црна Гора како и останатите земји од Западен Балкан, со исклучок на Хрватска, е исто така сиромашна во однос на бизнис инкубатори. Во Црна Гора постои мрежа на регионални и локални бизнис центри, но квалитетот на услугите е сè уште на ниско ниво. Во Србија во 2009 година имаше 17 бизнис инкубатори, од кои 7 беа активни. Бизнис услугите во Србија се обезбедуваат преку Стопански комори, каде бесплатно, заинтересираните можат да ги добијат потребните податоци.¹⁸⁹

Хрватска во однос на политиките, мерките и институциите на поддршката на МСП се јавува како земја водич во регионот. За земјите од Западен Балкан и покрај одредените подобрувања, неопходно е понатамошно работење во однос на подобрување на деловната клима за развој на стимулативно претприемничко опкружување.

¹⁸⁹SME Policy Index 2009, *Progress in the implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans*, OECD 2009

4. Влијание на членството во Европската Унија врз претприемништвото во Р. Македонија

На Самитот во Солун во 2003 година, земјите од Западен Балкан ја потпишаа Европската повелба за мали претпријатија. Повелбата претставува документ за подобрување на соработката во политиката за претпријатијата. Иницијалната програма беше имплементирана 2003, 2004, 2005 година, по што овој период беше продолжен за уште три години. Оттогаш, Р. Македонија постојано работи на подобрувањето на амбиентот за развој на малите бизниси и претприемништвото.

Во табелата подолу е дадена оценка за прогресот во политиката за МСП на Р. Македонија за периодот од 2007-2009 година, според извештајот на ОЕЦД за усогласеноста на политиката на Р. Македонија со десетте димензии од Европската повелба за мали претпријатија. Оценката на прогресот е дадена од 1 до 5, каде 1 е најслаба, а 5 е најјака оценка.

Табела 3.17 Прогрес на Р. Македонија во имплементирање на Европската повелба за мали претпријатија 2007-2009 година

1. Претприемничко образование и обука	/
2. Поевтин и побрз <i>start-up</i>	+ 1.0
3. Подобра легислатива и регулатива	+1.5
4. Достапност на умешностите	/
5. Подобрување на онлајн пристап	+ 0,25
6. Искористување на предностите на Единствениот пазар	+0,5
7. а) Оданочување	/
7 б) Пристап до финансии	-0,25
8. Зајакнување на технолошкиот капацитет	2,75
9. Успешни е-бизнис модели	+0,25
10. Поуспешно претставување	-0,25

Извор: Ewout Uunk, *The Influence of EU Membership on Entrepreneurship and How Macedonia Can Anticipate on the Future EU Influence*, University of Utrecht, Netherlands, 2011, p.55

Оценките за дадениот период покажуваат ограничени подобрувања на перформансите на Р. Македонија за дадениот период. Р. Македонија направи завиден прогрес во скратување на времето и трошоците за регистрација на бизнисите, како и во подобрување на легислативата и регулативата, за разлика од поддршка на МСП во зајакнување на технолошкиот капацитет, како извозните активности на МСП. Одредени подобрувања се направени и со воведување на едношалтерскиот систем.

Р. Македонија се стекна со статусот земја-кандидат за членство во ЕУ во 2005. Од тогаш Р. Македонија постојано работи на усогласување на политиките, неопходни за членство во ЕУ.

Членството во Европската Унија за Р. Македонија ќе значи пристап до единствениот пазар, со слободно движење на производи, услуги, труд и капитал. За претприемачите од една страна ова би значело пристап до нови пазари, нови извори на фактори на производство, како и нови извори на знаење и технологија. Од друга страна претприемачите ќе се соочат со зголемено ниво на конкуренција. Со влез во ЕУ физичките граници се тргаат, што значи можност за прекугранична соработка која претходно била слабо развиена. Македонските претприемачи на европскиот пазар би стекнале конкурентска предност со ниските плати во Р. Македонија. Влезот во Европската Унија се очекува да го поттикне претприемништвото, стимулирајќи ги претприемачите да ги реализираат своите бизнис идеи.¹⁹⁰

Особено е битно за Р. Македонија вклучувањето на претприемничкото образование на сите нивоа во образовниот систем, што подразбира вклучување на часови за претприемништвото дури и во основното образование. Повисокото ниво на образование со влезот во ЕУ ќе резултира со повисока претприемничка активност, за разлика од ниското ниво на образование. Влезот во ЕУ сам по себе претпоставува усогласување на *aquis-communitaire* со ЕУ, што би значело усогласување и упростување на административната процедура, која засега негативно влијае на македонските претприемачи за вклучување во претприемничката активност.

Постарите претприемачи од Р. Македонија со влезот во ЕУ се очекува да имаат тешкотии, особено околу англискиот јазик и природата на неприфаќање на совети од разните советодавни институции, за разлика од помладите претприемачи на Р.

¹⁹⁰ Ewout Uunk, *The Influence of EU Membership on Entrepreneurship and How Macedonia Can Anticipate on the Future EU Influence*, University of Utrecht, Netherlands, 2011, p.83

Македонија. На македонските претприемачи ќе им биде потребна владина поддршка по влезот во ЕУ, за да го издржат притисокот и заканите од европскиот пазар. Владината поддршка пред се треба да биде финансиска за новите бизниси, како и советодавна и истата да не престане веднаш по воспоставувањето на бизнисите. Воедно, неопходна е владина поддршка на претприемачите во форма на едукација на претприемачите за можните закани и предизвици кои ќе произлезат од членството во ЕУ.¹⁹¹

¹⁹¹ Види: Ewout Uunk, *The Influence of EU Membership on Entrepreneurship and How Macedonia Can Anticipate on the Future EU Influence*, University of Utrecht, Netherlands, 2011, p.90-91

ГЛАВА IV

КРИТИЧКИ ОСВРТ ЗА ПОЛИТИКИТЕ НА ПОДДРШКА НА МСП ВО Р. МАКЕДОНИЈА И МОЖНОСТИТЕ ЗА КОРИСТЕЊЕ НА ЕВРОПСКИТЕ ИСКУСТВА

1.Анализа на мерки и ефекти

Во претходната глава беа елаборирани политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП во Р. Македонија. И покрај тоа, што беа прикажани основните карактеристики на политиките за поддршка на МСП добиени врз основа на официјални податоци од надлежните органи и институции, во овој дел ќе бидат презентирани резултатите од анкетата спроведена меѓу претприемачите од Р. Македонија, со цел непосредно да се утврди ставот и мислењето на претприемачите од Р. Македонија во однос на бизнис климата во земјата како и ефективноста од преземените политики, мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. Целта е да се даде критички осврт на оние политики, мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото кои де јуре постојат, но де факто, особено некои од нив, имаат сосема мал, или воопшто немаат никаков ефект врз стимулирање на развојот на претприемништвото во земјата. Добиените резултати од анкетата ќе овозможат добивање на појасна претстава за бизнис климата во Р. Македонија, што ќе претставува појдовна основа за креаторите на политиките во профилирање на идните политики, мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото, при тоа користејќи ги искуствата на ЕУ во остварување на овие цели.

Анкетата е спроведена врз основа на стручни подготовки и согледувања. Во анкетата, како репрезентативен примерок опфатени се 70 лица, претприемачи, т.е. сопственици на претпријатија кои според потребните критериуми, т.е. бројот на вработените, вредноста на деловната актива и годишниот приход, се дефинираат како мали и средни претпријатија.

Анкетниот лист (кој е во прилог на трудот) содржи вкупно 33 прашања, при што секое прашање има најмногу 4 варијанти за одговор, а дадени се и прашања со повеќекратен избор. Во анкетата има и 3 прашања на кои може да се даде поширок одговор во писмена форма, зависно од желбата на анкетираното лице.

Анкетниот лист е составен од 3 дела и тоа:

- прв дел, кој ги опфаќа податоците за институционалната поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија на централно и регионално ниво;
- втор дел, кој ги опфаќа податоците за владините политиките на поддршка на МСП и претприемништвото;
- трет дел, кој ги опфаќа податоците за пристапот до финансии од страна на МСП, како и нивното учество во програмите на ЕУ за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија (резултатите од анкетата се дадени во понатамошниот текст).

I. Врз основа на обработените анкетни листови стекнати се следниве заклучоци за ефективноста на институционалната поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија:

1. Во Р. Македонија 74% од претприемачите не ги користат услугите на постојните институции за поддршка на работата на своето претпријатие. 26% од анкетираните претприемачи се изјасниле дека ги користат услугите на Владата министерствата и агенциите. Ниту еден од анкетираните претприемачи не ги користи услугите од бизнис инкубаторите, *start-up* центрите, регионалните центри, како и услугите на приватните консултантски претпријатија.

Овие податоци упатуваат на заклучокот дека работата на институционалната инфраструктура за поддршка на МСП и претприемништвото во земјата не е доволно ефективна во извршување на својата дејност. Имено, услугите на овие институции не одговараат на потребите на МСП. Токму затоа истите и не се атрактивни за МСП.

2. Деталната анкета за користење на одделните институции, укажува дека 92% од анкетираните претприемачи во Р. Македонија не ги користат услугите од Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Р. Македонија, додека 8% од анкетираните претприемачи немаат воопшто слушнато за Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Р. Македонија.

Ова укажува дека потребите на претприемачите не ги задоволува ниту најкомпетентната институција во земјата за поддршка на претприемништвото и дека истата има маргинално влијание врз порастот на претпријатијата во Р. Македонија, што претставува основна функција на оваа институција. Податокот дека претприемачите се изјасниле дека не ги користат ниту советодавните ниту финансиските услуги на агенцијата, упатува на заклучокот дека понудените консултантски и финансиските услуги не одговараат на потребите на претприемачите. Имено, Агенцијата не ја остварува основната функција т.е. консултирање и дијалог со МСП околу решавање на нивните специфични проблеми, особено околу стратешкото позиционирање на нивните производи и услуги на новите пазари. Воедно, Агенцијата е владина институција и добива многу малку буџетски средства, со што се доведува во прашање сериозноста на оваа институција.

3. 78% од претприемачите сметаат дека стручноста на кадарот кој што ги обезбедува консултантските услуги не одговара на позицијата која што ја работи, давајќи несоодветни и неквалитетни услуги изјаснувајќи се дека недостатокот на квалификуваните консултанти е една од најголемите причини за некористењето на услугите на институциите во земјата кои вршат поддршка на МСП и претприемништвото.

4. На прашањето дали ги користите услугите на бизнис инкубаторите и *start-up* центрите, 76% од претприемачите одговориле дека не ги користат, додека 24% од претприемачите одговориле дека воопшто не се запознаени со постоење на вакви институции во земјата.

Ова упатува на заклучокот дека моменталните активности на бизнис инкубаторите и *start-up* центрите имаат незначително влијание во развојот на МСП и креирањето на вработеноста. Всушност, истите не можат да одговорат на потребите на МСП. Со ова се потврдуваат анализите на литературата, според кои за да еден бизнис инкубатор ги задоволи потребите на МСП, неопходно е да ги разбере нивните потреби и да развиваат иновативни услуги кои би им помогнале при развојот. Воедно, инкубаторите потребно е да ги познаваат потребите на приватниот сектор, посебно на технолошко ориентираните претприемачи.

5. За користењето на услугите на регионалните центри и останатите национални мрежи за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, 85% од

претприемачите се изјасниле дека не ги користат, додека 15% од претприемачите одговориле дека воопшто не се запознаени со постоењето на вакви институции во земјата.

Следува заклучокот дека и покрај постоењето на широка мрежа на центри за поддршка на претпријатијата, неискористувањето на нивните услуги, упатува дека, често, не се обезбедуваат овие видови на услуги кои им се потребни на МСП и за кои МСП се спремни да платат. Кај овие центри, всушност постои недостаток на познавање на потребите на приватниот сектор, посебно потребите на технолошко ориентираните претприемачи.

Постои и несоодветна организациона структура на овие институции, поради што се наметнува потребата од нивно поголемо вмрежување со што ќе се подобри размената на информациите помеѓу нив.

Еден од поголемите проблеми во функционирањето на овие центри претставува нивната зависност од странската донаторска помош, што доведува до неконтинуираност и непредвидливост во нивното работење.

Воедно, постои и недоволно промовирање на регионалните центри и останатите национални мрежи, така што во јавноста постои недоволно развиена свест за нивното постоење и услугите кои ги нудат.

6. Како и користењето на услугите на останатите институции за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, анализата на анкетата покажува дека претприемачите недоволно ги користат и услугите на приватните консултантски претпријатија. Имено, анкетата покажува дека 98% од анкетираниите претприемачи не ги користат услугите на овие претпријатија, додека 2% од анкетираниите претприемачи немаа слушнато за приватните консултантски претпријатија.

7. Во однос на прашањето дали претприемачите ги користат услугите на Стопанската комора на Р. Македонија, 33% од анкетираниите претприемачи одговориле дека ги користат.

Од тука може да се заклучи дека проширувањето на опфатот на услугите за МСП од страна на Стопанската комора овозможува пристап на МСП до семинари, работилници, обуки, бизнис форуми, можност за пребарување на актуелни тендери, проекти, можности за обезбедување на стандардизирани документи и сл.

Претходно обработените 7 точки се однесуваат на првиот дел од анкетниот лист и тоа од 1-7 прашање, каде се обработени ефектите од институционалната поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. Сите анализи упатуваат на заклучокот дека во Р. Македонија воспоставена е слична институционална поддршка на МСП и претприемништвото со истите во развиените пазарни стопанства на ЕУ. Меѓутоа, нивното постоење е де јуре, состојбата е многу поинаква кога се испитуваат реалните ефекти од нивното постоење и функционалност.

Всушност, карактеристично за сите институции на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија е неискористување на нивните услуги од страна на МСП. Генерално, нивните услуги не одговараат на потребите на МСП, кадарот кој што ги обезбедува услугите е некомпетентен во извршување на својата консултантска дејност, со непознавање на реалните потреби на приватниот сектор. Воедно, постои голема општа незапознаеност за постоењето на овие институции во земјата, имајќи го предвид изјаснувањето на големиот број претприемачи дека воопшто немаат слушнато за некои од наведените институции за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. Врз основа на овие заклучоци во понатамошниот текст ќе бидат сублимирани и синтетизирани искуствата на ЕУ во поддршка на МСП и претприемништвото кои би можеле се применат кај нас, со цел зголемување на ефектите на институционалната поддршка на МСП и претприемништвото во земјата.

II. Врз основа на обработката на добиените одговори содржани во вториот дел од анкетата, кои се однесуваат на ефектите на владините политики на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, добиени се следниве заклучоци:

1. На прашањето дали сте задоволни од владините мерки и програми за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, 65% од анкетираниите претприемачи одговориле дека воопшто не се задоволни од владините политики, мерки и програми за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, 29% од претприемачите делумно се задоволни, додека 6% се изјасниле дека се многу задоволни.

Ова упатува на заклучокот дека во Р. Македонија се зголемува свеста за потребата од поддршка на МСП и претприемништвото, како и потреба од креирање на стимулативно претприемничко опкружување, но засега голем дел од претприемачите

во Р. Македонија на владините мерки гледаат како ограничување на можностите за започнување и развојот на својот бизнис. Иако постојат и нијанси во однос на ова прашање, очигледна е потребата од претходно консултирање со приватниот сектор при донесување на одлуките кои ги тангираат МСП. Ова го потврдува и анализа на одговорите на претприемачите на прашањето дали Владата врши консултирање со приватниот сектор при донесување на стратешки одлуки кои имаат влијание врз МСП и претприемништвото, каде 88% од анкетираниите претприемачи се изјасниле дека Владата никогаш досега не се консултирала со приватниот сектор во врска со одлуките кои ги тангираат МСП.

2. На прашањето дали владините институции се ефикасни во обезбедување на потребните информации за МСП и претприемачите, 84% од анкетираниите претприемачи одговориле администрациите се бавни, комплексни, но сепак ги обезбедуваат потребните информации, додека 16% одговориле дека администрациите воопшто не се ефикасни.

Несоодветното вмрежување на институциите доведува до некоординирано извршување на активностите, а со тоа и нивно преклопување и неефикасност во спроведување на усвоените политики за поддршка и развој на МСП и претприемништвото.

3. Во однос на прашењето дали претприемачите се задоволни од процедурата за регистрирање на новите претпријатија 92% од анкетираниите претприемачи одговориле позитивно, т.е. дека за релативно брз период може да регистрирате нов бизнис со мал број на процедури. 8% од претприемачите одговориле дека делумно се задоволни.

Следува заклучокот дека напорите на властите со реформите за скратување на процедурата за регистрирање на новите претпријатија од 2006 и 2007 година, се ефективни. Овој заклучок е потврден и со анализата на Извештајот на Светската банка *Doing Business*, според кој Р. Македонија претставува шампион меѓу земјите од Западен Балкан во однос на прашањето за започнување на бизнис, каде процедурите и времетраењето изразено во денови за започнување на бизнисот се намалија.

4. Р. Македонија покажува и добри резултати во однос на прашањето за обезбедување на дозволи и лиценци. Имено, 56% од анкетираниите претприемачи се изјасниле дека обезбедувањето на дозволи и лиценци се врши едноставно. Меѓутоа,

изјаснувањето на 44% од анкетираниите претприемачи кои одговориле дека обезбедувањето на дозволи и лиценци не е едноставно, упатува на заклучокот дека би можело да се направат понатамошни подобрувања на ова поле.

5. На прашањето дали даночната политика го стимулира развојот на претприемништвото во Р. Македонија 70% одговориле дека даночната политика го дестимулира развојот на претприемништвото, 15% одговориле дека делумно го стимулира, 10% дека даночната политика целосно го ограничува неговиот развој, извршувајќи ја својата фискална улога и казнувајќи ги претпријатијата. Само 5% од испитаниците одговориле дека даночната политика во Р. Македонија го стимулира развојот на претприемништвото.

Ова упатува на заклучокот дека и покрај прокламирањето на Р. Македонија, како земја со најниска стапка на данокот на добивка во Европа, истата е не е стимулативна за развојот на претприемништвото во Р. Македонија. Воедно, не се олеснети процедурите за пријавување и плаќање на данок.

6. Во однос на прашањето дали претприемачите вршат електронско поднесување на даночните пријави, 66% од испитаниците одговориле дека секогаш вршат електронско поднесување на даночните пријави, 11% дека само понекогаш електронски ги поднесуваат даночните пријави, додека 23% од испитаниците одговориле дека воопшто не користат електронско поднесување на даночните пријави, поради чувството за поголема безбедност при поднесувањето преку шалтер.

Изнесените податоци јасно говорат дека во Р. Македонија е извршена модернизација на услугите на Управата за јавни приходи, овозможувајќи електронско поднесување на пријавите (сега законска обврска) и дека истите во значителна мера се користат од претприемачите. Ова го овозможува и добрата информациска инфраструктура, како и широката примена на интернетот во работата. Сепак, потребно е понатамошно јакнење на свеста кај претприемачите за предностите од користењето на електронските услуги од владините институции, како брз и ефективен начин за извршување на секојдневните потреби.

7. На прашањето дали постојат програми кои вршат поддршка на МСП за примена на технологијата, развиена и пронајдена на универзитетите, 92% од испитаниците одговориле дека не се запознаени со постоење на вакви програми во земјата, додека 8% одговориле дека постојат, но не се ефективни.

Од тука можеме да заклучиме дека во Р. Македонија недоволно се врши промовирање на иновативноста, која претставува клучен сегмент на Лисабонскиот договор и Програмата за новата декада “Европа 2020”. Имено, за подобрување на иновативноста во Р. Македонија е изработена Стратегија на иновативност 2012-2020 година, меѓутоа ефектите од планираните мерки сè уште не се чувствуваат, што води кон ниската свест за примена на технологијата развиена и пронајдена на универзитетите.

МСП во Р. Македонија воедно имаат и слаб иновативен потенцијал. Имено, 86% од испитаниците се изјасниле дека нивното претпријатие не воведува иновации.

Ова упатува на заклучокот дека макроекономската клима во земјата не е доволно стимулативна за воведување на иновации. Имено, како главна причина за ова состојба се ниските трошоци кои се издвојуваат од БДП за истражувањето и развојот, како и непостоење на финансиски стимулации за иновативните претпријатија.

8. Во Р. Македонија постои и незапознаеност на претприемачите од предностите кои ги нуди работата на претпријатијата во кластери. Всушност, 76% од анектираните претприемачи одговориле дека не се запознаени со предностите кои ги нуди кластерското работење. Само 24% од испитаниците потврдно одговориле на ова прашање.

Незапознаеноста со работата на кластерите упатува на заклучокот дека развојот и промоцијата на кластерското работење во Р. Македонија е сè уште кревок и дека е потребна понатамошна поддршка за развој на истите.

9. На прашањето дали Вашето претпријатие врши електронска трговија, само 25% од испитаниците одговориле потврдно, што укажува дека во Р. Македонија постигнати се одредени ефекти за зголемување на свеста за примена на интернетот во работата на претпријатието и предностите од електронската трговија. Меѓутоа, и покрај постоењето на стабилна интернет мрежа, која го овозможува електронското работење на претпријатијата, електронското купување и продажба од страна на претприемачите во Р. Македонија е на почеток од својот развој.

10. Интегрираноста на македонските претпријатија во меѓународната трговија може да се види од следниве податоци (прашање со повеќекратен избор):

- 66% од анкетираниите претприемачи се изјасниле дека своите производи ги извезуваат за ЕУ;
- 49% од испитаниците одговориле дека своите производи ги извезуваат за земјите-членки на ЕУ и останатите земји ширум светот;
- 35% одговориле дека вршат извоз исклучиво за земјите надвор од ЕУ

Речиси најголем дел од претприемачите своите производи ги дистрибуираат на национално ниво, додека 84% дистрибуцијата ја вршат локално.

Сепак, како главни бариери со кои се соочуваат претприемачите при извоз на своите производи во странство 65% од испитаниците одговориле дека се соочуваат со комплексна документација, со долг период за прибирање на истите, додека 28% од испитаниците одговориле дека главните бариери при извозот им претставуваат непознавањето на странскиот пазар, големината и апсорпциската способност и сл. Само 7% од претприемачите се изјасниле дека непознавањето на јазикот и културните навики на странскиот пазар им претставуваат пречка при извозот.

Податокот за комплексната документација и долгиот период за прибирање на документите како пречка при извозот соодветствува на наодите од Извештајот од Светската банка *Doing Business*, според кој Р. Македонија се наоѓа на многу неповолна позиција, не само меѓу земјите од Западен Балкан, туку и на ниво на Европа. Сепак, одреден број на македонските МСП потпирајќи се на своите конкурентски предности успеале успешно да се пробијат и да ги освојат странските пазари.

11. Во однос на прашањето дали сметате дека со владините програми и мерки се зголемува свеста за претприемништвото, 98% од испитаниците одговориле потврдно.

Овој податок може да претставува важен показател за креаторите на политиките за поголемо вклучување на претприемништвото во секојдневниот живот, преку разни форми на промоција на претприемништвото, при тоа наметнувајќи ја неопходноста од користење на ЕУ практиките за ефективно промовирање на претприемништвото.

12. Оценка на застапеноста на претприемништвото во образованието ги дава следниве резултати:

- 66% од анкетираниите претприемачи се изјасниле дека претприемништвото е застапено само на економските факултети;

- 25% од испитаниците одговориле дека претприемништвото е многу помалку застапено во образовниот процес отколку што е потребно и
- 9% од испитаниците одговориле дека претприемништвото веќе е застапено во средните училишта

Оваа анализа упатува на заклучокот дека иако јакне свеста за значењето на вклученоста на претприемништвото во образовниот процес, неопходни се реформи во образованието и поголемо интегрирање на претприемништвото, особено воведување на претприемништвото не само на економските факултети, туку и на техничките, имајќи предвид на анализите кои укажуваат дека најголем број на претприемачи со високо иновативни претприемнички идеи се токму од техничките факултети. Во исто време неопходно е вклучување на претприемништвото, по примерот на високоразвиените европски земји, во образовниот процес уште во основното образование, со цел успешно градење на претприемничкиот дух уште од најраните години. Воедно, неопходна е и поголема вклученост на претприемништвото во неформалното образование. Крајната цел ќе биде создавање на претприемнички дух во општеството преку едуцирани личности, кои ќе бидат спремни да ги препознаат можностите и да преземат ризик за нивно реализирање.

13. На прашањето дали посетувате доволно обуки, семинари, саеми за зголемување на Вашето образование за дејноста во која работите 64% од анкетираниите претприемачи одговориле дека редовно ги пратат сите случувања и дека се во процес на постојано учење, т.е. надградба на нивното знаење. 30% од испитаниците одговориле дека понекогаш посетуваат саеми во областа, но не се вклучени во други обуки и семинари. 6% од анкетираниите претприемачи се изјасниле дека не посетуваат никакви обуки, семинари, саеми и дека знаењето кое го имаат им е доволно за водење на бизнисот.

Следува заклучокот дека претприемачите од Р. Македонија ги имаат сфатено принципите на функционирањето на современото пазарно стопанство, т.е. дека само најуспешните успеваат во конкурентската борба на пазарот и поради тоа вршат постојано следење на најновите достигнувања и усовршувања во својата дејност. Најчесто, претприемачите збиднувањата од областа ги следат преку саеми, а поретко преку курсеви и семинари. Гледано макроекономски ова е особено значајно за

полесното интегрирање на Р. Македонија кон светските глобални процеси, кои се засноваат на знаење, иновации и информации.

14. Во однос на прашањето дали се врши доволно промовирање на претприемништвото во секојдневниот живот 72% од испитаниците одговориле потврдно.

Ова укажува дека владините мерки на промовирање на претприемништвото, посебно преку аудио - визуелните средства, кои се најзастапени во моментот во Р. Македонија, оставаат впечаток врз свеста на претприемачите за значењето на претприемништвото. Властите треба и понатаму да работат на ова поле, по примерот на ЕУ, користејќи ги успешните практики за понатамошно помасовно промовирање на претприемништвото во секојдневниот живот.

Точките наведени погоре од 1 до 14 ја претставуваат анализата на вториот дел од анкетниот лист, која што се однесуваше на оценка на ефективност на владините политики, мерки и инструменти на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија. Сите анализи упатуваат на заклучокот дека во Македонија јакне свеста за претприемништвото, особено влијание врз зголемување на свеста за претприемништвото има промоцијата на претприемништвото во секојдневниот живот, преку разни аудио - визуелни средства. Но, сепак неопходно е понатамошно промовирање на претприемништвото преку разни програми, обуки, семинари, работилници, брошури и сл. Особено, неопходно е да се посвети поголемо внимание на промовирање на иновативноста кај МСП, како еден од битните предуслови за полесна и поуспешна интеграција во светските глобални процеси, кои базираат на знаење и иновации.

Компетенциите на административниот кадар од министерствата се неповрзани и се преклопуваат, што претставува дополнителна пречка во обезбедување на квалитетни информации, потребни за МСП.

И покрај недоволната ефективност на одредени владини политики за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, битно е да се нагласи дека постои

свест за значењето на претприемништвото и со консултација на приватниот сектор во однос на донесување на одлуките кои ги тангираат МСП, како и со користење на искуствата на ЕУ во профилирање на идните политики, претприемништвото може да стане значаен фактор во динамизирање на економскиот раст и развој и во Р. Македонија.

Во понатамошниот текст ќе бидат систематизирани одговорите на прашањата од третиот дел од анкетниот лист, каде ќе се оцени пристапот до финансиските средства за МСП. Така:

1. На прашањето (со повеќекратен избор) кои се најчести извори на финансиски средства за Вашиот бизнис, 73% од анкетираниите претприемачи одговориле сопствени средства, 60% одговориле дека тоа се банките, 15% одговориле позајмици од семејството и пријателите, додека само 7% од испитаниците одговориле дека главните извори на финансирање на нивниот бизнис се останатите алтернативни извори на финансирање, како на пример финансирање преку лизинг, франшиза, факторинг и сл.

Овие податоци упатуваат на заклучокот дека сè уште најголемиот дел од претприемачите се потпираат на сопствените заштеди, каде заедно со позајмиците од пријателите овој извор на финансирање, кој во литературата се нарекува 3F пари (пари на сопственикот, на семејството и пријателите), заедно претставува дури 88% од вкупните извори на финансирање на МСП. Како втор главен извор на финансирање на МСП се банките. Кредитниот волумен на банкарскиот сектор во последните неколку години значајно се зголеми, со што се зголеми и понудата на кредити за МСП. Користењето на алтернативните извори на финансирање во Р. Македонија е сосема незначително, и покрај нивното опфаќање во правниот систем. Главна причина за оваа состојба е недоволно развиената свест за предностите кои алтернативните извори на финансирање ги нудат. Лизингот на возила во Р. Македонија има широка примена, што не е и случај со лизингот на производствената опрема. Во Р. Македонија постојат успешни примери на франшизирање, што укажува дека се увидени предностите од овој вид на финансирање. Имено, изгледите за профитабилно работење на франшизирано претпријатие се поголеми во однос на некое друго ново претпријатие, па така банките повеќе се заинтересирани за кредитирање на претпријатијата кои работат со под франшиза.

2. Во однос на прашањето како го оценувате пристапот до банкарските кредити од страна на малите бизниси, 68% од анкетираниите претприемачи одговориле дека пристапот за малите бизниси до банкарските кредити е многу тежок, банките бараат премногу информации, обезбедување со недвижен имот, а воедно и дека процедурите се доста комплексни. 22% од испитаниците одговориле дека пристапот до банкарските кредити за малите бизниси е екстремно тежок за новите претпријатија на пазарот, додека само 10% одговориле дека е лесен, доколку претпријатието има добра финансиска историја.

Следува заклучокот дека токму поради високите хипотеки, комплексни процедури, високите трансакциски трошоци, обемот на информациите кои што ги бараат банките, малите бизниси потешко се одлучуваат на банкарските кредити како извор за финансирање на својот бизнис. Од друга страна пак, банките не располагаат со доволно информации за малите бизниси, посебно за новите баратели на кредити. Всушност и банките немаат доволно расположливи извори на информации за малите бизниси, имајќи го предвид фактот дека во Р. Македонија сè уште не функционираат приватните информативни бироа. На тој начин банките не можат да ги добијат потребните информации за бонитетот и финансиската историја на клиентот.

3. При оценката на висината на каматната стапка 73% од претприемачите се изјасниле дека каматата на кредитите од банките е висока.

Ова е најверојатно поради тоа што МСП се класифицирани како високоризични клиенти со недоказан бонитет при работата. Ова го потврдува и одговорот на испитаниците во врска со прашањето дали чувствувате дека полесно би добиле кредит доколку сте сопственик на големо претпријатие, отколку на мало претпријатие, каде:

— 89% од испитаниците се изјасниле дека апсолутно полесно би добиле кредит како големо претпријатие, малите претпријатија им се поризични на банките и затоа кредитите за малите претпријатија се со повисока каматна стапка;

— Само 11% се изјасниле дека мислат дека за банките нема разлика дали се мало или големо претпријатие

4. Во однос на прашањето дали сметате дека донаторските програми на USAID, UNDP, EBRD се ефективни и придонесуваат за зголемување на вработеноста и бројот на креираните претпријатија, само 19% од анкетираниите претприемачи одговориле позитивно.

Најверојатно главната причина за ваквиот став на испитаниците е принципот на работа на овие програми, кои не се поврзани директно со приватниот сектор, туку главно работат преку владините тела. На тој начин, донаторските активности во Р. Македонија се слабо поврзани со пазарните потреби, што води кон нивна неефективност во креирање на нови претпријатија, а со тоа и креирање на вработеност.

Од неформални разговори со претприемачите, кои не се опфатени во анкетата добиени се сознанија дека истите сметаат дека со овие програми се трошат огромни ресурси, а дека нивните реални ефекти за работата на приватниот сектор се незначителни.

5. При согледување на состојбата со искористеноста на ЕУ програмите достапни за македонските МСП, на прашањето дали имате аплицирано за некоја од програмите на ЕУ достапни за македонските МСП, само 8% одговориле позитивно, додека 92% одговориле негативно.

На прашањето која е главната причина поради која не аплицирате за ЕУ програмите, добиени се различни одговори, кои би можеле да се систематизираат во следниве точки:

- програмите се премногу комплексни;
- незнаење на претприемачите каде да се обратат за потребните информации и која институција е најсоодветна;
- немање на искуство во аплицирање и справување со процедурите на овие програми;
- немање на доволно на финансиски капацитет за реализација на проектот, имајќи го предвид фактот што најголемиот број на програми се на принципот на кофинансирање;
- немање на доволно средства за истражување, со што се оневозможува воведување на иновации кои се најрелевантни за добивање на финансиските средства од проектот.

6. На прашањето кое е поставено во форма на кои се главните проблеми со кои се соочува Вашиот бизнис при работа, добиени се разни описни одговори, кои се набројани подолу:

- ограничување во работењето од страна на инспекциите, управата за јавни приходи и сл. кои го дестимулираат развојот на претпријатието;
- несоодветни и променливи одлуки на властите во однос на прашањата кои ги тангираат МСП и претприемачите;
- неконсултирање на приватниот сектор при донесување на какви било одлуки кои ќе влијаат врз работењето на претпријатијата;
- честа промена на законите, што предизвикува несигурност во работењето на претпријатијата;
- несоодветна даночна политика, која не е во функција на стимулирање на развојот на претприемништвото;
- тешкотии во наплатување на побарувањата;
- тешкиот пристап до финансиски средства со високи каматни стапки, со висока хипотека, главно обезбедување со недвижен имот, како и комплексна документација при обезбедување на кредити преку банките;
- неефективност на институциите при обезбедување на информации потребни за работата на МСП; некористење на електронската комуникација од страна на владините министерства и агенции како би се скратило долгото време за обезбедување на истите;

Од наведените одговори на анкетираниите претприемачи заклучуваме дека во најголем дел, како главна пречка за нивното работење претставуваат владините политики, мерки и инструменти кои се однесуваат на МСП и претприемништвото. Имено, и покрај зголемувањето на свеста за значењето на претприемништвото, како мотор на развојот на економијата и пропишување на бројни програми за развојот на претприемништвото, неопходно е понатамошно дејствување на ова поле, ставајќи ги во функција де јуре пропишаните политики, мерки и инструменти за поддршка на МСП и претприемништвото, со што ќе се овозможи создавање на поповолна бизнис клима во општеството, со разни стимулации, иземања од правилата за МСП и претприемачите, кои претставуваат стожер на економијата.

7. На последното прашање од анкетата кои се Вашите препораки за подобрување на деловното опкружување во Р. Македонија, добиени се повеќе различни описни одговори и тоа:

- Да се намали мешање на државата во работењето на приватниот сектор, т.е. овозможување на она што се нарекува слободен пазар, по примерот на развиените европски земји;
- Поголема стабилност и постојаност при донесување на законите. Имено, да се елиминира брзата промена на законите, за да се создаде постабилно макроекономско опкружување;
- Воведување на даночни стимулации и изземања за новите мали бизниси неколку години од нивното основање, кои се сè уште кривки на почетокот во своето работење и кои не можат да го издржат конкурентскиот притисок, намалување на казните кои се однесуваат за МСП од страна на Управата за јавни приходи;
- Олеснување на пристапот до финансиски средства од страна на банките;
- Поголема финансиска стимулација на претпријатијата за воведување на иновации. Имено, претпријатијата се соочуваат со недостиг на финансиски средства за истражување и развој и подготовка на инвестициски програми, што е главната причина за нивна некавалитетна подготовка. Воедно, услугите на институциите кои вршат поддршка на МСП и претприемништвото се премногу скапи за МСП. Неопходно е покривање на сите трошоци на претпријатијата кои ќе воведат успешна иновација.
- Намалување на дисперзираноста на контакт точките одговорни за ЕУ програмите, кои создаваат конфузија кај претприемачите не знаејќи кај која институција да се обратат, т.е. која е вистинската и наместо тоа формирање на една единствена институција која на едно место ќе може да ги обезбеди сите потребни информации за аплицирање за ЕУ програмите.
- Постапување на стручни кадри во институциите одговорни за обезбедување на било какви услуги и информации потребни за работата на МСП;
- Користење на искуствата на развиените европски земји во поддршка на развојот на МСП и претприемништвото при креирање на стимулативната бизнис клима во Р. Македонија.

Од извршената анализа на спроведената анкета јасно се гледа дека претприемачите не се доволно информирани за мерките на поддршка на малите и средните претпријатија и претприемништвото во Р. Македонија.

Од тука може да се заклучи дека неопходно е понатамошно промовирање на претприемништвото, за кое веќе постои развиена свест. Воедно, неопходно е и дооформување на политиките, мерките и инструментите на поддршка на МСП и претприемништвото, во насока на зголемување на нивната ефективност. За сето ова постојат добри практики и искуства на одделни земји-членки на ЕУ, како и на ниво на целата ЕУ, кои би биле применливи кај нас и кои би овозможиле креирање на претприемнички дух во општеството.

2. Добри и лоши страни на мерките на поддршка на развојот на МСП во Р. Македонија - *SWOT* анализа

Земајќи ги предвид досегашните анализи и истражувања во трудот во однос на мерките на поддршка на развојот на МСП во Р. Македонија, преку анализата на силните и слабите страни на преземените мерки на поддршка на МСП и претприемништвото, како и можностите и заканите на мерките на поддршка на МСП и претприемништвото, доаѓаме до следниве констатации:

Силни страни на постоечките мерки на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

- Со потпишување на Европската повелба за мали претпријатија во 2003 година Р. Македонија стекна обврска постојано да работи на подобрување на претприемничкото опкружување во земјата. Со тоа се зголеми свеста на политичко ниво за значењето на МСП и претприемништвото за динамизирање

на економскиот раст и развој на земјата и за потребата од посебен третман на истите.

- Јакнење на свеста на политичко ниво за значењето на МСП и претприемништвото доведе до воспоставување на широк диверзитет на мерки за поддршка на МСП и претприемништвото. Имено, воспоставена е инфраструктура за институционална поддршка на претприемништвото преку разни иницијативи во рамки на владините министерства и агенции за поддршка на работата на бизнис инкубаторите, регионалните центри и разните мрежи на поддршка на МСП и претприемништвото.
- Постојење на висок потенцијал за развојот на бизнис инкубаторите и технолошките паркови во иднина. Всушност, веќе постојат успешно поддржани компании од бизнис инкубаторите во земјата. Иако, нивниот број не е голем, сепак ова е показател дека веќе се поставени контурите на овој вид на институции кои вршат поддршка на МСП и претприемништвото и доколку истите ги следат моделите на функционирање на високоразвиените европски земји, во иднина би можеле да го достигнат она значење кое истите го имаат за високоразвиените европски земји во поддршка на МСП и претприемништвото.
- Особено е битно да се нагласи заинтересираноста на младите лица за волонтирање и следење на обуки во бизнис инкубаторите, посебно на стручните кадри од информациските науки, особено оние кади од секторот за развој на софтвер, графички дизајн, веб дизајн, креирање на нови маркетинг стратегии и сл. Со оглед на расположливоста на стручни кадри од ИТ секторот, во Р. Македонија постои висок потенцијал за развој на технолошките паркови во областа на ИКТ. Поддршката на компании од овие области е особено значајна, поради нивната доходност, што е особено битно за зголемување на БДП и обезбедување на траен раст и развој на економијата.

Слаби страни на мерките на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

- И покрај тоа што во Р. Македонија постои широка лепеза на политики, мерки и инструменти за поддршка на МСП и претприемништвото, процентот на претпријатијата кои што ги користат услугите од воспоставените институции за таа намена е многу мал. Имено, услугите не ги задоволуваат потребите на МСП,

а воедно и кадарот во институциите кои вршат поддршка на МСП и претприемништвото нема доволно познавање за потребите на приватниот сектор, посебно технолошко ориентираните претприемачи. Услугите на овие институции, особено услугите на приватните консултантски претпријатија претежно се сконцентрирани во Скопје опслужувајќи ги главно претпријатијата кои се во можност да ја платат цената на овој тип на услуги.

- Претежно сите институции - бизнис инкубаторите, *start-up* центрите, регионалните центри, коморите, главно зависат од финансиските средства на донаторите. Во исто време постојат високи трошоци по единица ново креирано работно место од страна на донаторите. Имено претпријатијата кои се формирани со овие програми доживуваат висок процент на неуспех уште во првите години од постоењето, па така претпријатијата не успеваат да постигнат пораст и да генерирајќи нови работни места, што доведува да трошоците по единица ново креирано работно место бидат многу високи, а донаторските програми да бидат неефективни во разрешување на проблемите со невработеноста.
- Програмите на ЕУ наменети за малите и средните претпријатија се многу малку искористени од страна на македонските мали и средни претпријатија. Всушност, малите и средните претпријатија бележат најмало учество во овие програми, за разлика од граѓанските асоцијации, властите и универзитетите кои бележат најголемо учество при аплицирање во проектите.

Можности за развој на мерките на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

- Зголемување на свеста на политичко ниво за значењето на претприемништвото ќе стимулира создавање на поволен амбиент за развој на претприемништвото. Со тоа претприемништвото повеќе ќе се интегрира во владините документи и стратегии, а воедно и владините мерки и стратегии ќе бидат насочени кон развој на претприемништвото. Намалување на даночната оптовареност на малите бизниси во насока на стеснувањето на даночната основа и воведувањето на ефективни даночни стимулации и иземања стимулативно ќе влијае на развој на претприемничкото опкружување во Р. Македонија. Успешно зголемување на извозот од страна на македонските мали и средни претпријатија може да се

постигне со намалување на административните документи за извоз, и намалување на бројот на деновите за нивна обработка.

- Зголемена понуда на кредити може да се постигне со влез на повеќе странски банки во Р. Македонија, што би довело до зголемување на кредитниот волумен за поддршка на бизнис секторот, посебно МСП, а конкуренцијата помеѓу нив ќе овозможи намалување на каматните стапки и трошоците за кредитите. Во Р. Македонија постои потенцијал за развој на алтернативните извори за финансирање на МСП по примерот на развиените земји-членки од ЕУ, што укажува нивното опфаќање во правниот систем на Р. Македонија.

Проблемот со асиметрични информации во Р. Македонија би можел да се олесни со воспоставување на приватни информациони бироа кои ќе обезбедуваат информации за бонитетот на клиентите. Со тоа ќе се намали ризикот на банките во позајмување на МСП, што ќе доведе до намалување на каматните стапки за кредитите наменети за овие претпријатија.

Од особено значење ќе биде и создавањето на единствена институција која ќе овозможи обезбедување на сите информации на едно место за достапноста на ЕУ фондовите за Р. Македонија, доведувајќи на тој начин до зголемување на нивната искористеност од страна на македонските МСП.

- Постојењето на широк диверзитет на универзитети, а со тоа и постојано исфрлање на образовен кадар кој полесно ќе може да ги оцени можностите, да преземе ризик и да се вклучи во деловен потфат. Посебно значаен е стручниот кадар од техничките факултети, особено ИКТ, кои се оценуваат како најдоходовни, со најголем удел во создавањето на БДП, овозможувајќи на тој начин траен раст и развој на економијата.

Закани за развојот на мерките на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

- Институциите во Р. Македонија, посебно оние за поддршка на МСП се непредвидливи во своето работење, главно поради нивното функционирање со финансиските средства од странските донатори и постојано продолжување на практиката за добивање на поддршка само од донаторите.

- Недоволно вмрежување на институциите и преклопување на компетенциите на административниот кадар.
- Неразвиен финансиски пазар и недоволно знаење за алтернативните извори на финансирање на претпријатијата. Воедно, и недоволна застапеност на микрофинансирањето на малите бизниси, што би претставувало значаен извор на финансиски средства особено за новите штотуку етаблирани претпријатија на пазарот.
- Тешкотии и проблеми во процесот на интеграцијата кон Европската Унија.

3. Можности за користење на европските искуства за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија во селектирани области

Од претходно извршената анализа на бизнис климата и ефективноста на преземените политики, мерки и инструменти за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија утврдивме дека, иако, веќе се воспоставени политики и мерки на креирање на претприемничкиот дух во Р. Македонија, неопходно е понатамошно зголемување на нивната ефективност, што ќе доведе до подобрување на бизнис климата во Р. Македонија. Во таа насока особено е битно да се потпреме на европските искуства, т.е. најдобрите европски практики за поддршка на МСП, кои би биле применливи во нашите услови и кои би можеле да послужат како модел и рамка за креирање на стимулативна политика за раст и развој на МСП во Р. Македонија.

а) Можности за користење на европските искуства во подобрување на институционалната поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија

Во Р. Македонија многу мал дел од претпријатијата ги користат услугите на постојните институции кои што вршат поддршка на развојот на МСП, почнувајќи од услугите на бизнис инкубаторите, бизнис *start-up* центрите, услугите на деловните мрежи кои што вршат поддршка на МСП, па се до разните консултативни центри кои нудат совети и информации за развојот на МСП. Имено, постои голема неинформираност за овие институции, а во исто време потребно е подобрување на

квалитетот на услугите кои што ги нудат овие институции, притоа, користејќи ги искуствата и најдобрите практики на развиените европски земји.

Бизнис инкубаторите и технолошките паркови значително влијаат врз подобрувањето на бизнис климата. Имено, применувајќи нови поефикасни методи и техники на работа доаѓа до технолошки развој на земјата. Воедно, бизнис инкубаторите и технолошките паркови овозможуваат зголемување на бројот на работните места по ниска цена за единица работно место. За таа цел на бизнис инкубаторите и технолошките паркови треба да се гледа како на исплатлива инвестиција, каде со поддршка на МСП во најранливиот период од нивниот развој, на долг рок, може да се генерира стабилен и одржлив раст и развој на економијата.

Во Р. Македонија за сега не постојат технолошки паркови, меѓутоа постојат потенцијали за отворање на истите во најдоходовниот сектор, т.е. информациско-комуникацискиот сектор, каде што главната придобивка ќе биде трансфер на знаењата од универзитетите и истражувачките центри кон стопанството. Во создавањето на успешни бизнис инкубатори и технолошки паркови, Р. Македонија треба да ги искористи најдобрите искуства и практики на земјите-членки на ЕУ во профилирање на моделот на бизнис инкубаторите и нивното успешно интегрирање во пошироката локална заедница.

Во Европската Унија постои широк диверзитет на бизнис инкубатори. Во ЕУ бизнис инкубаторите главно се финансираат од локалните власти, а помалку од донаторските програми, за разлика од македонските бизнис инкубатори кои главно се потпираат на финансиските средства од донаторите. На тој начин кај бизнис инкубаторите од ЕУ се одликуваат со постојаност во работата, одбегнувајќи ја зависноста во работата од донаторите. Карактеристично е и тоа што во ЕУ се оди кон осамостојување на инкубаторите, т.е. намалување и на финансирањето од јавните власти, за што се преземаат бројни иницијативи.

Бизнис инкубаторите во ЕУ имаат и поголем физички капацитет со можност да опслужат голем број на станари, за разлика од македонските бизнис инкубатори, кои се простираат на мала физичка локација опслужувајќи мал број на станари.

За развој на успешни бизнис инкубатори во Р. Македонија неопходно е:

- Профилирање на модели на бизнис инкубатори по примерот на успешни бизнис инкубатори од развиените европски земји, споредувајќи се со нивните стандарди и практики;
- Достапност на повеќе ресурси за работата на бизнис инкубаторите, како на пример преку пренамена на стари административни згради, исто така за купување на административни згради, промовирање на разни форми на партнерство при основање на бизнис инкубаторот и сл.;
- Интегрирање на активностите на бизнис инкубаторите во развојните стратегии на пошироката локална заедница;
- Обезбедување на висококвалитетни услуги по примерот на најдобрите европски практики и тоа: обука за претприемачите, бизнис совети, технолошка поддршка, финансирање и сл.;
- Развој на виртуелни инкубаторски услуги, кои претпријатија ќе може да ги користат и после “дипломирањето”;
- Постигнувањата на бизнис инкубаторите периодично да бидат проценувани со цел предвреме да се открие отстапување од планираното. Ова е типична практика за поголемите и поуспешните инкубатори од ЕУ;
- Зголемување на стручноста на менаџерскиот кадар, со постојани обуки и надградувања на вештините, клучно за успешност во функционирањето на бизнис инкубаторот;
- По примерот на европските земји каде постојат национални мрежи на бизнис инкубаторите, за Р. Македонија особено е битно да се создаде национална мрежа каде бизнис инкубаторите ќе бидат поврзани помеѓу себе, разменувајќи ги најдобрите практики и искуства, а потоа и нивно интегрирање во европските мрежи на бизнис инкубатори. На ниво на ЕУ постои Европска мрежа на бизнис инкубатори (European Business Network-EBN).
- Неопходно е подготовка на посебна стратегија од страна на властите, со цел зголемување на свеста на претприемачите за услугите кои бизнис инкубаторите ги нудат, како и бенефициите од користење на нивните услуги. Само на тој начин бизнис инкубаторите ќе можат да ја постигнат својата основна функција, а тоа е создавање на стабилен и одржлив развој во економијата.

Во Р. Македонија воспоставена е и широка **мрежа на центри за поддршка на МСП**. Сепак, услугите на овие центри недоволно се користат од страна на

претприемачите што укажува на нивната неефективност и неусогласеност на потребите на претприемачите. Овие институции би можеле да имаат големо значење за претпријатијата обезбедувајќи им пакет на услуги и поврзување, со цел изнаоѓање на најефективни решенија.

По примерот на европските земји во обезбедувањето на финансиски средства за функционирање на овие центри треба да учествуваат покрај властите и разни асоцијации, организации, комори, банки и сл.

За подобрување на функционалноста на овие центри најпрвин неопходно е да се обезбеди квалификуван стручен кадар, кој ќе располага и со техничка, правна и со бизнис експертиза. Тука, особено се нагласува значењето на познавањето на пазарните потреби на претприемачите, нешто што недостасува во профилот на кадарот кој е вработен во нашите бизнис мрежи и регионални центри за поддршка на МСП и претприемништвото.

Неопходно е да се зголеми квалитетот на услугите на овие центри, зголемувајќи го во исто време и диверзитетот на понудените услуги. Обука за аплицирање во јавните набавки, би можела да биде една од позначајните услуги кои меѓу останатите би се обезбедувале од овие центри. По примерот на европските земји, за овие центри неопходно е нивно вмрежување со европските мрежи, како би се зголемила нивната информираност за пазарот и легислативата на Европската Унија, како и информираност за потенцијални европски партнери.

Регионалните и националните мрежи за поддршка на МСП. Во ЕУ организираат семинари за обуки за разните ЕУ програми, како и денови на средби, кои однапред се организирани и ги инволвираат потенцијалните партнери од разни земји. Овие средби главно се организираат на секторска основа во вид на егзибиции.

Подобрување на ефективноста во работењето на Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Р. Македонија може да се постигне со обезбедување на квалитетен кадар, кој ќе ги познава реалните потреби на претприемачите. Во исто време неопходно е и обезбедување на квалитетни услуги, кои исто така ќе бидат

адекватни на потребите на претприемачите. За да се зголеми ефикасноста на програмите на АППРМ неопходно е да се зголеми нивниот буџет.

Најзначајно е Агенцијата постојано да ги следи и истражува потребите на претприемачите и да ги креира своите политики и мерки во насока на задоволување на нивните потреби, поврзувајќи ги локалните информативни центри во мрежи со информативните центри на регионално и национално ниво, како и со мрежите на ниво на Европската Унија, т.е. поврзување со Европската мрежа на претпријатијата.

При примената на најдобрите искуства и практики од европските земји улогата на државата не е спорна и истата се оправдува од повеќе автори за земји во развој како што е Р. Македонија, чија инфраструктура е нова и сè уште не е дооформена со недоволно развиена пазарна структура. Меѓутоа, улогата на државата треба да се сведе во давање на насоки за изградба на нова, модерна инфраструктура по примерот на успешните искуства од развиените европски земји.

б) Можности за користење на европските искуства во подобрување на владината политика на поддршка на МСП и претприемништво во Р. Македонија

Во однос на **почнување на бизнисот**, Р. Македонија е рангирана на 6 место од вкупно 183 економии, според извештајот на *Doing Business* за 2012 година. Бројот на процедурите за започнување на бизнис е намален на 3, бројот на деновите за започнување на бизнис е 3 дена, трошоците за започнување на бизнис изнесуваат 2,4% од доходот по жител и не постои минимален капитал кој што треба да се плати за започнување на бизнис. Во овој поглед Р. Македонија бележи подобрување на состојбата во споредба со минатото, како и во споредба со земјите-членки од ЕУ.¹⁹²

Во однос на законодавството, правното и регулаторното опкружување, сè уште не е во доволна мера стимулативно за развој на МСП. Воедно, и европските директиви не се во целост преземени. При креирање на политиката особено е битно да се разгледува влијанието на новото законодавство врз МСП, осигурувајќи се дека истото нема дополнително да ги оптовари МСП. Власта на Р. Македонија по примерот на Европската комисија треба да работи на поедноставување и подобрување на законодавството кое што ги тангира малите и средните претпријатија. Европската

¹⁹² Види: *Doing Business in a More Transparent World*, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington, 2012, p. 17

комисија за да се осигури дека новото законодавство не ги дополнително оптоварува МСП се предводи од следниве принципи, кои креаторите на политиката во Р. Македонија би можеле да ги имаат предвид при донесување на новото законодавство:¹⁹³

- сите нови предлози, кои може да имаат влијание врз МСП, да задоволуваат строги сигурносни услови;
- дозволено варирање на законодавството кога станува збор за микро, мали и средни претпријатија со цел избегнување на нивно дополнително оптоварување;
- специфични мерки на поддршка, даночно намалување или ослободување за МСП.

Интернационализацијата на македонските МСП е мала, поради недоволната конкурентност, како и поради недостаток на капитал и непознавање на странските закони, услови за продажба и културни разлики. Според извештајот на *Doing Business* за 2012 година Р. Македонија е рангирана на 67 место од вкупно 183 земји опфатени во Извештајот.¹⁹⁴ За Р. Македонија особено е битно да им обезбеди помош на македонските МСП при нивните извозни активности, пред се да им обезбеди информации за извозните пазари, помош за промоција на извозните производи, како и финансиска помош преку извозни кредити, извозни гаранции и извозно осигурување. За остварување на овие цели Р. Македонија би можела да ги искористи искуствата на ЕУ. Во ЕУ во 2010 година стапи на сила Директива за услуги со која им се олеснува на земјите-членки да ги понудат своите услуги на останатите европски земји, овозможувајќи им намалување на бирократијата и охрабрување за работа надвор од своите земји. Со оваа Директива беше утврдено назначување на контакт точки, кои ќе им нудат совети и помош на сите заинтересирани претпријатија за продажба на нивните услуги на странските пазари.¹⁹⁵

Со цел зголемување на извозните активности, надминување на јазичните бариери, недостаток на знаењето за странските пазари, Р. Македонија мора да го искористи искуството на ЕУ и да креира широка мрежа на деловна поддршка на

¹⁹³ *Малите бизниси се нашиот приоритет, Европа е добра за МСП, МСП се добри за Европа*, Европска Комисија, Генерален директорат за претпријатија и индустрија, стр.5

¹⁹⁴ *Doing Business in a More Transparent World*, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington, 2012, p.75

¹⁹⁵ European Commission: *The EU Single Market, Directive on Services in The Internal Market*, 2012 http://ec.europa.eu/internal_market/services/services-dir/index_en.htm

извозно ориентираните претпријатија. Во ЕУ постојат 550 контакт лица на Европската мрежа на претпријатија, кои им нудат помош и информации на малите и средните претпријатија околу европското законодавство, изворите на финансирањето, јавните набавки и сл. По примерот на ЕУ, каде постои порталот “Вашата Европа”¹⁹⁶, во Р. Македонија може да се креираат портали кои ќе нудат информации за претприемачите при нивните деловни релации со ЕУ.

Р. Македонија, како и земјите-членки на ЕУ се соочуваат со мала инволвираност во **јавните набавки**. Со цел поголемо вклучување на МСП во јавните набавки во ЕУ е воведен нов код на добри практики за јавните набавки, кој нуди решенија за малите претпријатија и тоа: подобрување на пристапот до информации за малите претпријатија, обезбедувајќи им информации за аплицирање на јавните тендери, намалувајќи ја големината и комплексноста на договорите, документацијата, административните и финансиските трошоци. Преземената мерка на ЕУ, Р. Македонија може да ја искористи како модел за воведување на добри практики за јавните набавки и олеснување на пристапот и склучување на јавните договори од страна на МСП.

Образованието во Р. Македонија не е доволно насочено за промовирање на претприемничка култура. Всушност, не постои доволно развиена свест за претприемништвото. Неопходни се реформи во образовниот процес, со цел вклучување на предметите за Европската Унија и економски и бизнис теми уште во пониските години. “Население кое подобро го разбира своето глобално опкружување и функционирање на економијата ќе може подобро да се приспособи на новите трендови во светската економија”.¹⁹⁷ Неопходно е зајакнување на претприемничката култура, преку воведување на претприемништвото како предмет од најраните години. Со тоа претприемништвото не само што ќе ги образува младите, туку и ќе ја поттикне нивната креативност и одлучност да преземат иницијатива, што ќе придонесе за создавање на претприемнички дух во општеството. Во Европската Унија претприемништвото е дел од образовниот процес уште во средното образование. Во земјите-членки на ЕУ се промовираат мини компаниите кои ги раководат ученици од средни училишта, како начин за воведување на тинејџерите во светот на бизнисот. Истражувањата покажуваат

¹⁹⁶ Види пошироко: YourEurope, <http://ec.europa.eu/youreurope/>

¹⁹⁷ Јозеф Брада, Таки Фити, *Македонски син извештај*, Програма за развој на Обединетите Нации, стр.98 <http://www.razvoj.org.mk/assets/brc%20members.pdf>

дека 20% од учениците кои зеле активно учество во ваквите програми одлучиле да започнат сопствен бизнис.¹⁹⁸ По примерот на ЕУ за Р. Македонија особено е битно вклучување на претприемништвото не само во студиите по економија, туку и во техничките студии, бидејќи многу често бизнис идеите произлегуваат токму од студентите од техничките факултети.

За Р. Македонија особено е битно организирање на јавни информативни кампањи за зголемување на свеста и запознаеноста со програмите на ЕУ кои вршат поддршка на доживотното учење, како на пример Програмата за доживотно учење - Леонардо Да Винчи (Life Long Learning Program - Leonardo Da Vinci), наменета за финансирање во насока на задоволување на потребите за учење и знаење при стручна едукација и тренинг, Темпус 4 програмата (Tempus IV), со која се обезбедуваат грантови за проекти во доменот на образованието и обуките итн.¹⁹⁹ Поттикнувањето на МСП да инвестираат во доживотното учење во голема мера ќе биде условено запознаеноста за ЕУ програмите достапни за доживотно учење достапни за македонските МСП. Потребата за вработени кои ќе имаат различни професионални вештини кои постојани ќе ги надградуваат, ќе биде се по иманентна за малите и средните претпријатија во иднина. На тој начин, со цел зголемување на профитабилноста на малите и средните претпријатија, особено е битно што побргу да ја сфатат потребата од надградување и стручно усовршување и што побргу да се во програмите на Европската Унија наменети за доживотното учење.

Оданочувањето во Р. Македонија се уште не е доволно стимулативно за малите и средните претпријатија и покрај постоењето на даночни олеснувања за микро претпријатијата. Имено, во Р. Македонија постои ниско даночно оптоварување, меѓутоа поголем проблем се административните пречки, строгоста на Управата за јавни приходи, високите казни за МСП, неадекватните кадри и сл. За Р. Македонија особено е битно да ги преземе Европските директиви во поглед на оданочувањето и да

¹⁹⁸ *Малите бизниси се нашиот приоритет, Европа е добра за МСП, МСП се добри за Европа*, Европска Комисија, Генерален директорат за претпријатија и индустрија, стр.14

¹⁹⁹ Види пошироко: Велимир Ј. Стојковски, *ЕУ програми за мали и средни претпријатија во Македонија*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје, 2010, стр. 25-27

ги примени најдобрите практики од ЕУ со цел креирање на стимулативен даночен систем за македонските МСП. Ова би значело.²⁰⁰

- Креирање на стабилно и регулаторно опкружување, како начин за спроведување на принципот “*think small first*” во оданочувањето. Честата промена на даночните закони и даночните процедури значи повисоки трошоци за усогласување од страна на малите и средните претпријатија, па затоа истите треба да се сведат на минимум.
- Поефективното користење на едношалтерскиот систем би значело намалување на информационите трошоци. Во најголем дел од земјите-членки комуникацијата околу даночното регистрирање се врши по електронска пошта, а во некои земји-членки на ЕУ се обезбедуваат и лични посети од даночните службеници за оние претпријатија на кои им се потребни понатамошни совети.
- Наменски информации за даночните проблеми им помагаат на малите бизниси да ги намалат трошоците. Даночните закони обично ги покриваат сите видови на економски трансакции. Особено е битно малите бизниси да не се оптоварени со непотребни информации. За таа цел корисно би било постоење на разни информативни канали и тоа: интернет страни, брошури, трговски комори, семинари, “кол - центри”, посети од даночни службеници и сл.
- Помош на малите бизниси при промена на даночните закони. Промената на даночните закони предизвикува неизвесност кај претприемачите околу идниот даночен третман на нивните трансакции. При промена на даночните закони неопходно е навремено информирање на претприемачите што ќе им помогне во прилагодување. Информациите за измените можат да се достават првин со една општа е-пошта, а потоа зависно од профилот на бизнисот да се изврши филтрирање на информациите, за да претприемачите не бидат оптоварени со непотребни и конфузни за нив факти.
- Потполнување на даночните извештаи. МСП за разлика од големите претпријатија обично не се инволвирани во покомплицирани трансакции. На тој начин и даночните документи кои ги потполнуваат би требало да бидат на прв поглед пријателски структурирани, без покомплицирани термини и кратенки.

²⁰⁰ Stefaan De Baets, Jean De Lame, Antoniya Dorosieva and oth, *Simplified Tax Compliance Procedures for SMEs (Personal Income Tax, Corporate Income Tax, Payroll Tax)*-Final report of the expert group, European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry, June 2007, p.40-43

Воедно, при одредување на крајните рокови за малите бизниси треба да се имаат предвид проблемите кои ги имаат малите бизниси со комплексноста на даночните закони.

- Зголемување на употребата на електронско оданочување, би значело намалување на времето и трошоците за плаќањето на даноците, со што би се зголемила ефикасноста на даночниот систем.
- Намалување на казнените процедури со специјални информации за новите претпријатија. Овие информации за новите бизниси можат да се обезбедат преку семинари, обуки, лични посети од даночните службеници и сл. Во некои земји-членки на ЕУ успешно се покажала работата на посебни департмани за справување со новите претпријатија.

Подобрување на иновативноста на македонските МСП. Науката технологијата и иновативноста во Р. Македонија како главен движечки фактор за креирање на она што се нарекува економија базирана на знаење во Р. Македонија се маргинализирани, со маргинални трошоци за истражување и развој кои што се одвојуваат од БДП. Тоа можеме да го видиме од табелата подолу.

Табела 4.1 Трошоци за истражување и развој по години, како процент од БДП

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Бизнис сектор	0,02	0,01	0,003	0,015	0,03	0,03	0,04	0,04
Владин сектор	0,16	0,15	0,14	0,12	0,11	0,10	0,09	0,10
Високо образование	0,13	0,11	0,08	0,11	0,10	0,08	0,05	0,08
Вкупно	0,32	0,26	0,22	0,25	0,24	0,21	0,18	0,22

Извор: Национална програма за научно - истражувачка и развојна дејност во Р. Македонија (2012-2016), стр.9

Македонските МСП инвестираат многу малку средства за примена на иновативните технологии, па на тој начин располагаат со многу ограничен иновативен капацитет. За разлика од развиените европски земји во Р. Македонија не постои пазар на ризичен капитал, кој нуди финансиски средства за иновативните мали и средни претпријатија. Во исто времево Р. Македонија за разлика од развиените европски земји

не постојат никакви финансиски стимулации за инвестиции во иновативните технологии, а воедно и не постојат или се на почеток од својот развој институциите кои вршат поддршка на МСП во областа на иновациите.

За Р. Македонија, како мала земја со отворена економија, особено е битно да се адаптира на глобалните процеси, кои се засноваат на знаење за глобалните пазари, знаење за новите технологии и иновации. Овој императив за Р. Македонија уште повеќе се нагласува со одредбите на Лисабонскиот договор и Програмата “Европа 2020”, со што се предвидува Европа да се трансформира во општество на одржлив развој, кое ќе базира на знаење.²⁰¹ Во таа смисла, за Р. Македонија особено е битно да ја зајакне иновативната политика на поддршка на МСП, зацврстувајќи ги постојните мерки на поддршка и збогатувајќи ја со нови, користејќи го искуството на политиката на ЕУ во поддршка на иновативноста, како и размена на најдобрите практики со европските земји во однос на истражувачката политика, со цел воспоставување на општество кое ќе базира на знаење.

Во ЕУ, освен финансиска поддршка на иноваторите (преку постојните програми), се обезбедува и широка лепеза на услуги за поддршка на иноваторите, меѓу кои позначајни се:²⁰²

- Центар за помош околу права на интелектуална сопственост (Intellectual Property Rights Helpdesk-IPR Helpdesk), кој обезбедува информации, за прашања поврзани со FP7 Програмата;
- Бизнес иновативни центри (Business Innovation Centers-BIC), кои обезбедуваат услуги за иновативни бизниси на комерцијална основа;
- Мрежа за поддршка на европски е бизнис (European e-Business Support Network-eBSN), претставува едношалтерски систем за сите европски е-бизнис иницијативи претставени од јавните власти на национално, регионално и локално ниво, кои имаат за цел промовирање на усвојување на е-бизнис и информациско-комуникациската технологија кај малите и средните претпријатија;

²⁰¹ *Национална програма за научно-истражувачка и развојна дејност во Р. Македонија (2012-2016)*, стр.16

²⁰² European Commission, Enterprise and Industry, *Industrial Innovation-Overview of EU support for Innovation*, 2012, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/support/eu-support-for-innovation/index_en.htm#h2-1

— Алатка за развој на бизнис план (Business Plan Innovation Tool), услуга обезбедена преку интернет, која дава експертско мислење за бизнис планови, овозможувајќи им на претприемачите да видат како изгледа иновативен бизнис проект во очите на инвеститорот;

За Р. Македонија во процесот на интегрирање, како приоритетна цел неопходно е постојано зголемување на бруто трошоците за истражување и развој. Особено е битно зголемување на финансиската поддршка за развој на човечки ресурси, со зголемени вработувања, особено на млад кадар во научноистражувачки институции, зголемено вложување во научноистражувачки проекти, финансирање на истражувачки проекти во рамки на докторски и постдокторски студии, стимулирање на македонски научноистражувачки кадри да работат во странство одреден период и пренесување на знаењето потоа во Р. Македонија.²⁰³

Неопходно е зајакнување на технолошката инфраструктура, особено зајакнување на работата на иновативни центри и воспоставување на технолошки паркови, посебно во сферата на ИКТ, за кои искуствата на земјите-членки од ЕУ говорат дека претставуваат битен фактор за стимулирање на технолошки развој и зголемување на вработеноста. Во исто време неопходно е и нивно вмрежување во европските мрежи, со цел размена на најдобрите практики и искуства.

Неопходно е зајакнување на соработката помеѓу универзитетите, бизнис секторот и научноистражувачките центри.

Со цел да се постигне стимулирање на научната мисла, потребно е да се води сметка за младите иноватори, со креирање на посебен фонд за научни достигнувања и техничко - технолошки иновации.²⁰⁴ Само на овој начин Р. Македонија ќе може да се вклопи во современиот тренд на глобализација и да креира она што се нарекува општество базирано на знаење.

в) Можности за користење на европските искуства во подобрување на финансирањето за МСП во Р. Македонија

²⁰³ Види пошироко: *Национална програма за научно-истражувачка и развојна дејност во Р. Македонија (2012-2016)*, стр. 11-15

²⁰⁴ Види пошироко: *Национална програма за научно-истражувачка и развојна дејност во Р. Македонија (2012-2016)*, стр. 18-21

Во Р. Македонија воспоставени се темелите на нов и модерен банкарски систем. Сепак, банките нудат кредити со високи каматни стапки, кои го дестимулираат приватниот сектор од позајмувањето. Во исто време каматните стапки на македонските банки се значително повисоки во споредба со оние од ЕУ. На овој начин финансирањето преку банките за бизнис секторот, посебно за малите и средните претпријатија е скапо, а останатите алтернативни извори за финансирање не се развиени.

Имајќи го предвид фактот дека финансиите се сериозна пречка за започнување на бизнис на најголем дел од претприемачите, Р. Македонија мора да работи на подобрување на пристапот до финансии за малите и средните претпријатија, следејќи ги директивите на ЕУ во овој поглед и применувајќи ги најдобрите практики и искуства од ЕУ во подобрувањето на пристапот до финансии. За таа цел, најпрвин неопходно е создавање на развиен пазар на капитал, кој ќе биде интегриран во меѓународните текови на капитал, со развиен финансиски систем, поддржан од бројни комерцијалните, инвестициони и развојни банки, па се до специјализирани финансиски институции наменети за поддршка на МСП секторот. По примерот на европските земји, каде алтернативните извори претставуваат значителен извор на финансиски средства за МСП, во Р. Македонија неопходно е развој на истите, посебно на микро финансирањето, кое е од особено значење при обезбедувањето на микро заеми, кои им се потребни на МСП, а останатите финансиски институции најчесто не ги обезбедуваат. Во исто време неопходно е да се воспостави систем на постојано следење на финансиската поддршка на МСП, како би се добиле повратни информации за ефективноста на преземените политики и мерки, што ќе овозможи корекција и нивно правилно формулирање во иднина.

Неопходно е создавање на бизнис клима која ќе овозможи развој на ризичниот капитал во Р. Македонија, како и можност за обезбедување на дополнителен капитал преку акции и обврзници.

За развој на ризичен капитал во Р. Македонија неопходен е развој на пазарот на капитал, посебно на примарниот пазар на капитал. Всушност, емитувањето на хартиите од вредност е важен показател за успешноста и профитабилноста на претпријатијата, што ќе доведе до зголемување на атрактивноста на фирмата и зголемување на интересот за инвестирање од страна на институционалните инвеститори. На тој начин

владата треба да го стави својот фокус на внимание на развој на примарниот и секундарниот пазар на капитал, кој ќе го збогати со хартии од вредност од голем број на претпријатија, како и голем број на инвеститори кои ќе тргуваат на овој пазар. Неопходно е и подобрување на судскиот систем и подобрување во спроведување на правата на сопственост. Фокусот треба да биде ставен и на стимулирање на креирање на нови идеи, креирање на претприемничко опкружување и изработка на квалитетни проекти. Властите неопходно е да го стимулираат истражувањето и развојот, како на академското ниво, така и на претпријатијата, бидејќи иновациите се главен двигател на економскиот раст и развој. Претпријатијата неопходно е да инвестираат во човечки капитал, кој ќе генерира нови идеи и квалитетни проекти, кои од своја страна ќе го привлечат вниманието на инвеститорите во ризичниот капитал. И како најбитно е подигање на свеста за значењето на ризичниот капитал и негово промовирање како алтернативен инструмент во финансирање на малите и средни претпријатија.²⁰⁵

Европската Унија постојано одблизу ги набљудува финансиските пазари преземајќи разни мерки за зголемување на информираноста на МСП за пристапот до финансии, како што беше на пример Водич за МСП за нивна работа со банките од 2005 година. Од 1993 година исто така редовно се организираат средби помеѓу банките и МСП за да се пронајдат добрите практики и да се утврдат препораки за олеснување на пристапот на МСП до банкарските кредити.

Во ЕУ постои и Форум за финансирање на МСП, чија главна цел е надгледување на пазарната ситуација и охрабрување на нови пристапи за подобрување на пристапот до финансии.²⁰⁶

ЕУ постојано работи на зголемување на потенцијалот за гаранции, обезбедени од јавни, приватни или мешовити гарантни институции, со цел подобрување на пристапот на малите бизниси до финансии, односно, компензирање на недостатокот на колатерал за одделните мали и средни претпријатија.

ЕУ врши промоција и поддршка на развој на алтернативните извори на финансирање, особено бизнис ангелите. Во оваа насока, се поддржува формирање на

²⁰⁵ Види: Mrsik Jadranka, Lazarevski Dimche and Smokvarski Edi, *Evolution of the Venture Capital Financing for Growing Small and Medium Enterprises in Central and Eastern Europe Countries: The Case of Macedonia*, 15 May 2012, p. 8,9

²⁰⁶ European Commission, Enterprise and Industry, *Better Access to Finance*, 2012, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/index_en.htm

мрежи и платформи кои обезбедуваат средби помеѓу инвеститорите и иновативните бизниси кои бараат ризичен капитал низ цела Европа.

ЕУ постојано работи на создавање на единствен пазар на ризичен капитал. Во таа насока како клучен приоритет на ЕУ претставува подобрување на фрагментираниот пазар на ризичниот капитал во ЕУ. За остварување на оваа цел ЕУ работи на создавање на иновативен екосистем, кој ќе вклучува берза за иновативните компании. За развој на пазарот на ризичниот капитал ЕУ врши проширување на даночните ослободувања, како и намалување на социјалните давачки и даноците за младите иновативни компании. Така на пример Француската шема за млади иновативни компании од 2004 година обезбеди привремени даночни олеснувања и олеснувања од социјални давачки на повеќе од 2000 компании.²⁰⁷

За развојот на МСП во Р. Македонија неопходна им е финансиска поддршка и тоа не само во наталниот период, туку и во останатите фази од нивното работење. За таа цел создавањето на развиен пазар на капитал со развиен финансиски систем, со широка лепеза на извори на финансирање на македонските МСП, претставува главна задача за македонската економија.

- **Препорака за поефективно користење на ЕУ фондовите**

Лисабонската агенда предвидуваше остварување на конкретни цели до 2010 година. Главната цел беше Европа да стане најконкурентна, најдинамична економија, која ќе базира на знаење и ќе обезбеди одржлив економски развој, со поголема вработеност и социјална кохезија. Со нејзино завршување таа беше заменета со нова стратегија “Европа 2020”, каде за новата деценија беа одредени следниве стратешки приоритети: паметен раст (економија базирана на знаење и иновации), одржлив раст (економија со ефикасни ресурси) и инклузивен раст (висока стапка на вработеност, економска, социјална и територијална кохезија).²⁰⁸ Програмите на Заедницата

²⁰⁷EVCA Venture Capital White Paper, *Closing Gaps and Moving Up a Gear: The Next Stage of Venture Capital's evolution in Europe*, Brussels, 2010

²⁰⁸Прекутрупа за Европа: Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012, стр.4

претставуваат инструмент за остварување на целите од “Европа 2020”. Со цел поефективно користење на ЕУ фондовите, Р. Македонија најпрвин треба да дефинира развојна стратегија согласно стратегијата “Европа 2020” и тоа:²⁰⁹

- неопходно е дефинирање на националните цели, согласно стратегијата “Европа 2020”;
- дизајнирање на буџетот во насока на остварување на развојните политики и цели согласно стратегијата “Европа 2020”;
- предвидување на доволно финансиски средства за работата на контакт точките, како и разни активности за промоција;
- спроведување на детална анализа на новата повеќе годишна финансиска рамка за периодот од 2014-2020 година;
- спроведување на детална анализа на програмите за периодот од 2014-2020, идентификувајќи ги сите можни корисници, како и корисниците со најголем потенцијал за учество;
- обезбедување на финансиски инструменти за поддршка на учество во програмите;

Р. Македонија може да го искористи искуството на Хрватска како опција за решавање на проблемите кои ги има со слабата искористеност на ЕУ фондовите. Институциите во Хрватска кои ги менаџираат ЕУ фондовите се транспарентни и организационо добро поставени. Во Хрватска постои Централна канцеларија за развојна стратегија и координација на ЕУ фондовите, која е одговорна за целокупната координација на ЕУ фондовите.²¹⁰ Оваа канцеларија врши целосна координација на сите ЕУ програми достапни за хрватските претпријатија, ги објавува повиците на ЕУ програмите, организира обука за аплицирање на програмите, обезбедувајќи ги сите потребни информации.

Како главни препораки на македонските власти, за зголемување на искористеноста на ЕУ фондовите може да се наведат.²¹¹

²⁰⁹ *Прекутрупа за Европа: Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија*, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012, стр.43-44

²¹⁰ *Ministarstvo regionalnoga razvoja I fondova Evropske Unije*, 2012
<http://www.strategija.hr/Default.aspx?sec=82>

²¹¹ Види пошироко: Соња Ристеска, *Заостанувањето на Македонија во ефикасно искористување на ЕУ фондовите (ИПА, Рамковните Програми)*, Аналитика, Скопје, декември 2009, стр.11-16

- **Поголема координација на ЕУ фондовите.** Формирањето на една агенција или канцеларија која ќе ги координира сите програми на ЕУ, по примерот на Хрватска, во значителна мера ќе ја намали конфузијата кај граѓаните кај која институција да се обратат и која е вистинската. Неопходно е отворено и транспарентно работење на контакт центрите за ЕУ програмите, односно нивно јавно истакнување на веб страните, како заинтересираните лица би можеле лесно да ги добијат потребните информации.
- **Поголемо информирање на граѓаните преку разни промотивни кампањи.** Освен постоењето на контакт точки, достапни за јавноста, неопходно е нивно промовирање во јавноста, со цел за нивна поголема афирмација. Зголемување на свеста во јавноста за расположливите ЕУ фондови, може да се врши со разни механизми и тоа: со организирање на инфо - денови, со печатење на брошури, креирање на интернет форуми каде ќе може да се поставуваат најразлични прашања во врска со користењето на ЕУ фондовите и сл.
- **Поголема и постојана консултација на сите инволвирани страни при донесување на стратешки документи.** Особено е битно вклучувањето на Европската комисија, на владата, невладините организации како и останатите субјекти при донесување како на стратешките документи, така и на повеќегодишните национални стратегии.
- **Поголема едукација за ЕУ програмите.** Особено битна е неформалната едукација за зголемување на свеста и популарноста на ЕУ фондовите. Организирање на обуки, семинари и работилници, јавна кампања преку медиумите особено се покажуваат како успешни за зголемување на запознаеноста на јавноста со овие програми.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Врз основа на проучувањата на значењето на претприемништвото, политиките на поддршка на МСП и претприемништвото во земјите-членки на ЕУ, како и политиките на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, базирани на теоретски истражувања како и сопствени истражувања и практични сознанија за потребите на трудот, со компаративна анализа на состојбата со расположливите политики, мерки инструменти за поддршка на МСП помеѓу Р. Македонија и Европската Унија, доаѓаме до следниве заклучни согледувања:

1. Двигатели на развојот на современите економии се МСП и претприемништвото, кои претставуваат “мотори на развојот”. Значењето на МСП и претприемништвото за економскиот раст и развој на современите економии уште повеќе се зголеми со самиот факт што МСП беа во “срцето” на Лисабонската агенда во март 2000 година, каде беше утврдена цел Европа да стане најконкурентна и најдинамична економија која ќе базира на знаење, обезбедувајќи стабилен раст, вработеност и социјална кохезија. Притоа беше утврдено дека остварување на оваа цел ќе зависи од работата на малите и средните претпријатија. Во јуни 2000 година беше донесена Европска повелба за мали претпријатија, со што уште повеќе се нагласува значењето кое Унијата го придава на развојот на малите претпријатија.

Подобрување на перформансите на МСП претставуваат приоритет како за претходната декада, така и за декадата што доаѓа. Имено, во 2011 година беше воведен нов сет на акции за малите и средните претпријатија согласно стратегијата ” Европа 2020”, при што беа определени насоки на дејствување кои во крајна цел треба да доведат до подобрување на работата на МСП.

2. Значењето на МСП за економијата на земјите-членки на ЕУ е извонредно. Имено, МСП имаат позитивен нето - влез во однос на вкупниот број на претпријатијата, што укажува на нивното значење во креирање на вработеноста и БДП на економиите на земјите-членки на ЕУ. Воедно, бројот на МСП во однос на вкупниот број на претпријатија во ЕУ изнесува 99,8%, а нивното учество во вработеноста изнесува 67% во однос на вкупниот број на вработени во приватниот сектор.

3. Во денешното време на глобализацијата конкурентноста главно зависи од брзината со која производите можат да бидат понудени на пазарот како и техниките за намалување на трошоците во нивно производство. На тој начин, благосостојбата и вработеноста главно ќе зависат од брзината со која научно - технолошките откритија ќе бидат претворени во практични решенија. Европската Унија има висок потенцијал за иновативност, располагајќи со врвни истражувачи, претприемачи и компании познати по својата креативност, традиција и диверзитет. ЕУ презема бројни иницијативи за поддршка на иновативноста. Лисабонската стратегија содржи сет на политики и мерки кои се однесуваат на зголемување на иновативноста во ЕУ. Во Европската Унија сè повеќе се потенцира значењето на еко-иновациите, кои претставуваат иновации кои го намалуваат користењето на природните ресурси и кои го намалуваат испуштањето на штетни супстанции во околината.

4. Како составен и иманентен дел на претприемништвото, субконтракторските активности на МСП, овозможуваат бројни придобивки за МСП при работењето како субконтракторски претпријатија. Значењето на субконтракторските претпријатија е огромно за економиите на земјите-членки на Европската Унија, имајќи го предвид бројот на претпријатијата кои во ЕУ работат како субконтракторските претпријатија, како и бројот на вработените во овие претпријатија. Така во 2007 година во старите земји-членки на ЕУ (ЕУ-15) имаше 267 000 субконтракторски претпријатија кои обезбедуваат вработеност на 3,8 милиони луѓе. Во Европската Унија се преземаат бројни политики за промовирање и поддршка на субконтракторските МСП.

5. Работата во кластерите на МСП им овозможува создавање на екстерналии од научно - технолошки карактер. Всушност, постои позитивна корелација помеѓу иновативноста и кластерите, каде претпријатијата кои работат во рамки на кластерите бележат поголема иновативност, главно како резултат на специјализација на активностите и близината на истражувачките и лабораториските центри кои овозможуваат истражување и примена на сознанијата развиени и пронајдени на универзитетите. ЕУ води активна политика на поддршка на кластерите преку разни инструменти и иницијативи.

6. Претприемништвото претставува основа за развој и напредок на руралните области. Бидејќи руралните области зафаќаат голем дел од територијата на ЕУ, истите имаат значајни функции не само за популацијата која живее таму, туку и за целокупното општество во креирање на вработеноста и БДП. При таргетирање на мерките и инструментите на поддршка на претприемништвото во руралните средини,

не може да се применува една единствена стратегија за сите региони. Неопходно е разгледување на секој регион како засебна целина и определување на стратегија на развој според неговите карактеристики и специфичности. Ова посебно се оправдува со фактот што во ЕУ постои широк диверзитет на региони според нивната развиеност и културни одлики. За развој на претприемништвото во руралните средини на ЕУ се наметнува потребата од: добра комуникација и работа во партнерства која ќе го стимулира развојот на претприемништвото преку размена на најдобрите практики; при креирање на стратегиите на развој неопходно е консултирање на сите нивоа, од најниското до највисокото, со цел да се утврди дали избраната стратегија е правилна; стимулирање на иновативноста во руралните региони преку размена на најдобрите практики; подигање на свеста за претприемништвото во руралните региони преку разни информативни кампањи; креирање на пријателска клима за руралните претприемачи; поголема едукација за претприемништвото кај руралната популација итн.

7. Во ЕУ постои диверзифициран начин на финансирање на МСП и тоа финансирање преку банки, лизинг, факторинг, франшиза, бизнис ангели, пазарот на официјален ризичен капитал и сл., но сепак пристапот до финансиски средства за истите е ограничен. Ова особено се однесува на иновативните МСП кои се класифицираат како високоризични клиенти. Со цел да се стимулира развојот на иновативните претпријатија неопходни се координирани мерки на ниво на целата Европска Унија, како и на ниво на националните влади, во насока на олеснување на пристапот до финансии за претприемачите. Значењето на националните влади во обезбедување на финансиски средства за поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и претприемништвото се состои во правилно одбирање на мерките со кои вршат промовирање на изворите на финансирање за МСП, зголемувајќи ја во таа насока свеста кај претприемачите за различните алтернативни извори на финансирање. Во исто време доколку е неопходно, финансискиот и банкарскиот систем треба да се реформираат согласно новите принципи на современата пазарна економија. Владите неопходно е да ја воспостават и потребната поддршка за развој на алтернативните извори на финансирање. На тој начин неопходно е воспоставување на соодветна техничка инфраструктура, која ќе овозможи развој и успешно функционирање на бизнис ангелите. Воедно, неопходно е обезбедување на сите услови, т.е. обезбедување на стимулативна правна, даночна и регулаторна политика за развој на ризичниот капитал. Создавањето и успешното функционирање на институционалните

штедилници претставува уште еден приоритет на националните влади во развојот на модерен финансиски систем. За да преземените акции на владите бидат успешни неопходно е постојано мерење на ефектите од преземените акции врз подобрувањето на пристапот до финансиски средства за МСП, за да се утврдат отстапувањата од планираното и да се профилираат и преземаат соодветни мерки за подобрување на поддршката на МСП и претприемништвото во иднина.

8. ЕУ има високо развиена институционална поддршка на МСП и претприемништвото. На тој начин постојат бројни бизнис инкубатори кои нудат поддршка на новите претпријатија, со цел нивно успешно опстојување на почетокот од нивното работење. Иако, помеѓу одделни земји-членки на ЕУ постои разлика во бројот на бизнис инкубаторите, како и услугите што ги нудат, нивната организациона структура, големина, квалитетот на услугите кои ги нудат, можат да послужат како модел и рамка за профилирање на моделот на поддршка на бизнис инкубаторите во Р. Македонија.

9. Извонредно е значењето кое технолошките паркови го имаат за развој на малите бизниси преку користење на новите техничко - технолошки иновации развиени и пронајдени од универзитетите и истражувачките центри. Постои тесна позитивна корелација помеѓу постоењето на технолошките паркови во одделни економии и порастот на БДП. Имено, технолошките паркови иницираат создавање на иновативни производи и услуги, што директно е поврзано со порастот на БДП на економиите. Имајќи ги предвид предностите кои што произлегуваат од користењето на услугите на технолошките паркови, ЕУ врши активна поддршка и промовирање на развој на технолошките паркови, како за старите земји-членки на ЕУ, така и за новите земји-членки, во кои иако процесот на создавањето на технолошките паркови започна релативно доцна, истите имаат огромни мерки на поддршка на нивно создавање и функционирање.

10. Координирана активност на ЕУ со земјите-членки се обезбедува преку постоењето на широка лепеза на мрежи за поддршка на МСП и претприемништвото. Овие мрежи се одликуваат со различности во услугите, меѓутоа единственост во постигнувањето на својата цел, и тоа помош, советување и поддршка на развојот на МСП и претприемништвото. Мрежите вршат обезбедување на услугите на локално, регионално и национално ниво, интегрирајќи се со мрежите за поддршка на МСП и претприемништвото на ниво на ЕУ. Мрежите за поддршка на МСП и

претприемништвото овозможуваат пристап до совети и информации за претпријатијата, при тоа користејќи ги најдобрите практики и искуства.

11. Бројните програмите на ЕУ достапни за МСП укажуваат дека во ЕУ веќе постои развиена свест за значењето на МСП и претприемништвото за раст и развојот на економиите. Овие програми се достапни не само за земјите-членки на ЕУ, туку и за асоцијативните земји, како и земјите-кандидати за членство во ЕУ, што покажува дека преку пристапот и искористувањето на овие програми, ЕУ им го отвора патот на овие земји за побрзо и полесно интегрирање кон Единствениот пазар. Најголем број од програмите се финансирани од Европската комисија и Европската инвестициона банка, каде се придава особено значење на иновативноста на малите и средните претпријатија, како и иновативноста на претприемачите.

12. Многуге автори и истражувања покажуваат дека постои висока корелација помеѓу промовирање на претприемништвото и бројот на претприемачите кои ќе се одлучат да преземат претприемнички зафат. Всушност, создавањето на претприемничка култура во општествата води до зголемување на бројот на новоотворените бизниси. Водејќи се од овие постулати Европската комисија презема разни политики, мерки и инструменти на промовирање на претприемништвото и тоа: креирање на претприемничка култура преку воведување на претприемништвото во формалното и неформалното образование; промовирање на претприемништвото преку ТВ и други аудио - визуелни средства; организирање на разни денови, настани за промовирање на претприемништвото; промовирање на семејните бизниси; промовирање на претприемништвото меѓу жените претприемачи, како и меѓу етничкото малцинство итн.

13. Одлуката на поединците да преземат деловен ризик и да се вклучат во претприемнички потфат во голема мера зависи од бизнис климата во земјата и макроекономската ситуација. За таа цел стабилното макроекономско опкружување во Р. Македонија е битен предуслов за претприемачите во донесување на одлуката за почнување на сопствен бизнис. Во исто време статусот на Р. Македонија како земја-кандидат за членство кон Европската Унија, налага постепено прилагодување на економските и политичките критериуми со истите на земјите-членки од Европската Унија. Анализата на макроекономските индикатори на Р. Македонија покажува главно позитивна стапка на пораст на БДП од периодот на осамостојувањето до денес, но сепак истата е недоволна за динамизирање на економскиот раст и развој на земјата.

Стапката на инфлација во последните години бележи стабилизирање, дури и на ниво на ЕУ, додека стапката на невработеност и понатаму останува главен проблем за економијата на Р. Македонија.

И покрај имплементирањето на одредени реформи во Р. Македонија постои ниска стапка на формирање на нови компании, особено постои ниско ниво на иновативни МСП. Главните причини за ова се: ограничен и тежок пристап до финансиски средства, неразвиени алтернативни извори на финансиски средства, посебно неразвиен пазарот на ризичен капитал; слаби вештини на менаџерите на претпријатијата без усовршувања и надградувања на знаењето и способностите; недоволно инвестирање во истражувањето и развојот, неразвиеност на кластерското работење итн.

14. Како и за земјите-членки на ЕУ, така и за Р. Македонија извонредно е значењето кое МСП го имаат за економијата. Анализата потврдува дека 98% од вкупниот број на активни претпријатија во Р. Македонија се МСП, при што 4/5 од вкупната работна сила во Р. Македонија е вработена во МСП. Главен предизвик на властите е намалување на диспаратите во бројот на МСП по одделни градови во Р. Македонија, преку подобрување на инфраструктурата, особено создавање на ефикасен транспортен систем и создавањето на брза информатско-комуникациска мрежа, како и обезбедување на институционална поддршка на МСП и претприемништвото во оние региони кои се соочуваат со низок број на активни МСП. Значаен придонес во развој на овие региони може да претставува вклучувањето на МСП во програмите на ЕУ достапни за македонските МСП, особено на оние програми наменети за развој на недоволно развиените региони.

15. Главен предуслов за развој на претприемништвото и успешно функционирање на МСП претставува постоење на соодветна институционална поддршка, која ќе им овозможи на претприемачите искористување на можностите, на нивните идеи и способности, како и нивна успешна реализација на пазарот.

Во Р. Македонија веќе е воспоставена институционална рамка на поддршка на МСП и претприемништвото. Имено, поддршката на МСП и претприемништвото се врши од страна на различни владини министерства и агенции, бизнис инкубатори, регионални центри и сл. Овие институции нудат совети и информации за малите бизниси, а некои од нив нудат и финансиски услуги, меѓутоа неопходна е модернизација на нивните услуги по примерот на најдобрите практики од европските земји, за да истите ги задоволат потребите на претприемачите.

16. На политичкото ниво во Р. Македонија јакне свеста за улогата и значењето на МСП за раст и развојот на економиите. Всушност, од осамостојувањето па наваму преземени се бројни политики на поддршка на МСП и претприемништвото и тоа: Проект за социјални реформи и техничка помош, донесувањето на Националната стратегија за развој на МСП (2002-2012), Програма за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на МСП, Претпристапна економска програма, Програма за кластерско здружување итн. Сè повеќе се согледува потребата од креирањето на стимулативно претприемничко опкружување, со цел создавање на т.н. претприемничко општество и оспособување на Р. Македонија за координирање на економската политика со земјите-членки на ЕУ.

17. Финансискиот пазар во Р. Македонија е недоволно развиен со недиверзифицирани финансиски инструменти и со ограничен пристап до финансиски средства за МСП. Понудата на банкарскиот капитал во Р. Македонија, а со тоа и понудата на финансиските средства наменети за МСП, се зголеми во последните неколку години, како резултат на зголемените депозити кај банките, влезот на новите странски банки, воведување на кредитни линии кои се операционализираа преку домашни комерцијални банки итн. Иако, во Р. Македонија постои воспоставена правна рамка за развој на алтернативните финансиски инструменти, истите не се развиени и неопходна е понатамошна поддршка и промовирање на развојот на истите.

18. Пристапот до програмите на ЕУ за македонските МСП укажува на интересот на ЕУ за оспособување на македонските претпријатија за побрза и поуспешна интеграција кон Единствениот пазар.

19. Неопходноста од координираност на институциите за поддршка на МСП на национално ниво со регионалното и локалното ниво, се јавува како императив за сите земји од Западен Балкан. Сите земји од Западен Балкан располагаат со широка лепеза на институционална рамка, но неопходни се понатамошни подобрување на ова поле, со цел да се постигне правилна мобилизација на ресурсите и нивна рационална алокација.

20. Од истражувањата направени за потребите на овој труд во однос на влијанието на влезот во ЕУ врз македонските МСП, со добива сознание, дека пристапот кон Единствениот пазар ќе има повеќе предности отколку недостатоци и закани. Членството во ЕУ за Р. Македонија ќе значи пристап до Единствениот пазар, а со тоа слободно движење на производи, услуги, труд и капитал. За претприемачите од една

страна ова би значело пристап до нови пазари, нови извори на фактори на производство, како и нови извори на знаење и технологија. Од друга страна претприемачите ќе се соочат со зголемено ниво на конкуренција. Со влез во ЕУ физичките граници се тргаат, што значи можност за прекугранична соработка која претходно била слабо развиена. Македонските претприемачи на европскиот пазар би стекнале конкурентска предност со ниските плати во Р. Македонија. Влезот во Европската Унија се очекува да го поттикне претприемништвото, стимулирајќи ги претприемачите да ги реализираат своите бизнис идеи.

21. Ставот на претприемачите во однос на бизнис климата и ефективноста на преземените политики, мерки и инструменти за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија ја отсликува разликноста помеѓу одделните претприемачи, но во исто време и на единственоста во одделни погледи и ставови.

Оттука, доаѓаме до сознание дека во Р. Македонија веќе е воспоставена институционална поддршка на МСП и претприемништвото кои ги има и во развиените пазарни стопанства на ЕУ. Меѓутоа, нивното постоење е де јуре, состојбата е многу поинаква кога се испитуваат реалните ефекти од нивното постоење и функционалност.

На политичко ниво јакне свеста за претприемништвото, каде особено влијание врз зголемување на свеста за претприемништвото има промоцијата на претприемништвото во секојдневниот живот, преку разни аудио - визуелни средства. Но, сепак неопходно е понатамошно промовирање на претприемништвото преку разни програми, обуки, семинари, работилници, брошури и сл. Неопходно е да се посвети поголемо внимание на подобрување на пристапот до финансиските средства за МСП, како и промовирање на иновативноста кај МСП, како еден од битните предуслови за полесна и поуспешна интеграција во светските глобални процеси, кои базираат на знаење и иновации.

22. Резултатите добиени од истражувањата и спроведената анкета во однос на ставот на претприемачите за бизнис климата во Р. Македонија, претставуваат богат извор на информации, чија анализа овозможува реално согледување на бизнис климата во Р. Македонија. Кога се гледаат индикаторите има напредок, но станува збор за композитни индекси, составени од квалитативно различни показатели, кои често пати не се споредливи и секогаш не ја откриваат суштината. Анализата во трудот овозможува согледување на потребата за промена, понатамошно дооформување и

надградување на потребните услови за креирање на стимулативно претприемничко опкружување, користејќи ги притоа искуствата и најдобрите практики на ЕУ во креирање на политиките, мерките и инструментите кои би биле применливи кај нас. Анализата на европските практики и трансферот на искуствата и знаењето од развиените европски земји може да послужат како стручна подлога за профилирање на политиката на поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија, креирајќи на тој начин стимулативно бизнис опкружување во земјата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Adams, J., & Jaffe, A., *Bounding the effects of R&D: An investigation using matched establishment-firm data*, Rand Journal of Economics, 1996
2. Andrew Fieldsend, Julie Boone, *A practical guide to stimulating entrepreneurship in rural areas*, Eassex County Council, United Kingdom, 2007
3. Anne-Marie Sigmund, Patrick Venturini, *The role of technology parks in the industrial transformation of the new Member States*, European Economic and Social Committee, Brussels, 2005
4. Bartol Letica, Dan Doncey, Ersin Esen, Nem Mijic, Susanne Cassel, *The Macedonian Wine cluster*, Harward Business School, 2006
5. Bataa Ganbold, *Improving Access to Finance for SME: International Good Experience and Lessons for Mongolia*, IDE JETRO, 2008
6. *Benchmarking Business Angels-Final Report*, EC Enterprise Directorate-General, November 2002
7. Business Incubation Practice Worldwide, *Eastern European models*, 2001
http://www.bii.ge/?action=page&p_id=44&lang=eng
8. *Business Incubators Model Worldvide*, 2001,
http://www.bii.ge/?action=page&p_id=41&lang=eng#EU
9. Christian Ketel, *European Clusters*, Harvard Business School, Boston, 2004
10. Christian Saublens, *All money are not the same-SME access to finance*, European Association of Development Agencies, Brussels, 2007
11. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Review of the Small Business Act for Europe*, Brussels, COM (2011)78 final, 23.02.2011
12. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Europe 2020 flagship Initiative Innovation Union*, SEC(2010), 1161, COM(2010) 546 final, Brussels, 06.10.2010, http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none
13. Daniel Van Der Schans, *SME Access to External Finance*, BIS Economics Paper No.16, Department for Business, Innovation and Skills, United Kingdom, January 2012

14. David Audretsch, Rob van der Horst, Ton Kwaak, Roy Thurik, *First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises*, EIM, 2009
15. *Doing Business in a More Transparent World*, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington, 2012
16. Eco-Innovation Observatory: *CEL (Conaught Electronics Ltd.)*, http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=258%3Acel-conaught-electronics-ltd&catid=62%3Aireland&Itemid=129
17. Eco-Innovation Observatory: *Marketing Innovation-Waste flows turned into high quality fashion*, http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=193%3Amarketing-innovation-waste-flows-turned-into-high-quality-fashion&catid=57%3Afinland&Itemid=129
18. Eco-Innovation Observatory: *Bioplastics*, http://www.eco-innovation.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=76%3Aaustria-case-study-2&catid=50%3Aaustria&Itemid=50
19. Edit Lucas, *The Economic Role of SMEs in World Economy Especially Europe*, Institute of Business Sciences, University of Miskolc, Hungary, 2005
20. EIF: *JEREMIE - Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises*, 2010, http://www.eif.europa.eu/what_we_do/jeremie/index.htm
21. EIM Business & Policy Research, *EU SMEs and subcontracting-Final Report*, The Netherlands, 2009
22. Elke Dall, Dirk John, Christina Miariti and oth., *Innovation Infrastructures: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, FP7 Found Project: WBC- Inco.Net, Final Version, Centar for Social Innovation, Austria, 22 July 2011
23. Enterprise Support Agency Tetovo, *Your singnpost to successful business*, 2011, <http://www.esa-te.mk/#>
24. Enterprise Support Agency Tetovo, *Your singnpost to successful business*, 2011, <http://www.esa-te.mk/services.php>
25. *Entrepreneurship and small and medium sized enterprises – The Slovenia experience*, United Nations Economic Commision for Europe and Ministry of Economy Slovenia, Geneva and Ljubljana, 2003
26. *EUAPME Work Paper on the Future of existing Community business support networks*, Brussels, 21.12.2004
27. Eurobarometer, *Entrepreneurship*, No 146, October, 2003

28. European Commission, *Competitiveness and Innovation Framework Programme*, 2012
http://ec.europa.eu/cip/index_en.htm
29. Europe Innova-Cluster Mapping, *Case studies of clustering efforts in Europe: Analysis of their potential for promoting innovation and competitiveness*-Preliminary draft version for distribution in European Presidential Conference on Innovation and Clusters, Stockholm 22-23 January 2008
30. European Business and Innovation Centre Network, 2008
<http://www.ebn.be/DisplayPage.aspx?pid=14>
31. *European Cluster Observatory*, ISC/CSC cluster codes 1.0, dataset 20070606
32. European Commission, DG Enterprise and Industry Report, *Innovation Clusters in Europe: A statistical Analysis and overview of current policy support*, Enterprise and Industry Directorate- General
33. European Commission, *The New SME definition-User guide and model declaration*, Enterprise and Industry Publication, 2005,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_en.pdf
34. European Commission: *Competitiveness and Innovation Framework Programme*, 2010
http://ec.europa.eu/cip/index_en.htm
35. European Commission: Environment LIFE Programme, *The LIFE + components*, 2010
<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifepius.htm>
36. European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/
37. European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/index_en.htm
38. European Commission: *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 2009
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/
39. European Commission: *Seventh Framework Programme*, 2011
http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html
40. European Commission-Community Research, *EU research on social sciences and humanities_The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization*, FERP-Final Report, HPSE-CT-1999-00013, Directorate-General for Research, Brussels, 2003

41. European Commission, Enterprise and Industry, Small and Medium Sized Enterprises, *Promoting Entrepreneurship*, 2012,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/index_en.htm
42. European Commission, Enterprise and Industry, *Better Access to Finance*, 2012,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/index_en.htm
43. European Commission, Enterprise and Industry, Small and Medium Enterprises-
European Charter for Small Enterprises, reference documents, 2010,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/charter/index_en.htm
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/documents/charter/index_en.htm
44. European Commission, Environment: *Policy News-Removing Barriers to Eco-Innovation SMEs*, 2011,
http://ec.europa.eu/environment/etap/inaction/policynews/495_en.html
45. European Commission, *Research and Innovation*, 2012
http://ec.europa.eu/research/fp7/understanding/fp7inbrief/what-is_en.html
46. European Commission, *Thinking Big for Small Businesses-What the EU does for SMEs*, Publication Office of the European Union, Luxemburg, 2011,
http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/getdocument.cfm?doc_id=6643
47. European Commission, Enterprise and Industry, *Industrial Innovation-Overview of EU support for Innovation*, 2012,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/support/eu-support-for-innovation/index_en.htm#h2-1
48. European Commission: *SME Performance Review*, 2010/11
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm
49. European Commission: The EU Single Market, *Directive on Services in The Internal Market*, 2012, http://ec.europa.eu/internal_market/services/services-dir/index_en.htm
50. European Union Support Programmes for SME, *An overview of the main funding opportunities available to European SMEs*, Novembre 2006
51. Eurostat: Real GDP growth rate:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>
52. European Commission: *JESSICA: Sustainable Development for Urban Areas*, 2010
http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/2007/jji/jessica_en.htm

53. EVCA Venture Capital White Paper, *Closing Gaps and Moving Up a Gear: The Next Stage of Venture Capital's evolution in Europe*, Brussels, 2010
54. Ewout Uunk, *The Influence of EU Membership on Entrepreneurship and How Macedonia Can Anticipate on the Future EU Influence*, University of Utrecht, Netherlands, 2011
55. Foundation Business Start-up Centre Bitola, *Annual Report*, 2010
56. Foundation of Management and Industrial Research, *Towards Strong, Green and Innovative Environment*, 2010,
http://www.mir.org.mk/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=5&Itemid=54&lang=mk
57. *Foundation Profile Pelagonija-Preda*, Pelagonia Regional Development Agency, PoBox Prilep, 2010
58. Giles Duranton, *Cluster Policy in Developing Countries: The ugly, the bad, and the not-so-bad*, University of Toronto, 2007
59. Hartmut SCHRÖ, *Statistics in focus- Industry, trade and services*, Eurostat, Luxemburg, 2007
60. *Helping to Create an Entrepreneurial Culture: A Guide on Good Practices in Promoting Entrepreneurial Attitudes and Skills Through Education*, European Commission, Directorate General for Enterprise, Belgium, 2004
61. INOTEC Consulting, *Evaluation Report for Macedonian Competitiveness Activity*, USAID, March 2006
62. International Finance Corporation-World Bank Group, *IFC in FYR Macedonia*, 2012,
http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/region_ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+in+europe+and+central+asia/countries/fyr+macedonia+country+landing+page
63. International Monetary Fund, *World Economic Outlook*, Washington, DC, 2005
64. Irmela Brach, *Regional Research Intensive Clusters and Science Parks*, EURADA, Brussels, 2008
65. Jacqueline Snijders, Jennifer Telussa, Rob van der Horst, *Study on the representativeness of business organisations for SMEs in the European Union*, EIM Business & Policy Research, Netherlands, 2009
66. Jan de Kok, Paul Vroonhof, Wim Werhoeven, Nick Timermans, Ton Kwaak, Jacqueline Snijders, Florieke Westhof, *Do SME create more and better jobs*, EIM Business and Policy Research, Zoetermeer, 2011

67. JASPERS: *For a faster and more efficient European cohesion*, 2010,
<http://www.jaspers-europa-info.org/>
68. John Tompson, Stephen Lumpin, *The SME Financing Gap (VOL 1):Theory and Evidence*, OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, 2006
69. Jorge Costa-David, *Best Practicies in Science Based Incubators-The role of Business Incubators in post-2006 EU,What are the preorities*, European Commission-Enterprise Directorate General, Oxford, 2006
70. Joseph Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, 1934
71. *Key Figures on European Business with a Special Feature on SMEs:Statistical Supplement, Luxemburg*, Eurostat, 2011a
72. Klaus Schwab, *The Global Competitivnness Report 2010-2011*, World Economic Forum, Switzerland, 2010
73. Krisztina Jekkel, *Financing Small and Medium Enterprise in European Union*, SME UNION of the EPP,Brussels, 2006
74. Krugman, P., *Strategic trade policy and the new international economics.*,MA: MIT Press, Cambridge, 1986
75. Krugman, P.,*Cycles of Conventional Wisdom on Economic Development*, International Affairs, 1995
76. Lawton, T., *European industrial policy and competitiveness*, Macmillan, London,1999
77. Leff, N.H., *Entrepreneurship and Economic Development: The Problem Revisited*, Journal of Economic Literature,1979
78. *Main International Financial Facilities Available for SMEs-Project recipient country surveys*,CEI, June 2011
79. Mark Casson, *Economics of Business Culture: Game Theory, Transaction Costs and Economic Welfare*, Oxford University Press, Oxford, 1991
80. Mark Casson, *Information and Organization: A New Perspective on the Theory of the Firm*, Clarendon Press, Oxford, 1997
81. Mark Casson, Marina Della Guista, Uma S. Kambhampati, *Formal and Informal Institutions and Development*, University of Reading, Elsevier Ltd.,UK, 2009

82. Meghan O'Brien, Raimund Bleischwitz, Stefan Brinzeu and others, *The Eco-Innovation Challenge-Pathways to a Resource-Efficient Europe*, Annual Report 2010, Eco Innovation Observatory, Brussels, 2011
83. Michal Porter, *What is strategy?*, Harvard Business Review, 1996
84. Ministarstvo regionalnoga razvoja I fondova Evropske Unije, 2012
<http://www.strategija.hr/Default.aspx?sec=82>
85. *More Research and Innovation – Investing for growth and employment: A Common Approach* – COM(2005) 488, 12.10.2005
86. Mrsik Jadranka, Lazarevski Dimche and Smokvarski Edi, *Evolution of the Venture Capital Financing for Growing Small and Medium Enterprises in Central and Eastern Europe Countries: The Case of Macedonia*, 15 May 2012
87. *One mission, one platform, one voice*, EU Federation for the Factoring and Commercial Finance Industry, November 2009
88. Peter Drucker, *Inovacije I poduzetnistvo*, Privredni pregled, Beograd, 1991
89. Peter Nowicki, Chloe Weeger and others, *Scenar 2020-Scenario study on agriculture and the rural world*, European Commission-Directore-Generale Agriculture and Rural Development, Luxemburg, 2006
90. Philippe Vanri, *Report of the BIC Network's results in 2004*, EBN, Brussels, 2005
91. Public Consultation , *A New European Regime for Venture Capital*, Staff working paper,
http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2011/venture_capital/consultation_paper_en.pdf
92. *Rapid Assesment and Preliminary Design for a Macedonian Enterprise Development Project-Final Submission*, Academy for Educational Development, July 2010
93. Ricardo de Lisa, *How to deal with the new rating culture: A practical guide to loan financing for small and medium sized enterprises*, European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, McKinsy & Company Inc, Systems Consalting Network, 2005
94. Rubinstain, W.D. *Wealth and the Wealthy in the Modern World*, Groom Helm, London, 1980
95. Sander Wennekers, Stephen Hunt, *EU SMEs and subcontracting*, EIM Business and Policy Research, Netherlends, 2009
96. *SME Access to Finance –Survey 2011*, European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, 22.08.2011-07.10.2011

97. SME Policy Index 2009, *Progress in the implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans*, OECD 2009
98. Stefaan De Baets, Jean De Lame, Antoniya Dorosieva and oth, *Simplified Tax Compliance Procedures for SMEs (Personal Income Tax, Corporate Income Tax, Payroll Tax)*-Final report of the expert group, European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry, June 2007
99. Stephen Flowers, Tanja Sinozic and Parimal Patel, *Prevalence of User Innovation in the EU-Analysis based on the Innobarometer Surveys of 2007-2009*, INNO-Metrics Thematic Paper, 2009
100. Teodora Hristoforova, *EU Best Practices: Initiatives in Development and Promotion of Youth Entrepreneurship*, Business Start-up Center Kraguevac, Kraguevac, 2011
101. Th. Meyer, "Venture Capital Adds Economic Spice", Deutsche Bank Research, September 14, 2010
102. *The Use of Leasing Amongst European SMEs-Executive Summary*, A report for Leaseurope, Oxford Economics, 2011
103. Ton Kwaa, *European SME under Pressure*, EIM Business & Policy Research, Netherlands, 2009
104. United Nations Industrial Development Organization, *Technology Business Incubators and Technology Parks*, 2009,
http://www.unido.org/fileadmin/import/43910_FINAL_EVAL_REPORT_TH_19991027_DTTCOM399.pdf
105. USAID Macedonia, *Проект за конкурентност на УСАИД*, 2010,
<http://macedonia.usaid.gov/mk/sectors/economic/competitviness.html>
106. William J. Baumol, *Education for Innovation: Entrepreneurial Breakthroughs vs. Corporate Incremental Improvements*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2004
107. William J. Baumol, *Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive*, The University of Chicago, 1990
108. Yes Foundation, *Softlending*, 2010,
<http://www.yesincubator.org.mk/Services/SoftLanding.aspx?r=6&l=63&c=22>
109. Yes Foundation, *PCM Статистика*, 2010
<http://www.yesincubator.org.mk/Companies/YESStatistics.aspx?r=6&l=63&c=22>
110. Young Enterprise, http://www.young-enterprise.org.uk/about_us

111. YourEurope, <http://ec.europa.eu/youreurope/>
112. Zoltan J. Acs, Nicola Virgill, *Entrepreneurship in Developing Countries*, Jena economic research papers, No.2009/023, Leibniz Information Center for Economics, Jena, 2009
113. Zoltan J. Acs, Audretsch, D. B, Innovation in large and small firms: An empirical analysis, *American Economic Review*, 1988
114. Zoltan J. Acs, Sameeksha Desai, Jolanda Hessels, *Entrepreneurship, Economic Development and Institutions*, *Small Business Economics*, 2008
115. Zoltan J. Acs, *How is Entrepreneurship good for Economic Growth?* Progress Foundation, Zurich, 2007
116. Zoltan J. Acs, *Property Rights, Innovations and SMEs in Transition Economies*, University of Baltimore, Baltimore, 2000
117. Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Европски информативен и иновативен центар во Р. Македонија-ЕИИЦМ*, 2005, <http://www.apprm.gov.mk/proekti.asp?id=13>
118. Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Нефинансиски форми на поддршка на претприемништвото и малото стопанство*, 2005, http://www.apprm.gov.mk/za_nas.asp?id=18
119. Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, *Финансиска форма на поддршка на претприемништвото и малото стопанство*, 2005, http://www.apprm.gov.mk/za_nas.asp?id=18
120. Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, Фондација за развој на мали и средни претприемништва-Скопје, <http://www.apprm.gov.mk/webdata/dokumenti/RCSkopjeInfo.pdf>
121. Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, Фондација за поддршка на претпријатија Тетово, <http://www.apprm.gov.mk/webdata/dokumenti/ESATetovoInfo.pdf>
122. Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и рурален развој, http://www.ipardpa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp
123. Велимир Ј. Стојковски, *ЕУ програми за мали и средни претпријатија во Македонија*, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, 2010
124. *Годишен извештај за МСП за 2005 година*, Агенција за поддршка на претприемништво на Р. Македонија, Скопје, декември 2006

125. *Годишен извештај за работење на Македонска банка за поддршка на МБПР во 2011 година*, Македонска банка за поддршка на развојот АД Скопје, мај 2012
126. *Годишен извештај за сектор на МСП за 2007 година*, Министерство за економија на Р. Македонија-Одделение за МСП, Скопје, ноември 2008
127. Државен завод за статистика, *Бруто домашен производ, 3.4.6.01/525*, Скопје, 2008
128. Државен завод за статистика, *Основни структурно деловни показатели за претпријатијата, според класи на број на вработени по НКД Рев 2*, 2010 година
129. Државен завод за статистика, Соопштение бр. 6.1.12.13, Скопје, 24.02.2012
130. European Commission, Competitiveness and Innovation Framework Programme, Entrepreneurship and Innovation Programme, 2012,
http://ec.europa.eu/cip/eip/index_en.htm
131. *Индустриска политика на Р. Македонија 2009-2020*, Министерство за економија на Р. Македонија, јуни 2009
132. *ИПА Студија – ДРАФТ Верзија*, Македонски Центар за Европско Образование, 2009
133. Јозеф Брада, Таки Фити, *Македонски син извештај*, Програма за развој на Обединетите Нации, <http://www.razvoj.org.mk/assets/brc%20members.pdf>
134. Лазар Неданоски, Глигор Михаиловски, *Деловен план на МРФП 2007-2011*, Македонска развојна фондација за претпријатија, Скопје, 2007
135. Македонска банка за поддршка на развојот,
<http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/profil>
136. Македонска банка за поддршка на развојот,
<http://www.mbdp.com.mk/index.php/mk/proizvodi>
137. Македонски деловен центар, *Извори на финансирање во Република Македонија*, 4-то издание, Скопје, 1998 година
138. Малите бизниси се нашиот приоритет, *Европа е добра за МСП, МСП се добри за Европа*, Европска Комисија, Генерален директорат за претпријатија и индустрија
139. Министерство за економија, *Програма за 2011*, Скопје, 2010
140. Министерство за економија, *Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (2002-2013)*, Скопје, 2007

141. Министерство за економија, *Унапредување на кластерско здружување*, Белград, 10.03.2009
142. Мрежа на центри за поддршка на МСП во Р. Македонија: Регионален центар Битола, http://www.rcnet.mk/RC_index_MK.asp?RCID=3
143. Мрежа на центри за поддршка на МСП во Р. Македонија: Регионален центар Битола, http://www.rcnet.mk/RC_Menu_MK.asp?RCID=3&MeniID=15
144. *Напред или назад-надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија-Финален извештај*, Фондација институт отворено општество на Македонија, Скопје, Ноември 2004
145. *Национална програма за научно-истражувачката и развојната дејност во Р. Македонија (2012-2016)*, Организација за економска соработка и развој, Скопје
146. *Оперативен план за активни програми и мерки за вработување за 2011 година*, Министерство за труд и социјална политика, Скопје, јануари 2011 година
147. *Опсерваторија на МСП*, Извештај 2005 година
148. *Прекугрупа за Европа: Истражување за користењето на Програмите на Заедницата во Македонија*, Македонски центар за европско образование, Скопје, февруари 2012
149. *Претпристапна економска програма 2008-2010*, Скопје, 29 ноември 2007
150. *Програма за поддршка на кластерско здружување во Р. Македонија*, 05.01.2011
<http://www.economy.gov.mk/Uploads/files/sektorskiDok/industrija/Programa.pdf>
151. Публикација на Фондацијата Институт за отворено општество- Македонија, Македонски центар за европско образование
152. Регионален бизнис центар Скопје, <http://www.recs.org.mk/index.asp?ID=1>
153. Регионален бизнис центар Скопје, <http://www.recs.org.mk/index.asp?ID=2>
154. Службен Весник на Македонија бр.3, 11.01.2011
155. Службен Весник на Македонија бр.48, 16.04.2007
156. Службен Весник на Р. Македонија, бр.48, Год.LXIII, 16.04.2007,
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/7BA6C05C91BC354A9C3B3D1613EFFB80.pdf>
157. Сојуз на стопански комори на Македонија: Водечка деловна мрежа, *Услуги од Сојуз на стопанските комори*,
<http://www.sojuzkomori.org.mk/default.asp?ItemID=ED42602A407D964FA6DF601BE2332631>

158. Соња Ристеска, *Заостанувањето на Македонија во ефикасно искористување на ЕУ фондовите (ИПА, Рамковните Програми)*, Аналитика, Скопје, декември 2009
159. Стопанска комора на Македонија, Здружение на банкарство, [http://www.mchamber.org.mk/\(S\(0zbpfcqomuy4umm4uc4j0iyo\)\)/default.aspx?mId=73&lId=1&smId=3](http://www.mchamber.org.mk/(S(0zbpfcqomuy4umm4uc4j0iyo))/default.aspx?mId=73&lId=1&smId=3)
160. Фити Таки, Хаџи-Василева Марковска Верица, Беитмен Милфорд, *Претприемништво*, Економски Факултет, Скопје, 2007
161. Фондација институт отворено општество на Македонија, *Напред или назад-надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија-Финален извештај*, Скопје, Ноември 2004
162. Штедилница Можности, *ЗКДФ кредит*, 2011, <http://www.moznosti.com.mk/sme-krediti.nspk>

АНКЕТЕН ЛИСТ

за оценка на бизнис климата во Р. Македонија и ефективноста на преземените политики, мерки и инструменти за поддршка на МСП и претприемништвото

I. 1. Чи и услуги најмногу ги користите за поддршка на развојот на Вашиот бизнис?

- а) Услугите на владините министерства и агенции
- б) Услугите на бизнис инкубаторите, *start-up* центрите
- в) Услугите на регионалните центри
- г) Услугите на приватните консултантски претпријатија
- д) Не користам ниту една од наведените услуги

2. Дали ги користите услугите на Агенцијата за поддршка на претприемништво на Р. Македонија

- а) Редовно ги користам
- б) Ги користам само советодавните услуги, а не и финансиските
- в) Не ги користам услугите на Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Р. Македонија
- г) Немам слушнато за Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Р. Македонија

3. Каква е Вашата оценка за способностите и квалитетот на кадарот кој што ги обезбедува советодавните услуги за МСП?

- а) Кадарот е исклучиво компетентен за позицијата која што ја работи
- б) Стручноста на кадарот не одговара на позицијата која што ја работи, давајќи несоодветни и неквалитетни услуги, што е и една од главните причини поради која не ги користам овие услуги

4. Дали ги користите услугите на бизнис инкубаторите и *start-up* центрите во Р. Македонија

- а) Да
- б) Не
- в) Не сум запознаен со постоењето на вакви институции во земјата

5. Дали ги користите услугите на регионалните центри и останатите национални мрежи за поддршка на МСП и претприемништвото во Р. Македонија?

- а) Да
- б) Не
- в) Не сум запознаен со постоење на вакви институции во земјата

6) Дали ги користите услугите на приватните консултантски претпријатија кои нудат совети за МСП и претприемачите?

- а) Да
- б) Не
- в) Не сум запознаен со постоење на вакви институции во земјата

7. Дали ги користите услугите на Стопанската комора на Р. Македонија?

- а) Да
- б) Не

II.8. Дали сте задоволни од владините мерки и програми за поддршка на претприемништвото и малите бизниси во Р. Македонија?

- а) Многу сум задоволен
- б) Делумно сум задоволен
- в) Не сум воопшто задоволен

9. Дали владините институции се ефикасни во обезбедување на информациите за МСП и претприемачите?

- а) Администрациите ефикасно ги обезбедуваат потребните информации, на време
- б) Администрациите се бавни, комплексни, но сепак ги обезбедуваат потребните информации
- в) Администрациите воопшто не се ефикасни

10. Дали Владата врши консултирање со приватниот сектор при донесување на стратешки одлуки кои имаат влијание врз МСП и претприемачите?

- а) За секоја одлука која ги тангира МСП и претприемачите Владата редовно се консултира со приватниот сектор
- б) Владата понекогаш се консултира со приватниот сектор
- г) Владата никогаш досега не се консултирала со приватниот сектор во врска со одлуките кои ги тангираат МСП и претприемачите

11. Дали сте задоволни од процедурата за регистрирање на новите претпријатија?

- а) Многу сум задоволен, за релативно брз период може да регистрирате нов бизнис со мал број на процедури
- б) Делумно сум задоволен
- в) Не сум задоволен, потребна е понатамошна работа на ова поле

12. Дали обезбедувањето на дозволи, лиценци се врши брзо и едноставно?

- а) Да
- б) Не

13. Дали даночната политика го стимулира развојот на претприемништвото во Р. Македонија

- а) го стимулира развојот на претприемништвото
- б) делумно го стимулира
- в) го дестимулира неговиот развој
- г) целосно го ограничува неговиот развој, казнувајќи ги претпријатијата

14. Дали вршите електронско плаќање на даноците?

- а) Секогаш
- б) Понекогаш
- в) Воопшто не користам, побезбедно ми е плаќање преку шалтер

15. Дали постојат програми кои вршат поддршка на МСП на примена на технологијата развиена и пронајдена на универзитетите?

- а) Постојат ефективни програми на ова поле
- б) Постојат програми, но не се ефективни
- в) Не сум запознаен дали постојат вакви програми

16. Дали сте запознаени со предностите кои произлегуваат од работата на претпријатијата во кластери?

- а) Да
- б) Не

17. Дали Вашето претпријатие врши електронска трговија?

- а) Да
- б) Не

18. Каде ги дистрибуирате Вашите производи?

- а) Локално
- б) На ниво на целата држава
- в) Ги извезуваме за земјите надвор од ЕУ
- г) Ги извезуваме за ЕУ
- д) Ги извезуваме за земјите-членки на ЕУ и останатите земји ширум светот

19. Кои се главните бариери со кои се соочувате при извозот на Вашите производи?

- а) Комплексна документација, со долг период за прибирање на истите
- б) Непознавање на странскиот пазар, големината, апсорпционата способност и слично
- в) Непознавање на јазикот и културните навики на странските пазари

20. Дали сметате дека со владините програми и мерки се зголемува свеста за значењето на претприемништвото?

- а) Да
- б) Не

21. Дали претприемништвото е застапено во образованието?

- а) Само на економските факултети
- б) Веќе е застапено и во средните училишта
- в) Постои неформално образование за поттикнување на претприемништвото, преку обуки, семинари и сл.
- г) Многу помалку е застапено претприемништвото во образовниот процес отколку што е потребно

22. Дали Вашето претпријатие воведува иновации?

- а) Да
- б) Не

23. Дали посетувате обуки, семинари, саеми, за зголемување на Вашето знаење за дејноста во која што работите?

- а) Да, редовно ги пратам сите случувања и сум во процес на постојано учење и надградба на моето знаење
- б) Понекогаш посетувам саеми од областа, но не сум вклучен во други обуки, курсеви и семинари

а) Да

б) Не

30. Дали имате аплицирано за некоја од ЕУ програмите достапни за македонските МСП?

а) Да

б) Не

31. Која е главната причина поради која не аплицирате за ЕУ програмите?

32. Кои се главните проблеми со кои се соочува Вашиот бизнис при работата?

33. Кои се Вашите препораки за подобрување на деловното опкружување во Р. Македонија?

Ви благодариме на соработката